ANTONIE PLĂMĂDEALA

Rugul Aprins

Ieroschimonahul Daniil Tudor (Alexandru Teodorescu) s-a născut în Bucureşti ladec. 1896. A avut ca îndrumător pe profesorul de istorie şi filosofie Ion Niculescu Dacian.

Războiul 1-a luat de pe bănicile şcolii, fiind în ultimul an de liceu. La vârsta de 20 de ani era sublocotenent şi se găsea pe front. Intră apoi în Serviciul Maritim Român, îmbarcându-se ca ofiţer asistent (1922-l924). Se întoarce în cele din urmă şi e numit profesor suplinitor la Liceul rural Pogoanele.

În anul 1933 publică revista „CREDINŢA" în acelaşi spirit în care publicase până atunci revista „FLOAREA DE FOC", la care a avut colaboratori pe Zaharia Stancu, Al. C.

Constantinescu, Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu şi alţii.

În acest timp e arestat profesorul de istoria artei Petre Constantinescu-Iaşi, despre care a şi scris un articol în revista „Credinţa".

Aceste lucruri le spune el într-o autobiografie semnată Agaton Tudor, deci, era înainte de plecarea sa din Mânăstirea Antim, din Bucureşti, pentru că încă mai purta numele de Agaton. Acest nume urma să-l schimbe cu acela de Daniil, cu care de altfel va rămâne cunoscut tuturor.

Era bun creştin. Mama lui era foarte credincioasă şi el i-a urmat pilda vieţii. Exista pe atunci revista „Gândirea", înfiinţată de Nichifor Crainic. El a participat la curentul de idei declanşat de acesta. Această revistă îşi propunea să dezvolte o nouă meditaţie asupra Ortodoxiei. În anul 1925 a publicat un volum de poezii intitulat Comornic, care îi va fi premiat de Fundaţia Regală „Carol I". Tot în acest an începe colaborarea la următoarele reviste literare: „Gândirea", „Convorbiri literare", „Vitrina literară", „Cuvântul literar artistic", „Lumea. Bazar Săptămânal", „Sinteza" şi „Gândul Neamului".

Cu banii de pe acest premiu, va pleca imediat pe muntele Athos, spre a-i verifica minunile. Încă din anul 1927 abordează poezia de conţinut religios, scriind Acatistul Prea Cuviosului Părintelui nostru Sfântul Dimitrie cel Nou din Basarabov, pentru care obţine binecuvântarea Sf. Sinod în 1928, iar

în 1942 îl publică la „Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă”. Apoi mai publică Acatistul Rugului Aprins (apărut la Madrid în 1983), iar prin anii 1950 Acatistul Sfântului Ioan Bogoslovul, Acatistul Sfântului Calinic Cernicanul.

Ambele Acatiste au fost publicate la Madrid în anul 1987 de Fundaţia Culturală Română. Au apărut în 1999 la Editura „Christiana” din Bucureşti aceste Acatiste sub îngrijirea D-lui Alexandru Dimcea.

Încă din 1927 este chemat la Chişinău de Părintele Gala Galaction care era Decanul Facultăţii de Teologie. Acolo este numit subdirector al Internatului Teologic din Chişinău. În 1928 este numit secretar al Oficiului Universitar din Bucureşti, iar în 1929 face o călătorie la Sf. Munte Athos. Publică apoi „Cartea Muntelui Sfânt” în Revista „Gândirea” (anul X, 1930, nr. 4) şi un manuscris: „Marea noapte de aur a Maicii Domnului”, „40 de zile la Sfânta Agura”.

La Mânăstirea Cernica 1-a întâlnit pe părintele Ioan Culâghin. Acesta era trăitor al Rugăciunii Inimii, deşi era fără carte. Era venit la Cernica, din Ucraina, împreună cu episcopul rus Nicolae al Rostovului şi se stabilise acolo. Părintele Daniil nu 1-a declarat niciodată pe părintele Ioan Culâghin drept şef al şcolii isihaste de la Mânăstirea Antim, aşa cum cred unii. S-a ajutat însă de el în multe din acţiunile sale.

În anul 1946 Sandu Tudor a luat hotărârea de a se călugări şi o face la Mânăstirea Antim. Aici îşi continuă preocupările duhovniceşti, prin conferinţe în fiecare duminică şi joi, după-masă, cu mulţi asistenţi, profesori, elevi şi studenţi. De aici a plecat la Schitul Crasna din Mitropolia Olteniei, iar de la Crasna a plecat în Moldova, la Schitul Sihla, de unde a fost mutat de către, pe atunci, Ieromonahul Antonie Plămădeală, la Schitul Rarău. Este interesant de ştiut că mutarea lui la Rarău a fost o mare problemă. Mitropolitul Sebastian Rusan. N-a vrut cu nici un chip să-l accepte. Spunea că îl cunoaşte şi nu are deloc păreri bune despre el. „Dar dacă părintele exarh ar fi de acord?” a zis Ierom. Antonie. Şi atunci Mitropolitul a replicat: „Treaba voastră”. M-am dus după aceea la exarh şi i-am spus că: „Înalt Prea Sfinţitul îl vrea, numai vrea să vadă referatul dumneavoastră.” Auzindu-mă astfel pe mine, zise: „Treaba voastră. Voi vi-l luaţi, voi să vă spălaţi pe cap cu el.” Şi aşa s-a întâmplat mutarea părintelui Daniil de la Sihla la Rarău. De aici, după ce a stat o vreme, au urmat alte întâmplări care l-au dus îa cele din urmă la închisoarea de la Aiud din care nu se va mai întoarce. A fost condamnat la 25 de ani de închisoare.

Dar să revenim la Bucureşti. Părintele Daniil, revenit în Bucureşti din război, luă hotărârea de a se călugări la Mânăstirea Antim în anul 1946, şi rămase acolo până când se mută mai întâi pentru o vreme la schitul Crasna din Oltenia, de unde mai apoi a plecat spre Moldova. La Mânăstirea Antim a ţinut conferinţe pe teme religioase, conferinţe care, dacă n-ar fi fost regimul comunist, ar fi putut continua. Dar regimul comunist se întărea şi astfel părintele Daniil plecă spre Oltenia, stabilindu-se la Schitul Crasna-Gorj.

Tot prin anii aceia, mai exact prin anii 1953, au venit la Bucureşti, părintele Ilie Cleopa şi părintele Arsenie Papacioc. Părintele Cleopa a vorbit la Facultatea de Teologie, iar apoi a fost invitat la profesorul Alexandru

Mironescu, în casa căruia s-a adunat o mare mulţime de credincioşi (80 de persoane).

În noaptea de 13 spre 14 iunie, a fost arestat; la Bucureşti, părintele Daniil care se afla în casa lui Al. Mironescu; au fost arestaţi şi profesorul Mironescu şi fiul lui, Şerban.

Era în anul 1958. În aceeaşi noapte au fost mai multe arestări în Bucureşti, printre cei care erau bănuiţi că erau ascultătorii conferinţelor părintelui Daniil. Procesul a avut loc în luna noiembrie. În urma procesului au fost condamnaţi toţi cei arestaţi, fiind acuzaţi de activitate subversivă împotriva ordinii sociale, camuflată sub masca mistico-religioasă.

Toţi s-au eliberat în anul 1962, când a venit marea eliberare a tuturor deţinuţilor. Toţi afară de unul: părintele Daniil, care a murit încă din 1960, în închisoare.

Nici nu i se ştie mormântul. A fost îngropat în groapa comună a închisorii din Aiud.

Poetul Vasile Voiculescu a murit şi el, în libertate, la vârsta de 80 de ani. De fapt acesta era sfârşitul mişcării de la Antim, dar abia de acum încolo urma să se scrie, ceea ce ar putea fi numit istoricul mişcării începute cu ani în urmă la Mânăstirea Antim.

Mult mai târziu, în anul 1998 a murit şi părintele Arhim. Ilie Cleopa, şi a fost înmormântat la Mânăstirea Sihăstria. La 12 iunie 1990, la Mânăstirea Cernica, în vârstă dede ani, a murit şi părintele Arhim. Dr. Benedict Ghiuş.

Domnul Şerban Mironescu spune despre Dr. Marcel G. Dabija, că acesta a pus bazele electrofiziologiei şi ale teoriei celulare, fondate pe vieţile şi experienţa Sfinţilor Părinţi, şi dovedite cu mijloace obiective până la nivelul activităţii nervoase superioare, iar din anul 1945 până în anul 1950 a ţinut primul curs de fiziologie generală fără vivisecţie (sacrificiu viu).

*

* *

Părintele Daniil avea o rotunjime de gând. Se mişca într-o schemă precisă, într-o gândire sigură pe care, prin lecturi şi meditaţie, doar şi-o umplea.

Toate textele rămase de la dânsul arată că era pe deplin lămurit. Credea. Ştia. Îşi descoperea mereu doar confirmări a ceea ce ştia dinainte.

Era sensibil la orice subtilitate spirituală. O sesiza imediat. Toate lecturile lui sunt bine organizate, bine alese. Şi de peste tot îşi făcea note.

Nu mai ştii azi, răsfoind atent caietele lui, cât e traducere din diferite lecturi, cât e parafrază, rezumat, glosă, gândire personală. A descifra aceasta ar însemna a parcurge tu însuţi toate lecturile lui şi a identifica sursele. Nu zic că ar fi imposibil, dar cred că ar fi inutil până la urmă. El nu citează, cu ghilimele, decât foarte rar. Şi chiar şi atunci fără a indica sursa.

Ici, colo o mai face, dar neglijent. Nu-l interesa erudiţia şi nu-şi făcea note pentru lucrări, ci pentru lucrarea interioară, în sensul isihast al cuvântului.

Citea spre folos, nu spre documentare şi nu cu scopuri publicistice.

Există, bineînţeles, şi pagini în mod sigur originale, personale. Unele autobiografice, cum sunt unele notaţii de pe front (în caietul D. 75214/968. Anul 1968 e anul inventarierii la Biblioteca Mânăstirii Antim, nu anul scrierii. Şi aşa vor fi mereu notate datele de inventar).

Există şi o poezie de pe front, în caietul D. 75214/968, p. 245, cu titlul Notă de război, scrisă în satul Worms din Ucraina, la 15 august 1941.

Părintele Daniil n-a fost numai Rugul Aprins. Caietele lui arată un om duhovnicesc de mare adâncime şi smerenie. Nimeni n-ar fi bănuit că ascundea în el toate aceste comori, risipite organizat în Caiete. Alexandru Mironescu spunea despre dânsul că era o bibliotecă deranjată, împrăştiată, în dezordine. Aş modifica această descriere: era un risipit organizat. Şi în structura lui sufletească era un solid organizat. O arată lectura caietelor lui şi notaţiile pe care le făcea.

Citea şi nota tot timpul. Citea şi în altar, în timpul slujbelor. Şi făcea note.

Ce bună idee a avut, părintele Petroniu Tănase de la Muntele Athos, înainte de a pleca în Athos să înceapă el însuşi legarea în caiete a materialelor rămase după moartea Părintelui Daniil. Lucrarea a fost apoi continuată da Arhim. Grigore Băbuş, bibliotecarul Patriarhiei.

Poate că Părintele Petroniu a păstrat la el, până la plecare, aceste manuscrise. Nu ştiu cui i-au fost date de către Securitate. Toate fuseseră confiscate. Pe unele sunt însemnări şi ştampile ale Securităţii. Probabil n-au înţeles absolut nimic din aceste caiete. Noroc că nu le-au ars, ci le-au înapoiat.

Nu avem însă nimic, rămas de la dânsul din perioada revistelor Credinţa şi Floarea de foc. Ori nu le-a păstrat, ori s-au rătăcit, ori au rămas la Securitate, ori se păstrează undeva unde noi n-am ajuns.

Unele însemnări (lecturi) le-a făcut la Mânăstirea Bistriţa – Vâlcea.

Scrie pe dosul unor hârtii oficiale cu antetul: „Seminarul de călugăriţe şi orfelinatul „Acoperământul Maicii Domnului” Mânăstirea Bistriţa-Vâlcea” (caietul D 75675/968).

Altele le-a făcut la Mânăstirea Antim, altele mai vechi, pe front. Sunt peste 150 de caiete legate.

Caietele lui Sandu Tudor descoperă un mare erudit al culturii şi spiritualităţii române.

Merge întotdeauna la rădăcina cuvintelor.

Socotim că publicarea acestui volum va pune într-o nouă lumină personalitatea de excepţie a Părintelui Daniil şi va contribui la o mai bună cunoaştere a mişcării care a fost „Rugul Aprins”.

UN MEMORIU*

Găsit printre hârtiile lui din care se vede că a fost scris în timpuri extraordinare. Încerca să apere ce se mai putea apăra. El poartă titlul, cum am spus, de MEMORIU, şi iată-l ce conţinea: „Pentru a ajuta la îndepărtarea oricărei confuzii şi spre o lămurire cât mai desăvârşită, în ceea ce mă priveşte, socotesc necesar să aduc acest scurt itinerar autobiografic: În anul 1896, Decembrie 24, în Bucureşti am văzut lumina zilei. Fiu de intelectual

sărac, tatăl meu nefiind decât un simplu şi cinstit magistrat, care trăia numai din mica sa leafă, din copilărie am cunoscut lipsurile şi rigorile unei familii numeroase. Cele dintâi studii mi le-am făcut la Liceul din Ploieşti, susţinându-mă din meditaţii, muncind intens, fiind printre fruntaşii generaţiei mele.

Faţă de scepticismul şi conformismul burghez, care stăpânea totul în epoca celor dintâi ani ai copilăriei şi şcolăriei mele, Credinţa şi claritătile ei mi s-au descoperit ca un suport nezdruncinat şi ca un adevărat eroism a cărei pildă vie mi-o înfăţişa bătrânul şi vestitul, în vremuri, profesor de istorie şi filosofie Ion Niculescu Dacian, cel dintâi îndrumător al meu. El mi-a pus în mână evangheliile şi m-a făcut să înţeleg că trăirea lăuntrică, evlavia, pe care mulţi o poartă şi o înfăţişează ca o slăbiciune, este dimpotrivă o îndrăzneală şi o încercare puternică în Viaţă. Înrâurirea lui asupra mea a fost puternică şi pentru toată viaţa. Din creştinismul său social, care punea în lumină legea dreptăţii imanente în istorie, am învăţat să iubesc pe cei mulţi, lipsiţi şi obişnuiţi şi să înţeleg lupta cauzei lor.

Războiul m-a luat de pe băncile şcolii, ca să-i plălese birul, în ultimul an de liceu. În 1916, la vârsta de 20 ani eram sublocotenent pe front. Ani stat sub arme până la începutul anului 1921 când am fost în sfârşit demobilizat. Cu mult avânt vin în Bucureşti pentru a continua studiile universitare. În acest timp încep viaţa de publicist şi încerc să fac şi pictura, urmând Academia de Arte Frumoase. Lipsa totală de mijloace mă sileşte să mă întorc la casa părintească la Constanţa. Aici, ca fost ofiţer pe front, pot să intru în Serviciul Maritim Român îmbarcându-mă ofiţer asistent (1922-l924). După un număr de călătorii, năzuinţele mele literare şi o adevărată foame de carte mă întorc la Bucureşti. Reuşesc să fiu numit profesor suplinitor la liceul rural din Pogoanele, unde pentru a face faţă lucrurilor stau trei zile pe săptămână, iar restul în Bucureşti pentru a nu pierde legătura cu mediul necesar de studiu şi emulaţie. În Bucureşti, pe lângă activitatea literară, lucrez activ ca director al Operei de Ajutorare studenţească, însă cu totul dezinteresat şi gratuit, această activitate în cadrul Asociaţiei Studenţilor Creştini.

În 1927 realizez în versuri un poem religios, Acatistul Sfântului Dimitrie Basarabov, care are succes şi este aprobat şi de Sfântul Sinod. Efortul însă mă depăşeşte, astfel că, în 1927, când decanul Facultăţii de Teologie din Chişinău, Părintele Gala Galaction, care-mi cunoştea preocupările teologice şi activitatea pe acest tărâm, mă cheamă, primesc postul de subdirector al Internatului Teologic din Chişinău, unde desfăşor o activitate spirituală bine cunoscută.

În 1928, Universitatea din Bucureşti, în urma activităţii mele mă numeşte secretar al Oficiului Universitar pentru a lucra mai intens la opera de ajutorare studenţească. În tot acest timp nu întrerup studiul şi preocupările mele teologice, astfel că în 1929 reuşesc să mi se dea o bursă şi să fac o călătorie la Sfântul Munte Athos, de unde mă întorc cu o bogată experienţă care va avea puternice urmări în viaţa mea de mai târziu.

În 1930, creştinismul activ şi deschis spre problemele din cugetare filosofică şi socială de stânga mă hotărăşte să scot „Floarea de Foc” în jurul

căreia se grupează un număr de tineri scriitori, atât creştini cât şi… O întreagă luptă dialectică se desfăşoară în coloanele acestei reviste.

Aici colaborează între alţii Al. Sahia, Ghiţă Ionescu, Lezpezeanu, Alfons Adania, etc., care-şi pot mărturisi în toată libertatea crezul lor de stânga. Revista este un adevărat şi îndrăzneţ organ de avangardă. Mai mult încă. Fără a mă abate deloc de la convingerile mele creştine, dar de stânga, colaborez activ la lupta clandestină, cu care am legături directe. Sunt printre primii care împreună

* NOTĂ: Este evident că Memoriul e scris ca să placă comuniştilor. L-am notat totuşi pentru că e singurul scris de autor.

Cu Constantinescu-Iaşi şi Alexandru Mihăileanu au întemeiat gruparea şi lupta antifascistă.

Urmăriţi de siguranţă scoatem clandestin Buletinul Antifascist pe care-l redactez scriind articole de fond pe care le semnez. Doritor să cunosc amănunţit tot ceea ce se petrece în universul sovietic, sunt printre cei dintâi ai delegaţiei române care trebuie să meargă la Congresul Teatrului din 1933 de la Moscova. Siguranţa Generală nu-mi dă însă viza paşaportului, aşa că nu pot pleca.

Mă văd totuşi peste o săptămână publicat în Journal de Moscou ca sosit acolo cu restul delegaţiei române.

În 1933-38 îmi apare ziarul „Credinţa” cotidian popular, în acelaşi spirit ca şi Floarea de Foc şi la care am colaborator principal pe Zaharia Stancu, Al. C. Constantinescu, Cicerone Teodorescu, Jebeleanu, etc. Toate problemele şi nevoile muncitoreşti găsesc loc în coloanele acestui ziar. Iar când, de pildă profesorul Constantinescu Iaşi e arestat, subsemnatul îi ia apărarea în articol de fond. Lupta antihitleristă este dusă acum cu mai multă putere şi succes. De asemenea lupta împotriva antisemitismului. Ziarul Porunca Vremii ne este cel mai înver şunat duşman. Din iniţiativa acestor huligani ziarul „Credinţa” este ars în pieţe ca vândut „jidanilor”. Octavian Goga venind la putere ne suspendă ziarul, care după puţin trebuie să-şi suspende total apariţia fiind apoi definitiv radiat şi declarat în stare de faliment de către organele guvernului.

Din 1939 sunt concentrat aproape necurmat. În 1941 întors de pe front sunt trecut la o şcoală tehnică de Moto-Mecanizare ca comandant şi profesor al acelei şcoli. Fiind astfel încă sub arme în ziua de 12/11/1942 sunt arestat de Siguranţa Generală, fără nici un motiv, împreună cu alţi iscriitori şi ziarişti de stânga, pentru a fi internat la Târgu-Jiu. Sunt eliberat însă, la Intervenţia Ministerului de Război, Direcţia Superioară a Mote-Mecanizării care avea nevoie de mine la Şcoala tehnică. Rămân sub arme până în 1942. În 1942 am încercat să scot din nou „Floarea de Foc” şi să reîncep activitatea scriitoricească, dar vechiul regim nu mi-a îngăduit aceasta.

Liberat şi întors acasă constat ca urmare directă a războiului că viaţa mea de familie era falitară pentru a treia oară, într-o formă care nu mai îngăduia nici un compromis.

Nimic nu mă mai poate hotărî să mai reîncep vreo experienţă de viaţă nouă casnică. De acum, toate puterile le voi închina numai chemării celei mai

puternice şi mai adânci a vieţii mele. M-am hotărât să slujesc numai lui Hristos şi adevărurilor lui veşnice. Sunt sătul de vremelnicie. În 1945 am intrat ca frate în Mânăstirea Antim. Sufleteşte mă dăruiesc noii vieţi cu o putere şi intensitate care-mi dă bucurii şi mă face alt om.

Sunt plin de nădejde că voi ajunge acum să pot realiza mai mult şi mai rodnic din ceea ce-mi este înţelegerea şi dorinţa de a fi de folos semenilor şi mai ales celor în suferinţă.

Lucrez cu râvnă şi spor pe toate tărâmurile. Pot contribui astfel, cu succes la restaurarea întregii mânăstiri atât a turlelor bisericii cât şi la renovarea şi înzestrarea trapezii şi bibliotecii, etc. De asemenea printr-o întreagă activitate spirituală încerc să fac să se întregească şi restul. Un simţ al măsurii mă opreşte să vorbesc mai mult despre mine în munca şi urmările dăruirii mele totale pe care am făcut-o în Mânăstirea Antim.

Trebuie însă să închei subliniind că intrarea mea în monahism nu a fost pentru mine decât cea mai firească şi dreaptă împlinire a vieţii. Prin urmare, dacă sinceritatea şi consecvenţa mi-au fost întotdeauna un principiu nu putea tocmai acum să mă tăgăduiesc de prinos şi în chip absurd transformându-mă fără nici un motiv într-un reacţionar susţinător al unor mişcări falimentare în care niciodată nu am crezut şi împotriva cărora am luptat mai ales atunci când ele erau în floare şi-mi puteau atunci fi de vreun folos.

Aceasta pentru a sta drept un răspuns la toate informaţiile şi insinuările răuvoitoare sau calomniatoare.”

Ieromonah AGATHON TUDOR.

Moment de spiritualitate românească.

Sunt dintre martorii încă în viaţă ai unui fenomen românesc care a apărut, în germene, în timpul celui de-al doilea război mondial şi care s-a dezvoltat şi s-a conturat precis în primii ani de după război, îndeosebi în Bucureşti. Şi chiar dacă a avut o viaţă scurtă, fenomenul merită să fie notat, deoarece atât prin conţinutul ei cât şi prin personalităţile care i s-au alăturat, trebuie înscris şi reţinut de istoria mai largă a spiritualităţii româneşti şi în istoria culturii româneşti. Măcar tangenţial, trebuie marcat şi remarcat şi ca fenomen de atitudine, într-un moment de confruntare dramatică între forţele binelui şi cele ale răului, în istoria mai recentă a românilor.

România se afla în acei ani, 1944-l945, în faţa a ceea ce urma să fie o ocupaţie identică cu o ocupaţie militară, aspră şi de lungă durată a sufletului românesc.

E limpede din toate acestea că fenomenul RUGUL APRINS trebuie înscris şi printre primele şi, prin urmare, îndrăzneţele acţiuni concrete de rezistenţă spirituală ortodoxă împotriva comunismului, în momentele în care acesta se străduia să se instaureze în România post-belică, îndeosebi ca urmare a marii târguieli şi trădări Occidentale de la Yalta, prin care România era aruncată în braţele Uniunii Sovietice, deşi în ultimul an de război îşi căpătase practic statut de co-beligeranţă. * Se ştie că acest statut, în fapt, nu i-a fost acordat şi că Uniunea Sovietică a făcut din România un satelit al intereselor şi dominaţiei sale comuniste, statut care a durat până la Revoluţia din decembrie 1989.

Fenomenul „Rugul Aprins” a fost prezentat, ici şi colo, după Revoluţia din 1989, de către câţiva participanţi la el, dar nu şi-a găsit încă istoricul care, să fie în acelaşi timp şi un om cu sensibile antene duhovniceşti, deci un istoric de spiritualitate care să-l cerceteze amănunţit, prin această prismă, şi să-l interpreteze global la adevăratele lui dimensiuni.

Aceasta şi pentru că atât iniţiatorii, cât şi participanţii mai de seamă, au trecut la Domnul înainte de a fi putut spune sau scrie ei, când, cum şi de ce l-au iniţiat, şi de ce anume în timpul şi după al doilea război mondial.

Ceea ce voi face eu acum, nu va fi decât o primă tentativă de a schiţa ceea ce va putea deveni cândva, instituindu-se mai sistematic un al treilea moment de seamă al istoriei spiritualităţii româneşti. El va veni după momentul Paisie Velicicovschi, contemporan cu stareţul Vasile de la Poiana Mărului şi după momentul Calinic de la Cernica, desigur, şi acesta îngemănat cu Stareţul de la Cernica, cunoscuţi isihaşti, părinţi duhovniceşti de înaltă statură în istoria Bisericii noastre.

În mare parte ceea ce voi relata eu, este deja istorie. Şi va trebui să fiu atent ca, pomenind nume şi întâmplări familiare mie, să nu uit că pentru cei tineri, pentru Dvs., toate sunt „din trecut”. Au trecut, oricum 50 de ani de atunci. Va trebui, cred, să fiu mult mai explicit, chiar „biografic” cu unele nume şi destine, decât aş fi tentat să fiu, dacă n-aş ţine seamă de faptul că multe date şi detalii de epocă nu le sunt tuturor cunoscute.

Mă întorc. Dacă Paisie Velicicovschi şi Calinic de la Cernica (n. Bucureşti 1787 – † 1860) au fost canonizaţi, e aproape inexplicabil de ce un Vasile de la Poiana Mărului şi stareţul Gheorghe de la Cernica au fost uitaţi! Pentru viitor va trebui să lăsăm mărturii şi pentru stareţul Daniil (Tudor) de la Rarău, cu numele căruia ne vom întâlni în această scurtă expunere, de mai multe ori.

„Rugul Aprins” ca mişcare duhovnicească este, de fapt, opera Părintelui ieroschimonah Daniil Tudor de la Schitul Rarău, ultimul său loc de sihăstrie. Unii dintre cei care au abordat tema, n-o spun cu suficientă claritate. Pe undeva se lasă ispitiţi de speranţa

* NOTĂ: Revista „SAECULUM”, nr. 3-4 (12), 1995.

Vinovată şi deşartă de a trece începuturile „Rugului Aprins” fie pe seama unui impuls colectiv, fie chiar pe seama lor, a celor ce scriu. Nomina odiosa.

Iată de ce trebuie spus cu claritate şi fără a se lăsa loc pentru altceva: Iniţiatorul „Rugului Aprins” a fost Părintele Daniil Tudor, fostul Sandu Tudor, pseudonimul lui Alexandru Teodorescu, scriitor, poet, cel care a înfiinţat în 1932, în Bucureşti, revista literară „Floarea de foc” şi, în 1933, altă revistă, „Credinţa” cărora le-a fost proprietar şi director. Ca monah la Mânăstirea Antim şi ca stareţ la Schitul Crasna-Gorj, s-a numit Agathon. Numele de Daniil 1-a primit ca schimonah la Sihla Sihăstriei Neamţului.

Ne rezumăm acum doar la câteva elemente biografice esenţiale. Părintele Daniil s-a născut în Bucureşti în 1896. A fost ofiţer de marină şi profesor secundar. E sigur că a terminat liceul, dar nu şi o facultate. Ceea ce nu înseamnă că n-a frecventat cursuri universitare. Era însă fiu de mic moşier, tatăl lui fiind preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie. Şi-a putut astfel

face o cultură aleasă în familie – avea o bibliotecă personală de peste 8 000 de volume aduse în cea mai mare parte din Franţa şi, o vreme a fost director de studii la Facultatea de Teologie din Chişinău. E de presupus că acolo i-a audiat pe Gala Galaction, pe I. G. Savin, pe fraţii Cicerone şi Valeriu Iordăchescu, pe Vasile Radu, celebrul ebraist, traducător împreună cu Gala Galaction şi Nicodim Munteanu, al Bibliei din 1936, şi pe Constantin Tomescu, toţi mari profesori de teologie în vremea aceea.

Sandu Tudor avea maşină când prea puţini aveau maşini, şi avea avion când, poate, doar regele mai avea un avion al său. De altfel a şi căzut cu acest avion de la mai mult de 1000 de metri dar… S-a stricat numai avionul. A fost căsătorit dar nu s-a simţit în vocaţia lui.

A intrat în monahism, unde s-a regăsit în mediul său autentic.

A fost mai întâi monah la Mânăstirea Antim din Bucureşti, cum spuneam mai înainte, cu numele de Agathon – am fost la tunderea lui în monahism, apoi, după o scurtă perioadă de detenţie, a intrat în schima cea mare, s-a făcut schimonah, luând numele de Daniil. Când îl mai chema încă Agathon, deci în septembrie 1949, fiindcă eram unul dintre studenţii din grupul „Rugul Aprins”, a venit la Mânăstirea Prislop, de lângă Haţeg, unde la sărbătoarea „Înălţării Sfintei Cruci” – 14 septembrie 1949 – m-a luat sub mantia sa, adică mi-a fost naş de călugărie şi, împreună cu părintele stareţ de la Prislop, Arsenie Boca, mi-au dat numele de Antonie.

Menţionez acest amănunt pentru ca să înţelegeţi că multe din cele pe care le voi spune, au şi componente de biografie comună, deci de primă mână, cum se spune.

Mai apoi când, urmărit de securitate şi condamnat în lipsă, voi fi nevoit să fug de la Mânăstirea Prislop, Părintele Daniil mă va adăposti o vreme la Schitul Crasna din Gorj, unde prietenul său, mitropolitul Firmilian, tocmai îl numise stareţ. Eu, şi de acolo a trebuit să fug peste câteva luni în nordul Moldovei, la Slatina lui Alexandru Lăpuşneanu. PrinPărintele va veni şi el în Moldova la Sihla, unde se va schimnici cu numele nou de Daniil după care, cu ajutorul părintelui Cleopa, pe atunci stareţ la Slatina, care avea sub jurisdicţie şi Schitul Rarău, va fi chemat stareţ la Rarău.

Fiind stareţ la Rarău, Părintele Daniil a fost arestat şi nu s-a mai întors de la Aiud şi, până acum, nu i s-a putut descoperi mormântul. Poate ar trebui să i se facă o cruce simbolică în cimitirul din Aiud şi alta la Schitul Rarău. Şi să-l amintim pururea printre martiri.

Domnul Teofil Dumbrăveanu, scriitor din Suceava, a fost reţinut la Aiud, mi-a scris că deţinuţii îi spuneau Părintelui Daniil „Sfântul”. A murit în celebra Zarca din Aiud. „La ieşirea pe poartă, către cimitirul „Trei Plopi” i-au înfipt o suliţă de fier în inimă, ca să vadă dacă este viu sau mort” ca în martirologiile clasice. În Zarca, la Aiud, printre deţinuţi s-a păstrat mereu amintirea lui „Daniil Sfântul”. Mai târziu, tinerii care săpau un şanţ în închisoare, au găsit un schelet cu lanţuri la picioare. „Ei credeau că acela era deţinutul „Daniil Sfântul”. (Tot din scrisoarea dl. Teofil Dumbrăveanu).

În vorbirea curentă a multora din cei care l-au cunoscut el a rămas ca „Daniil de la Rarău”.

Părintele Arhim. Paulin Lecca scrie că „fiind stareţ la Rarău, plănuia să zidească o mânăstire mare care să fie un centru ecumenic, unde să se studieze şi să se practice „Rugăciunca lui Iisus”, ceea ce iniţiase deja la Bucureşti, în cadrul „Rugului Aprins” (Scrisoare către mine).

Vocaţia monahală a Părintelui Daniil şi cea de întemeietor de curent filocalic în România – Rugul Aprins – sunt recente. În faţa acestei vocaţii pe deplin realizate, evenimentele premergătoare acestora, căsătoria, ziaristica, aproape că nici nu mai contează şi, abia dacă mai trebuie reţinute ca simple elemente biografice.

Altă vocaţie tot anterioară intrării în monahism, merită să fie nu numai reţinută, şi chiar subliniată: aceea de poet. A publicat un volum de poezii, Comornic, premiat înainte de război de „Fundaţiile Regale”, şi şi-a risipit multe din creaţiile lui în revistele proprii: Credinţa şi Floarea de foc, apoi în Contemporanul, în Convorbiri literare, în Gândirea lui Nichifor Crainic. Poezia lui e cu deosebire religioasă. Şi frumoasă. De altfel, în afară de Comornic şi de ceea ce a risipit prin reviste şi, mai ales, masiv în Gândirea, revistă de mare prestigiu în epocă, a publicat, tot în versuri, în două ediţii „Acatistul Sf. Dimitrie Basarabov”. Mai apoi a alcătuit un adânc „Acatist al Rugului Aprins” publicat întâi la Madrid, apoi şi în România, la Sibiu, şi în Grecia, la Tesalonic.

Sandu Tudor a fost publicat în 1934 şi într-o antologie a poeţilor tineri, cu reproduceri din „Gândirea”. Mai anunţa atunci într-o notă, că avea gata şi volumele: Cartea Muntelui, Sfântul şi Viaţa lui Neagoe Basarab, texte isihaste.

A mai alcătuit un „Acatist al Sf. Ioan Teologul”, toate opere în acelaşi timp de mare spiritualitate şi de autentică poezie. S-ar înscrie prin aceste opere alături de un Ioan al Crucii din Occident, de un Simion Noul Teolog din Orient, pe care de altfel Sandu Tudor îi avea în mare preţuire.

Acatistele Părintelui Daniil sunt alcătuiri de mare subtilitate teologică, dincolo de frumuseţea literară, dincolo de mulţimea metaforelor care 1-ar învecina acum, din acest punct de vedere, cu Fănuş Neagu.

Acatistele sunt o teologie completă. Ele cer o ermeneutică de mare specialist, ca să li se decodeze teologia… Cu ele Părintele Daniil a venit din cultură în spiritualitate. A convertit cultura.

Poezii a scris până în momentul arestării.

O bună parte din manuscrisele şi însemnările sale, peste o sută de volume format carte şi de format dosar, au putut fi recuperate de la securitate după moartea lui. Din aceste caiete se vor scoate la lumină un om şi o operă a spiritualităţii ortodoxe româneşti de reală valoare.

Nu ştiu dacă s-ar putea vorbi de o convertire a lui Sandu Tudor. Era creştin convins şi înainte de a începe mişcarea „Rugul Aprins”. Poate doar intrarea sa ca frate la Mânăstirea Antim, şi apoi intrarea în monahism să poată fi considerate momente mai importante, dar nu neapărat cruciale sau neaşteptate. În privinţa gândirii creştine s-a aflat totdeauna pe o linie de continuitate ortodoxă. A mers într-un crescendo permanent până la martiraj.

Suflet ales, precum odinioară David în Psaltire şi precum marii imnologi clasici în versuri, Părintele Daniil a căutat mereu credinţei şi simţirii lui haine

frumoase. Migălea versuri până când credea că nu mai rămâne loc nici pentru o virgulă nouă. Limba versurilor sale e căutată cu grijă, folosind arhaisme cu iz bisericesc sau folcloric, încât uneori te întrebai de unde limba aceasta la un oră-şan get-beget ca el!

*

* *

O schiţă a traiectoriei destinului său spiritual ar fi în acelaşi timp şi istoria devenirii „Rugului Aprins”, până la statura la care a ajuns în cele din urmă, când a provocat intervenţia brutală a securităţii, şi când, aproape toţi cei care s-au adunat în jurul Părintelui Daniil au fost arestaţi.

În anii 1946-l950 activitatea grupului „Rugul Aprins” s-a desfăşurat la Bucureşti, la mânăstirea Antim. Părintele Daniil a obţinut, încă frate fiind, o chilie în clopotniţă, sub clopote, cu ieşire într-un balcon. Chilia există şi astăzi. Conferinţele pe care le-a organizat la Antim, se ţineau în biblioteca Mânăstirii, cea care peste ani va deveni biroul episcopului-vicar patriarhal, pe care zece ani aveam să-l ocup chiar eu.

Dar înainte de momentul Antim, trebuie să ne întoarcem puţin într-o perioadă de importantă preistorie. Fără aceasta am înţelege greu cum de a reuşit Părintele Daniil să dea în jurul său, la Antim, un număr mare de intelectuali, în atât de scurt timp. Căci grupul „Rugul Aprins” de la Antim a apărut cumva gata făcut, repede constituit.

Aceasta se explică în primul rând prin setea de autentic, atât în cultura care începea să se altereze, cât şi în spiritualitatea care devenise prea parohială sau limitată la mânăstiri. Abia mai târziu, după anul 1943, vor apăres cel puţin încă două centre care au concentrat atenţia asupra lor. Ele au mers paralel după aceea, unul din Ardeal, la Mânăstirea „Brâncoveanu” din Sâmbăta de Sus, cu Părintele Arsenic Boca, mutat apoi la Prislop, şi altul în Moldova cu Părintele Cleopa, la Mânăstirea Slatina, mutat apoi la Sihăstria.

Era încă vremea cenaclurilor literare. Să amintim câteva. Cenaclul „Sburătorul” condus de Eugen Lovinescu, scriitor şi critic literar, din care făceau parte Hortensia Papadat-Bengescu, Sanda Movilă şi soţul ei Felix Aderca, generalul Văitoianu care era şi scriitor, Camil Petrescu. Anton Holban, Camil Baltazar ş.a. Mai era apoi cenaclul „Convorbiri literare” condus de prof. Al. Tzigara-Samurcaş, şi, mai amintim unul care ne interesează îndeosebi, gruparea „Duh şi slovă” care se reunea la Mânăstirea Antim din Bucureşti sub oblăduirea arhimandritului Iuliu Scriban, mare profesor de teologie. Din acesta făceau parte Mircea Vulcănescu, Paul Sterian, Petru Comarnescu şi Sandu Tudor, viitorul schimonah Daniil (cf. Ionel Jianu. Din totdeauna am avut demonul scrisului, în „Revista de istorie şi teorie literară”, nr. 1-2, 1988, p. 164).

Probabil aceasta a fost prima formă a ceea ce urma să fie „Rugul Aprins”, tot la Mânăstirea Antim, şi cred că ar trebui să o înscriem în preistoria „Rugului Aprins”.

Dar până la „Rugul Aprins” a mai existat o treaptă care trebuie înscrisă tot în această preistorie, de data aceasta sub conducerea Părintelui Daniil Tudor (Sandu Tudor).

Să numim treapta aceasta Momentul Cernăuţi.

*

* *

Momentul Cernăuţi e un moment pregătitor al evenimentului şi al mişcării duhovniceşti care sa va numi „Rugul Aprins”. Momentul Cernăuţi este un vector constitutiv la care trebuie să ne referim în mod necesar. Fără acesta, cine ştie dacă grupul de la Mânăstirea Antim din Bucureşti s-ar fi născut vreodată.

Părintele Daniil a fost la originea evenimentului de la Cernăuţi când încă nu era monah, nici măcar frate la Antim, ci era scriitorul şi ziaristul Sandu Tudor.

Mereu elegant, îmbrăcat în costume scumpe cu croieli de ultimă modă, cu mustăţi şi barbişon, cu ochi pătrunzători, Sandu Tudor era un bărbat frumos, cu o inteligenţă de care era foarte conştient, uneori cu un aer uşor acaparator, superior şi sarcastic. Unde era el, greu mai aveau loc în conversaţie şi alţii.

Cei care-l vor cunoaşte mai târziu, în rasa de şiac călugăresc de culoare maronie, căci aşa umbla, şi cu barba lăsată să crească după voia ei, îl vor mai putea recunoaşte doar după ochii scăpărători şi după zâmbetul lui frumos şi bun, chiar când era critic, şi era întotdeauna critic faţă de orice şi oricine. Avea întotdeauna ceva de adăugat, de precizat, de descifrat altfel. Acum zâmbetul abia mai răzbătea pe sub mustaţa lăsată şi ea în voia ei, după principiul călugăresc: Foarfeca să nu se atingă de barba sau mustaţa monahului. Un anumit aggiornamento a mai scurtat astăzi şi din bărbi. Catolicii nu le mai au deloc.

Uneori, când venea de la Rarău în Bucureşti, Părintele Daniil deşi era găzduit fie de profesorul universitar Alexandru Mironescu, fie de arhitectul Constantin Joja, nu-şi putea înfrâna un anumit aer boieresc şi îşi mai chema prietenii vechi la o cafea la Capşa, vestit restaurant şi cafenea literară pe Calea Victoriei. Aceea era o zi de multe mirări şi comentarii de care el nu se sinchisea însă deloc.

Momentul Cernăuţi s-a numit Şapte zile de priveghere.

Sandu Tudor, căci încă nu era monah, era un bun prieten cu un mare şi fin om de cultură, ajuns pe scaunul mitropolitan de la Cernăuţi: Tit Simedrea, mitropolitul Bucovinei.

De la acesta ne-au rămas câteva studii de istoria vechii culturi româneşti, de pildă despre Pripealele lui Filotei de la Cozia, care l-au impus repede în cultură. Tit Simedea a invitat între 1 şi 7 august 1943, în plin război, la sugestia lui Sandu Tudor, un grup de intelectuali bucureşteni care urmau să-şi împărtăşească gânduri şi idei în conferinţe zilnice şi în rugăciune, în paraclisul mitropoliei din Cernăuţi, timp de o săptămână.

S-au ţinut conferinţe cu public. Înţelegem aceasta din îndemnul înscris pe prima pagină a Programului tipărit. „Din râvna unui mănunchi de oameni cu carte, preoţi şi mireni, doritori de o adâncire ortodoxă mai mare şi îmbunătăţire spirituală atât în parte, cât şi de obştească trăire creştină, prin deosebita înţelegere, ocrotire şi binecuvântare a înalt Prea Sfinţitului Tit,

Mitropolitul Bucovinei, s-au putut organiza: Şapte zile de priveghere în minunată „cetate duhovnicească” a Arhiepiscopiei Cernăuţilor”.

A fost vorba de un program isihast bine gândit şi alcătuit de oameni competenţi în problemă. Iniţierea a fost cea care mai târziu se va relua şi la Mânăstirea Antim prin conferinţe urmate de discuţii şi de rugăciune de taină. Iată care a fost programul: Duminică, 1 august 1943: Pr. Nicolae M. Popescu: Calendar şi priveghere; Alexandru Elian: De la icoană la duhovnicie.

Luni, 2 august: Alexandru Mironescu: Moaştele Sf. Ştefan şi veşnicia trupului.

Marţi, 3 august: Anton Dumitriu: Cunoaştere şi asceză.

Miercuri, 4 august: Paul Sterian: Cei şapte tineri din Efes şi dovezile Învierii.

Joi, 5 august: Constantin Noica: Patos şi Patmos.

Vineri, 6 august: Petru Manoliu: Schimbarea la Faţă şi frumuseţea izbăvitoare.

Sâmbătă, 7 august: Arhim. Benedict Ghiuş: Duhovnic şi Tămăduire; Sandu Tudor: Rugăciunea inimii şi Sfânta Isihie.

Cred că în afara celor notaţi aici a mai participat cel puţin încă unul, probabil neprevăzut iniţial: H. H. Stahl, cunoscutul sociolog. În caietele lui Sandu Tudor se păstrează, dactilografiată şi îndreptată cu mâna de autor, conferinţa pe care a ţinut-o H. H. Stahl, în după-amiaza zilei de 6 august 1943. Sandu Tudor însuşi, deşi figurează în program cu o singură conferinţă, în dosarul lucrărilor există însă mai multe, printre care şi Conferinţa de deschidere din 1 august 1943.

Se păstrează şi stenograma câtorva „discuţii” în care apar: mitropolitul Tit Simedrea, C. Noica, Al. Mironescu şi, bineînţeles, Sandu Tudor. De la Constantin Noica se păstrează un text intitulat „Cunoaştere şi Asceză”, pe care l-am încredinţat domnului Ioan Dur care va fi publicat, în revista „Saeculum”, din Sibiu (nr. 1-2, 1995, p. 77-80). Textul „Patos şi Patmos” cu care e înscris C. Noica în program, nu e de găsit în arhiva lui Sandu Tudor. În schimb se află un comentariu al lui Sandu Tudor la acest titlu, poate o glosă pe marginea textului lui C.

Noica.

Înainte de a face un pas mai departe, aş vrea să fac o remarcă. Programul de la Cernăuţi are un motto: „Răscumpăraţi vremea, căci zilele sunt rele” (Efes. V, 16).

Când „Rugul Aprins” s-a constituit la Bucureşti în jurul anului 1945, zilele erau într-adevăr „rele”. Textul ales în 1943 s-a dovedit profetic, deşi în 1943 frontul se afla încă pe teritoriul Uniunii Sovietice. În 1945-l946, războiul se terminase şi noi eram, practic, sub ocupaţie sovietică.

Reluarea la Bucureşti a ceea ce începuse la Cernăuţi cu speranţă dar şi cu teamă, acum capătă o dimensiune nouă, aceea a intrării într-o vreme apocaliptică, a pregătirii pentru ea,

A pregătirii pentru „intrarea sufletelor în catacombe”. Ca tânăr participant la mişcarea „Rugul Aprins”, aşa am perceput atunci ceea ce se petrecea la Mânăstirea Antim.

Acest lucru avea să se confirme în momentul în care avea să se instaleze comunismul la noi, iar cei din „Rugul Aprins” aveau să fie toţi arestaţi.

„Rugul Aprins” a fost, cu gând anume sau nu, dar a fost în fapt pregătirea pentru intrarea în Marele Întuneric comunist, care avea să dureze în România aproape jumătate de secol. Parola tainică de supravieţuire creştină a fost retragerea, ascunderea în taina Rugăciunii lui Iisus: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul.”

Aceasta urma să-i unească şi să-i întărească pe cei care vor intra în închisori, ca şi pe cei care tot ca în închisoare, rămâneau afară sub imperiul teroarei, al supravegherii permanente, al fricii, al denunţurilor, al dezumanizării.

Dar de ce „Rugul Aprins”?

Se ştie că termenul îl găsim în Vechiul Testament. Era un rug pe care 1-a văzut Moise în pustie. Acesta ardea, dar nu se mistuia, adică nu se termina de ars şi nu prefăcea rugul în cenuşă. Aşadar, dintr-o dată, simbolul duratei creştine chiar sub foc, sub focul nenorocirilor venite peste poporul român din Răsăritul ateu, în cazul nostru.

Esenţa de principiu a „Rugului Aprins” aceasta a fost: îndumnezeirea omului prin rugăciunea continuă a numelui lui Iisus.

Aşadar „Rugul Aprins” a luat fiinţă în Bucureşti după anul 1945. Nu ştiu dacă a avut caracter de Asociaţie, cu statut şi cu recunoaştere oficială prin tribunal. Cred că mai degrabă nu.

Din ce consta activitatea grupului?

În esenţă din trei lucruri: conferinţe (joia şi duminica după-amiaza), în biblioteca de la Mânăstirea Antim, exerciţii de rugăciune tăcută, uneori sub îndrumare şi cu unele explicaţii şi cu participarea la slujbele de la Mânăstirea Antim, îndeosebi la vecernii, seara, unde un cor îngeresc alcătuit din monahi studenţi, te făcea să te simţi în atmosferă de creştinism primar efervescent sau în atmosferă de catacombă protejată.

Cercul din bibliotecă era alcătuit din intelectuali şi, nu orice fel de intelectuali. Era acolo o bună parte din elite, intelectuală a Bucureştilor. Prin aceasta s-ar putea răspunde şi multora care se mai întreabă: Ce s-a întâmplat cu intelectualii creştini în vremea comunismului?

În afară de cei pe care i-am numit la Cernăuţi, care au rămas ataşaţi şi în continuare de Mânăstirea Antim mai trebuie amintiţi: Prof. Tudor Vianu, romancierul Ioan Marin Sadoveanu, filosoful Mircea Vulcănescu, poetul Ioan Barbilian, arhit. Constantin Joja, poetul Vasile Voiculescu ş.a.

Vasile Voiculescu nu făcuse parte din grupul isihast de la Cernăuţi. Era nou la Antim.

Acolo l-am şi întâlnit prima oară şi am o frumoasă amintire cu el: o fotografie în grădina Antimului împreună şi cu Andrei Scrima.

Aş aminti aici încă un „mic” episod cu Vasile Voiculescu. Arestat şi supus interogatoriilor, a fost întrebat: „Este adevărat că misticismul este tot una cu legionarismul?” Anchetatorul notează: „Neagă”. Dar, după raultc anchete, acelaşi anchetator notează alt răspuns: „Recunoaşte”. Cum s-a

stors acest „Recunoaşte” de la onestul blândul, marele poet V. Voiculescu, ne putem imagina şi aceasta ne dă încă o dată – a câta oară – măsura demonică a sistemului comunist!

Trebuie să mai adăugăm printre membrii grupului „Rugul Aprins” şi numele mare al părintelui Dumitru Stăniloae, al doctorului Gh. Dabija, conferenţiar la Medicină, ale Arhim.

Vasile şi Haralambie Vasilache, ş.a.

Dintre tinerii încă studenţi, erau: viitorul arhimandrit Andrei Scrima, student pe atunci, iar mai târziu profesor la Benaras în India şi la Beirut în Liban, apoi studentul Roman Bragă, acum duhovnic la Mânăstirea din America, monahii Sofian Boghiu de la Mânăstirea Antim şi Felix Dubneac, acum şi el în America, juristul călugărit Adrian Făgeţeanu, fost chestor de poliţie în tinereţe, acum încă la Antim, dl. Mihail Rădulescu, pe atunci elev, alţi profesori la Facultatea de Teologie din Bucureşti, studentul Nicolae Nicolau, astăzi medic, un student de la veterinară, Nicolae Vârnă, de care nu mai ştiu nimic, un altul Traian Balea, astăzi medic epidemiolog de talie mondială, stabilit la Paris, Nicolae Bordaşiu, ajuns profesor la seminar şi azi preot la biserica Silvestru din Bucureşti şi tânărul Leonida Plămădeală, student teolog.

Intenţia Părintelui Daniil era să aibă ucenici tineri, cărora să le predea Rugăciunea lui Iisus, tineri care, apoi, s-o răspândească mai departe, tainic, în întunericul care se instala în România pe lungă durată. Se pare că, mai realist, Părintele Daniil nu credea, aşa cum credeam noi, că dacă nu la l, sigur la 15 ale lunii viitoare vor veni americanii să ne scape de comunism.

Pe vremea aceea nu se ştia de Tratatul de la Yalta, sau mai exact, de marea vânzare a ţărilor răsăritene care s-a pus la cale la Yalta. La un post de radio, de undeva de lângă Viena, americanii ne promiteau că vin, ne îndemnau să ne organizăm, să rezistăm şi, aşa, am umplut toţi închisorile. Ei n-au mai venit. Mai grav e că ştiam că nu vor veni! Politica nu excelează totdeauna prin respect faţă de morală.

Din cei pe care i-am numit înainte, ca şi din cei din grupul de la Cernăuţi, prea puţini n-au ajuns în închisori. Erau în grupul de la Antim şi câţiva generali: Gheorghe Stratilescu, Gh. Iorgulescu, Ioan Tome, Const. Manolache, scriitorul. Îmi aduc aminte şi de generalul Toma Tetrat, la care stătea în gazdă, undeva lângă Mânăstirea Antim, Părintele Benedict Ghiuş, unul din cei mai subtili teologi ai noştri, fost o vreme asistent la catedra de „Mistică” a lui Nichifor Crainic, şi apoi asistent şi al Părintelui Stăniloae, când acesta s-a mutat în Bucureşti prin 1946.

S-a interesat de cele ce se petreceau la Antim şi profesorul I. G. Savin care, deşi la bază profesor de Apologetică, a făcut înaintea Părintelui Stăniloae, după Nichifor Crainic, un curs de „Mistică” la Facultatea de Teologie din Bucureşti, pe care l-am publicat la Sibiu. Eu am fost printre cei care am audiat acest curs.

Nu trebuie uitaţi nici câţiva foarte tineri ucenici ai „Rugului Aprins”, Şerban Mironescu, elev, apoi student la arhitectură, fiul al profesorului

Mironescu, acum stabilit în Elveţia, şi George Văsâi, tot de la arhitectură, amândoi trecuţi prin închisori.

Părintele Arhim. Vasile Vasilache, acum preot la New-York, fost stareţ la Mânăstirea Antim în perioada „Rugului Aprins” (1944-1948) şi, în această calitate, gazda întâlnirilor, vorbeşte într-o carte tipărită la New-York, despre „şedinţele literare de joia seara de la Antim”. Acoperământul „literar” era doar pentru autorităţile vremii. Erau de fapt întâlniri duhovniceşti, pregătire spirituală înainte de intrarea definitivă în catacombe.

Astfel de catacombe vor mai fi şi mai târziu, organizate ici şi colo, sub cupole literare şi filosofice cum a fost cea de la Păltiniş, din anii de dinaintea morţii lui Constantin Noica.

Trebuie amintite şi întâlnirile de la Schitul Păltiniş. Au fost acolo, în afară de Noica, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleşu, Sorin Vieru, Thomas Kleininger, Sorin Dumitrescu ş.a., gazdă fiindu-le Mitropolitul Ardealului. Despre aceasta a scris Sorin Dumitrescu după 1989, el fiind cel care a întrebuinţat pentru aceste întâlniri sub oblăduirea Bisericii, numele de catacombă.

Dar să revenim la aşa-zisele „şedinţe literare” de la Antim. E drept că participanţii erau oameni de litere. Dar iată câteva dintre temele care se tratau acolo în conferinţe: „Martirajul Sf. Ioan Botezătorul” (Ioan Marin Sadoveanu), „Viaţa Sf. Muceniţe Anastasia izbăvitoare de otravă” (Paul Sterian), „Războiul nevăzut al Sf. Paisie cel Mare din Egipt” (Paul Sterian).

Iată şi alte teme: Isihasmul, Iisus Logosul Întrupat, Păcatul originar, Scena şi altarul, Rugăciunea inimii, Exegeza smochinului blestemat şi Medalioane ale unor mari isihaşti. (Dr. Nicolae Nicolau, Rugul Aprins al Maicii Domnului, în vol. „Din documentele rezistenţei”, nr. 4, 1992, p. 33).

Pentru a atrage intelectuali cât mai mulţi în jurul Mânăstirii Antim şi a grupului „Rugul Aprins”, Părintele Daniil a organizat acolo şi un concurs de pictură cu premii. În juriu erau: Mac Constantineseu, prof. Al. Mironescu., istoricul de artă I. D. Ştefănescu şi Sandu Tudor însuşi. Au fost premiaţi doi participanţi: părintele Sofian Boghiu, care mai trăieşte la mânăstirea Antim şi Eremia Profeta, care mai trăieşte probabil la Oradea. Premiile în bani erau asigurate de Paul Sterian şi de Sandu Tudor.

A fost organizat şi un concurs de muzică. Premiul a fost acordat lui Paul Constantinescu pentru două oratorii devenite celebre: al Naşterii şi al Patimilor Domnului, unul din ele cântat la Ateneu sub bagheta lui George Enescu. Atunci l-am văzut şi eu pe Enescu.

Paul Constantinescu a mai compus un oratoriu scurt, intitulat „Rugăciunea inimii”, dedicat Părintelui Daniil, înmânat acestuia în original. El se află în arhiva rămasă de la Părintele Daniil. Cred că a fost cântat doar de corul bărbătesc al călugărilor de la Mânăstirea Antim. Intenţia a fost de a da un fel de imn al Mişcării „Rugului Aprins”. Frecventa Antimul şi cunoscuta ceramistă Olga Greceanu. Ea a decorat pridvorul mânăstirii cu ceea ce se poate vedea şi astăzi, cu chipuri de sfinţi printre care şi al Mitropolitului Antim Ivireanu.

Printre participanţii la „Rugul Aprins” erau şi oameni de ştiinţă. L-am amintit pe Alexandru Mironescu, pe Dan Barbilian, dar au mai fost şi fizicieni şi matematicieni precum Octav Onicescu (l-am cunoscut şi eu), Mihail Necule, dr. Plăcinţeanu, Valentin Poenaru, acesta din urmă acum la Universitatea din Paris.

Aceştia şi alţii au venit dinspre cultură şi ştiinţe spre spiritualitate.

Trebuie să-l amintim încă o dată printre aceştia şi pe Anton Dumitriu, logicianul, matematician prin formaţie. După închisoare a stat câteva luni cu noi la Mânăstirea Slatina din Moldova, sub stăreţia Părintelui Cleopa. Îl atrăgea gândul însingurării monahale. Trei luni a lucrat cu Părintele Petroniu Tănase, şi el cu studii de matematică, (azi e stareţ la „Prodromul” din Athos), la dezlegarea Teoremei lui Fermat, precum ştiu specialiştii o problemă încă nedezlegată, dezlegare care urmează să fie încununată cu un mare premiu. Am văzut vreo cincizeci de caiete pline numai cu formule şi credeam amândoi că erau foarte aproape de rezolvare. Dar teorema a rămas tot nerezolvată.

S-ar putea bănui o situare a acestuia din urmă, pe linia tradiţiei de la mânăstirile Optina şi Valaam? Nu cred. Situaţii asemănătoare au născut fenomene asemănătoare. Noi eram după mişcarea paisiană de la Mânăstirea Neamţu din secolul al XVIII-lea şi după cea cernicană din secolul al XIX-lea. Aceste două tradiţii sunt acum clasice în spiritualitatea românească, prima mistico-ascetică palamită, centrată pe Rugăciunea lui Iisus, a doua tradiţională clasică, basiliană, centrată pe ora et labora, pe rugăciune şi muncă, pe ascultare în obşte. Mijlocul secolului al XX-lea anticreştin combatant, a cerut o reîntoarcere la criptocreştinism la catacombă, într-un fel la paisianism. De data aceasta s-a apelat la el şi de nevoie. Nu se mai putea practica o viaţă spirituală la vedere, pe dimensiuni mari.

Care e mai „bună”, din cele două direcţii bune, fiecare în parte?

Eu sunt tentat să propun o soluţie de echilibru: cele două Direcţii spirituale din trecutul nostru românesc, n-au fost exclusiviste. Şi la Neamţu, cu sute şi uneori mii de călugări se împletea rugăciunea isihastă cu munca, pentru că fără Marta nu se poate, şi la Cernica erau isihaşti, precum Calinic însuşi şi stareţul Gheorghe.

Delimitările sunt într-o anumită măsură teoretice, dar e tot atât de adevărat că, în fiecare din aceste două direcţii, există anumite preponderenţe, accente. Acestea au dat caracteristicile celor două curente spirituale. Mişcarea de la Antim, „Rugul Aprins” nu putea fi decât isihastă, pură şi ascunsă pentru că acestea erau condiţiile istorice în care a apărut şi, câţiva ani, s-a dezvoltat.

Dar e momentul acum să mai adăugăm ceva. Războiul înaintând în urma lui au rămas câţiva oameni duhovniceşti chiar din şcoala de la Optina şi Valaam, precum un părinte Ioan Culâghin, care a venit în România împreună cu un episcop, Nicolae al Rostovului şi cu câteva maici. S-au stabilit la Cernica. Nicolae al Rostovului fusese coleg cu patriarhul Nicodim Munteanu la Kiev. A murit la Cernica unde mormântul i se poate vedea şi astăzi, în dreapta aleii care duce la biserica „Sf. Lazăr” din cimitir. Lângă el e

mormântul mitropolitului Gurie Grosu al Basarabiei, aproape vis-à-vis de mormântul Părintelui Stăniloae.

Pe Părintele Ioan Culâghin 1-a descoperit Daniil. L-am cunoscut şi eu în chilia sa de la Cernica, mai sus de fântâna de pe insulă, lângă cimitir. În momentul în care 1-a descoperit Sandu Tudor, „Rugul Aprins" era o mişcare constituită. Sandu Tudor după ce a constatat că a întâlnit un om cu deosebite daruri duhovniceşti, 1-a invitat la Antim. Interpretul Părintelui Ioan nu era prea învăţat. Era un soldat român din Basarabia, duhovnicesc dar puţin instruit.

Părintele Ioan nu conferenţia. Nu se ştia nici ce studii avea. Dar avea Rugăciunea inimii.

Împreună cu Părintele Daniil au iniţiat un procedeu de transmitere a Rugăciunii minţii probabil folosit în spiritualitatea rusească. Se făceau rugăciunile începătoare şi apoi se dădea o binecuvântare specială de rostire a Rugăciunii minţii, cu poveţe practice: cum să zică, în ce poziţie, de câte ori. La acest ritual participa Părintele Daniil, Părintele Ioan transmiţătorul binecuvântării şi drept traducător, nu mai era soldatul basarabean Leontie, poate călugăr după nume, ci părintele Gheorghe Roşca, un preot basarabean de înaltă ţinută duhovnicească, participant şi el la conferinţele de la Antim.

Mişcarea „Rugul Aprins" de la Mânăstirea Antim din Bucureşti n-a fost numai atâta cât am putut spune eu acum. Eu am prezentat mai ales cadrul ei istoric, participanţii mai de seamă, şi jaloanele mari ale rostului ei. Esenţa ei, modul cum a abordat Rugăciunea lui Iisus, cum a încadrat-o în viaţa creştină în general, rămân să fie explorate mai în adânc de acum încolo. Având mult material la dispoziţie, sper să mă mai ocup chiar eu de aceasta.

La interpretarea „Rugului Aprins" de la Mânăstirea Antim din Bucureşti, unii din cei care l-au interpretat l-au orientat spre trei direcţii. L-au considerat act de cultură, act politic, sau act spiritual. Tentaţia spre toate trei pare îndreptăţită. Fie direct, fie indirect, a fost câte ceva din toate, dar a fost mai ales şi în esenţă un act spiritual. Act de cultură, da, pentru că era o mişcare a oamenilor de cultură. Despre ceea ce se petrecea la Antim ştia tot bucureşteanul.

Sandu Tudor a chemat ca martor la proces şi pe Zaharia Stancu şi pe Jebeleanu şi pe Beniuc, dar niciunul n-a venit, toţi fiind pe cale de a se aranja cu noul regim sovietizat. Sandu Tudor ar fi voit de la ei: să aprecieze dacă, dincolo de actul de cultură şi de spiritualitate, mişcarea era politică, el crezând că toţi trei vor spune ca n-a fost aşa ceva. Dar ei n-au venit pentru că era vremea când totul devenise politic, chiar şi rugăciunea! Şi se temeau. Dar, e drept, n-au venit nici să acuze.

Părintele Ioan Culâghin a fost arestat.

Părintele Ioan a fost unul din ultimii mari duhovnici de la Optina lui Dostoievski.

Perioada comunistă a cunoscut trei mari direcţii spirituale care au menţinut viaţa creştină din România chiar sub cele mai cumplite ameninţări şi distrugeri pe care le-a operat ideologia şi represiunea atee.

Direcţiile spirituale la care m-am referit au fost: „Rugul Aprins” de la Mânăstirea Antim din Bucureşti, ctitorit de Părintele Daniil Tudor, Mişcarea de la Sâmbăta de Sus, de la Mânăstirea „Brâncoveanu”, Făgăraş, mutată apoi la Mânăstirea Prislop. Acestea au fost iniţiate şi dezvoltate de Părintele Arsenie Boca. La Sâmbăta, Părintele Stăniloae a început traducerea Filocaliei. A treia a fost Mişcarea de la Mânăstirea Slatina din Moldova, mutată apoi la Mânăstirea Sihăstria, astăzi numai la Mânăstirea Sihăstria, iniţiată şi continuată de Părintele Arhim. Cleopa Ilie.

Lucrarea duhovnicească a acestor trei piloni de taină şi de duh conturează trăsăturile unei spiritualităţi care a acoperit prin ei, prin duhovnicii lor şi prin ucenicii lor, a doua jumătate a secolului XX românesc.

Acum, după o jumătate de veac de la evenimentul „Rugul Aprins”, suntem datori să restituim „in integrum” personalitatea întemeietorului, a Părintelui Daniil de la Rarău.

Călugăria lui a fost, dincolo de orice îndoială, un act adevărat. La devenirea lui, care va fi apoi şi devenirea unora dintre ucenicii lui, am asistat şi eu. Când l-am cunoscut era civil, frate la Antim.

Despre el s-au spus cuvinte uneori incendiare. Nu-i plăceau jumătăţile de măsură deşi, mai târziu ca duhovnic, a putut mărturisi şi… Păcătoşii. Întâi mustra, distrugea, ardea, şi apoi încuraja, mângâia. Rarăul devenise un centru de mare atracţie spirituală. Fostul arbitru al eleganţei şi maestru al polemicii bucureştene prin presă, se întâlnea blând cu credincioşii şi credincioasele lui din Bucovina. Le vorbea cu orele, până se aşezau toţi în biserică, în genunchi. Îl ascultau, plângeau cu el, deşi nu-l înţelegeau când le vorbea de „sfinţi” cam necunoscuţi lor: Dostoievschi, Dante, Rilke, autorul fără nume al „Pelerinului rus”, Cervantes, ş.a. „Părinte, îi ziceau unii, sunteţi prea înalt. Credincioşii nu vă înţeleg.” „Ba mă înţeleg.

Nu-i vezi că plâng? Ceea ce trebuie să înţeleagă, înţeleg. Că sunt nişte păcătoşi şi trebuie să se îndrepte.” Şi asta cam aşa era!

Despre Părintele Daniil, cei care şi-l amintesc bine, spun cuvinte ca: tumultuos, dificil, impetuos, om în încleştare duhovnicească, convulsiv, şuvoi temperamental, om cu o prodigioasă simţire de taină şi cu o gândire din afara normelor obişnuite culturalizante şi estetizate, (în convorbirea mea cu Andrei Scrima, înregistrată).

El simţea mereu „nenorocirea de a nu fi sfânt”. Tumultuos, uneori dezlânat pe parcursul unui discurs, dar concluzia în final nu era banală niciodată.

*

* *

Tot ce v-am spus vine dintr-o memorie care i-a marcat pe toţi cei care au cunoscut „Rugul Aprins”. Memoria are şi rol resurecţional, iar în cazul nostru şi oarecum restaurator.

Să nu lăsăm timpul să-şi depună colbul peste oameni şi evenimente ca acestea, asupra cărora ne-am oprit astăzi.

Taina „Rugului Aprins” a fost un absolut experimentat prin rugăciune, nu una literară, niciuna filosofică.

Acum, la sfârşit, m-aş întreba şi aş propune întrebarea şi ascultătorilor: avem în „Rugul Aprins” elementele constitutive ale unei mişcări duhovniceşti care s-ar putea defini prin sine, dincolo de unele asemănări fireşti cu altele?

Şi mai departe: Avem în „Rugul Aprins” elementele unei mişcări construite la un moment dat printr-un număr suficient de participanţi care s-au putut organiza concentric, în jurul unor principii duhovniceşti clare şi distincte?

Şi mai departe: Am fi îndreptăţiţi să înscriem momentul „Rugul Aprins” ca un al treilea moment în istoria spiritualităţii româneşti, după momentul paisian de la Neamţu şi cel al lui Calinic de la Cernica?

Răspunsul meu ar fi: avem aceste elemente şi această îndreptăţire.

Ar trebui să ne mai întoarcem şi la celelalte mişcări duhovniceşti din România anilor grei, cu centrul în Mânăstirea Sâmbăta şi Mânăstirea Sihăstria, mişcări pe care le-am pomenit, şi pe care le-am cunoscut din interior, pentru a completa tabloul unui veac de frământări şi suferinţe pe care l-au luminat câteva forţe spirituale care nu ar fi drept să fie uitate.

Dar, toate la vremea lor.

PĂRINTELE DANIIL ÎN AMINTIREA ROMÂNILOR.

A vorbi despre Rugul Aprins înseamnă a vorbi despre o anumită epocă. O epocă din cultura românească şi o epocă din spiritualitatea românească. Şi în cadrul spiritualităţii, fără îndoială, o anumită epocă din viaţa Bisericii noastre Ortodoxe Române. Pentru că, într-adevăr, Rugul Aprins a însemnat un adevăr de foarte mare importanţă din istoria Bisericii noastre într-un moment de cotitură. Era îndată după război, în momentul în care ţara era ameninţată de instalarea unui regim ateu, şi trebuia să se facă nişte pregătiri, aş zice eu, pentru intrarea în marele întuneric care se anunţa şi care într-adevăr, a şi venit şi care a durat o jumătate de veac. Rugul Aprins a fost un moment de cotitură în care Biserica, prin oamenii ei, dar şi cultura românească, prin oamenii ei, au încercat să se situeze într-o poziţie şi într-o atmosferă de luptă şi de rezistenţă. Cuvântul înseamnă şi starea culturii.

Rugul Aprins a fost pe de o parte un moment de rezistenţă culturală, pe de altă parte un moment de rezistenţă spirituală faţă de un regim nou, comunist, ateu care încerca să se instaureze imediat după război. Nu ştiam pe atunci cât va dura, nu se ştia la vremea aceea nimic despre Europa.

Îmi aduc aminte chiar de un amiral englez Stevenson, şi alţii care n-au răspuns cu curaj la întrebarea dacă există vreo neînţelegere cu privire la împărţirea Europei. Treaba o făcuse numai Churchil şi cu ceilalţi conducători ai lumii la Yalta. La noi se ştia ce fel de război şi pe cât timp se instalează, dar ca o pregătire pentru această intrare în Apocalips simţit parcă, chiar dacă nu era spus deschis, lucrul s-a făcut. Şi unul din momentele acestei pregătiri a fost Rugul Aprins. În legătură cu aceasta, sigur, că sunt foarte multe de spus, dar probabil cel dintâi lucru care trebuie spus şi cel dintâi lucru care nu trebuie uitat, e că acest lucru se datorează lui Sandu Tudor.

Părintele Daniil Tudor, fostul Alexandru Teodorescu sau Sandu Tudor, scriitor, director de reviste culturale care, la un moment dat, s-a hotărât să intre în monahism şi el este cel care a întemeiat Rugul Aprins.

N-aş putea să fac despre el şi despre Rugul Aprins acum, n-aş putea să improvizez o expunere sistematică. Am de gând să scriu despre aceasta o carte întreagă dacă Dumnezeu îmi da sănătate. Ceea ce aş putea să vă spun acuma ar fi nişte amintiri şi confesiuni personale, fiindcă am fost unul dintre cei care mai trăiesc astăzi, şi care a luat parte la această mişcare religioasă care a fost Rugul Aprins. Dar, cred eu, amintirile celor care mai trăiesc dintre aceia care erau tineri pe vremea aceea, care nu mai sunt tineri astăzi, dar orice mărturie care vine din partea lor va fi importantă pentru închegarea unor istorii ale momentului. Sigur că, pentru aceasta unul din mijloacele, poate cele mai potrivite ar fi acela de a prezenta nişte modele.

Sandu Tudor, părintele Daniil Tudor de mai târziu, este unul din aceste modele asupra căruia trebuie neapărat să ne oprim. Şi este unul despre care trebuie să spunem toţi ceea ce ştim, pentru ca nu cumva şi cei care am mai rămas din vremea aceea trecând, lucrurile să rămână neştiute. El a fost ceea ce spune un scriitor rus, cu o sintagmă anume, un erou al timpului nostru, un erou al timpului aceluia tocmai prin faptul că a iniţiat mişcarea Rugul Aprins. Am găsit printre actele şi printre multele hârtii rămase de la Sandu Tudor, o autobiografie pe care el o intitulează „memoriu”.

— Era deja monah, era călugărit la Antim, îl chema Agaton, se vede că autorităţile vremii i-au cerut o autobiografie cum se cerea pe vremea aceea tuturor —, am găsit deci o astfel de autobiografie a lui în mai multe puncte penibilă, penibilă pentru că trebuia să se prezinte nu cum e el, ci cum ştia că ar fi fost folositor peniru el să se prezinte în ochii altora, dar cu multă îndrăzneală, spune în această autobiografie, sau îşi expune starea lui sufletească şi credinţa lui de viaţă, şi aş vrea din acest memoriu să citez câteva lucruri care mi se par interesante şi care pot fi o bună introducere la o vorbire despre dânsul.

S-a născut în 1896, în ajun de Crăciun, la 24 decembrie în Bucureşti. Deci născut în secolul trecut. Era încă foarte tânăr pe timpul primului război mondial, spune el, era pe băncile şcolii. A fost chemat să-şi îndeplinească stagiul militar în ultimul an de liceu. Înla vârsta de 20 ani era deja locotenent unde a rămas până în 1921. Abia în 1921 este demobilizat. Deci îşi făcuse doar liceul, nu intrase într-o facultate. S-a apucat de publicistică, a încercat să facă pictură, a urmat Academia de Arte Frumoase din Bucureşti, după aceea se regăseşte la un moment dat la Constanţa. Era deja în momentul în care trebuia să-şi aleagă o linie de destin. Se regăseşte la Constanţa – şi acolo a fost ofiţer de front – şi intră în serviciul marinei române şi se îmbarcă în vapor ca ofiţer asistent şi rămâne acolo între 1922 şi 1924. A făcut cu prilejul acesta multe călătorii, dar se simţea mereu neîmplinit sub raport cultural aşa că s-a întors la Bucureşti. Nu reuşeşte mare lucru în Bucureşti, reuşeşte doar să fie numit profesor suplinitor la un liceu rural Pogoanele.

Încearcă să intre în Facultate, devine membru într-o Asociaţie a studenţilor şi înscrie prima dintre cărţile lui, o metaforă extraordinară care s-a numit „Acatistul Sf. Dimitrie din Basarabi”. O carte frumoasă, cum spun, o metaforă inegalabilă care a fost aprobată de Sf.

Sinod, aşa încât a devenit carte de cult, ceea ce pentru el şi la vremea aceea era un lucru foarte mare. Poate că, chiar succesul cu acest Acatist care a şi fost tipărit, se pare cel puţin în două ediţii, 1-a propulsat.

S-a dus la Chişinău în 1927 şi acolo a fost numit subdirector de studii la Facultatea de Teologie, fiind el deja prieten la ora aceea cu Gala Galaction, care era profesor la Facultatea de Teologie din Chişinău. El spune în autobiografie, era chiar decan Gala Galaction la Facultatea de Teologie din Chişinău, dar profesor a fost în orice caz. Revine după puţină vreme de la Chişinău la Bucureşti.

La Chişinău a audiat şi pe marii profesori care predau la ora aceea acolo. Pentru că, erau într-adevăr profesori foarte mari acolo: Gala Galaction, Nicolae Popescu Prahova, era Vasile Radu, era la un moment dat şi Scriban şi, după ce i-a audiat pe toţi aceştia, vine pe urmă la Bucureşti. Reuşind să vină în Bucureşti în 1928 e numit secretar la Oficiul universitar.

Nu ştiu exact cât a rămas în acest post, dar în biografia lui spune că a fost un moment în care a luat contact cu teologia. Dar e adevărat că primul contact cu teologia el îl luase la Chişinău, când fusese subdirector al Internatului Teologic de acolo. Probabil că şi la Bucureşti va fi luat contact cu Facultatea de Teologie, mai ales că Oficiul Universitar era chiar în clădirea în care la etaj era şi Facultatea de Teologie.

Dar, în anul următor 1929 se întâmplă un al doilea eveniment, să zicem de contact direct cu Biserica şi cu teologia. Ce anume se întâmplă? Poate că se întâmplă ceva crucial în viaţa lui pentru că în 1929 pleacă cu o bursă la Muntele Athos, unde ia contact cu viaţa călugărească şi unde a avut norocul să dea peste un călugăr român, care să-l iniţieze nu atât în tainele mânăstirilor sau ale bibliotecilor, că se pare că era un om simplu, dar un om care-l învaţă cum să se comporte în Muntele Athos, care să poată fi luat în seamă şi să poată fi ajutat. El povesteşte cu umor lucrul acesta pentru că a intrat imediat, a ştiut să intre imediat, în psihologia locului şi a ascultat de sfaturile călugărului.

Anume acela i-a spus: domnule, schimbă-ţi costumul în primul rând, ia-ţi pantaloni lungi, lasă-ţi barbă şi când intri într-o mânăstire faci trei metanii la poartă, după aceea faci trei metanii la uşa bisericii, după aceea intri în biserică şi te închini la toate icoanele şi mai departe ai să vezi. A înţeles lucrul acesta, a făcut aşa şi dintr-o dată şi peste tot, în toate mânăstirile în care a fost, a observat cum atitudinea călugărilor era de îndată binevoitoare faţă de el, aşa încât avea de folosit, i s-au deschis raclele cu sfintele moaşte care se păstrează aproape în fiecare Mânăstire din Muntele Athos, i s-au deschis bibliotecile şi încetul cu încetul a intrat în spiritualitatea locului, a devenit un adevărat învăţăcel, încât experienţa aceasta din Athos 1-a marcat cu totul deosebit. Şi a rămas să lucreze mereu, poate în subconştientul lui, dar şi în afară pentru că pe aceste baze, mai târziu, va deveni monahul Agaton şi, pe urmă, schimonahul Daniil.

Întors la Bucureşti în 1930, fiindcă şi demonul literar îl ispitea mereu, înântemeiază revista „Floarea de foc”. Într-o autobiografie pe care o dădea autorităţilor comuniste spune că era fiu de magistrat sărac, mă rog, aşa

trebuia să scrie pe vremea aceea, în realitate tatăl lui era preşedinte la înalta Curte de Casaţie. Cu timpul îşi făcuse şi o mică moşioară, aşa încât fiul a putut să beneficieze şi de anumite ajutoare care l-au făcut pe de o parte ca să poată călători, pe de altă parte să se aprovizioneze riguros şi metodic cu cărţi din Franţa. Îşi făcuse o bibliotecă extraordinară, cam 8 000 de volume, legate frumos, pe care am văzut-o şi am folosit-o şi eu.

Deci, în 1930 se gândeşte să întemeieze o revistă literară numită „Floarea de foc”. Aici are colaboratori, printre alţii, pe Sahia, fost mai întâi călugăr la Mânăstirea Cernica, pe Ghiţă Ionescu şi Alfons Adania. Nu durează însă mult revista lui, dar nu renunţă la publicistică.

Îşi întemeiază în 1933 un alt cotidian popular, aşa zice el în autobiografia lui, care s-a numit „Credinţa”. Scrisă în acelaşi spirit ca şi „Floarea de foc”, la care colaborator direct este Zaharia Stancu, A. C. Constantinescu., Cicerone Theodorescu, Jebeleanu şi mulţi alţii. Este însă un moment în care, totuşi, el trebuie să trăiască. Se vede că niciuna din reviste nu-i aduceau suficienţi bani ca să poată trăi şi atunci, în 1939, după o concentrare, se întoarce iarăşi în Bucureşti şi e numit profesor şi director la o şcoală de motomecanizare, o şcoală tehnică. Nici aceasta n-a durat însă foarte mult fiindcă se pare că tot timpul 1-a ispitit ceva, el presimţea un anumit destin încât nu putea să rămână pentru mult timp în acelaşi loc.

El spune că la un moment dat a fost chiar în pericolul de a fi internat la Târgu-Jiu, spune în autobiografia lui, şi că de acolo 1-ar fi salvat autorităţile militare care aveau nevoie de el la această şcoală tehnică de motomecanizare. Şi, de acolo s-a întors repede şi, acesta e momentul când el îşi pune în valoare vocaţia lui religioasă cu totul şi cu totul deosebită.

Fusese căsătorit, „căsătoriile n-au mers şi, spune el, nimic nu mă mai poate hotărî să mai încep o experienţă nouă de viaţă casnică. De acum toate puterile le voi închina numai chemării celei mai puternice şi mai adânci a vieţii mele. M-am hotărât să slujesc numai lui Hristos şi adevărurilor Lui veşnice. Sunt sătul de vremelnicie.

În 1945 am intrat ca frate la Mânăstirea Antim. Sufleteşte mă dăruiesc vieţii noi cu o putere şi o intensitate care îmi dă bucurii şi mă face alt om. Sunt plin de nădejde că voi ajunge acum să pot realiza mai mult şi mai rodnic din ceea ce-mi este înţelegerea şi dorinţa de a fi de folos semenilor. Pot contribui astfel cu succes la Antim la restaurarea întregii mânăstiri, atât a turlelor bisericii cât şi la renovarea şi înzestrarea trapezei şi bibliotecii, spune el, după aceea foarte modest, smerit, un simţ al măsurii mă opreşte să vobesc mai mult despre mine. Trebuie însă să închei subliniind că intrarea mea în monahism nu a fost pentru mine decât cea mai firească şi mai dreaptă împlinire a vieţii.” Aceasta e declaraţia lui de credinţă, aceasta e asumarea vocaţiei monahale pe care de altfel şi-a păstrat-o până la sfârşitul vieţii şi care s-a dovedit în cele din urmă după atâtea încercări, ba ca militar, ba ca marinar, ba ca director de şcoală sau director de internat se pare că în cele din urmă şi-a găsit vocaţia proprie şi aceasta a fost aceea de a intra în viaţa monahală.

Era la ora aceea cunoscut în presa bucureşteană, cunoscut de publicul bucureştean, era în foarte bune relaţii cu lumea scriitoricească. Publicase Acatistul Sf. Dimitrie care avusese foarte mare succes, cum vă spuneam, a fost asumată de Sfântul Sinod, după aceea a urmat perioada Rugului Aprins. Încă înainte de aceasta publicase şi un volum de versuri, şi tot mai înainte de aceasta era un poet cunoscut, publicat de Nichifor Crainic. Poate că cineva se va gândi vreodată – aş fi vrut să fiu eu acela dacă aş mai avea timp – să adune toate versurile lui din „Gândirea” şi să facă un volum de frumoase versuri, mai ales cu conţinut religios dintre acestea, publicate de Sandu Tudor în „Gândirea” lui Nichifor Crainic.

Într-o mică antologie, pe care i-a publicat-o mi se pare Fundaţia Regală cu poezii publicate de el în „Gândirea”, prezentatorul spune că la ora aceea el mai avea în manuscris două cărţi. E regetabil că nu le-a publicat, şi anume una se numea „Cartea Muntelui Sfânt”, probabil erau acolo experienţele lui de la Muntele Athos, şi una se chema „Viaţa lui Neagoe Basarab”.

Foarte interesantă sensibilitatea lui faţă de „Învăţăturile lui Neagoe Basarab către Fiul lui Teodosie”. De ce spun foarte interesantă? Pentru că abia mult mai târzia alţii, printre care Dan Zamfirescu într-o teză şi subsemnatul în câteva lucrări de seminar la doctorat, am redescoperit, „Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul lui Teodosie”, carte care nu este altceva decât o experienţă isihastă. Aş zice prima carte isihastă din literatura spirituală românească. Ar fi fost foarte interesant ca părintele Daniil să fi publicat această carte şi să vedem interpretarea lui ca isihast care va deveni mai târziu, să vedem interpretarea lui, a cărţii lui Neagoe Basarab. Poate că undeva la cineva, între manuscrisele rămase de la el, se va fi aflând această scriere. Dacă era anunţat, eu cred că era la ora aceea şi făcută. N-a apucat să o publice şi e păcat.

În timpul acesta înainte de a ajunge la Mânăstirea Antim îl găsim frecvent în paginile „Gândirii” cu poezii, uneori şi în proză, îl găsim în „Contemporanul”, îl găsim în „Convorbiri literare” şi, bineînţeles, îl găsim în propriile lui publicaţii care erau şi proprietatea lui şi unde el era redactor, anume: „Floarea de foc” şi „Credinţa”. Ei bine, cu acest trecut vine Sandu Tudor către Mânăstirea Antim, mai întâi ca frate, după aceea se călugăreşte şi capătă numele de Agaton.

Rugul Aprins în spiritualitatea şi în cultura românească a fost un moment de continuitate. Deci, s-a înscris pe o anumită linie de spiritualitate în viaţa duhovnicească românească. Eu aş avea îndrăzneala, şi voi încerca să demonstrez lucrul acesta poate într-o carte, că Rugul Aprins e cel de-al treilea mare moment în spiritualitatea românească definită, ca atare, ca moment de importanţă majoră care a marcat schimbări şi orientări în spiritualitatea românească, care merită să fie trecută în istoria religioasă a românilor.

Primul moment important a fost acela generat de Paisie la Mânăstirea Neamţu.

— Şi e bine să se ştie – că mişcarea lui Paisie la Mânăstirea Neamţu e de mare importanţă, nu numai pentru cultura românească, nu numai pentru

spiritualitatea românească. Dacă există o Optina, a existat, acuma am înţeles că s-a reînviat, există pentru că a existat Paisie la Neamţu. Paisie este cel care după o oarecare experienţă la Muntele Athos, nu s-a mai întors în Ucraina, ci s-a întors în Moldova. Întâi la Mânăstirea Dragomirna, pe urmă la Mânăstirea Secu, în cele din urmă s-a instalat la Mânăstirea Neamţu. În jurul lui s-au adunat o mulţime de călugări, iar lucrarea lui a fost o lucrare isihastă. Tocmai pentru că şi mişcarea Rugul Aprins de la Antim a fost o mişcare isihastă, eu aş duce rădăcinile ei până la Paisie Velicicovschi.

În momentul acela o mişcare care însă a fost mai locală, care n-a avut extinderea în profunzime a lui Paisie de la Neamţu, a fost cea a lui Vasile de la Poiana Mărului. A lui Paisie s-a remarcat în mod deosebit şi prin copiştii pe care i-a format şi i-a încurajat, şi i-a pus la muncă el la Mânăstirea Neamţu; unii traduceau în româneşte din scrierile greceşti aduse de el de la Athos, alţii traduceau în ruseşte. Ei bine traducerile în ruseşte Paisie le-a trimis în Rusia şi pe acest material de bază s-a întemeiat ceea ce va fi mai târziu spiritualitatea rusească de la Optina, de la Mânăstirea Valaam, locuri de care a fost legat un Dostoievski, un Tolstoi, un Leontie, chiar Gogol, şi care au marcat şi au iniţiat şi în literatura rusească, momente spirituale deosebite. S-ar putea zice că stareţul Zosima a fost născut din spiritualitatea nemţeană, de aceea zic, un prim moment remarcabil în spiritualitatea şi în cultura românească a fost aceea a lui Paisie de la Neamţu, care a pus accentul pe rugăciunea minţii, pe interiorizare.

După el a urmat un al doilea moment care e marcat precis în istoria spiritualităţii româneşti, momentul Calinic de la Cernica, stareţul Gheorghe, moment care, spre deosebire de cel de la Neamţu care punea accentul mai mult pe rugăciune, dacă nu chiar exclusiv pe rugăciune, momentul următor al lui Calinic de la Cernica pune accentul pe muncă şi rugăciune, pe acel tradiţional „ora et labora”, „roagă-te şi munceşte”.

Acest de-al doilea pare mai potrivit sufletului românesc. Sufletul slav s-a pretat mai uşor rugăciunii mentale pure, exclusive, pe când sufletul românesc mai echilibrat s-a potrivit mai bine spiritualităţii iniţiate de Calinic de la Cernica, cu accentul în acelaşi timp pe muncă şi rugăciune. Deci, primul moment Paisie, al doilea moment Calinic de la Cernica.

După aceştia, iată vine al treilea moment, pe care eu aş dori să-l marchez în mod special, şi să intre în istoria spiritualităţii româneşti, momentul Rugul Aprins. E oarecum un moment în mare parte de reîntoarcere la paisianism, pentru că aşa erau condiţiile externe. Era momentul ieşirii noastre din război, era momentul în care se pregătea intrarea noastră într-un mare întuneric care a şi urmat, întunericul ateismului, întunericul celor 50 de ani de ateism, aşa încât în momentul Rugului Aprins ceea ca s-a impus în mod deosebit a fost rugăciunea interioară, accentul pe rugăciune, rugăciunea urmând să fie cea care să ajute la supravieţuirea spirituală a poporului român. Ceea ce de altfel s-a şi adeverit. De aceea, am zis că putem socoti Rugul Aprins ca pe al treilea moment din spiritualitatea românească.

Au mai fost câteva tot în epocă sau imediat după aceea. Acelea vor trebui marcate.

Unul a fost momentul de la Sâmbăta cu Părintele Arsenie Boca mutat, în cele din urmă, la Mânăstirea Prislop. Un altul a fost momentul de la Mânăstirea Slatina, din Moldova, cu părintele Cleopa. Slatina, care devenise nucleul unei obşti mari, care avea în jurul ei vreo şase mânăstiri, şi care se organizase la iniţiativa Patriarhului Justinian într-o obşte numită a Sfântului Teodor Studitul. Merită să fie studiată, şi către care am parcă o chemare deosebită şi aş vrea să mă ocup şi de ea, pentru că am fost oarecum în miezul ei. Tot cum am fost şi unul dintre cei care au participat la Mişcarea Rugul Aprins de la Mânăstirea Antim. Şi faptul că vorbesc acum despre Rugul Aprins şi faptul că am scris, am făcut nişte conferinţe care vor fi publicate în SAECULUM de aici din Sibiu, dar intenţionez să scriu şi mai mult din amintiri şi din documentele pe care le am, deci momentul acesta, Rugul Aprins de la Antim m-a prins şi pe mine în momentul în care eram deja student la Facultatea de Teologie, şi a prins şi pe mulţi alţi studenţi, dintre care unii sunt acum la vârstă înaintată – unii din ei au şi scris despre fenomen – 1-aş numi pe doctorul Nicolae Nicolau, aş numi pe părintele Arhim. Roman Bragă, care acum se află la o Mânăstire din Statele Unite, aş numi pe părintele Sofian Boghiu care mai trăieşte la Mânăstirea Antim, aş numi pe părintele Felix Dubneac pe vremea aceea la Mânăstirea Antim acum şi el în Statele Unite şi, dintre cei foarte tineri, pe prof. de la Facultatea de Teologie din Bucureşti Mihai Rădulescu. Suntem deci cam ultimii, acum şi noi în vârstă, ultimii martori ai Rugului Aprins şi de aceea cred, că o mărturie din partea noastră ar fi nu numai binevenită ci chiar necesară, pentru ca Mişcarea Rugului Aprins să capete în istoria spiritualităţii româneşti locul pe care îl merită.

Aşadar, Rugul Aprins de la Antim urmare a paisianismului şi a cernicanismului de la Cernica, Rugul Aprins de la Mânăstirea Antim, obştea Sfântului Teodor Studitul de la Mânăstirea Slatina cu Părintele Cleopa, trăieşte şi el şi, aş zice, fenomenul Sâmbăta cu Părintele Arsenie Boca.

Toate acestea ar trebui marcate de cei care încă mai trăiesc şi care, pe vremea aceea, erau foarte tineri. Se va vedea din marcarea acestor momente, se va vedea şi se vor putea trage concluzii asupra câtorva lucruri, măcar asupra unuia singur, şi anume se va putea răspunde la o întrebare care se pune adesea şi nu de către cei cu intenţii bune şi de către cei care ar dori cu adevărat să afle răspuns, ci de cei care se aşteaptă la nerăspunsuri la întrebări, şi anume ce a făcut Biserica în cei 50 de ani de după război până la 1989.

Ei bine, iată că Biserica a făcut ceva. Biserica a fost prezentă în istoria şi în spiritualitatea românească. Foarte mulţi au rămas afară în slujire. Preoţi, călugări chiar dacă, la un moment dat, mânăstirile au fost aproape golite de monahi şi de monahii. Cât a fost posibil, toţi s-au întors înapoi. Cât au stat afară din mânăstiri au făcut misiuni religioase. Cei mai mulţi, mai ales preoţii de mir care au putut să rămână la parohiile lor, au făcut tot ceea ce se cerea să fie făcut de către un preot. Ei au făcut botezuri, cununii, ei au ţinut în toată această perioadă vie conştiinţa creştină, conştiinţa ortodoxă şi au ţinut toate bisericile deschise. Unii au intrat în catacombe, şi la noi.

Poate că nu se ştie, şi ar fi bine să se ştie, despre câtă literatură s-a produs la noi în vremea regimului comunist, scrisă de mână, bătută la maşină, dar care a circulat foarte mult în toate mediile religioase. S-ar putea face un întreg catalog, eu cunosc foarte multe şi am foarte multe din lucrările acestea care au circulat, aş zice clandestin, iar o parte au intrat în închisori.

Peste o mie de preoţi au intrat în închisori. De ce? Pentru apărarea credinţei şi apărarea drepturilor, libertăţii poporului nostru.

Aceste mişcări spirituale despre care am vorbit eu au produs, şi în altă parte şi la noi, opere culturale de o anumită orientare, au produs deci curente culturale. I-am numit, de pildă, în Rusia pe Dostoievski, Gogol etc. La noi, Paisie de la Neamţu, Calinic de la Cernica au produs mişcările spirituale. Gândirea lui Calinic n-a ieşit din nimic. A ieşit din nişte preocupări spirituale româneşti mai vechi. De aceea, în cele din urmă, Rugul Aprins, pentru nici un motiv politic propriu-zis, a trebuit să intre în închisoare.

Aproape toţi, cu foarte mici excepţii, şi excepţiile sunt din cei care au trecut numai o dată pe la Rugul Aprins. Ceilalţi toţi, absolut toţi, au intrat în închisori. Sunt şi eu unul din ei.

Şi, e aproape hazliu ceea ce vreau să vă spun eu acuma; e faptul că, anchetatorii printre punctele de acuzaţie spuneau şi acest lucru: „A, Rugul Aprins, aţi vrut să daţi foc comunismului.” Aşa au înţeles ei ceea ce era cu totul altceva, o Mişcare spirituală, inspirată precum se ştie, şi inspiraţia aparţine după cum se ştie lui Sandu Tudor, adică Părintelui Daniil, şi anume aceea că Rugul Aprins reprezintă ceea ce a reprezentat pe vremea lui Moise un Rug care ardea şi nu se mistuia. El are două simboluri: pe de o parte simbolul adevărului, care rămâne şi nu se preface în cenuşă şi nu dispare, ceea ce a şi fost Rugul Aprins şi în experienţa românească n-a dispărut, ci a rămas până la urmă, chiar dacă au fost trimişi în închisori. Pe de altă parte, era simbolul Maicii Domnului, care a rămas ca un rug aprins, care nu se mistuia, chiar dacă a fost instrumentul prin care s-a născut Dumnezeu pe pământ.

Deci, Sandu Tudor, părintele Daniil Tudor, ieromonahul de la Rarău, după ce a întemeiat mişcarea de la Antim, a ajuns în cele din urmă, după o trecere prin Schitul Crasna-Gorj —: unde l-am însoţit şi eu ca monah, împreună cu Păr. Făgeţeanu —, apoi pe la Mânăstirea Sihla din Moldova, schit lângă Mânăstirea Sihăstria, iar de acolo, prin Slatina lui Alexandru Lăpuşneanu, a ajuns la Mânăstirea Rarău, unde Părintele Cleopa 1-a numit chiar egumen. Intrase în felul acesta în mişcarea iniţiată de Părintele Cleopa, care a fost aceea a obştei Sfântului Teodor Studitul. Iată cum s-a făcut o trecere de la Rugul Aprins desfiinţat la Bucureşti, s-a trecut la obştea Sf. Teodor Studitul sub îndrumarea lui. Despre acestea au scris.

— Dintre cei care mai trăiesc —, aş pomeni pe doctorul Nicolae Nicolau pe vremea aceea student medicinist, părintele Roman Bragă, care a scris şi în America şi la noi, pe Mihai Rădulescu pe vremea aceea elev, pe Alexandru Mironescu, om de ştiinţă pe vremea aceea la Facultatea de biologie, pe fiul lui care acum e în Elveţia şi, am văzut în ultima vreme, un articol scris de preotul Ioan Bărdaş într-o revistă de la Beiuş, pentru că a stat în închisoare

cu unii din membrii Rugului Aprins. Pentru că, aşa cum v-am spus, toţi membrii activi ai Rugului Aprins au sfârşit în închisori.

Aş vrea să fac o foarte scurgă incursiune în preistoria Rugului Aprins, fiindcă există o istorie. Prin 1936 s-a înfiinţat la Bucureşti un grup literar care se numea „Gând şi slovă” şi, interesant e, că el s-a înfiinţat tot la Mânăstirea Antim. Probabil la Antim, pentru că acolo locuia Arhim. Iuliu Scriban, mare profesor de teologie – era printre iniţiatorii acestei mişcări literare, iar din ea făceau parte personalităţi mari în cultura şi spiritualitatea românească, precum: Mircea Vulcănescu, Paul Sterian, Petru Comarnescu şi Sandu Tudor care va prelua de la această mişcare „Gând şi slovă”, care era paralelă pe vremea aceea cu „Zburătorul” lui Lovinescu, cu „Convorbirile literare”. Deci Sandu Tudor, care făcea parte din gruparea „Gând şi slovă”, a redevenit şeful mişcării de la Antim numită Rugul Aprins, numire de el dată. Va să zică, în preistoria Mişcării de la Antim trebuie neapărat să intre această mişcare „Gând şi slovă”, mişcare literară bineînţeles. După aceea, tot în preistoria Mişcării de la Antim, trebuie să înscriem Oarba, despre care nu ştie multă lume, dar care este printre vectorii care au dus în cele din urmă la Rugul Aprins de la Antim şi care nu trebuie ignorat.

Pentru că a fost o iniţiativă culturală şi spirituală.

Scriitorul Sandu Tudor a organizat „Şapte zile de priveghere”, aşa se numesc într-o broşură, din care am mai găsit un singur exemplar. Nu ştiu unde s-ar mai putea găsi altele.

L-aş numi pe acesta Momentul Cernăuţi.

Momentul Cernăuţi s-a numit Şapte zile de priveghere. Sandu Tudor, căci încă nu era monah, era bun prieten cu un mare şi fin om de cultură, ajuns pe scaunul mitropolitan de la Cernăuţi: Tit Simedrea, mitropolitul Bucovinei. De la acesta ne-au rămas câteva studii de istoria vechii culturi româneşti, de pildă despre: Pripealele lui Filotei de la Cozia, care l-au impus repede în cultură. Tit Simedrea a invitat între l-7 august; 1943, în plin război, la sugestia lui Sandu Tudor, un grup de intelectuali bucureşteni, care urmau să-şi împărtăşească gânduri şi idei în conferinţe zilnice şi în rugăciune, în paraclisul mitropolitan din Cernăuţi, timp de o săptămână.

S-au ţinut conferinţe cu public. Înţelegem aceasta din îndemnul înscris pe prima pagină a Programului tipărit. „Din râvna unui mănunchi de oameni de carte, preoţi şi mireni, doritori de o adâncime ortodoxă mai mare şi îmbunătăţire spirituală atât în parte, cât şi de obştească trăire creştină, prin deosebita înţelegere, ocrotire şi binecuvântare a Înalt Prea Sfinţitului Tit, Mitropolitul Bucovinei, s-au putut organiza: „ŞAPTE ZILE DE PRIVEGHERE” în minunata „Cetate duhovnicească” a Arhiepiscopiei Cernăuţilor.” Şi, ca să ne dăm seama la ce dimensiuni culturale şi spirituale a fost gândită întâlnirea de la Cernăuţi, e de-ajuns să spun că, printre cei angajaţi în momentul Cernăuţi, au fost oameni care au însemnat atunci şi mai târziu nume mari în cultura română.

Iată care a fost programul:

— Duminică, 1 august 1943 – a vorbit pr. Nicolae M. Popescu, tema intitulându-se „Calendar şi priveghere” şi, tot în acea zi, a vorbit şi Alexandru

Elian, despre următoarea temă: „De la icoană la duhovnicie”. Pe pr. Nicolae M. Popescu eu l-am avut profesor.

Multă lume 1-a uitat astăzi. Părintele Nae, îi spunea lumea. Era membru al Academiei Române, şi mare profesor de istoria Bisericii. N-a scris mult, dar ceea ce a scris, a scris frumos, avea stil, avea eleganţă a stilului, ştia să sesizeze lucrurile importante. A scris o carte frumoasă: „Preoţi de mir adormiţi întru Domnul.” A fost primul vorbitor de la Cernăuţi.

Cel de al doilea, profesorul Alexandru Elian, membru al Academiei Române şi profesor de bizantinologie. Mi-a fost profesor pe când făceam doctoratul la Bucureşti.

— Luni, 2 august – a fost vorbitor profesorul Alexandru Mironescu, mare profesor la Facultatea de Biologie. Scrisese în timpul acesta cel puţin două cărţi, pe care le-am citit şi eu, student fiind, cu cel mai mare interes. A scris o carte intitulată „Limitele cunoaşterii ştiinţifice”, iar cealaltă „Certitudine şi adevăr”. Alexandru Mironescu a vorbit despre „Moaştele Sfântului Ştefan şi veşnicia trupului”. Vedeţi dumneavoastră cum oamenii de cultură, oamenii de ştiinţă se introduceau în teme care erau specific teologice, specific religioase. Şi se demonstrează în felul acesta că temele specific teologice şi specific religioase nu sunt numai teme specific religioase, ci pot fi abordate, iată, şi în capul ştiinţei.

— Marţi, 3 august – a vorbit un alt mare om de cultură românească, şi anume Anton Dumitriu, matematician ca formaţie, logician, după aceea şi profesor de logică la Facultatea din Bucureşti. Am avut fericita bucurie să fiu printre cei care l-au ascultat atâta timp cât şi-a ţinut orele la Facultate. Şi despre ce credeţi că a vorbit un laic? Tema lui a fost: „Cunoaştere şi asceză”.

Iată cum un Alexandru Mironescu a fost o legătură între ştiinţă şi religie. El venea din domeniul ştiinţelor exacte. Iată cum, de data aceasta, un filosof, un logician vine din domeniul lui, din domeniul cunoaşterii, vine şi o conjugă prin tema pe care a dezvoltat-o cu asceza.

— Miercuri, 4 august – a avut cuvântul scriitorului Paul Sterian, scriitor cunoscut la noi. Tema era aceasta: „Cei şapte tineri din Efes şi dovezile învierii”. O conferinţă bazată pe o istorie religioasă veche, aceea a celor şapte tineri din Efes care după multă vreme, chiar după secole s-au trezit, vii, într-o peşteră în care au adormit. De aceea Paul Sterian face legătura între întâmplarea celor şapte tineri din Efes şi, prin ei, dovezile învierii, dovezile posibilităţii învierii.

— Joi, 5 august – vine la rând un vorbitor care e foarte cunoscut în cultura română, şi care este acum editat aproape în întregime de Editura „Humanitas”. Vorbitorul a fost neaşteptat, poate pentru ascultătorii din vremea noastră, Constantin Noica. Cunoscut astăzi de toată lumea, editat aproape în întregime la ora de faţă, de domnul Gabriel Liiceanu, la „Humanitas”.

Ei bine, Constantin Noica a dat o temă foarte interesantă, pe jumătate filosofică, psihologică, nu ştiu cum să-i mai zic, iar pe cealaltă jumătate specific teologică: „Patos şi Patmos”. Prin acest titlu, bineînţeles înţelegând prin Patmos, insula pe care Sfântul Ioan Evanghelistul a scris Apocalipsa.

Textul „Patos şi Patmos” cu care e înscris Constantin Noica în program, nu e de găsit în arhiva lui Sandu Tudor la acest titlu, poate fi o glosă pe marginea textului lui Constantin Noica.

— Vineri, 6 august – privegherea a şasea, cum numeau ei aceste întâlniri, a avut ca vorbitor un scriitor cunoscut în epocă, poate că va trebui şi el reeditat de cei care se ocupă de literatură. Dar iată că nu era numai un literat, era un om şi cu o anumită sensibilitate spirituală. Eu l-am cunoscut, am fost chiar în casă la el, i-am văzut biblioteca, l-am văzut lucrând pe Petru Manoliu. Un laic foarte talentat. Petru Manoliu a vorbit cu tema: „Schimbarea la Faţă şi frumuseţea izbăvitoare”. Mi se pare o temă foarte frumoasă.

Schimbarea la Faţă care înfrumuseţează, dar care e o frumuseţe izbăvitoare, deci o frumuseţe sufletească. Faţa noastră se schimbă de fapt; nu la frumuseţea exterioară, se schimbă de fapt în faţa interioară, care devine o faţă virtuoasă, care duce la izbăvire. Duce la desăvârşire.

— Sâmbătă, 7 august – în sfârşit, în ziua a şaptea vine să ne vorbească şi un monah, dar nu un monah oarecare. Observaţi că până acum erau majoritatea laici din cei care vorbiseră, iar acum cel care va vorbi va fi P. C. Arhim. Dr. Benedict Ghiuş, monah la Mânăstirea Cernica.

Abia acum dar, vedeţi Dvs., într-un crescendo vine cu o temă frumoasă, care de data aceasta aş zice că e întoarsă faţă de cea religioasă şi după aceea vine partea, hai să-i zic, medicală.

Pentru că părintele Benedict Ghiuş, o mare personalitate religioasă în epocă, a vorbit cu tema „Duhovnic şi tămăduire”. Cuvântul duhovnic nu mai e nevoie să fie explicat, dar tămăduirea, fără îndoială, trebuie înţeleasă în dublu sens şi tămăduirea spirituală şi tămăduirea fizică propriu-zisă; şi ultimul vorbitor, care de fapt a şi deschis ciclul de comunicări, de conferinţe de la Cernăuţi, a fost cu numele de atunci, că era încă laic, Sandu Tudor, părintele Daniil.

Şi iată, la ora aceea, deci în 1943, tema lui a fost cea care de fapt încheia şi încorona ciclul de conferinţe de la Cernăuţi şi anume a vorbit despre „Rugăciunea inimii şi Sf. isihie”.

Rugăciunea inimii, se înţelege, e vorba de rugăciunea tradiţională a marilor asceţi şi pustnici răsăriteni, care rosteau rugăciunea minţii în inimă, care se cheamă şi rugăciunea minţii şi rugăciunea lui Iisus, şi anume aceea care se rosteşte simplu de către oricine cu textul „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul”. Deci, aceasta a fost tema părintelui Daniil, Rugăciunea inimii şi sfânta isihie care înseamnă liniştire, tăcere, dar mai ales meditaţie.

Ceea ce, după părerea mea, e foarte important, în cele 7 zile de priveghere din paraclisul Mitropoliei de la Cernăuţi, în afară de conferinţele propriu-zise, e programul spiritual pe care şi l-au făcut. Cărticica aceasta intitulata „Şapte zile de priveghere”, are o introducere foarte interesantă care de fapt este ceea ce va fi după aceea, programul isihast al Mişcării Rugului Aprins de la Antim.

Am să citesc numai o parte din cuvintele introducerii: „Frate în Hristos.

De năzuieşti şi tu la acest lucru bun, eşti bine venit printre noi.” Ei bine, trebuie să ştiţi că zilele de priveghere de la Cernăuţi au fost organizate în paraclisul mitropolitan, cu public. Deci frate în Hristos este fiecare din cei care asistau la conferinţe. Nici o grijă alta decât străduinţa ta de a trăi în Duh. Încolo totul este chibzuit şi asigurat de mitropolitul Tit Simedrea al Bucovinei. Ţinta ce-o avem cele sfinte, darurile Duhului, sunt de fapt la îndemâna noastră. Sfinţenia ne este dată. Este dată să ne învrednicim şi să ne împărtăşim de ea, nefiind în sine decât sănătate şi putere de viaţă obişnuită. Fiecare clipă e o revărsare de rodnicie prea plină, bucurie împărtăşitoare şi hărnicie spirituală ce înrâureşte ca o sfântă molipsire. Pentru această împăcare duhovnicească e nevoie însă de a ne rupe de grija măruntă, lumească şi a ne întoarce cu simplitate, cu suflet de prunc, spre această râvnă cuceritoare a lumii.

Aşa ne-am hotărât să ne spunem cu toată trezvia şi grija, spre primirea drept credincioasă în aceste Şapte zile de priveghere, sfântă. Ce trebuie să fie şi ce este privegherea? Pentru orice trăire duhovnicească nu e bine să ne oprim la o formulă. Pentru înţelegerea noastră intelectuală nu se poate da decât o lămurire strânsă care ne cere meditaţie şi înţelegere.

Nu e îngăduită o mono fago rătăcire de prospect, prin urmare scurta zicere.

Privegherea este scurtă zicere rânduită spre concentrare şi rugare duhovnicească care dă prilej să învăţăm a încerca deplin virtuţile vieţii în Hristos. Să ne amintim aici că e vorba de o trimitere la cartea unui cunoscut Sf. Nicolae Cabasila, care era intitulată „Viaţa în Hristos”.

Deci aici, deşi nu se arată, dar e sigur o trimitere la această carte duhovnicească a lui Cabasila.

Nu are nimic cu îndemânarea şi practica moralistă în afara virtuţilor creştine, care de multe ori duc la ispită şi trufie şi, chiar de nu e aşa, acest lucru e cel mai puţin şi uşor. Privegherea nu are nimic cu astfel de îndeletnicire predicantă şi constrângătoare. Ea vrea să fie îndrăzneala şi smerenia proprie, de a ne afla în război nevăzut al nostru însuşi, care împinge şi năzuieşte spre acel spirit al marelui Macarie. Curăţia inimii – aceasta este desăvârşitoare. Vedeţi, prin această curăţie a inimii, e de fapt evocată rugăciunea inimii. Rugăciunea isihastă. Pe aceasta o aveau în vedere ei, grupul acesta, încă şi pe care o vor materializa după aceea în grupul Rugul Aprins la Mânăstirea Antim. Deci, privegherile acestea – am arătat 7 la număr – vor să dea putinţa nesilită ca inima ta să fie curăţită în ungherele şi ascunzişurile ei cele mai adânci.

Acesta a fost programul celor şapte zile de priveghere din paraclisul Mitropoliei din Cernăuţi, care a fost preludiul, spuneam mai devreme, preistoria Rugului Aprins. Nu se putea să trecem la Rugul Aprins fără să amintim de aceste două etape, prima, care a fost „Gând şi slovă”, grupul condus de Sandu Tudor cu Mircea Vulcănescu, Paul Sterian şi Petre Comarnescu şi trecut acum prin grupul pe care l-am numit de la Cernăuţi şi ajuns în sfârşit, în 1946, la Rugul Aprins de la Antim.

E foarte interesant faptul că întâlnirea aceasta de la Cernăuţi din programul tipărit atunci are un motto. Mi se pare foarte semnificativ acest motto din fruntea cărţii: „Răscumpăraţi vremea căci zilele rele sunt.” E un citat din Efeseni V, vers 16, ceea ce ne arată un lucru foarte interesant, anume acela că iniţiatorii şi participanţii la cele şapte zile de priveghere erau conştienţi că se află într-un moment istoric, căci zilele rele sunt şi că vremea trebuie răscumpărată, adică răscumpărată prin rugăciune, răscumpărată prin apropierea de Dumnezeu ca în ceasuri de primejdie, pentru că acesta era semnul sub care mişcarea aceasta se aşeza atunci, ceasul primejdiei, eram în plin război, trupele mai înaintau încă, dar posibilitatea întoarcerii era deja în aer. Deci, răscumpăraţi vremea că zilele rele sunt.

Ei bine, abia după Cernăuţi a urmat Rugul Aprins propriu-zis. Deci, laicul Sandu Tudor scriitorul, marinarul, aviatorul – pentru că a fost şi aviator – la un moment Sandu Tudor şi-a cumpărat un avion, ceea ce era un lucru rar pe vremea aceea şi a căzut de la 1000 m cu avionul, avionul s-a sfărâmat complet, iar el a supravieţuit. El a considerat şi acest lucru ca o minune a lui Dumnezeu. Îmi povestea mie, la un moment dat, că – el mi-a fost naş de călugărie, mi-a fost deci foarte apropiat, a venit la Prislop unde m-am călugărit eu – îmi povestea odată cum, pe front fiind şi adăpostit fiind în timpul nopţii într-o casă ţărănească dintr-un sat, au năvălit acolo partizanii. Au tras cu mitraliere, cu tot ce aveau. El purta cu dânsul o icoană. Şi-mi povestea cum s-a tras asupra lui de către partizani dar, în loc să nimerească în el, au nimerit în icoană. El a socotit că icoana s-a aşezat înaintea lui ca să-l ocrotească. A preluat gloanţele care îi erau destinate lui. Vedeţi, în viaţa fiecărui om există ceva evenimente mari care îl marchează pentru totdeauna şi care înseamnă într-adevăr, nişte intervenţii divine, care pun pecetea pe destinul unui om. Şi noi trebuie să fim atenţi să ne marcăm pentru noi înşine astfel de momente, care ni se întâmplă tuturor în viaţă.

Deci, după front, după ce a fost marinar, după ce a fost comandant la o şcoală tehnică, după toate acestea, cu moştenirile care i-au rămas, cu drumul la Athos care a însemnat mult în viaţa lui, vine şi intră în Mânăstirea Antim ca frate. I se dă o chilie în clopotniţă. Acolo a locuit tot timpul sub clopote, într-o chiliuţă mică şi acolo şi-a înghesuit, în mai multe rânduri, cele 8 000 de volume pe care le avea el şi la care am avut şi eu acces. Mi-aduc aminte că mai pe urmă, când s-a terminat Rugul Aprins, a venit la Sihla cu cele 8 000 de volume, mai sus de Sihăstria, unde mă duceam şi stăteam săptămâni întregi cu el, iar el îmi punea la dispoziţie toate cărţile.

Sandu Tudor devine părintele Agaton, e călugărit la Mânăstirea Antim şi-aici, nu ştiu cum, avea şi o atracţie, inspira încredere, chema oamenii către el, avea întotdeauna ceva de spus şi nu orice, ci lucruri interesante, citea mult. Sunt de la el sute de caiete, am câteva din ele din care aş vrea să scot o carte. E păcat că în aceste caiete nu ştii ce e gândirea lui şi ce e citat din altă carte, era în orice caz plin de idei, plin de lucruri foarte consistente. Uneori, e adevărat, nu le expunea foarte sistematic, de aceea Alexandru Mironescu, prietenul lui foarte bun, îi spunea odată la Antim la una din întâlnirile de acolo: „Sandule, tu eşti o bibliotecă deranjată”.

Deci, el a venit la Antim, s-a călugărit şi în jurul lui, încetul cu încetul, s-au adunat o seamă de oameni. În primul rând, i-au rămas credincioşi, cei pe care i-am numit ca fiind conferenţiarii „celor şapte zile” de conferinţe de la Cernăuţi. În afară de aceştia, am să-i iau nu în ordine, ci, cum îmi vin în minte. Era un conferenţiar de la Facultatea de Medicină, dr.

Nicolae Dabija, era marele poet Vasile Voiculescu – am bucuria să am o amintire de la el, o fotografie în grădina Mânăstirii Antim împreună cu Andrei Scrima.

— Era Vasile Vasilache, stareţ în vremea aceea la Mânăstirea Antim şi fratele lui Haralambie Vasilache care a şi murit în închisoare, iar Vasile Vasilache se află acuma paroh la o Biserică din New York. Era apoi Anton Dumitriu, liberalul care a rămas credincios şi Rugului Aprins de la Antim. Aş vrea să spun numai o frază despre Anton Dumitriu, logicianul Anton Dumitriu. După ce a ieşit din închisoare a cerut să se călugărească. A venit la noi la Slatina, la părintele Cleopa, a stat multă vreme dorind să se călugărească şi e adevărat că în timpul acesta a lucrat cu părintele Petroniu Tănase, care era şi matematician, stareţul actual de la Prodromul din Athos. Au lucrat zeci de caiete la dezlegarea teoremei lui Fermat. O lucrare matematică nedezlegată până în ziua de azi şi ei spuneau că sunt pe cale de a o dezlega. Nu cred că au dezlegat-o până la urmă.

Bineînţeles, în grupul de la Antim era şi Paul Sterian, Mircea Vulcănescu, apoi părintele Sofian Boghiu care e şi acum la Antim. Părintele Felix Dubneac, acum în America, părintele Andrei Scrima, cel care se va călugări la Mânăstirea Slatina, Mânăstire unde eram şi eu vieţuitor, fiindu-i şi lui naş părintele Daniil, şi care va ajunge mai târziu în India, apoi în Liban. El a fost adus la Antim, interesant, de Mihai Avramescu, un evreu convertit la creştinism, a fost chiar preot o vreme la Schitul Maicilor din Bucureşti, după aceea preot la Jimbolia, cel care înainte fusese în prima grupă de suprarealişti din România, semnând cu pseudonimul Jonatan X Uranus. Acest Mihai Avramescu 1-a adus pe Andrei Scrima la Antim.

Aceasta mi-a spus-o chiar Andrei Scrima, când m-a vizitat aici la Sibiu.

— Mihai Avramescu n-a rămas în Rugul Aprins pentru că el a intrat după aceea în cler şi s-a dus să slujească la o biserică. Între timp şi Andrei Scrima a murit.

A mai fost, apoi, doamna Olga Greceanu, cunoscută ceramistă, o femeie deosebită, a scris o carte. Este cea care a lucrat ceramica de pe frontul de la intrare la Mânăstirea Antim, şi care se păstrează frumos până în ziua de astăzi. Apoi venea acolo poetul Ion Barbu. Venea acolo şi a ţinut conferinţe Ion Marin Sadoveanu. Era frecvent acolo. I-a rămas fidel şi părintelui Daniil, şi lui Alexandru Mironescu, profesorul de la biologie. Apoi Octav Onicescu, cunoscutul matematician şi alţii. Valentin Poenaru, care nu ştiu dacă mai trăieşte, dar a ajuns important şi mare profesor la Paris.

A trecut pe acolo profesorul de mistică de la Facultatea de Teologie din Bucureşti, I.

Gh. Savin. El s-a format ca un mare profesor de apologetică. Am tipărit la Editura noastră, cele două cursuri ale lui de Mistică Răsăriteană şi de

Mistică Apuseană. Deci, era şi profesorul I. Gh. Savin şi bineînţeles, un alt mare profesor de mistică la început, a preluat Catedra de Mistică după pensionarea profesorului Savin, Părintele Dumitru Stăniloae.

De altfel, prin părintele Dumitru Stăniloae noi avem cel de-al treilea curs din istoria teologiei româneşti. Primul a fost făcut de Crainic, tipărit la Iaşi acum câţiva ani, al doilea de Savin şi al treilea a fost făcut de părintele Stăniloae.

Deci, Părintele Stăniloae, apoi Paul Constantinescu, cunoscutul mare muzician. Se ştie că de la el ne-au rămas două oratorii celebre, oratoriul închinat Naşterii Domnului şi oratoriul închinat Învierii Domnului. Şi ne-a mai rămas un al treilea oratoriu scurt, dar foarte interesant şi important, intitulat Rugăciunea inimii. Deci, exact pe tema preocupărilor de la Mânăstirea Antim dedicat părintelui Daniil. Ştiu că a şi fost cântat de studenţii călugări care pe vremea aceea locuiau în chiliile Mânăstirii Antim. Eu l-am auzit cântat. Nu ştiu dacă de atunci până astăzi 1-a mai cântat cineva, în orice caz eu îl voi republica şi poate că va reintra în repertoriul muzical cel puţin al unor coruri religioase, pentru că Paul Constantinescu n-a fost un oarecine, a fost un mare compozitor.

Iată deci câte nume de oameni mari, de oameni de cultură, repet, în afară de cei care i-am numit la Cernăuţi. În afară de aceştia, era şi o grupă de studenţi. Sandu Tudor a gândit că trebuie să transmită tot ce ştia el, şi întreaga învăţătură isihastă s-o transmită unui grup de tineri. Nici nu-mi mai aduc aminte de toţi. Dar, în orice caz, erau 12 tineri de la nu ştiu câte facultăţi, din cadrul Universităţii din Bucureşti. Şi, ei bine, între aceşti tineri eram şi eu.

De altfel, aşa l-am cunoscut pe părintele Daniil, aşa mi-a devenit naş de călugărie, deci îndrumător, pe urmă el m-a luat cu el la Crasna. După aceea, fiind eu în situaţia dificilă de a mă afla ascuns undeva în Moldova la Slatina, l-am ajutat şi pe el să vină întâi la Sihla şi după aceea la Sihăstria în trecere, şi apoi la Rarău, de unde a fost şi el pe urmă arestat.

Ei bine, deci, printre aceşti studenţi dr. Nicolau îmi pare bine că a scris despre Rugul Aprins. Îşi aduce aminte şi el de perioada aceea. Era părintele Nicolae Bordaşiu care acum e la Biserica Silvestru din Bucureşti, mai era un student care, deşi veterinar, nu-mi mai aduc numele aminte, şi un altul care a ajuns celebru la Paris, ca mare epidemiolog. Deci, eram până la numărul de 12, iar printre tineri venea un tânăr Văsâi de la Arhitectură, Şerban Mironescu care acuma se află la Geneva. Ce aş vrea să spun? Toţi aceşti oameni, toate aceste nume pronunţate, cu câteva mici excepţii, şi dintre cei care au venit foarte rar şi după aceea s-au distanţat, dar toţi au intrat în închisoare, în momentul când Rugul Aprins a fost socotit ca periculos pentru ideologia şi societatea noastră. Toţi am ajuns în închisori şi Pr. Benedict Ghiuş, pr. Sofian, pr. Felix, pr. Stăniloae şi prof. Savin care a stat multă vreme la Sighet.

Scrima nu a apucat, pentru că a reuşit să plece din ţară la vreme, dar toţi am dus cu noi ceea ce primisem la Antim, acesta este lucrul cel mai important şi de aceea, aşa cum spuneam la început, Rugul Aprins părea a fi o pregătire pentru intrarea în catacombe, pentru intrarea în marele întuneric.

Ca să pregătească oameni care să treacă prin acest întuneric având Rugul Aprins în inima lor, ceea ce s-a şi întâmplat pentru că toţi aceştia în închisorile prin care au trecut, toţi au fost acolo Ruguri Aprinse, au păstrat învăţătura, taina sufletească cu care au intrat, anume aceea a rugăciunii inimii care pe mulţi i-a ajutat să treacă prin calvarul care a existat în închisorile comuniste.

Ei bine, Rugul Aprins stabilit şi concentrat la Mânăstirea Antim sub îndrumarea Părintelui Daniil de care nu trebuie să uităm nici o clipă – el a fost întemeietorul, el a fost animatorul, el a fost conferenţiarul permanent chiar dacă mai vorbeau doi, în joia sau duminica în care erau conferinţele de la Antim.

— Părintele Daniil trebuia să vorbească neapărat. S-au ţinut acolo conferinţe interesante. E greu după atâţia ani să-ţi mai aduci aminte de toate din ele, mai ales că nu erau mijloace să fie publicate. Ce s-a păstrat, s-a mai găsit prin hârtiile rămase de la părintele Daniil, după ce securitatea a umblat prin ele şi le-a vămuit. Mai sunt câteva pe care o să le scoatem la lumină, dar acolo se ţineau conferinţe cu public, foarte interesante. Am să numesc câteva din ele: „Martirajul Sf. Ioan Botezătorul” – Ion Marin Sadoveanu, „Viaţa Sf. Mucenice Anastasia – izbăvitoarea de otravă” – Paul Sterian, „Războiul nevăzut al lui Paisie cel Mare” etc.

Aş vrea să observăm ceva în prima conferinţă. Tema: Martirajul. Se sugera un martiraj, un martiraj la care era supusă Biserica şi supuşii creştini din ţară în momentul acela în care se instala comunismul la noi. Sau „Viaţa Sf. Muceniţe Anastasia”. Deci era vorba de o muceniţă, de o mucenicie, era vorba de o pregătire pentru mucenicie. Lucrurile acestea nu trebuie scăpate din vedere pentru că nu erau întâmplătoare. Sf. Muceniţă Anastasia e izbăvitoare de otravă. Ce era otrava? Otrava nu era decât o ideologie, nouă, atee, care se instala atunci. Sau „Războiul nevăzut al lui Paisie cel Mare”. E vorba de alt Paisie decât cel de la Neamţu. O carte întreagă compusă de Paul Sterian, era vorba de un război nevăzut, care era, care exista şi în care se luptau două ideologii. Apoi conferinţe ca „Isihasmul”, „Iisus Logosul întrupat”, „Păcatul originar”, „Scena şi altarul”, când asta o prezenta Tudor Vianu, că şi el venea acolo, „Rugăciunea inimii” „Exegeza smochinului blestemat”.

Unii au spus că la Antim a fost şi o şcoală literară. Erau adunaţi literaţii care voiau să-şi menţină libertatea scrisului, libertatea gândirii. Din punctul acesta de vedere, aş zice eu, că putem da un răspuns la întrebarea „unde au fost intelectualii?” Au fost acolo unde trebuia.

Cel puţin cât au putut până când au ajuns la închisoare.

Un lucru aş vrea să mai adaug şi anume, printre mentorii Mişcării de la Antim.

— Nu printre întemeietori – acest lucru trebuie precizat, pentru că s-au simţit tendinţe de a dirija începuturile spre numele acesta pe care îl voi numi eu acum, care a existat eu adevărat, dar nu a fost iniţiatorul. Când a fost el acolo, Rugul Aprins exista cu întreaga lui concepţie despre rugăciune, despre viaţa duhovnicască, despre lupta cu păcatul, despre desăvârşire, contemplaţie ş.a.m.d. – pe toate treptele devenirii şi desăvârşirii creştine. E

vorba de părintele rus, Ioan Culâghin. Acesta a venit în România descoperit de trupele noastre care înaintau spre răsărit, descoperit într-un colhoz. Era un călugăr de la Optina, din celebra Mânăstire de unde şi-a luat Dostoievski modelul, stareţul Zosima. A venit la noi împreună cu un episcop, Nicolae al Rostovului. Acesta în tinereţe fusese coleg, la Kiev, cu patriarhul Nicodim Munteanu. Trecând războiul printre ei, au revenit în ţară şi s-au stabilit la Mânăstirea Cernica. Nimeni nu ştia ce valori spirituale erau ei, că ei supravieţuiseră în colhozuri, ca prin minune, prin rugăciunea inimii, prin rugăciunea interioară.

Ei bine, pe părintele Culâghin 1-a descoperit Sandu Tudor. L-a descoperit la Mânăstirea Cernica. Nu ştiu dacă ştia cineva ce pregătire are, dacă avea studii teologice, deşi am în mână un cuvânt al lui foarte frumos, cred că e tradus de părintele Andrei Scrima în franţuzeşte. E un text isihast foarte pe linia tradiţională ortodoxă. Ei bine, acest Ioan Culâghin ajunge la noi la Cernica, e descoperit de părintele Daniil, e dus la Antim şi la Conferinţele pe care le organiza părintele Daniil la Antim şi la care eu am fost permanent prezent, era adus de la Cernica şi acest părinte care, isihast fiind, avea intervenţii foarte scurte dar substanţiale.

Avea cu el un soldat basarabean, care evadase din armata rusească şi care era interpretul lui.

Când lucrurile au devenit mai adânci, mai de substanţă, atunci părintele Culâghin şi-a luat interpret pe un alt mare om de cultură, un preot basarabean care ştia deci ruseşte şi care era interpretul lui în probleme de mai mare fineţe duhovnicească. Era părintele Gheorghe Roşca.

De ce zic că era un om de cultură? Pentru că, după moartea lui, s-au descoperit la familia lui, şapte bibliorafturi cu sute de pagini în care el extrăsese cuvinte din Biblia lui Şerban Cantacuzino în româneşte, Biblia de la 1688, cuvinte pe care le trecea prin 5, 6, 7, 8 limbi căutându-le sensurile, geneza cu izvoarele lor. Am discutat despre problema aceasta de mai multe ori, am avut în mână un exemplar. Am vrut să ajut familia să le dea Academiei Române, le-am văzut împreună cu Virgil Cândea, iar Academia a zis că nu are bani să le cumpere, şi nu mai ştiu unde se află acum aceste volume pentru că n-ar fi târziu nici acum să fie achiziţionate de Academie, pentru că erau şi sunt o operă, de adâncă şi pricepută cercetare.

Deci, acest părinte Roşca era la momentele de mai mare fineţe duhovnicească, traducătorul părintelui Culâghin. Acest părinte Culâghin a venit cu o noutate totuşi, el a venit cu rugăciunea de binecuvântare.

Ioan Culâghin a rămas la Antim puţină vreme. La un moment dat ne-am trezit că nu mai vine. Cred că era prin 1946. Ce se întâmplase? A fost găsit de ruşi şi deportat, dus în Siberia împreună cu ucenicul lui basarabean şi din clipa aceea de părintele Culâghin nu s-a mai ştiut. S-a primit însă una sau două cărţi poştale, de la ucenicul lui, ceea ce a fost un semn că ei n-au fost omorâţi, că sunt undeva. Era vorba de un lagăr din Siberia, dar în afară de aceste cărţi nu s-a mai ştiut nimic absolut despre niciunul din ei doi.

Se ştie, după cum vă spuneam, că toţi cei din gruparea Rugul Aprins au ajuns la închisoare. A venit vremea când cei din închisori au fost eliberaţi, cei

mai mulţi s-au întors, unii bolnavi, dar oricum s-au întors, unii au murit la puţin timp, cum a fost poetul Vasile Voiculescu, iar unul din ei nu s-a mai întors deloc. Şi acesta a fost părintele Daniil. Părintele Daniil a murit în închisoarea de la Aiud. Mormântul lui e necunoscut până astăzi. Mi-a scris un profesor din Bucovina, parcă Filipciuc, care a stat cu părintele Daniil la Aiud. Îmi scria că toată lumea din Aiud îi spunea „Sfântul”.

El rămâne în conştiinţa noastră, a celor care l-am cunoscut, probabil că va rămâne şi în conştiinţa Bisericii, altul decât ca un mort obişnuit, fiindcă mişcarea iniţiată de el, Rugul Aprins – este vorba deci de Rugul care ardea şi nu se mistuia, dar el nu se prefăcea în cenuşă —, Rugul Aprins a ars, dar el nu s-a mistuit. El a rămas până în ziua de azi, şi dovada că a rămas, e că supravieţuitorii au început să se refere la el, să scrie, să dea amănunte. Cum vă spuneam deja, a scris despre acestea dr. Nicolau, Roman Bragă, a scris Mihai Rădulescu, a scris părintele Ioan Bărdaş, a scris Şerban Mironescu, fiul profesorului Mironescu. În cele din urmă am scris şi eu şi sper că din documentele pe care le am şi care sunt şi la Biblioteca Sf.

Sinod, să pot alcătui o monografie mai cuprinzătoare, pe care s-o las istoriei spre judecată, aşa cum se întâmplă la noi în Ortodoxie, fără să forţăm nota. Mormântul lui nu se cunoaşte până astăzi.

Sunt mulţi sfinţi ale căror morminte sunt necunoscute până în ziua de astăzi, dar amintirea lui merită să fie perpetuată în istoria Bisericii Române, în istoria spiritualităţii româneşti. Modificând puţin sintagma lui Lermontov, aş termina spunând că Sandu Tudor a fost nu numai un erou al timpului nostru, ci a fost şi un învăţător şi un martir al timpurilor noastre. Martir pentru credinţă, n-a fost politician. A fost un om devotat, sincer, şi pretind că l-am cunoscut foarte bine, devotat vocaţiei lui monahale şi preoţeşti pentru că în cele din urmă a fost hirotonit preot de mitropolitul Firmilian al Craiovei, cred, în momentul în care 1-a numit stareţ la Crasna, şi îmi face o bucurie deosebită să reînvie amintirea lui în conştiinţa românească.

UN MARTOR ÎN FAŢA ISTORIEI.

LILI LEMNARU:

— Ultimele pâlpâiri ale Rugului Aprins la Bucureşti. Ce gândeau şi ce simţeau eroii principali?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Rugul Aprins a fost mulţi ani subiectul de temelie al întrunirilor de la Antim. Cred că el provine de prin 1943, când Sandu Tudor s-a dus cu un grup de profesori din ţară la Mitropolia Bucovinei, unde era mitropolit Tit Simedrea.

Aceasta s-a întâmplat de la 1 august – 7 august 1943.

La ora aceea, părintele Daniil era încă laic. Totuşi, printre subiectele pe care le-a abordat el acolo, a fost unul intitulat: „Rugăciunea inimii şi Sfânta isihie”. Acolo, în preajma războiului, zilele nu au fost prea fericite. Era războiul şi nimic din ceea ce se întâmpla nu părea a avea perspective. De altfel, s-au şi întors destul de repede înapoi, iar mitropolitul care era Tit Simedrea avea să se retragă şi el, peste un timp destul de scurt, înapoi la Bucureşti.

Acolo, în programul isihast de la Mitropolia Bucovinei, care a ţinut de duminicăaugust – 7 august, au vorbit pe rând: Pr. N. Popescu, Alexandru Elian, prof. Alexandru Mironescu, prof. Anton Dumitriu, Paul Sterian, prof. Constantin Noica, Petru Mamoliu, arhim. Benedict Ghiuş şi Sandu Tudor. Deşi nu se ştia încă ce va deveni cercul de la Antim pentru cei care l-au urmărit, era limpede că ceva foarte serios va lua fiinţă. Ceea ce s-a şi întâmplat mai târziu. E interesant de văzut în aceste prelegeri poziţia lui Sandu Tudor, care te făcea să te gândeşti mai departe la ceea ce se va întâmpla la Mânăstirea Antim. Acestea au fost zile de pregătire ale unei activităţi care va avea în vedere, sigur, un program isihast pe care părintele Sandu Tudor îl va şi explica. Aceştia de mai sus se declarau atunci nu numai încrezători în programul care-l făcuse Sandu Tudor pentru ei, ci, mai ales, îşi dădeau într-un fel asentimentul faţă de învăţătura lui.

E important de văzut că, printre numele de la acest ciclu de conferinţe, se aflau, oameni mari ai culturii din vremea aceea. De altfel, cu ei îşi va face Sandu Tudor programul lui de viaţă şi nu va da înapoi de la acest program. E drept, că nu au rămas toţi în continuare legaţi de ceea ce va face mai târziu Sandu Tudor. Deşi, din când în când, vor veni toţi în jurul său la Mânăstirea Antim.

Pentru că mai târziu, când s-a structurat bine mişcarea, părintele Sandu Tudor a devenit monahul Daniil şi s-au apucat toţi să îl sprijine şi să-l susţină. Pe lângă aceştia, a crescut numărul celor ce veneau acolo. Astfel, au apărut alţi oameni de ştiinţă şi scriitori, care s-au legat de cele ce se întâmplau acolo.

Desigur, astăzi nu a rămas decât amintirea faptelor ce se petreceau acolo, şi prea puţini din cei ce luau parte la ele. E păcat că totul a dispărut în timp, într-o istorie care ne face de-abia pe noi, pe atunci foarte tineri, să ne aducem aminte de oameni şi fapte. Ne aducem aminte de cele două rânduri de conferinţe pe săptămână, cu participarea foarte multei lumi, care începea să fie atentă la programul isihast. Căci asta era totul: un program isihast. Erau şi 12 studenţi dintre care mi-aduc aminte dar, cei mai mulţi, s-au risipit. Erau printre studenţi Nicolae Bordaşiu, dr. Nicolae Nicolau, subsemnatul, Roman Bragă şi încă câţiva, pe care nici nu mi-i mai aduc aminte. Ce era cu noi acolo? Trebuia să primim binecuvântare pentru „Rugăciunea inimii”, şi ne-a şi citit-o părintele Daniil.

Am rămas acolo până în 1949, când am intrat eu în monahism la Mânăstirea Prislop.

Am fost călugărit acolo în vara lui 1949, aducând cu mine şi pe Stelian Manolache din Bucureşti. Nu era chip să faci altfel. După aceea noi ne-am risipit, care pe unde a putut. Ca să păstrez totuşi legătura isihastă, eu am chemat de la Bucureşti pe părintele Daniil Tudor, care mi-a şi fost naş de călugărie. În felul acesta, am pus în legătură pe cei doi mari oameni duhovniceşti din România, la vremea aceea: părintele Daniil şi părintele Arsenie Boca. Eu nu am putut sta decât relativ puţin la Prislop, cred că până în ianuarie 1950. După aceea, am plecat de acolo şi mi s-a pierdut urma. Am umblat prin multe alte locuri din ţară.

Vreau să spun că Rugul Aprins a mai ţinut câţiva ani la Antim, păstrat de părintele Daniil Tudor.

LILI LEMNARU:

— Risipirea – părintele Daniil, oameni de cultură, cei 12 tineri.

Unde s-au retras fiecare?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Mai târziu, şi părintele Daniil a trebuit să părăsească Mânăstirea Antim. Era bun prieten cu Înalt Prea Sfinţitul Firmilian de la Craiova, şi acesta i-a promis o Mânăstire. A ajuns în Oltenia la Schitul Crasna, Gorj. M-am dus şi eu cu el, dar n-am putut sta decât o vreme, pentru că părintele Daniil, ducându-se la Bucureşti, a aflat că sunt urmărit. Aşa, mi-am făcut drum spre Moldova, pe care o credeam încă curată de cei ce urmăreau pe tinerii absolvenţi.

Dintre cei 12 tineri, mulţi au cunoscut închisorile şi au revenit în Bucureşti târziu de tot, iar unii n-au mai revenit deloc. Cei 12 studenţi au mers, care la închisoare, care a fost uitat, şi aşa şi-a făcut fiecare destinul său.

LILI LEMNARU:

— Ce s-a întâmplat cu tânărul ANTONIE – fugar? Când s-a hotărât să intre în monahism? De ce? De ce la Prislop? De ce Arsenie Boca?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Eu am intrat repede în monahism, după ce mi-am luat licenţa în Teologie la Cluj-Napoca. Apoi au urmat 6 ani de fugă, până când m-au prins în toamna anului 1954.

LILI LEMNARU:

— Ce legătură era între Sandu Tudor, P. C. Arsenie Boca, Antonie?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Legăturile dintre mine şi Sandu Tudor erau de la început precizate. De altfel, aşa se explică de ce a fost invitat şi la călugărirea mea. Pentru noi, Sandu Tudor era acela pe care-l vedeam în momentul de faţă. Nu ne interesa ce-a fost şi cu cine a fost căsătorit. Pentru noi, el era un om care-şi punea întrebări pentru noi, şi care le găsea răspunsul.

Pe părintele Arsenie Boca îl cunoscusem cam în acelaşi timp la Mânăstirea Sâmbăta.

Sandu Tudor nu prea avea legături cu el. El a venit la Prislop pentru mine. Nu cred, însă, că a venit chemat de celebritatea lui Arsenie Boca. De altfel, părintele Daniil avea forţa lui, spre deosebire de părintele Arsenie care, de asemenea, avea forţa lui.

LILI LEMNARU:

— Are vreo semnificaţie că un mare duhovnic tunde în monahism un viitor mitropolit? I-a spus ceva atunci lui Antonie, Arsenie, văzătorul de oameni?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Sigur, are o mare semnificaţie, faptul că un duhovnic tunde în monahism un viitor mitropolit, dar e greu de spus astăzi, cât din această greutate a fost simţită de cel în cauză.

Părintele Arsenie, pe care l-am cunoscut foarte bine, era un văzător de oameni. Nu ştiu însă cât va fi văzut în mine. Vremurile deveneau tot mai tulburi, şi el era din ce în ce în mai mare pericol. Mitropolia din Sibiu 1-a mutat pe el de la Mânăstirea Sâmbăta la Mânăstirea Prislop. Era un fel al mitropolitului de a-l apăra, dar el a fost foarte mâhnit. Desigur, eu am avut foarte multe întâlniri cu părintele Arsenie, întâi la Sâmbăta, apoi la Prislop. Nu aş vrea să mă refer la acestea.

LILI LEMNARU:

— Cine a fost părintele Dometie? De ce el s-a dus la Râmeţ?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Pe părintele Dometie Manolache l-am cunoscut foarte bine. Era colegul meu de Facultate din Bucureşti. Şi cum, în aceeaşi zi, ne-am hotărât să luăm jugul monahal, i-am scris, şi aşa a venit la Prislop. Era de Ziua Sfintei Cruci, septembrie 1949. Acolo a venit şi episcopul Aradului de atunci, Andrei Magieru, care în luna lui august pe mine m-a făcut diacon, iar pe Stelian Manolache preot şi, abia după aceea, ne-a călugărit părintele Arsenie Boca la Prislop, de faţă fiind şi Vlădica.

Călugăria noastră a fost foarte interesantă şi a strâns acolo foarte multă lume. Mi-aduc aminte că, în noaptea călugăriei, erau mulţi tineri veniţi în grupuri mari, care ne-au ţinut tovărăşie. Dar, din nefericire, nu am putut rămâne prea multă vreme la Prislop pentru că, într-o zi, a venit un frate de acasă, din Bucureşti, şi mi-a spus că sunt căutat de securitate. Ei bine, eu, în acea noapte, am şi plecat de la Prislop, rătăcind prin ţară, pe la multe schituri, pentru a nu mi se da de urmă. Abia mai târziu, am aflat ce s-a întâmplat în urma mea, la Prislop. Părintele Arsenie Boca a fost nevoit să transforme Mânăstirea în Mânăstire de maici.

Voi trece peste multe hotărâri ale lui din lipsă de timp.

A plecat şi părintele Dometie de acolo, şi s-a stabilit mai întâi la Mânăstirea Ciolanul, Buzău, şi preda ca profesor la Şcoala monahală de la Mânăstirea Răteşti. Acolo şi-a înfiripat prima obşte, cu care avea să-şi încerce marele noroc din Transilvania. Aşa se face că a plecat împreună cu un grup de maici de la Răteşti şi Barbu, iar acestea au ales-o să fie stareţă pe maica Ierusalima Ghibu, venită în acelaşi grup cu ele. Este stareţă şi astăzi la Mânăstirea Râmeţ.

Părintele Arhimandrit Dometie a fost de fapt, cum puţini călugări au mai fost, un om de rugăciune, evlavios, şi părinte sufletesc al acestor maici. A format o obşte frumoasă, care se păstrează şi astăzi. Târziu de tot s-a gândit el că ar trebui să-şi facă doctoratul în Teologie.

Eu eram, în acea perioadă, vicar patriarhal. L-am ajutat pe cât am putut să se înscrie la doctorat. Dar, tot când eram vicar patriarhal, am aflat că nu a mai rezistat datorită sănătăţii, şi şi-a dat duhul. Vestea am primit-o chiar de la sora lui, Maica Eudoxia, care a venit cu stareţa personal la Bucureşti, cerându-mi să le scriu epitaful, care se află ca o carte deschisă pe mormântul lui de la poalele stăreţiei Râmeţului. A fost un călugăr cu calităţi excepţionale, pe care 1-a iubit şi 1-a chemat Dumnezeu să se bucure de viaţa veşnică.

LILI LEMNARU:

— Cum a ajuns ANTONIE la Slatina? Era o Mânăstire de pedeapsă sau era o modalitate a ierarhului de atunci de a scoate din „văzul” securităţii nişte „indezirabili” pentru că erau prea credincioşi şi prea anticomunişti? Sau erau numai basarabeni şi bucovineni?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Mânăstirea Slatina nu avea deloc bucovineni şi basarabeni. Începuse, însă, să fie interesantă prin aceea că avea un stareţ minunat, cel care a trăit până de curând la Mânăstirea Sihăstria, părintele arhimandrit Ilie Cleopa. Asta se întâmpla, bineînţeles, înainte de a fi eu episcop. Aşa că, prin multe încercări trecând eu, şi încă nerezolvându-le.

— Pentru că eram deja condamnat la 7 ani de închisoare – cineva mi-a spus de Mânăstirea Slatina, care era departe în Moldova, şi în care începea să se simtă suflu duhovnicesc. Ajutat de părintele Arsenie Papacioc, am ajuns şi eu la această Mânăstire.

Nu era Mânăstire de pedeapsă. Nu era nici o Mânăstire care să fi fost luată în vedere de ierarh. Era simplă pe atunci, o Mânăstire oarecare, care s-a dezvoltat mult mai târziu. Eu m-am dus acolo prin anul 1950, luna mai.

Părintele Cleopa era stareţ, dar nu era acasă. L-am aşteptat până când a venit. Când a venit.

— Cred că vorbise cu părintele Arsenie Papacioc despre situaţia mea – părintele Cleopa m-a luat cu el să stăm de vorbă, într-o poieniţă în spatele mânăstirii.

Nu aveam ce să ascund. Am spus adevărul, că sunt condamnat, că sunt urmărit, dar că sperăm toţi că vremurile se vor schimba, se vor îmbunătăţi. Aşa încât am rămas la Slatina, înscriindu-mă în rândul fraţilor din obşte. Între timp, părintele Cleopa a făcut ca obştea de acolo să crească, încât ajunsese la 100 de vieţuitori. Obştea era alcătuită, mai cu seamă, din călugări tineri. De altfel, au venit acolo mult mai mulţi tineri, deoarece era foarte bine organizat totul, dar nu toţi au putut rezista şi respecta rânduiala monahală, aşa că unii plecau şi alţii veneau. Au rămas până la urmă 100 de călugări, dintre cei ce îşi descoperiseră vocaţia.

Văzând eu că merge bine şi nu mă găsise securitatea, am crezut că poate dura mult aşa. Însă, în 1953, am profitat de venirea la hram la Mânăstirea Slatina a Prea Sfinţitului Partenie Ciopron, care era şi el fără eparhie şi stătea la o Mânăstire suceveană. Pe urmă va ajunge episcop la Roman. El m-a hirotonit preot la Mânăstirea Slatina. Până atunci eram doar diacon.

Începusem să mă mişc mai uşor, cu gândul că cei ce mă căutau, au uitat de mine într-un dosar. Dar m-au descoperit la Iaşi şi m-au arestat.

LILI LEMNARU:

— Cine au fost cei de la Slatina – stareţ, duhovnici, călugări, intelectuali (Părintele Petroniu, P. C. Cleopa, P. C. Arsenie Papacioc – Anton Dumitriu) ş.a.m. d?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— La Slatina, care era deja o Mânăstire destul de importantă, era stareţ arhimandritul Cleopa Ilie, şi mai avea acolo câţiva călugări foarte cunoscuţi, printre care: părintele Petroniu Tănase, părintele Arsenie Papacioc, părintele Gherasim,… Şi subsemnatul. Apoi, tocmai pe atunci îl avea în obşte – a stat vreo 6 luni – pe profesorul Anton Dumitriu, cu care ne-am împăcat foarte bine. Între timp, Slatina a devenit un centru intelectual unic, foarte căutat şi de intelectualii din ţară. Între timp, venise acolo şi părintele Daniil Tudor, care se stabilise la Rarău. Cum Slatina devenise foarte cunoscută, era aproape inevitabil să fiu descoperit. Dar, între timp, şi securitatea se organizase mai bine.

Mergând la Iaşi, că venise patriarhul Bulgariei acolo, m-au prins şi pe mine, şi au urmat apoi 2 ani de anchetă şi judecare. Deşi eu fusesem condamnat în lipsă la şapte ani temniţă grea.

E de remarcat faptul că la Slatina, călugării s-au obişnuit repede cu prezenţa noastră, a teologilor, şi ne dădeau toată cinstea.

LILI LEMNARU:

— Cum şi de ce au fost arestaţi? În ce împrejurări?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Toţi cei arestaţi în lotul meu erau judecaţi deja şi se aflau în închisoare. Eu am reuşit să-i păcălesc 6 ani, dar până la urmă tot m-au prins. Eram, de altfel, sigur de aceasta. Tot atunci au început şi căutările în legătură cu Sandu Tudor. Îmi aduc aminte că a venit un cetăţean la mine, care m-a întrebat în mare taină de dânsul… Eu i-am răspuns că e la Voroneţ în biserica mare fiindcă mă întrebase de Daniil Sihastru. Şi a plecat omul la Voroneţ, şi i s-a spus că Daniil Sihastrul e îngropat în biserică. A venit apoi la Slatina şi mi-a făcut cu degetul că l-am păcălit. Apoi s-a interesat de la alţii unde ar putea fi părintele Daniil, dar nu 1-a arestat, ci a dorit să afle unele lucruri, fiindcă nici nu avea de ce să-l aresteze. Abia mai târziu aveam să-mi dau seama, că îşi creau timp pentru mai târziu, când aveau să-i aresteze mai pe toţi.

LILI LEMNARU:

— Destine personale.

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Eu cât am fost în Mânăstirea Slatina, eram singur. Nu mai era nimeni cu mine din cei arestaţi odată. Aşa încât n-am putut să angajez pe nimeni alături de mine. Singurul care ar fi putut fi arestat era părintele Cleopa, dar el a fost apărat cu străşnicie de mine, aşa că nu au putut să-l aresteze.

LILI LEMNARU:

— Destinul lui ANTONIE – exclusul din călugărie – viaţa „civilă” – reprimarea – doctoratul – ierarhul cărturar şi restaurator care l-a ocrotit pe Noica la Păltiniş, a plănuit „restaurarea” mânăstirii „Brâncoveanu” – a păstorit ascendenţa morală a Facultăţii de Teologie din Sibiu.

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Aş vrea, înainte de orice, să spun câteva cuvinte despre părintele Daniil Tudor. El nu a fost numai şeful Rugului Aprins. Caietele rămase de la dânsul ne arată că era un om duhovnicesc de mare adâncime şi smerenie. Nimeni nu ar fi bănuit că ascundea în el aceste comori risipite în toate

caietele lui. Alexandru Mironescu, profesor universitar, spunea despre dânsul că era o bibliotecă deranjată, împrăştiată şi în dezordine. Eu aş modifica această descriere: era un spirit organizat şi în structura lui sufletească era solid organizat. O arată lectura caietelor lui şi lectura pe care şi-o făcea.

Citea şi nota tot timpul. Citea şi nota, în timpul slujbelor îşi făcea note. Ce idee bună a avut Prea Cuviosul Petroniu Tănase de la Muntele Athos. Înainte de a pleca la Muntele Athos, a hotărât să înceapă el însuşi legarea în caiete a materialelor rămase după arestarea părintelui Sandu Tudor. Lucrarea a fost continuată de Arhimandrit Grigorie Băbuş, directorul Bibliotecii de la Antim. Poate că P. C. Petroniu a păstrat la el până la plecare aceste manuscrise, date înapoi de securitate care le confiscase. Unele au şi acum pe ele însemnări şi ştampile de la securitate. Noroc că nu le-au ars şi le-au înapoiat. Nu ne-a rămas însă nimic din perioadele când părintele Daniil a condus revistele „Credinţa” şi „Floarea de foc”. Ori nu le-a păstrat, ori s-au rătăcit, ori au rămas la Securitate.

El avea o rotunjime spirituală de gând. Se mişca într-o schemă precisă, într-o gândire sigură pe care, prin lecturi şi meditaţie doar, şi-o umpluse. Toate textele rămase de la dânsul arată că era pe deplin lămurit. Credea puternic. Ştia. Îşi descoperea mereu doar confirmări a ceea ce ştia dinainte. Era sensibil la orice subtilitate spirituală. O sesiza imediat. Toate lecturile lui sunt bine organizate şi bine alese. Şi de peste tot îşi făcea note.

Nu mai ştii azi, răsfoind atent caietele lui, cât e traducere din diferite lecturi, cât e parafrază, rezumat, glosă, gândire personală. A descifra acestea ar însemna a parcurge tu însuţi toate lecturile lui şi a identifica sursele. Pentru că el nu citează, dar ar fi până la urma inutilă căutarea originalelor lui. Ici, colo o mai face, adică mai citează din Sfinţii Părinţi, doar foarte rar.

Nu-l interesa erudiţia şi nu-şi făcea note pentru lucrări ci pentru o lucrare interioară, în sensul isihast al cuvântului.

Citea spre folos, nu spre documentare, cu scopuri publicistice.

Dar să revenim la ultima întrebare. La venirea din închisoare am fost primit în Mânăstirea Slatina. Am dat din nou examenul de admitere la doctorat şi am reuşit cel dintâi.

Acum ştiam şi englezeşte.

Aşadar, am făcut 3 ani de doctorat la Facultatea de Teologie din Bucureşti dar, după Paşti, am fost eliminat din Mânăstire şi trimis la munca de jos. Doi ani am stat acasă după care, cu mare greutate, cu ajutorul Departamentului Cultelor, am fost angajat muncitor necalificat, la Fabrica de mase plastice din Bucureşti, unde am rămas aproape 10 ani, neştiut de nimeni decât de Prea Fericitul Patriarh Justinian. Pentru că mă duceam la el în fiecare duminică la slujbă. Aşa se face că, după ce românii au fost în opoziţie faţă de Tratatul de la Praga, Patriarhul m-a chemat şi m-a numit în acea zi secretar-şef la Facultatea de Teologie din Bucureşti. Acolo mi-am dat examenul anului 3 de doctorat şi, la 5 decembrie, am plecat să-mi fac un doctorat la Oxford, ceea ce mi-a adus mai târziu promovarea în Biserică. Am fost doi ani şi Rector al Institutului Teologic Universitar Bucureşti.

Apoi am fost în 1970-1980 vicarul patriarhului la Bucureşti. În 1980 am fost Episcop de Buzău, de unde am fost mutat în 1982 Mitropolit la Sibiu. Trebuie să amintesc aici şi de buna prietenie pe care am avut-o cu Noica. El era stabilit în Păltiniş, unde şi eu aveam o casă şi ne vedeam adesea. Când a murit, împreună cu dl. Gabriel Liiceanu şi Andrei Pleşu, i-am ales mormântul lângă biserica Schitului de la Păltiniş. I-am ţinut atunci o cuvântare, care mie mi-a plăcut foarte mult şi cred că a plăcut şi ascultătorilor.

Ce-aş mai putea să adaug? Desigur, ceva despre cea mai mare realizare a mea de la Sibiu. În Eparhie aveam o Mânăstire, de care eu eram legat foarte tare încă din studenţie, Mânăstirea Sâmbăta. Am început să o restaurez încă înainte cu 5 ani de Revoluţia din 1989.

I-am refăcut zidul interior, pe două părţi am făcut zidire, o cameră a lui Brâncoveanu şi o bibliotecă mare şi chilii, iar de partea cealaltă, poarta mare a mânăstirii, şi aici cu clădiri, la etaj cu un Paraclis, şi la parter cu chilii pentru vieţuitori. Acum e o Mânăstire mare care e mândria mea şi a tuturor celor care m-au ajutat în acele timpuri, precum şi a întregii Transilvanii.

LILI LEMNARU:

— Are vreo importanţă faptul că acum foştii membri ai Rugului Aprins sunt mari duhovnici, cărturari, mitropoliţi etc.?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Noi am socotit pe toţi cei ieşiţi din Mişcarea Rugul Aprins – vor fi fiind o seamă din ei, dar a trecut foarte mult de atunci, o jumătate de secol – în care timp am rămas foarte puţini din cei care am activat atunci.

Desigur, vor fi mulţi, dar taina RUGULUI APRINS rămâne o taină.

LILI LEMNARU:

— Ce înseamnă teologia „Rugul Aprins” (mistic) şi realitatea rodirii lui peste ani?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Teologia Rugului Aprins înseamnă o cercetare de adâncime în viaţa Bisericii. E păcat că el şi-a pierdut sensul originar. Sau, dacă mai există, există la oameni care îl poartă cu ei ca pe un odor sfânt al lui Dumnezeu.

Căci e o mişcare de adâncă fineţe ortodoxă şi niciodată nu moare. Creează şi oameni şi destine şi niciodată nu poate dispărea atâta vreme cât există creştinismul în viaţă.

SCRISOARE CĂTRE DL. SORIN DUMITRESCU.

Îmi pare rău că nu voi putea fi prezent la Vernisajul operei pictorului Mircea Teodorescu, prilej cu care îmi imaginez că se va aminti şi de fratele său, ieroschimonahul Daniil (scriitorul Sandu Tudor). Părintele Daniil a fost naşul meu de călugărie la Mânăstirea Prislop, unde am fost tuns în monahism în 1949 de către vestitul pe atunci duhovnic şi stareţ Arsenie Boca. Îl cunoşteam bine pe părintele Daniil încă din timpul studenţiei, de la Bucureşti, fiind şi eu unul din ucenicii „Rugului Aprins”, mişcare isihastă de dânsul ctitorită la Mânăstirea Antim. Am fost apoi sub stăreţia sa la schitul Crasna din părţile Gorjului. La îndemnul lui am fugit în Moldova şi am intrat pentru câţiva ani sub oblăduirea şi sfatul părintelui stareţ Cleopa. Motivul acestor dese schimbări de locuri – mereu sub binecuvântare, mărturisire şi primire cu

mare curaj de către aceşti trei renumiţi stareţi – era acela că din 1949 aveam la Bucureşti o grea condamnare în lipsă. Datorită curajului lor de a mă adăposti, am putut scăpa de arestare până în toamna lui 1954. Aceasta m-a scăpat de diabolica experienţă „Piteşti”. Dumnezeu a fost bun cu mine.

Dintre cei trei stareţi ai mei, niciunul nu mai trăieşte.

Părintele Daniil a fost şi el arestat mai târziu, odată cu părintele Stăniloae, cu părintele Benedict Ghiuş, cu părintele Sofian, cu părintele Felix, cu omul de ştiinţă Alexandru Mironescu, cu fiul acestuia Şerban Mironescu, cu poetul Vasile Voiculescu şi cu mulţi alţii.

Unii s-au întors. Părintele Daniil e unul din martirii neamului şi Bisericii româneşti, morţi şi îngropaţi în locuri neştiute, la Aiud. Va trebui să-i facem o cruce la Schitul Rarău, unde se retrăsese şi era stareţ în momentul arestării. Astăzi e aproape uitat, deşi a fost poet de real talent, ziarist şi mare om duhovnicesc. Istoria culturii şi a spiritualităţii româneşti nu trebuie să-l uite. Ar fi mai săracă şi neîmplinită prin lipsa unei verigi importante. Eu m-am îndatorat cu o monografie în care voi include şi multe din operele lui literare inedite, ca şi din opera lui duhovnicească atâta cât s-a păstrat. Am la îndemână material valoros şi am început să lucrez.

Părintele Daniil a scris şi a şlefuit versuri până în momentul arestării. Avea la Rarău opt mii de volume, şi o literatură mistico-ascetică de rară valoare. Păcat că multe s-au risipit.

A publicat mult în „Gândirea” (le voi aduna), a tipărit un volum de versuri, Comornic şi un Acatist al Sfântului Dimitrie Basarabov, în versuri de subtilă frumuseţe. Era un creator de metafore de mare originalitate. Tot aşa e şi Acatistul Rugului Aprins, apărut mai întâi în străinătate şi apoi şi la noi, după 1989.

Părintele Daniil a fost unul din marii imnologi ai Ortodoxiei şi mă voi strădui cu smerenie, să-l descopăr vremii noastre din care, unul câte unul ne tot ducem, şi multe din cele neştiute de noile generaţii vor trece în uitare definitivă, odată cu noi. Ar fi nedrept. Şi ar fi păcat.

Descopăr cu surprindere că a avut un frate, artist al penelului, pe care îl scoateţi din neuitare, acum, la Galeria Catacomba. Părintele Daniil era de o mare discreţie cu privire la biografia lui, şi, cred că numai silit şi-a scris o autobiografie, pe care i-au cerut-o autorităţile vremii, pe când era încă la Antim. Despre familie nu spune decât că era dintr-o familie numeroasă şi că tatăl lui era un modest magistrat. Nu era chiar aşa, dar era o autobiografie „în apărare”, şi e lesne de înţeles de ce.

Vă felicit din toată inima pentru vernisajul Mircea Teodorescu, fratele părintelui Daniil. E un act de cultură.

V-aş fi recunoscător dacă mi-aţi păstra nişte reproduceri după fotografii de familie, în special acelea în care apare Părintele Daniil. Nu-i plăcea să se lase fotografiat, de aceea, pentru monografia pe care i-o pregătesc mi-ar fi de mare folos orice document.

Cu îmbrăţişare şi binecuvântare arhierească,

AMINTIRI DESPRE.

Eram încă în anii studenţiei când la Bucureşti a apărut, ceea ce s-a numit de la început de altfel, dar se va numi mai târziu cu mai multă precizie şi individualizând fenomenul, Rugul Aprins.

Rugul Aprins era o grupare creştin-ortodoxă, care avea la origine câteva încercări ale scriitorului Sandu Tudor, de a aduna la un loc o grupă de oameni cu care să iniţieze, şi ideea părea originală, să iniţieze un grup de rugăciune. Poate că ideea ar fi putut avea la origine un grup, care se organizase înainte de revoluţie, în Rusia, în jurul Mânăstirii Optina. Acolo marii scriitori se duceau, pentru sfat. Optima avea mari stareţi şi duhovnici care mergeau pe linia lui Palsie Velicicovski, deci a rugăciunii isihaste, linia ajunsă la mânăstirile ruseşti şi mai ales acolo, la Optina, ajunsă prin manuscrisele pe care Paisie şi cu ai lui, de la Neamţu, le traduceau din teologia isihastă, greacă, în ruseşte, o parte, şi în româneşte altă parte. Ceea ce traduceau în ruseşte trimiteau la Optina.

Aşa s-a format acolo un centru spiritual foarte puternic şi, care a atras în jurul lui oameni de talia lui Dostoievski, a lui Gogol, a lui Leontiev. În cele din urmă, erau cât pe ce să-l atragă într-acolo şi pe Tolstoi care, după cum se ştie, a murit chinuit de mari probleme de conştiinţă, care l-au făcut să fugă de acasă cu gândul de a se duce într-o Mânăstire. A murit pe drum, deci fugar, într-o gară oarecare din Rusia. Dar, în momentul în care a murit în gara aceea, coborând probabil de urgenţă din tren, el era în drum spre o Mânăstire unde chiar intenţiona să se călugărească.

Poate că pe modelul acestei spiritualităţi care a putut da naştere în Rusia unui grup de mari oameni de cultură, romancieri, dramaturgi, poeţi, în general gânditori foarte profunzi, poate chiar cu acest gând va fi pornit şi scriitorul Sandu Tudor, ideea de a înfiinţa la Mânăstire un grup de intelectuali.

Sandu Tudor s-a gândit să invite la Mânăstirea Antim din Bucureşti un grup rotunjit, cu anumite preocupări intelectuale deosebite, şi care să se constituie în acelaşi timp şi ca un nucleu, de rezistenţă anti-comunistă, chiar dacă el n-o gândea numai ca atare. Era în momentul în care comunismul se instala la noi şi, când o astfel de grupare putea să fie o unitate de rezistenţă spirituală, prin rugăciune, nu ca orice grup de rezistenţă care are de gând să apere ceva sau să cucerească ceva, şi care o face prin cine ştie ce alte mijloace. Timpurile erau de aşa fel! Era imediat după război…

Sandu Tudor s-a gândit probabil să dea mişcării lui caracterul de rezistenţă spirituală prin rugăciune.

Acest grup s-a format aşa cum se formează un bulgăre de zăpadă prin rostogolire; se măreşte din ce în ce mai mult.

Grupul de la Antim a fost în chip special, sau poate fi descris în chip special, ca având două preocupări distincte, dar şi legate între ele. Pe de o parte, era aspectul teoretic. De două ori pe săptămână, în biblioteca Mânăstirii Antim, care mai târziu va fi biroul meu ca vicar patriarhal, se prezentau conferinţe publice. Pe de altă parte, erau participările la vecerniile din biserica Mânăstirii Antim, erau meditaţiile spirituale legate aproape întotdeauna de teme isihaste, deci de teme de rugăciune.

Sigur că motorul a fost Sandu Tudor, care avea o pregătire cel puţin ciudată pentru ce vroia el să facă, fiindcă nu era teolog. Cred că-şi terminase nişte studii liceale undeva la un liceu din Bucureşti. A fost totuşi şi director de studii la Facultatea de Teologie din Chişinău, dar fără să fie licenţiat în teologie. Acolo a avut posibilitatea să audieze mari profesori de teologie care predau la ora aceea la Chişinău, precum erau Nichifor Crainic, Gala Galaction, Nicolae Popescu Prahova, fraţii Iordăchescu, arhimandritul Scriban, profesorul Constantin M.

Tomescu, care era şi secretar eparhial la Chişinău.

Deci avea un contact direct cu aceştia, dar şi cu studenţii teologi, şi cred că ideea de cerc religios, ar fi putut să-i vină şi acolo la Chişinău, din felul cum a înţeles el acolo să realizeze contactul cu tinerii teologi studenţi. Sandu Tudor mai avea în biografia lui multe încercări îndrăzneţe pe care fie că i le-a oferit viaţa, fie şi le-a provocat singur. Era un om de iniţiative, nu neapărat ciudate, dar întotdeauna îndrăzneţe, chiar ieşite din comun. Mă rog, era şi un fel de ficioraş de bani gata. Tatăl lui avea o mică moşioară pe care şi-o făcuse probabil prin eforturi proprii, era consilier, dacă nu şi preşedinte la Marea Curte de Casaţie, încât a putut să-şi alinte puţin fiul.

Din câte am aflat mai târziu, Sandu Tudor a mai avut un frate. Dar era clară ideea de băiat de bani gata. La un moment dat şi-a cumpărat avion, când lumea mare de abia avea câte o maşină. El avea, bineînţeles, şi maşină… Fusese mai întâi ofiţer de marină, apoi ofiţer în războiul din răsărit şi de numele lui se leagă o cădere cu avionul de la o mie de metri. S-a dovedit mai puternic decât avionul! S-a stricat avionul, dar el n-a păţit nimic!

N-a terminat nici o facultate. O fi încercat sau nu, nu ştiu. Dar fiindcă avea bani, el a dus la Antim toată literatura teologică în limba franceză pe care o deţinea. La ora aceea, probabil, avea cea mai bună şi cea mai nouă bibliotecă teologico-filosofică de limba franceză dintre toţi bucureştenii.

Eu am trecut prin opt mii de volume de astfel de cărţi, toate legate frumos în pânză albă şi toate înverzite, adică citite cu un stilou cu cerneală verde, cu care era aproape totul subliniat. Uneori erau cărţi subliniate în întregime şi asta spune ceva. Spune că citea cu interes. Se oprea până şi asupra detaliilor.

De multe ori am umblat prin manuscrisele lui. Am o parte din ele la Sibiu. De foarte multe ori îşi lua note după lecturile frecvente pe care le făcea. Sigur, o făcea pentru că nu avea studii metodice. Din cele peste 150 de caiete cu însemnări, dacă nu mai mult, câte au rămas de la el, nu ştii ce e cugetarea lui. Am o parte din ele la Sibiu. De foarte multe ori îşi lua note după lecturile frecvente pe care le făcea. Sigur, o făcea pentru că nu avea studii metodice. Din cele peste 150 de caiete cu însemnări, dacă nu mai mult, câte au rămas de la el, nu ştii ce e cugetarea lui Sandu Tudor şi ce a extras dintr-o carte.

Însemnările au fost adunate şi legate de părintele Petroniu care acum este stareţ la Mânăstirea Prodromul din Muntele Athos. A adunat hârtiile rămase de la el, sau recuperate de la Securitate şi au ieşit volumele amintite. Aş vrea să fac o monografie Sandu Tudor, dar mă simt încurcat pentru că

notiţele nu sunt extrase ştiinţific. Multe pasaje sunt puse în ghilimele, dar nicăieri nu ştii din ce carte, pentru că pe el nu-l interesa şi nu făcea studii sistematice.

Pe el îl interesau idei. Le scotea pe foi, nu avea importanţă ce fel de foi, format caiet, format dosar mare. Îşi făcea note care-l interesau pe dânsul personal, pentru sufletul lui şi pentru o rotunjire a gândirii lui teologice în jurul gândirii isihaste.

Isihasm înseamnă acea preocupare şi practică a părinţilor nevoitori vechi, din mânăstiri şi a unor laici care se obişnuiesc să rostească ceea ce se cheamă rugăciunea inimii, în minte sau în inimă, pe textul „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul!” Acesta era textul rugăciunii isihaste care, prin exerciţiu, putea să se scurteze de la „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul”, putea să se scurteze treptat până ajungea la „Doamne” sau „Doamne Iisuse”.

De altfel, şi printre călugări, până astăzi, în mânăstirile mari, cu bune tradiţii, cum ar fi la noi Mânăstirea Sihăstria, în zilele noastre, sau alte mânăstiri mari, să luăm Cernica din Ţara Românească, călugării şi astăzi vorbesc între ei aşa, iar un laic care ar asista la o astfel de discuţie n-ar şti despre ce este vorba. Dar călugării spun: „Cutare părinte e un părinte duhovnicesc, are pe Doamne Iisuse”. Acest „are pe Doamne Iisuse” înseamnă – e unul care exercită rugăciunea lui Iisus. Monahul cu care vorbeşti o reduce simplu la „Doamne Iisuse” din textul lung pe care l-am pomenit adineauri.

Ei bine, Sandu Tudor a fost un iniţiator al unui grup, să spunem, de practicare a lui „Doamne Iisuse”. A strâns în jurul lui câţiva clerici şi mai mulţi mireni, dar aceasta în timp şi nu dintr-o dată.

Eu mă pregătesc să scriu o carte despre fenomenul Rugul Aprins. Am scris un mic articol pe care, de altfel, l-am şi prezentat sub formă de conferinţă la universităţile din Cluj-Napoca, Craiova, Sibiu din dorinţa de a face public un fenomen care tinde să moară, din uitare pur şi simplu, pentru că generaţia din vremea aceea a dispărut.

Sunt, poate, printre ultimii care ar putea să dea mărturii despre ce a însemnat Rugul Aprins la vremea aceea şi cum ar trebui preluat în istoria teologiei româneşti astăzi.

Rugul Aprins a avut şi o preistorie care se pare că a început tot la Mânăstirea Antim.

Un grup condus de Arhim. Iulius Scriban, vestit profesor de teologie morala la Universitatea din Bucureşti, s-a gândit la o asemenea idee.

Sandu Tudor a organizat, tot la Bucureşti, un grup care, cred, se numea Gând şi slovă.

Tot Sandu Tudor a organizat la Cernăuţi, în 1943, un grup isihast centrat pe studiu, adică prezentări sub formă de conferinţe a unor teme teologice, dar şi sub formă de meditaţie teologică, în spiritul şi în practica isihastă tradiţională. Grupul acesta a avut o întâlnire de o săptămână, de rugăciune şi meditaţie la Cernăuţi, în Palatul Mitropolitan de acolo. Tot grupul

a fost invitat de mitropolitul de atunci, Tit Simedrea, o mare personalitate a culturii teologice româneşti. A fost instalat acolo, după ce Visarion Puiu a trecut mitropolit al Transnistriei.

Odată cu invadarea Bucovinei de către ruşi, Tit Simedrea s-a retras, şi n-a mai rămas nici măcar mitropolit al Bucovinei. O vreme s-a mutat la Suceava şi de acolo la Cernica, dedicându-se studiului. Era, de altfel, un frecvent cititor al Bibliotecii Academiei Române, fiind un pasionat cercetător al literaturii vechi. A dat câteva studii. Un studiu care se numea Pripealele lui Filotei de la Cozia din secolul al XIV-lea. Un studiu pe care el 1-a scos la iveală, 1-a tradus şi 1-a explicat.

Au fost şi alte studii, prin care intra mai degrabă în breasla cercetătorilor de istorie veche şi de istorie bisericească, decât în breasla ierarhilor. La Cernăuţi a găzduit un grup de câţiva scriitori din epocă. De pildă, Paul Sterian care era un poet cunoscut în epocă, care a scris o carte intitulată Războiul nevăzut al cuviosului Paisie. Era vorba de un alt Paisie decât cel de la Neamţu; Constantin Noica, care a prezentat un studiu Cunoaştere şi asceză, apoi părintele Nicolae M. Popescu – academician, apoi, cel care va fi mai târziu academicianul Alexandru Elian şi, bineînţeles, Sandu Tudor însuşi, care va vorbi în mod explicit despre rugăciunea minţii.

Acest grup în 1943 a avut acea săptămână de retragere duhovnicească la Cernăuţi şi, după aceea, după război, lui Sandu Tudor i-a venit ideea de a continua lucrarea de la Cernăuţi, de a o relua la Bucureşti, la Mânăstirea Antim, unde, de altfel, el s-a hotărât să intre ca frate de Mânăstire. Aici şi-a adus toată biblioteca, care cu greu i-a încăput în turnul clopotniţei de la Mânăstirea Antim, unde el îşi făcuse o chilie şi organizase, cum am mai spus, cele două întâlniri săptămânale care însemnau o conferinţă şi participarea la slujbe.

Slujbele de la Antim erau foarte frumoase şi căutate pe vremea aceea. Mânăstirea avea câţiva buni cântăreţi, printre care pe părintele Sofian Boghiu de la Mânăstirea Antim, care trăieşte şi astăzi, apoi pe părintele Felix Dubneac, care pe urmă va ajunge, şi este şi astăzi, în S. U. A., la Detroit, la o Mânăstire de maici venite din România şi stabilite acolo, în America.

Avea şi alţi călugări şi, mai ales, pe vremea aceea, Mânăstirea Antim era un fel de internat al călugărilor care studiau teologia şi care la slujbele de la Antim se adunau şi făceau acolo o slujbă îngerească… Mai ales la slujbele de seară, se adunau, la vremea aceea, aproape tot Bucureştiul care cugeta.

Aceştia toţi făceau parte şi din grupul care asculta mai întâi conferinţele din biblioteca mânăstirii, conferinţe care, încetul cu încetul, s-au dedicat cu deosebire fenomenului numit isihasm.

Erau şi alţi vorbitori în afară de Sandu Tudor, care era vorbitorul permanent şi care era oricând gata să vorbească despre orice, care întotdeauna avea la îndemână o carte pe care putea să o comenteze la temă. De altfel, şi când va ajunge stareţ la Schitul Rarău din Bucovina el va lua la liturghie cu dânsul şi o carte pe care o „citea” cu stiloul verde în mână, cu care sublinia şi o citea pe sfânta masă, şi mai zicea şi ceea ce era de zis la altar ca preot!

Fac o mică paranteză. El a ajuns în cele din urmă, printr-o mică punere la cale a mea, stareţ la Rarău. Eu fusesem cu dânsul la Mânăstirea Crasna din Gorj, unde el mă adăpostise o vreme. Eu eram deja condamnat în momentul acela şi cam umblam din loc în loc ca să mi se piardă urma. M-am dus cu el la Crasna. El era stareţ, eu cântam la strană, iar la altar era părintele Adrian Făgeţeanu care desigur trăieşte şi astăzi la Mânăstirea Antim. El era preot, eu eram cântăreţul şi părintele Daniil era poporul. Eram trei în toată Mânăstirea. Eram toţi orăşeni, nu ştiam să îngrijim nici animale, nici păsări…

Mitropolitul Firmilian ne dăduse în primire această Mânăstire, cu gândul de a face din ea o Mânăstire de intelectuali, dar părintele Daniil a luat-o ca la carte, şi a început să ne ducă la biserică de şapte ori pe zi şi pe noapte. Într-o seară i-am spus părintelui stareţ: „Ştiţi că am uitat să închid găinile.” „Ce, găină îmi trebuie mie? Mergem la biserică la slujbă.” În noaptea aceea, din fericire, ne-au furat găinile. Altă dată, am uitat să deschid porţile pe care intrau caii care păşteau liber în munte. Caii n-au mai intrat în noaptea aceea, dar n-au mai intrat niciodată! Probabil i-au mâncat lupii, ori s-au rătăcit prin pădure, ori i-a furat cineva. Tot aşa am păţit şi cu porcii… În foarte scurt timp, am lichidat gospodăria urgent, spre satisfacţia părintelui Daniil, căruia nu-i trebuia gospodărie.

Deci fusesem cu părintele Daniil la acest schit Crasna din Gorj de unde el, odată, a plecat la Bucureşti. S-a întors în aceeaşi zi, în mare grabă, ca să-mi spună: „Antonie, pleacă, pentru că la Bucureşti s-a auzit şi se ştie că eşti aici şi te vor găsi.” Am plecat tot la Bucureşti. Bucureştiul era cea mai mare pădure. Aşa se spunea pe vremea aceea, adică era locul unde te puteai ascunde cel mai bine, fiind oraş mare.

Într-adevăr, m-am ascuns cel mai bine acolo.

Am stat la profesorul Dădârlat în iarna lui ’49-’50. Am stat ascuns în casă la el. Acesta baricadase ferestrele cu hârtie albastră, încât nu se vedea nimic de afară, nici dinăuntru afară.

Stăteam toată ziua cu lumina stinsă când el pleca la ore. Era profesor de matematici. Eu rămâneam singur în casă, trebuia să nu răspund la nici o ciocănitură la uşă, iar când era el acasă, deşi evita pe cât putea vizitele, eu trebuia să fug în pivniţă. Avea o intrare din interior spre pivniţă, unde eu trebuia să stau. Nu era comod. Era frig, iar eu trebuia să stau până când musafirul respectiv pleca.

Acest profesor a avut grijă de mine o iarnă întreagă. M-a scos în primăvară. Atunci îi venea soţia cu doi copii de la Sălişte. Deci eu nu mai aveam loc acolo şi, adresa nu mai era conspirativă de vreme ce erau doi copii care puteau să vorbească cu copiii din curte. Locuinţa lui era într-o curte în care mai trăiau cel puţin cinci familii. Casa lui era în fundul curţii.

Am plecat cu ajutorul părintelui Arsenie Papacioc care acum e la Schitul Techirghiol.

Cu o recomandare scrisă de la el am plecat la Mânăstirea Slatina, din Moldova, unde m-a primit părintele Cleopa. I-am spus despre ce este vorba, i-am spus că am o condamnare în lipsă. L-am întrebat dacă are curajul să mă primească, dacă nu, plec imediat. Părintele Cleopa a spus: „Bine, nu ştie

nimeni, rămâi aici, pentru mine eşti Antonie, călugăr care vine de la Prislop. Eu te primesc, mai departe nimeni nu ştie nimic.” Ne-am ţinut, de altfel, cuvântul şi eu şi el. Niciunul dintre noi la anchetă n-a spus că părintele Cleopa a ştiut că eu am o condamnare. Dacă acest lucru 1-aş fi spus atunci, şi pe părintele Cleopa, şi pe toţi cei pe unde mai trecusem eu, şi fusesem ascuns timp de 6 ani, i-aş fi atras după mine în proces. Eu aş fi fost cap de lot, iar ei ar fi fost tăinuitorii care puteau fi încadraţi la articolul 309 Cod penal care prevedea pedeapsa pentru omisiune de denunţ. Am reuşit toţi cu care m-am întâlnit şi care m-au adăpostit, am reuşit toţi să nu denunţăm faptul că vreunul din noi a ştiut că eu aveam o condamnare. „Imposibil”, am susţinut la toate anchetele pe care le-am avut la Interne, la Galaţi, „n-am ştiut că am avut o condamnare”. La Galaţi era un centru de reanchetare a cazurilor grele. Acolo am trecut prin experienţe destul de grele şi umilitoare.

Fiind eu acum călugăr la Slatina, părintele Sandu Tudor s-a hotărât să plece de la Crasna. Eu nu mai eram acolo, Făgeţeanu cred că şi el a plecat de acolo. A rămas el singur stareţ de sine, fără popor.

A venit la Mânăstirea Sihăstria. S-a stabilit la început la Schitul Sihla, sus, unde şi-a adus doar o parte din cărţi, pentru că erau numai două chiliuţe acolo. Eu m-am dus de câteva ori să îl văd, fiindcă eram la Slatina. Am stat câteva zile cu el, dormind, pur şi simplu, pe cărţi, într-o chiliuţă. Şi am stat cu el, în convorbiri duhovniceşti. Aveam acces la toate cărţile lui. Stăteam acolo mai ales pentru a citi din cărţile lui, după care mă întorceam la Mânăstirea Slatina, unde mi se cam pierduse urma.

Un timp mi-a mers, pentru că eu eram condamnat în proces cu numele de Plămădeală Leonida, dar ca monah mă chema Plămădeală Antonie. Am contat pe această schimbare de nume, gândindu-mă că Securitatea n-o să mă găsească pentru că acum în toate actele eram Plămădeală Antonie. Tot Securitatea a fost mai deşteaptă! Până la urmă m-a găsit după şase ani. Şase ani, însă, am putut să-i păcălesc, ca să zic aşa.

CARMEN DUMITRIU:

— Rugul aprins de la Antim s-a petrecut înainte de arestare?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Când m-au arestat eram călugăr la Mânăstirea Slatina. Am hotărât să-l luăm pe Sandu Tudor de acolo de la Sihla unde condiţiile erau destul de grele. Nu avea decât două cămăruţe care erau aproape neîncălzite. Soba nu prea mergea.

Nu avea nimeni grijă să-i dea de mâncare. El o făcea pe pustnicul, sus, deasupra Schitului Sihăstria, la o bisericuţă mică din lemn. M-am hotărât deci să-l ajut la mutarea lui, nu la Slatina, că nu era posibil, pentru că l-am fi băgat în bătaia puştii, dar m-am hotărât împreună cu Părintele Cleopa să-l ducem la Schitul Rarău.

Ce se întâmpla? Ca să-l ducem la Schitul Rarău ne trebuia aprobarea Mitropolitului Sebastian care era pe vremea aceea Mitropolitul Moldovei şi Sucevei. Dar Mitropolitul Sebastian îl ştia foarte bine pe Sandu Tudor, din vremea când la Bucureşti era temutul ziarist Sandu Tudor, care conducea revista „Floarea de foc”, care era şi proprietatea lui, şi revista „Credinţa” şi

unde era foarte bătăios. Mai bătăios decât el să fi fost, poate doar Pamfil Şeicaru, despre care se spunea că lucra pe principiul „şantajul şi etajul”. Cum Sandu Tudor avea un temperament foarte bătăios, revistele lui erau şi ele foarte bătăioase. „Credinţa” devenise oarecum o revistă politică. „Floarea de foc” era mai mult o revistă literară la care colaborau: un Jebeleanu, un Zaharia Stancu şi alţii.

Sandu Tudor avea prieteni din lumea scriitorilor vremii şi, mai ales, încuraja pe scriitorii tineri, pe care, de altfel, după aceea, când a fost arestat, i-a şi chemat ca martori în procesul lui ca să declare că n-a făcut întotdeauna decât literatură, ba că, chiar era puţintel de stânga pentru că se lupta cu dreapta vremii. I-a convocat prin avocat şi prin instanţă ca martori ai apărării, dar niciunul nu a avut curajul să vină. Nici Zaharia Stancu, nici Jebeleanu, şi nici mulţi alţii. Mi-a mărturisit de multe ori tristeţea lui că aceşti oameni, la ridicarea cărora a contribuit şi el, în momentele grele din viaţa lui, când trebuia să spună nu mare lucru, ci trebuiau să spună „Sandu Tudor n-a făcut politică legionară”, de pildă, „ci a fost un scriitor ca şi noi care, dimpotrivă, a promovat la un moment dat stânga”, ceea ce era adevărat, l-au părăsit.

Deci l-am instalat la Rarău, dar, cum spun, nu cu uşurinţă, pentru că mitropolitul Sebastian îl cunoştea pe scriitorul, bătăiosul Sandu Tudor, directorul de la „Credinţa” şi de la „Floarea de foc”. Făcusem nişte mici tatonări la Iaşi, unde exarh era părintele arhimandrit Partenie Buşcu. Făcusem deci nişte tatonări prin el şi ne-am dat seama că nu va fi posibil să-l aducem la Slatina, şi să-l trimitem în pustnicie unde să-şi dezvolte vocaţia monahală, care era reală. Şi atunci eu, mai tinerel, deşi cu păcatele mele în spate, eram condamnat, am zis părintelui Cleopa: „Lăsaţi-mă să încerc eu.” Mă duc până la Iaşi cu un raport prin care părintele Cleopa recomandă primirea în Mânăstirea Slatina şi repartizarea la Schitul Rarău a monahului Tudor.

Mi-am făcut un mic plan şi am plecat la Iaşi. M-am dus mai întâi la locuinţa în care trăia acest părinte Partenie Buşcu, foarte bun prieten, poate şi coleg, cu cel care va deveni patriarhul Teoctist. Buşcu era un om bun la suflet. M-am dus întâi să mă sfătuiesc cu el, eram licenţiat în teologie, deci puteam să-mi permit o discuţie cu el, mai de la egal. I-am spus: „Părinte, noi am vrea să-l aducem pe Sandu Tudor, care este acum părintele Daniil, să-l aducem la Mânăstirea Slatina. Tot n-avem oameni la Schitul Rarău, să-l trimitem acolo.

Să facă acolo călugărie, poate adună şi o mică obşte în jurul său.” Acolo erau dar un frate sau doi. Mi-a răspuns: „Doamne fereşte, păi dacă te duci la mitropolitul Sebastian cu chestia asta, te dă afară.” „Bun, părinte Buşcu, dar dacă mitropolitul nu m-ar da afară, dumneavoastră aţi accepta să-l aducem la Slatina?” Zice: „Fii serios, părinte, pe şantajistul ăla, Sandu Tudor, căsătorit de trei ori şi divorţat de trei ori? V-aduceţi, cum se spune, păduchii pe cojoc. Aveţi nevoie să vă tulbure viaţa din Mânăstirea Slatina?

Ăsta are un trecut fantastic, este un recalcitrant. N-o să vă puteţi împăca.” El avea imaginea lui Sandu Tudor laic, de dinainte şi nu credea că s-a schimbat. Mulţi n-au crezut că el avea cu adevărat o vocaţie monahală.

Noi, cei de la Slatina, îl cunoşteam mai bine. Eu îl cunoşteam cel mai bine; eu fusesem în Rugul Aprins de la Bucureşti, fusesem cu el la Schitul Crasna, îl vizitam des când eram la Schitul Sihla, de lângă Sihăstria, deci eu îl cunoşteam foarte bine. Eu credeam în vocaţia monahală şi în sinceritatea lui, dar ceilalţi dimprejur, care îl cunoscuseră ca ziarist, credeau mai greu, deşi ar fi avut motive să se îndoiască.

Mi-am dat seama mult mai târziu, când i-am recitit versurile, că nu aveau motive să se îndoiască de vocaţia lui. A scris versuri până la moarte. Am o serie de versuri de ale lui cu multe îndreptări, cu multe restilizări, era foarte exigent cu scrisul, publicase şi un volum de poezii care se intitula Comornic. El avea o anumită atracţie către cuvintele cu iz vechi bisericesc, chiar şi acest titlu la cartea sa de poezii este foarte interesant, Comornic, de la comoară. Pe urmă, tot el scrisese o carte în versuri care rămâne de mare valoare până în ziua de astăzi: Acatistul Sfântului Dimitrie Basarabov.

Mai târziu, a scris tot în versuri şi un acatist al Rugului Aprins. A mai scris şi un acatist al Sfântului Ioan Teologul, acel evanghelist care printre ceilalţi este evanghelistul teolog, subtil, evanghelistul care alege din viaţa Mântuitorului elementele cu semnificaţie de religie nouă.

Ei bine, el scrisese toate aceste cărţi şi o spun şi acum cu deplină răspundere, că sunt cărţi neîntrecute în ceea ce priveşte folosirea metaforei în scris. L-aş asemăna, dintre scriitorii noştri moderni, ca metaforizator, 1-aş asemăna, poate, cu Fănuş Neagu, care este, de asemenea, un mare maestru al metaforei.

Dacă citeşti şi acum acatistele lui Sandu Tudor, îţi dai seama cât de mult îi trebuia ca în fiecare vers al cărţii să fie o metaforă. Şi nu oarecum, ci bine gândită, bine stilizată şi făcută înţeleasă. Eu cunoşteam toate aceste lucruri şi credeam în vocaţia lui reală, de aceea am vrut să-l aduc la Rarău şi să-i întorc şi un serviciu. Căci el ştia că eu sunt condamnat în lipsă. El mă primise, ca şi Părintele Cleopa după aceea, la Schitul Crasna, ştiind că eu sunt condamnat.

Şi acum aveam o oarecare datorie de întors, să-i creez şi eu lui (el nu era condamnat, petrecuse câteva luni în închisoare, dar scăpase) o posibilitate de stabilire într-un loc unde să se simtă bine, unde să poată studia, ceea ce a şi reuşit să facă la Schitul Rarău. Acolo s-a dus cu tot bagajul lui de cărţi şi de note.

Deci Buşcu nu credea ceea ce credeam eu. El credea că este vorba de Sandu Tudor şantajistul, de Sandu Tudor pamfletarul, Sandu Tudor certat cu toată lumea, încât îmi spune: „Măi, Plămădeală, măi, vă încurcaţi cu el. Ăsta o să vă dea peste cap Mânăstirea, tu nu-ţi dai seama?” „Bine părinte – zic eu – hai să facem o mică înţelegere: v-aţi opune dacă eu, totuşi, aş obţine de la mitropolit o aprobare?” Zice: „Treaba ta, dacă o obţii de la mitropolit, n-ai decât”. Cu aceste cuvinte m-am înscris eu în audienţă la Mitropolitul Sebastian.

Eu aveam atunci 23-24 de ani. Dar eram deja licenţiat în teologie şi eram înscris şi la doctorat. Eu am făcut două examene de admitere la

doctorat: unul după ce-am ieşit din închisoare şi altul înainte de a intra în închisoare.

Intru la mitropolit. Parcă îl văd cum stătea la biroul său de la parter. Avea biroul la parterul palatului mitropolitan din Iaşi. Avea o sobă. Am intrat şi, sigur, am făcut plecăciunile de rigoare şi pe urmă m-am aşezat aşa, la sobă. Probabil era toamnă, nu mai ştiu ce lună era, că m-am aşezat cu mâinile sprijinite la sobă şi am zis: „Înalt Prea Sfinţia Voastră, vin, iată, cu o scrisoare din partea părintelui Cleopa”. El ştia că părintele Cleopa era deja o personalitate la ora aceea, personalitate mai ales prin trecerea pe care o avea în faţa lumii, în faţa Bucovinei, în faţa credincioşilor din zonă care veneau cu traistele în fiecare duminică şi în fiecare miercuri şi vineri. Cleopa avea deja o notorietate de personalitate duhovnicească, încât m-am folosit de asta şi am spus: „Iată, vin cu o scrisoare de la părintele Cleopa, şi v-am ruga, Înalt Prea Sfinţite, să aprobaţi ca să-l primim pe Sandu Tudor în obştea noastră şi, după aceea să-l repartizăm la Rarău, unde n-avem pe nimeni”.

„Cum?” Mitropolitul Sebastian era ardelean şi zise: „Cum, mă? Cum, mă, pe bezmeticul ăla să-l primim, noi la Mânăstire? Pe bezmeticul ăla? Voi nu vă daţi seama ce faceţi?” Eu l-am lăsat să se dezlănţuie după care i-am spus: „Înalt Prea Sfinţite, sigur aveţi dreptate, el aşa a contat şi în lumea scriitorilor şi în lumea Capşei de altă dată. Dar, totuşi, acum este călugăr! Ba pot să vă spun încă mai mult, a fost naşul meu de călugărie. Eu am o datorie şi personală şi sufletească faţă de el, fiindcă el m-a luat pe sub mantie când am fost călugărit la Mânăstirea Prislop, încât vă pot spune că este alt om decât acela.” „Fii mai serios, mă! Sandu Tudor? Sandu Tudor, călugăr? Sandu Tudor să se schimbe?” „Înalt Prea Sfinţite, vă rog să mă credeţi, este un alt om. Uite, şi părintele Cleopa îl recomandă. Nu cred că părintele Cleopa ar face aşa o recomandare fără să se fi gândit bine la ceea ce face!” Zice: „Bine, mă, treaba ta, treaba voastră, dacă vrea şi exarhul, n-am nimic împotrivă!” Atunci, eu am profitat de discuţia pe care o avusesem cu exarhul şi am exagerat puţin şi i-am spus: „Înalt Prea Sfinţite, să nu credeţi că am venit înaintea Înalt Prea Sfinţiei Voastre nepregătit. Cu părintele Buşcu am avut deja o discuţie, şi dânsul este de acord să-l primim.” De fapt, Buşcu îmi spusese: „Du-te la mitropolit şi dacă acesta vrea, atunci treaba voastră, eu mă spăl pe mâini.” Eu i-am spus mitropolitului: „Vin acum de la părintele exarh şi acesta este de acord. Numai să fiţi de acord Înalt Prea Sfinţia Voastră.” „A zis Buşcu aşa? Nici ăsta nu e prea întreg la cap, dar dacă a zis, du-te la el şi adă-mi o recomandare.” Trebuia neapărat o propunere a exarhului. Mă duc la Buşcu din nou. Zice: „Nu-i aşa că mitropolitul te-a dat afară? Ştiu că el cunoaşte toate istoriile lui Sandu Tudor.” Zic: „Uite ce, părinte exarh, o să fiţi surprins, dar mitropolitul este de acord. Însă potrivit formalităţilor trebuie să mă duc cu propunerea dumneavoastră pe care el să zică da.” Zice: „Treaba Mitropolitului dacă vrea să vă încarce cu un asemenea om… Treaba lui. Propun să fie primit.”

Mă duc din nou la mitropolit să spun: „Uitaţi-vă, am propunerea exarhului, care este de acord să-l primim.” Mitropolitul zice: „Treaba lui

Buşcu, dacă el crede că se poate încurca cu un asemenea om, treaba voastră.”

Asta a fost, aş zice, prima mea victorie diplomatică, pe spatele birocraţiei, dar totuşi a fost prima mea victorie diplomatică. După aceea, în cariera mea diplomatică viitoare voi avea parte de multe ori de victorii, şi nu în felul acesta, dar experienţa mi-a fost foarte folositoare.

Şi uite aşa, cu „treaba lui” şi „treaba voastră” l-am adus pe Sandu Tudor stareţ la Rarău.

La Rarău, el s-a comportat frumos şi şi-a continuat lecturile. Citea ziua şi noaptea, citea cum vă spuneam cu cartea pe Sfânta masă când se făcea liturghie. I se făcea semn din când în când să lase cartea, pentru că are de zis cutare pasaj. După care ieşea cu cartea pe care o citea el în momentul acela.

Bisericuţa de la Rarău era plină; deja bucovinenii sesizaseră că este un om duhovnicesc. Şi bucovinenii începuseră să vină masiv chiar la Rarău. La Rarău eram întotdeauna la 15 august, dar mă duceam şi în alte zile. El la momentul predicii ieşea, în mână cu cartea pe care tocmai o citea, subliniată cu verde. Lui îi plăcea să scrie cu verde. Nu era legionar, dimpotrivă. El a fost în luptă cu legionarii. Pe asta s-ar fi bazat el dacă Zaharia Stancu şi Jebeleanu ar fi venit să-l apere la proces. Le-ar fi spus: „Voi doi nu ştiţi că eu am fost împotriva legionarilor?” Şi ei ştiau că aşa fusese, dar n-au venit la proces. Pe atunci, în toate procesele, ca să fii băgat într-un articol de lege trebuia să te facă legionar. Aceasta era Legea cu toată lumea.

Dar să revenim la Rarău. Părintele Daniil ieşea la predică. Am asistat la câteva „scene”. Ieşea cu cartea respectivă, şi începea să o comenteze: uite ce spune Claudel, uite ce spune cutare, şi cita fraze, cât se poate de pompoase şi de grele, traduse de el pe loc, din franţuzeşte. Biblioteca lui era în cea mai mare parte franţuzească. Am mai spus asta. Începea, să zicem, cu Claudel, trecea la Shakespeare. La un moment dat vorbea o jumătate de oră, vorbea o oră, o oră şi jumătate şi comenta tot ce a spus Claudel şi Bernanos şi alţii. Pe toate le aducea cumva la un numitor comun deşi, de fapt, le încurca foarte bine. Până la urmă începea să muşte, să strige şi să plângă. Ţăranii bucovineni, ţărăncile stăteau cât stăteau, oboseau, se aşezau în genunchi, ca să se mai odihnească, după aceea oboseau şi genunchii, şi atunci se aşezau pe şezut, aşa, pur şi simplu, mai ales femeile, iar el continua să predice. Făcea foarte des apeluri la sentimente. De pildă, îi veneau lui în gând nevoinţele unui sfânt, începea să vorbească despre nevoinţele sfântului acela, începea să plângă. El trăia evenimentul cu el, deşi nimeni nu pricepea nimic. Plângea el, plângeau şi ei. De câteva ori m-am nimerit şi eu în biserică. Eram ucenicul lui şi mi-am permis să observ: „Părinte stareţ, v-am ascultat la slujbă. A fost o predică foarte interesantă, dar, a fost o predică de nivel universitar. Cred că ţăranii şi babele care vin cu traistele din vale şi au urcat la Rarău n-au înţeles nici o boabă din tot ce aţi vorbit: Claudel, Shakespeare, Bernanos… „Şi ce?”, mi-a răspuns. „Ştiu.” Avea o vorbă şi dacă nu-l ştiai, credeai că-i gata să-ţi dea şi un pumn, sau o palmă. „Tu crezi că eu am nevoie să mă înţeleagă? N-ai văzut că plâng? Asta îmi este de ajuns.”

CARMEN DUMITRIU:

— Dar „Rugul aprins” a fost pe vremea când el era mirean, sau pe vremea când era călugăr?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE: Era încă mirean. Pe urmă a devenit monah simplu.

Tot ce vă povestesc eu, vine după momentul în care Sandu Tudor – mirean, a devenit Sandu Tudor – monah şi îl chema Agaton, şi după aceea, Agaton a devenit Schimonah. Deci i s-a schimbat încă o dată numele din Agaton în Daniil. La Rarău era Daniil. Cei care doresc o viaţă duhovnicească mai profundă, după tradiţie, n-au voie să spună de la ei decât şapte cuvinte pe zi. Dacă sunt provocaţi, atunci pot să vorbească, pot să răspundă la orice, dar de la ei, nu pot porni decât şapte cuvinte pe zi. Este un fel de regulă de călugărie mai profundă, cu mai mari restricţii în contactele cu lumea. El a plecat de la Antim ca monah, Agaton. Atunci a fost făcut preot de mitropolitul Firmilian al Olteniei şi numit stareţ la Crasna-Gorj. După aceea, când a venit după mine spre Moldova, la Sihăstria, aici ca să i se piardă urma şi numele de Agaton, s-a făcut schimonah, şi i s-a dat numele de Daniil.

A fost ca într-o istorie cu un evreu care s-a hotărât să se creştineze, şi s-a dus la preot şi i-a spus: „Părinte, vreau să mă creştinez.” „Foarte bine, du-te şi fă-ţi formele oficiale la Primărie. Cum te cheamă?” „Păi, Iţic,” „Şi cum vrei să te cheme?” „Ion.” „Foarte bine.” L-a botezat dar după câteva săptămâni sau luni, s-a prezentat din nou la ofiţerul stării civile: „Ştiţi, există o lege de schimbare a numelui. Eu aş vrea să-mi schimb numele.” „Cum?” „Din Ion, în Gheorghe.” „Are asta vreo însemnătate? Nu ştiu ce interes ai.” Omul zice: „Păi, uită-te dumneata la mine; de câte ori mă vede cineva mă întreabă: măi, cum te chema pe tine înainte?” Era cam pistruiat şi cu părul roşu: „Dacă mă cheamă acum Ion, trebuie să zic că înainte mă chema Iţic. Acum, dacă-mi schimb numele în Gheorghe, când o să mă întrebe cum mă chema înainte, am să spun Ion!” Cam aşa a fost şi cu Sandu Tudor. A devenit Agaton, apoi Daniil. „Cum te chema înainte?” „Agaton!” Aşa dispărea Sandu Tudor! Asta poate să fie şi o glumă. El a devenit schimonah din convingere. Să poată tăcea. Dar n-a fost chip, îl cunoştea prea multă lume.

CARMEN DUMITRIU: Cum s-a terminat experienţa de la Antim?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Experienţa de la Antim s-a terminat prin disperare. Au venit arestările. Finalmente experienţa de la Antim s-a terminat în închisori.

Toţi cei care am fost la Antim, am fost arestaţi.

CARMEN DUMITRIU:

— Vreţi să vă întoarceţi puţin la atmosfera grupului?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Atmosfera grupului era una de pace sufletească, era un grup de rugăciune dar era în aer şi o atmosferă apocaliptică, în sensul că toată lumea simţea că se află în pragul unui mare dezastru şi că, întreaga pregătire de la Antim prin rugăciune, prin temele care se tratau şi se discutau după aceea, se face ca o pregătire pentru intrarea în marele întuneric şi marele dezastru: comunismul ateu.

CARMEN DUMITRIU:

— Le numeaţi astfel şi atunci?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Sandu Tudor, da. Ceilalţi, poate, mai cu teamă, dar toţi simţeam că era aşa. Dacă vreţi, luaţi-o drept o interpretare a mea, ca o pregătire pentru intrarea în marele dezastru, de azi, dar totul era pentru intrarea în epoca de întuneric care urma. În această epocă, urmau să opereze nişte parole, între oameni, care să se recunoască şi să se ajute între ei, iar această parolă era „Doamne Iisuse," deci prescurtarea rugăciunii minţii.

Tot aşa cum pe vremea primilor creştini, când creştinismul era în ilegalitate faţă de imperiul roman, când se întâlneau doi oameni, dintre care unul era creştin şi ar fi vrut să ştie ce era cel din faţa lui, fie că avea, fie că lua un beţişor de undeva şi, ca din întâmplare, se juca pe nisip şi făcea semnul unui peşte. Dacă celălalt ştia despre ce este vorba, făcea şi el pe pământ, sau pe nisip, semnul unui peşte. Însemna că s-au întâlnit doi creştini, pentru că peştele era simbolul tainic al creştinismului. Peşte în greceşte se spune ihtis, dar scris cu iniţiale – IHTIS – în greceşte însemna: „Iisus Hristos, Theu Ios, Sotir, Fiul lui Dumnezeu Mântuitorul."

Era deci o parolă, la începuturile creştinismului, în primele trei veacuri. Prin aceasta creştinii se recunoşteau între ei. Dacă celălalt nu făcea semnul jos, însemna că nu era creştin, şi că cel care făcuse semnul trebuia să aibă rezerve. Dacă făcea şi celălalt semnul unui peşte, însemna că puteau vorbi cu fraţii.

Ei bine, ceea ce v-am spus eu, este doar analogia cu ceea ce însemna să fie „Rugul Aprins". Parola nu era peştele, ca în primele veacuri, parola era „Doamne Iisuse". Aceasta proba apartenenţa la grupul isihast de la Antim şi, toţi cei care, indiferent de destinul care îi aştepta, sub noaptea comunistă, urmau să intre în acest mare întuneric – să poată rămâne uniţi prin formula „Doamne Iisuse", ca să se recunoască între ei. Ceea ce s-a şi întâmplat.

Toţi am fost arestaţi, băgaţi în închisori, dar peste tot unde se rostea „Doamne Iisuse", se ştia că e unul care deja avea tangenţă, dacă nu direct cu Antimul, atunci direct cu cei care au fost la Antim. Pe de o parte era formula-parolă, pe de altă parte era şi formula de rugăciune interioară, pe care o putea face în inimă sau în minte, în gând, neascultat de nimeni. Era formula de rezistenţă în închisori, împotriva a tot ceea ce se încerca pe vremea aceea împotriva omului.

Eu însumi pot să spun că am beneficiat ani de zile de această formulă care m-a liniştit sufleteşte, care m-a întărit întotdeauna şi care m-a făcut să mă simt întotdeauna în legătură cu cineva, în legătură cu toţi ceilalţi care rosteau aceeaşi formulă, care făceau parte, deci, din aceeaşi familie. În momentul în care recurgeam la acest exerciţiu de rugăciune, aproape că făceam ca ancheta să nu ajungă la nimic.

CARMEN DUMITRIU:

— Deci reuşeaţi să intraţi în propria dumneavoastră minte ca într-un loc de refugiu.

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— În acelaşi timp ca într-un loc de refugiu, dar şi ca sub o carapace. Asta îi înnebunea pe anchetatori. Ei voiau să te reducă la frică, la supunere, la depersonalizare şi la mărturisirea şi a ceea ce nu făcuseşi.

CARMEN DUMITRIU:

— Simţeaţi că eraţi în relaţie de comunicare cu ceilalţi?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Totdeauna. Aceasta comunicare o exersam de la Început, încă de când „Rugul Aprins” a putut funcţiona liber. Apoi, toţi cei din „Rugul Aprins” care am trecut prin închisoare, ne-am simţit în comuniune permanentă, încât „Rugul Aprins” în fapt, nu a dispărut niciodată. Nu poate fi vorba de cuvinte, decât de acel sentiment şi forţă, de acea putere interioară, care te făcea să rezişti la cele mai grele încercări şi te făcea să nu te simţi singur. Să te ştii într-o familie. În felul acesta „Rugul Aprins” n-a murit niciodată, căci şi după ce oamenii aceştia s-au întors din închisori, au păstrat parola şi exerciţiul mintal.

Numai Sandu Tudor nu s-a mai întors niciodată! A murit la Aiud. El poate fi canonizat! Eu aş face o propunere, de canonizare, pentru că el a murit în închisoare la Aiud, unde a fost închis pentru „Rugul Aprins”, pentru credinţa lui. El n-a fost închis pentru că a făcut politică legionară, de pildă. N-a fost legionar. Dimpotrivă. Toată lumea ştia că el a fost cu legionarii în ceartă.

El a murit în închisoare pentru credinţa lui! El ar putea intra foarte bine într-un catalog al martirilor creştini, pe care ar trebui să-l alcătuim noi astăzi. Ar trebui să intre printre cei dintâi în acest catalog, cu nume sau fără nume, printre martirii morţi în închisori pentru credinţă, sfinţi, cum sunt cei 40 de martiri din istoria creştinismului. Pintre aceştia ar intra, fără îndoială, şi Sandu Tudor.

Eu mi-am propus, până la urmă, dacă voi avea posibilitatea, o voi face şi oficial. Lui trebuie să i se ridice o cruce, pentru că locul unde a fost înmormântat, nu se cunoaşte. Trebuie să i se ridice o cruce în cimitirul deţinuţilor de la Aiud, şi, neapărat, o cruce la Rarău, de unde a fost arestat. A fost arestat ca stareţ al Schitului Rarău, cam odată cu mine, prin 1954.

CARMEN DUMITRIU:

— Deci cronologic vorbind, pentru Părintele Daniil, primul a fost Antimul, după aceea a fost Crasna, şi pe urmă?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— După Crasna a fost Sihla. Apoi a fost Rarăul, după care a fost arestat.

CARMEN DUMITRIU: Cam câţi eraţi în acest grup, de la Antim?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— În grupul iniţial „Rugul Aprins”, erau o seamă de scriitori, precum Tudor Vianu, Ion Marin Sadoveanu, Paul Sterian, Anton Dumitriu, Dan Barbilian, Vasile Voiculescu, deci erau oameni de mare cultură. Dintre tinerii teologi era Andrei Scrima, cel cu viitorul prin India, prin Liban şi cam peste tot. Eram eu, Nicolae Bordaşiu, eram 12 studenţi. Sandu Tudor gândise să pregătească 12 tineri, ca pe ceiapostoli, dintre care mulţi trăiesc. Unul dintre ei este doctorul Nae Nicolau. Cred că trăieşte. O Fi având acum peste 70 de

ani. Pe vremea aceea era student la medicină. Era apoi un student de la Facultatea de Medicină Veterinară, Gheorghe Vârnă despre care n-am mai auzit nimic.

Mai era un student – Balea Traian care făcea tot Facultatea de Medicină Veterinară şi care a reuşit să fugă la Paris. Ce aventură era o astfel de fugă, prin Iugoslavia şi Triest, poate fi un subiect de carte pentru ea însăşi. Uneori sârbii îi trimiteau pe români înapoi şi ajungeau direct la Jilava. „Încercare de trecere de frontieră.” Ani mulţi. Ieşirea din „rai” se pedepsea grav.

Acum Traian Balea este unul dintre marii epidemiologi ai lumii. E mereu pe drumuri, nu ştii în care ţară a lumii îl poţi găsi. De unde ştiu lucrul acesta?

Într-o duminică eram în Biserica din Saint Jean de Beauvais din Paris. Eu, cu toate divergenţele aparente, canonice, dintre Biserici, am fost bun prieten cu părintele Boldeanu, de la Biserica din Paris. Îi dădeam telefon la Paris, să-mi rezerve o cameră la hotelul din faţa Bisericii Jean de Beauvais, şi el nu numai că mi-o rezerva, dar mi-o şi plătea. Eu mergeam la biserică, deşi veneam de la Bucureşti. El mă primea în Biserică, în scaunul arhieresc, cu imnul arhieresc, ceea ce era un lucru extraordinar.

Aşadar, mă duc într-o duminică la biserica din Jean de Beauvais. Era de Paşti. Intru în biserică şi văd că din mulţime un tânăr se uită cu insistenţă la mine. O privire insistentă se simte. M-am uitat şi eu la el. Trăsături cunoscute parcă, dar acum era un om maturizat. N-am ştiut de unde să-l iau. O clipă l-am bănuit că e de la vreo Securitate, română sau franceză.

După slujbă se apropie de mine şi spune: „Măi Leonida, tu nu mă mai recunoşti?” Leonida era numele meu în studenţie, „Îmi pare rău, mă uit la dumneata de multă vreme, dar nu ştiu de unde să te iau.” Zice: „Eu sunt Bolea Traian, din grupul de la Antim. Odată mi-am amintit, dar şi cu frică. Mă temeam că era trimis de Bucureşti pe urmele mele.” Pe atunci era cel mai firesc lucru să te gândeşti la aşa ceva. I-am pus o întrebare prostească. „Şi ce faci, unde lucrezi?” „Sunt parizian. Am făcut din nou medicina la Paris, după ce o făcusem şi în România. Am reuşit să fug, să scap de închisoare, iar acum sunt doctorul Bolea Traian (şi mi-a dat o carte de vizită). Abia am venit din Japonia. Mâine plec în Paraguay ş.a.m.d.” Să rămânem însă la acest episod pentru o clipă. Cine credeţi că era lângă Balea Traian în biserica din Jean de Beauvais din Paris, şi a stat toată noaptea Învierii cu lumânarea aprinsă în mână?

Eugen Ionescu. N-a fost o convorbire propriu-zisă. El i-a spus: „Uite, cu Prea Sfinţitul suntem colegi de generaţie. Ne-am cunoscut la Bucureşti.” „Îmi pare bine,” şi atâta tot.

Deci, acesta era Eugen Ionescu, despre care s-a spus de atâtea ori că era evreu. Cred că numai mama sau soţia lui erau evreice. Dar n-am fost niciodată antisemit. Logic, mi se părea o prostie. S-a spus că era necredincios. Ei bine, eu sunt martor că l-am văzut toată slujba Învierii, cu lumânarea în mână, în biserică. Am adunat acum o mulţime de tăieturi din ziare şi reviste, despre el, cu ultimele confesiuni, poate voi scrie un articol cândva. Am şi despre Cioran. Vedeţi cum îmi vin în minte, prin asociaţie atâtea lucruri?

Am mai avut pe urmă, la Paris, un foarte bun prieten, care m-a vizitat şi în România.

De câte ori mă duceam la Paris, mă duceam şi la el acasă, sau ne vedeam într-un restaurant.

Era Pierre Emmanuel, marele poet, unul dintre marii clasici francezi. Am şi cărţile lui cu dedicaţie. Era poet religios, un poet profund. Ne-am întâlnit şi în câteva congrese internaţionale teologice, la care a vorbit şi el, am vorbit şi eu, şi în felul acesta ne-am cunoscut. De câte ori mergeam la Paris, fără să ştie guvernanţii de acasă! Odată, am întâlnit chiar un prieten la Paris, care din păcate a murit, dar cu care am fost condamnat în acelaşi proces, amândoi în lipsă, la Bucureşti, el fiind student cred, la Medicină, iar eu student la Teologie. Îl chema Ioan Cuşa, român macedonean. Fugit şi el la Paris, îşi făcuse o editură.

Deci trăia pe picior mare. Îşi cumpărase o casă şi scotea împreună cu Paul Miron o revistă de mare calitate care a apărut în zece sau mai multe numere şi se numea „Pro domos”, o revistă care, probabil, a fost una din primele reviste anticomuniste de cultură românească care a apărut peste hotare. Toţi marii exilaţi scriau în această revistă a lui Cuşa şi a lui Paul Miron, care e profesor universitar la Freiburg în Germania. De altfel Paul Miron m-a recomandat lui Cuşa şi, odată m-am întâlnit cu amândoi la Mânăstirea Rochefort, din Belgia, unde eram în vizită cu Prea Fericitul Justinian, invitaţi de cardinalul Suenens. Cu ei m-am întâlnit pe urmă mai des, fie în Germania, fie în Franţa, iar cu Paul Miron şi în Păltiniş. Am fost împreună şi la Mânăstirea Orval din Belgia, la un congres.

Când mă duceam la Paris, mă întâlneam cu Pierre Emmanuel. Odată m-am întâlnit acolo, cu cine credeţi? Cu Ioan Alexandru. Pierre Emmanuel m-a invitat împreună cu Ion Cuşa la un restaurant vecin. Mai era un invitat pe care nu-l cunoşteam. Era Gabriel Marcel.

Am stat la o masă mai retrasă, într-un fel de separeu ca să putem vorbi mai în voie. Toţi au început să mă întrebe ce e în ţară, cum a fost cu închisoarea, iar eu eram atât de emoţionat când le povesteam, şi erau şi ei emoţionaţi, încât la un moment dat mi s-a părut că am uitat limba franceză şi i-am spus lui Cuşa: „Ioane, dacă vrei, tradu-mă tu în franceză. Nu mai pot vorbi franţuzeşte.” Evocam elemente de mare emoţie din închisoare, torturi, insulte, stupidităţi, umilinţe încât pur şi simplu, nu mă puteam exprima franţuzeşte şi am continuat să vorbesc româneşte. Cuşa traducea. Aşa am avut prilejul să-l cunosc şi pe Gabriel Marcel. Dar să mă întorc puţin la Jean de Beauvais.

Când m-am întâlnit cu Balea Traian, după slujba Învierii, cineva ne-a invitat la el acasă. Locuia foarte aproape, în Cartierul Latin. Era Paul Barbă Neagră, regizorul care se stabilise la Paris. M-am dus. Aveam şi o oarecare legătură personală cu el, în sensul că, pe când el era regizor la Bucureşti şi făcea filme, a acceptat-o întotdeauna pe mama mea printre figuranţi, ceea ce însemna 25 de lei pe zi şi, uneori şi pe tata. Îi purtam recunoştinţă pentru Asta. Cred că pe atunci, mă simpatiza şi el. Pe când eram dat afară de peste

tot, prin 1959-’60, m-a luat şi pe mine într-un grup de figuranţi, undeva în holul Teatrului din Grădina Icoanei.

După ce l-am reîntâlnit la Paris şi altă dată, m-a întrebat: „Nu vrei să te duci până în Grecia?” „Cum să nu, m-ş duce.” Zice: „Uite mi-am luat nişte bilete până în Grecia şi nu mă mai pot duce.” Mi le-a dat mie şi m-am dus eu. Erau bilete cu cazare, cu tot ce trebuie, masă, etc. Deci Barbă Neagră ne invită la el acasă. Cu cine credeţi că m-am întâlnit acolo. Prima şi ultima oară, deşi, după aceea, am mai corespondat de la Londra. M-am întâlnit cu Monica Lovinescu şi cu Virgil Ierunca. Mai era pe vremea aceea un domn Cazaban, care era tot aşa frecvent la Europa Liberă.

Am stat câteva ore bune, acolo, la discuţie, în locuinţa D-lui Paul Barbă Neagră.

Bineînţeles, centrul discuţiei eram eu care povesteam din ţară, şi povesteam fără perdea. Nu m-am temut niciodată să spun adevărul, în afară. În ţară spuneam toţi lecţia. Când n-o spuneam intram la închisoare. Şi eu am fost.

Aceasta se întâmpla între anii ’68-’70. Veneam de la Oxford. Multe vacanţe mi le-am făcut la Paris, pentru că la Oxford am avut un privilegiu. Am beneficiat de o bursă de la Roma, care îmi permitea totul: să cumpăr cărţi, să călătoresc. Eram la o facultate iezuită şi aveam toate privilegiile iezuite. Dacă vroiam un costum, mă duceam la secretar, el dădea un telefon, şi-mi spunea: „Du-te în Oxford la adresa cutare şi-ţi vor face un costum.” Primeam şi 5 lire pe săptămână, bani de buzunar. Cu 5 lire cumpărai două perechi de pantofi. Cu 7 lire cumpărai un costum.

Colonelul Robinson, era probabil colonel în retragere, era secretarul colegiului unde locuiam eu, mă chema înainte de vacanţă şi mă întreba: „Ce vrei să faci vara asta? Vrei să mergi în România?” „Nu, eu în România ori mă întorc doctor, ori nu mă mai întorc.” „Şi unde ai vrea să mergi?” „Aş vrea în Franţa, aş fi mai aproape.” Zice: „Bun, să vii mâine aici.” Mă duceam şi-mi dădea biletele dus-întors până la Paris. Până când m-am învăţat minte şi am cerut pe urmă bilete Londra-Ierusalim, şi, am văzut toată Ţara Sfântă, îmi dădea şi bani de buzunar în afară de bilete. După aceea am spus că vreau să văd America şi m-am dus la Detroit. Am primit şi bani de buzunar.

După aceea am spus că vreau să văd Spania. În Spania am avut şansa de a fi numit de Universitatea din Salamanca „visiting profesor” pentru o serie de conferinţe. Ei mi-au dat bani pe conferinţele pe care le-am ţinut despre Ortodoxie. Am undeva afişele şi invitaţiile care s-au trimis prin oraş, să vină lumea să asculte un răsăritean care va vorbi despre problemele ortodoxiei răsăritene şi româneşti. Şi aşa am vizitat, pe bursă, aproape toată lumea.

CARMEN DUMITRIU:

— Vaţi apropiat de Sandu Tudor din timpul „Rugului Aprins” sau legătura dumneavoastră sufletească cu el s-a creat mai târziu?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Am fost apropiat de Sandu Tudor încă de când el era civil, să fi fost aceasta prin 1946. Eram încă student laic. El mi-a fost naş la călugărie. Era o

mare personalitate! În primul rând, era mare om de cultură, avea vervă. Era puţin cam brutal, violent în limbaj, tranşant încât trebuia să ai îndrăzneală ca să stai de vorbă cu dânsul şi să-i rabzi unele invective. Dar nu conta. El nu le spunea din inimă, dar însemna că el te-ar dori mai subtil în înţelegerea anumitor probleme. Şi te accepta mai departe, ca să-ţi spună cum ar trebui să fii. Violenţele de limbaj, uneori, se făceau resimţite şi în predici, mai ales în predicile pe care le ţinea ţăranilor, când a ajuns la Mânăstire.

În predici aveau bun efect. Se întâmpla aici un fenomen ca şi în psalmodierea bisericească. Dacă aţi fost la o Mânăstire de bună tradiţie, la o slujbă în toiul nopţii, aţi auzit cum cineva citeşte la strană, şi citeşte, aproape ininteligibil, ca o mormăială, de pare că nimeni nu înţelege nimic. De fapt totul e în armonia de dincolo de cuvinte. Totul e o incantaţie.

Ascultătorii monahi, care ştiu textele pe dinafară, când cel de la strană îşi termină textul de citit şi spune „Slavă Tatălui şi Fiului…”, ca mânaţi de un resort mecanic, toţi sar din strane, în picioare, şi-şi fac semnul crucii, înseamnă asta că sunt atenţi la cuvinte? Nu cred. Sunt însă sensibili la incantaţie şi aceste incantaţii le provoacă reacţia pe care trebuia să o aibă în cazul în care ar fi urmărit textul ca atare.

Nu textul interesa. Textul îl ştiau pe de rost. Îi interesa doar ritmul trăirii spirituale.

Sandu Tudor avea porniri temperamentale, de fost ziarist bătăios. Nu făcea deloc economie de asta în predică. Se răstea, dădea înapoi, iar se răstea, iar dădea înapoi.

„Nenorociţilor, păcătoşilor, Dostoievski a spus, aşa şi aşa…” Că erau păcătoşi şi nenorociţi era adevărat, şi toţi îl înţelegeau. În felul acesta îi atrăgea, şi atrăgea foarte multă lume dintre pelerinii care veneau la schit. În afară de intelectuali, pe care el îi dispreţuia cu discreţie, ascultătorii, ţărani, nu-l înţelegeau deloc.

De altfel, el ştia acest lucru. Dar cum v-am spus, nici nu-l interesa. „Ce mă interesează, dacă nu m-au înţeles. Ai văzut cum plângeau?” Apelul lui era la partea afectivă, emotivă. Pe aceasta era interesat s-o degajeze din predica lui. Mai apoi, n-aş şti cum să vă spun, pentru că acestea sunt lucruri de taină, devenise foarte căutat şi ca duhovnic. Venea multă lume la el să se spovedească. Acesta înseamnă foarte mult lucru! În Bucureşti, cât este el de mare, dacă sunt doi duhovnici buni, e mult! Eu ştiu numai unul. Sandu Tudor, prin schiturile prin care a umblat a fost un duhovnic bun. Căutat. Ţineţi cont! Restul este de multe ori spovedanie de rutină. Spune: „ti, ti, ti, la, la, la, am făcut cutare şi cutare.” „Bun, poftim la împărtăşanie.” Asta-i apă de ploaie, nu e spovedanie.

Eu am cunoscut doi, trei duhovnici care făceau spovedanie cum trebuie, adică discuţie, analiză, pricepere a ceea ce putea fi păcat. Unul era părintele Arsenie Boca, despre care am să scriu, dacă nu o carte, măcar un articol. Mi-a fost stareţ la Prislop. El m-a călugărit, încât am şi o datorie filială să scriu despre el şi mişcarea po care a iniţiat-o la Sâmbăta. Arsenie Boca, datorită politicii vremii, a trebuit să fie apărat de Mitropolitul Nicolae Bălan şi mutat la Prislop, pentru că Sâmbăta intrase de fapt în colimatorul Securităţii.

Aşadar, l-am cunoscut ca duhovnic mare pe Părintele Arsenie Boca, pe părintele Cleopa, pe părintele Daniil Tudor şi pe părintele Sofian de la Mânăstirea Antim din Bucureşti.

În afară de cei care trăiesc, părintele Sofian, poate din neştiinţa mea, dar mi-ar fi greu acum să vă spun care ar putea fi al doilea în viaţă. Poate părintele Arsenie Papacioc de la Techirghiol, care a fost ucenicul părintelui Cleopa şi care are şi el o istorie interesantă. A trecut prin închisori. Era un tinerel de 18 ani când a fost primar la Zărneşti. După aceea în închisoare, a renunţat la legionarism şi la orice politică şi a intrat în monahism. Acum arede ani şi este încă duhovnic bun şi lucid la Mânăstirea Techirghiol.

CARMEN DUMITRIU:

— Cum a ajuns Sandu Tudor la Prislop ca să vă năşească pe dumneavoastră?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Eu eram un mic personaj, nu celebru, pentru că nu aveam de ce, dar eram cunoscut. Relaţiile şi convorbirile cu mine aveau, probabil, un iz mai deosebit. Nu ştiu prin ce mă voi fi remarcat anume. Mai târziu m-am remarcat prin câteva studii. Am prezentat o bibliografie uşor comentată, bineînţeles, nu exhaustivă a studiilor de spiritualitate apărute în toată lumea. O am. E tipărită. Lucrul acesta, făcut la ora aceea, era şi o mare îndrăzneală, dar era şi dovada unei informaţii multilaterale mai rare. Eram preferatul părintelui prof. Dr. Dumitru Stăniloae. Eram şi puţin afectat, ca un tânăr care era conştient că ştie carte. Vara veneam la Mânăstirea Sâmbăta îmbrăcat într-un costum alb şi cu baston. Eram ca un june prim din secolul XIX, nu-i aşa? Bastonul îmi dădea un prestigiu şi un aer deosebit, aşa, plasat între ridicol şi măreţie. Lumea care mă cunoştea de atunci îmi zicea: „Păi, tu erai arhiereu înainte de a fi! Noi aşa te vedeam.”

Eram aşadar un personaj cunoscut, în facultate fusesem preşedintele Uniunii Studenţilor Teologi. Eram unu din cei doi reprezentanţi ai Facultăţii de Teologie în Oficiul Universitar, unde fiecare facultate din Universitate avea câte doi reprezentanţi. De la Teologie eram eu cu părintele Bordaşiu Nicolae, acum, în Bucureşti. Acolo m-am făcut cunoscut în toată Universitatea.

Eram membru în „RUGUL APRINS” şi nu eram dintre cei din urmă. Participam la discuţii şi probabil m-am remarcat. Trec peste multe detalii. Cred că am povestit cum într-o Săptămână mi-am dat toate examenele anului IV şi am luat şi licenţa la Cluj. În aceeaşi după-amiază am plecat la Mânăstirea Prislop de lângă Haţeg, Mânăstire izolată, capăt de drum, zidită de Nicodim cel sfinţit prin secolul XIV, ctitor şi al mânăstirii Tismana şi Vodiţei şi, poate şi al Mânăstirii Neamţu din Moldova. Oricum, e personajul cel mai important al începutului monahismului la români. De acolo i-am trimis vorba Părintelui Daniil, considerându-mă în continuare membru al „RUGULUI APRINS”, că m-am hotărât să intru în monahism şi că aş fi foarte bucuros dacă ar veni să fie naşul meu. Răspunsul a fost prompt. A venit. Aşa mi-a fost părintele Daniil naş, iar cel care m-a călugărit, a fost un alt om celebru al vremii, Părintele Arsenie Baca. Am avut aşadar un privilegiu, aş spune unic în România.

CARMEN DUMITRIU:

— Părintele Arsenie era stareţ la Prislop atunci?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE:

— Da, din motive de securitate personală.

Mitropolitul Nicolae Bălan ca să-l apere îl mutase de aici de la Sâmbăta, la Prislop. Am avut prin urmare şansa, nu ştiu dacă a mai avut-o cineva, de a avea stareţi pe cei trei mari mentori de spiritualitate românească din a doua jumătate a secolului XX: pe Arsenie Boca, pe Daniil Tudor şi pe părintele Cleopa. Acestea erau curentele spirituale din România vremii şi rămân până azi.

CARMEN DUMITRIU:

— Care sunt cele trei curente spirituale?

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE – E vorba de trei curente ale secolului nostru: curentul Rugul Aprins cu Daniil Tudor de la Antim, curentul Sâmbăta, care a fost o mare mişcare de masă, întemeiată, condusă de părintele Arsenie Boca şi curentul Cleopa care, de asemenea, este un curent religios de masă, în Moldova până în zilele noastre, început la Mânăstirea Slatina şi continuat la Mânăstirea Sihăstria de părintele Arhim. Ilie Cleopa.

PREGĂTIREA PENTRU INTRAREA ÎN MARELE ÎNTUNERIC*

Dacă îmi daţi voie, acum, câteva minute, m-am gândit să mă introduc în această întâlnire a noastră cu nişte date istorice pe care aş vrea să vi le prezint, asupra cărora n-am scris încă nimic, asupra cărora am de gând să scriu, despre care am deja unele izvoare care să stea la baza a ceea ce vreau să scriu şi, iată că dumneavoastră vă nimeriţi să fiţi, fără să fi avut intenţia aceasta anume, primii care veţi auzi despre acest lucru. Sunteţi toţi tineri, aproape toţi atât de tineri, încât cele despre care vă voi vorbi eu, vor fi atât de în urmă, în istorie, încât dumneavoastră veţi realiza că e cu adevărat istorie, trecut, pentru că niciunul din dumneavoastră, cu excepţia celor de vârstă mai puţin înaintată nu aţi existat pe vremea aceea.

Lucrurile despre care vreau să vă spun câteva cuvinte se petreceau îndată după războiul al II-lea mondial şi e aproape o revelaţie, descoperire a lui Dumnezeu, o lucrare a lui Dumnezeu în lume şi în România ceea ce s-a întâmplat atunci, într-o perioadă nu prea lungă şi anume, i-aş zice eu: „pregătirea pentru intrarea în marele întuneric”, „Marele întuneric” care era venirea asupra ţării noastre a acestei perioade de aproape jumătate de secol de întuneric, în care sub toate raporturile sociale, politice, culturale, în ştiinţă, în filosofie, totul a fost falsificat, totul a fost întors pe dos, totul a fost redus la lucrurile cele mai nesemnificative din punct de vedere al credinţei. Fiindcă nu s-a putut spune adevărul nici cu privire la ştiinţă şi la descoperirile ştiinţei, s-au spus chiar minciuni; nu s-a putut spune adevărul nici cu privire la descoperirile filosofiei, ba chiar aş putea spune mai mult, filosofia a fost chiar înlăturată complet, filosofie nici nu s-a făcut, filosofia a fost înlocuită cu economie politică, pur şi simplu, iar în ceea ce priveşte Biserica s-a încercat reducerea la cult.

Sigur că Biserica a fost cu înţelepciune dirijată de Dumnezeu să nu rămână redusă numai la cult. Cu toate greutăţile care au fost, Biserica, totuşi,

a promovat învăţământul teologic adică, şi-a pregătit viitoarele generaţii de preoţi. Biserica a dat posibilitate celor ce au putut, să studieze, să scrie, au avut şi avem din acea perioadă o bogată şi adâncă literatură teologică de care trebuie să ne folosim, de care putem să ne folosim, din care trebuie să eliminăm foarte puţine lucruri, care trebuiesc eliminate, dar în cea mai mare parte ne putem folosi de cercetările teologilor, dar în general, sentimentul pe care l-au avut o mare parte din vizionarii de după război, a fost acela că intrăm într-un mare întuneric, într-o mare perioadă de întuneric.

Şi atunci câţiva din ei, cu care aşa s-a întâmplat de am putut fi în legătură la vremea respectivă.

— De aceea ce voi scrie va veni mai mult dintr-o experienţă personală şi întâmplător şi din jurnalele, din notele, din caietele rămase de la unii din ei —, câţiva vizionari, zic, au desfăşurat atunci o activitate spirituală profundă şi largă ca şi cum şi-ar fi zis aşa: „Intrăm în labirint, intrăm în catacombe, intrăm sub pământ, intrăm într-o perioadă lungă şi neagră în care toţi vom fi cenzuraţi, în care Dumnezeu însuşi va fi cenzurat, ca să nu ni se poată adresa cum trebuie; în care noi înşine vom fi cenzuraţi să nu putem să vorbim despre Dumnezeu tot ce-am vrea şi tot ce avem datoria să vorbim, şi atunci trebuie să ne pregătim pentru această intrare în întuneric.

Am să vă dau câteva din elementele acestei pregătiri. Sunt câteva jaloane care trebuiesc neapărat menţionate şi care vor constitui după părerea mea – şi vă spun acuma un lucru pe care dacă voi reuşi să-l dovedesc şi să-l încheg cum trebuie – va putea constitui cel de-al treilea mare eveniment, cea de-a treia mare epocă a spiritualităţii româneşti din decursul istoriei ei. Prima a fost cea paisiană cu rugăciunea minţii, pe care Paisie Velicicovschi de la Mânăstirea Neamţu o învăţa tuturor călugărilor şi tuturor mirenilor, care a tradus cele mai

* Cuvântul rostit de Î. P. S. Mitropolit Antonie Plămădeală la şedinţa Ligii Tineretului Ortodox din data de 24 mai 1991 (la Cluj).

Multe cărţi din literatura greacă, din literatura slavă în româneşte şi în ruseşte, şi a întemeiat un curent de duhovnicie, de spiritualitate, zicem noi cu un cuvânt mai modern, atât în Moldova, dar mai ales în Rusia, unde el şi-a trimis manuscrisele pe care le traducea în limba slavă, din greacă, din Sfinţii Părinţi greci şi, în special de la acei Sfinţi Părinţi care s-au ocupat cu rugăciunea neîncetată, aşa-numită rugăciune a minţii, rugăciunea inimii sau rugăciunea minţii făcută în inimă, o rugăciune veche încă de pe vremea părinţilor celor mai de demult, din vremea lui Antonie cel Mare, din vremea ucenicilor lui până la obştile mari care s-au format spre sfârşitul veacului al IV-lea.

Ei bine, Paisie Velicicovschi a reluat-o, a tradus operele cele mai multe ale acestor sfinţi nevoitori din trecut, le-a trimis în Rusia şi a născut acolo în sec al XIX-lea o mişcare spirituală foarte mare, care a născut acolo pe unii foarte mari duhovnici, aceia despre care printre alţii vorbeşte Dostoievski, şi cei care aţi citit literatura lui Dostoievski, aţi putut găsi în ea un personaj numit stareţul Zosima. Ei bine, pe acest stareţ Zosima, Dostoievski 1-a luat

din Mânăstirea Optina în care Mânăstire, tradiţia lui Paisie Velicicovschi s-a înrădăcinat cel mai mult, a prins cel mai bine. Acesta a fost un prim curent.

La noi în Moldova a prins şi n-a prins. De ce? Pentru că românii sunt mai practici.

Spiritul lor e mai echilibrat. Românii pun accentul în acelaşi timp pe muncă şi pe rugăciuune, şi atunci paisianismul a prins mai degrabă în Rusia care merge spre extrem în general, decât la noi. La noi a rămas mai accentuată în jurul mânăstirii Neamţu, şi anume la Mânăstirea Sihăstria, dar şi acolo, nu aşa cum a vrut-o Paisie, tot dintr-o manieră de accepţiune românească.

Acesta a constituit să zicem prima mare mişcare spirituală românească.

A doua a fost cea din jurul mânăstirii Cernica, cu Stareţul Gheorghe şi cu însuşi Sfântul Episcop Calinic de la Cernica, care a accentuat în îndrumările spirituale pe care le dădea ucenicilor lui, accentua deopotrivă pe muncă, pe ascultare, ca exerciţiu de asceză şi, după aceea, pe rugăciune, dar pe o rugăciune foarte controlată şi mereu, mereu în legătură cu asceza, pregătirea cu purificarea. Aceste două curente istoricii spiritualităţii noastre le-au marcat deja în istoria spiritualităţii româneşti.

Ei bine, cel de-al treilea, zic eu, va putea fi numit acesta din jurul anilor 1943-l950 ilustrat de o seamă de duhovnici, de o seamă de oameni aleşi din ţara noastră care, fără să se sfătuiască între ei, fără să fie din acelaşi loc, ci fiind din locuri diferite au pregătit această intrare în marele întuneric de jumătate de secol care urma. Prin ce credeţi, la ce au făcut ei apel? Atunci când ziceau: se va intra într-un mare şi lung întuneric, cum veţi rezista? Nu veţi rezista decât prin rugăciunea interioară, prin rugăciunea inimii. Aici, dacă vă veţi instala bine aici, nu veţi fi atacaţi de nimeni niciodată. Vă vor putea fi distruse şcolile, vă vor putea distruge bisericile, veţi putea suferi opreliştile cele mai mari, vă va putea scoate de peste tot, dar din inimă nu vă va putea scoate niciodată pe Hristos, dacă veţi învăţa, veţi şti să-L păstraţi acolo, îl veţi avea permanent. Cu aceasta au venit aceşti piloni cărora le voi spune şi numele, şi care au pregătit atunci aşa cum trebuie, intrarea în această lungă perioadă de întuneric.

Ea a început, am zis, în ianul 1943. În 1943 s-a organizat o primă întâlnire de aceasta duhovnicească la Cernăuţi sub oblăduirea mitropolitului Tit Simedrea, un om de mare cultură şi de mare spiritualitate, un om care cu mult înainte de sfârşitul vieţii sale s-a retras din postul de mitropolit, el s-a retras, nu 1-a scos nimeni, pentru că putea să rămână Mitropolit la Suceava după ce Cernăuţiul a fost ocupat de către ruşi. El s-a retras la o Mânăstire, la Mânăstirea Cernica unde a şi trăit până la sfârşitul vieţii, şi el este unul dintre aceia cu care, nu din 1943 (că eram atunci foarte tânăr), dar în momentul când am fost ales episcop şi hirotonit la Bucureşti, unul dintre cei trei hirotomisitori ai mei a fost Tit Simedrea, deci acela care – de fapt – a organizat prima întâlnire duhovnicească.

Am intrat în posesia caietului tipărit, a acestei prime întâlniri la care erau chemaţi tot felul de intelectuali şi oameni duhovniceşti ai vremii.

Deci Tit Simedrea a fost permanent prezent, Părintele Benedict Ghiuş a fost prezent, a fost pe vremea aceea, scriitorul şi gazetarul Sandu Tudor, mai târziu părintele Agaton şi apoi părintele Daniil ca ieroschimonah, şi apoi au luat parte acolo oameni de ştiinţă.

De pildă un Al. Mironescu, care a scris lucrări pe care noi studenţii din vremea aceea le căutam şi le gustam extraordinar, pentru că erau dovezi ştiinţifice ale existenţei lui Dumnezeu. De pildă, Al. Mironeseu, uitat pe nedrept astăzi, dar în biblioteci cărţile lui sunt, a scris o carte: „Limitele cunoaşterii ştiinţifice." A scris o altă carte intitulată „Certitudine şi adevăr," în care de asemenea demonstra că certitudinea nu se poate căpăta decât prin credinţă.

El, om de ştiinţă, era profesor la Facultatea de Ştiinţe. Tot atunci a ţinut o meditaţie foarte interesantă, cu un matematician şi filosof care, după aceea va deveni mare, mare de tot, trăieşte şi astăzi şi este tot atât de mare în cultura românească. Nici nu vă închipuiţi cine -

Anton Dumitriu. Tot atunci a ţinut o conferinţă, se pare inedită, pe care însă eu am descoperit-o în nişte arhive şi am s-o public, o conferinţă despre asceză. Cine credeţi? Unul pe care vor să-l facă, mă rog, dacă nu ateu, măcar agnostic – Constantin Noica.

Paul Sterian, acela care a scris o carte în versuri despre „Războiul nevăzut", după titlul lui Nicodim Aghioritul, şi mulţi alţi oameni de cultură, de ştiinţă, de filosofie care acolo, într-un fel, au pus bazele a ceea ce se va centra după aceea la Mânăstirea Antim, ceea ce s-a numit curentul, cercul „Rugului Aprins".

Sandu Tudor, scriitor, ziarist, proprietar a două reviste „Credinţa" şi „Floarea de foc", un om cu destule aventuri culturale, spirituale şi fizice. De pildă, avea un avion personal şi a căzut de la 1000 de metri şi n-a murit. Fusese ofiţer de marină, fusese combatant în est, avea nişte experienţe uluitoare, când primejdiile l-au ocolit în mod vizibil ca o minune a lui Dumnezeu. Omul acesta a intat în monahism la Mânăstirea Antim şi a organizat aici acel cerc al „Rugului Aprins" la care a adunat intelectualitatea Bucureştiului la conferinţe de Duminică după-amiază, biblioteca mănăstirii Antim devenise neîncăpătoare.

Printre aceşti intelectuali care au continuat să vină, Anton Dumitriu, din când în când Constantin Noica, Tudor Vianu, Ion Marin Sadoveanu, bineînţeles profesorul Al. Mironeseu, nişte generali chiar (Tetrageneralul cu soţia lui), bineînţeles Părintele Benedict Ghiuş care era un mare duhovnic, Părintele Sofian Boghiu, care mai trăieşte şi azi aproape de vârsta de 80 de ani, şi printre toate aceste somităţi culturale şi duhovniceşti, Părintele Agaton pe vremea aceea Sandu Tudor, scriitorul, a adunat în jurul lui în acest cerc şi o seamă de tineri studenţi printre care m-am numărat şi eu.

A mai fost printre ei Preotul Roman Bragă, care este acum Arhimandrit în America, a mai fost printre ei Arhimandritul Andrei Scrima, care a studiat pe urmele lui Mircea Eliade în India, şi acum este profesor la Universitatea din Beirut, care a fost acum şi mi-a făcut o vizită la Sibiu, şi alţi tineri.

Dar s-a întâmplat acolo la Antim, aş zice eu, un miracol pe care eu 1-aş numi „Întoarcerea lui Paisie Velicicovschi”. Vedeţi după ce v-am spus, intrarea în marele întuneric ascuns, vin cu al doilea concept care să caracterizeze acest moment de spiritualitate „Întoarcerea lui Paisie Velicicovschi”.

Despre acest rus din Poltava, Părintele Prof. David de la Bucureşti a încercat să demonstreze că ar fi chiar moldovean, şi că ar fi unul din cei care l-au urmat pe Dimitrie Cantemir la 1711 când s-a retras împreună la ţarul Petru I, în Rusia. Nu ştiu dacă lucrul acesta se poate dovedi. Pr. Prof. David are multe găselniţe de acestea interesante. Ele trebuiesc studiate, dovedite, care vor servi istoriei noastre, bineînţeles. Deocamdată se ştie totuşi, mai ales din cartea lui Paisie Velicicovschi şi din alte surse, că Paisie era rus. Mie îmi pare rău că noi n-am apucat să-l beatificăm, să-l declarăm sfânt înaintea ruşilor. Eu am făcut această propunere. Îmi pare rău că am întâmpinat la acea vreme câteva rezistenţe. Eu propusesem să-l canonizăm cu un an înainte să-l canonizeze ruşii, şi era foarte bine, pentru că el a fost pe pământul nostru, s-a realizat pe pământul nostru, a ales Moldova unde să-şi pună în valoare darurile lui duhovniceşti, şi a murit şi a fost îngropat la Mânăstirea Neamţu, unde până astăzi este mormântul lui.

Trupele române, care au înaintat dincolo de Nistru, au găsit într-un colhoz din Ucraina 2 oameni, muncitori. O vreme, unul a fost tractorist. Unul din ei era Nicolae al Rostovului, iar Al doilea era Pr. Ioan Culâghin de la Mânăstirea Optina, Mânăstire unde cu începutul secolului al XIX-lea înflorise cel mai vizibiul curentul paisian, iar acest Ioan Culâghin era ultimul dintre părinţii mânăstirii Optina, după ce Mânăstirea a fost distrusă şi toţi călugării împrăştiaţi, omorâţi, cei mai mulţi. El s-a retras probabil într-un colhoz oarecare ca muncitor. Acolo l-au găsit armatele române, acolo s-a descoperit cine este şi a fost adus, şi s-a stabilit, împreună cu Nicolae de Rostov la Mânăstirea Cernica. Episcopul Nicolae de Rostov la scurt timp după aceea a şi murit. Cei care vizitaţi Mânăstirea Cernica îi puteţi vedea mormântul.

Ioan Culâghin a luat legătura cu acest cerc de intelectuali de la Mânăstirea Antim, şi cu acest cerc de studenţi de la Mânăstirea Antim, cercul „Rugul Aprins”, şi a adus din nou spiritul paisian al rugăciunii neîncetate, al rugăciunii inimii pe care printr-un foarte bun interpret, el însuşi un mare rugător, Pr. Gh. Roşca, deci prin acest interpret a putut sta de vorbă cu noi toţi o perioadă destul de îndelungată, cred că până în anul 1946, dacă îmi aduc bine aminte, în care el a predat „Rugăciunea inimii”.

A fost un profesor de rugăciune, dar nu aşa un profesor oarecare, a fost un profesor care a iniţiat în rugăciunea minţii pe fiecare în parte, şi cărora le-a citit o rugăciune specială de iniţiere creştină, eu sunt în căutarea acestui text pe care l-am avut, dar pe care mi 1-a confiscat securitatea când m-a arestat la un moment dat, pentru că e un text foarte interesant care provine de la Mânăstirea Optina şi care e un text de iniţiere în rugăciunea inimii şi a făcut fiecăruia o slujbă specială, o slujbă de predare a rugăciunii, cu îndemnul ca aceasta s-o faci orice s-ar întâmpla.

Ei bine, trebuie să ştiţi că aproape toţi, şi Părintele Stăniloae a făcut parte din această grupare (mi-aduc aminte că cel puţin două conferinţe ale Părintelui Stăniloae, le-am ascultat şi eu). Aproape toţi care au luat parte la această mişcare de iniţiere în rugăciune, cu adevărat au trecut prin perioade de întuneric. Nu ştiu dacă vreunul din ei a scăpat de închisoare, dar toţi au plecat cu această întărire sufletească, şi cei mai mulţi dintre ei au ieşit şi, şi-au continuat după aceea misiunea lor spirituală.

Tangenţe cu acest grup au avut şi unii care n-au participat direct acolo, dar care se ţineau informaţi de acest grup. Nu veneau de frică şi am să vă dau două nume şi nu nume oarecare: poetul Ion Barbu, academicianul de mai târziu, şi marele matematician Octav Onicescu. La aceştia ne duceam noi, acasă, din când în când, în grupuri mai mici, şi stăteam de vorbă şi le spuneam ce se petrecea în adunările de la Mânăstirea Antim. Dintre toţi cei de acolo, sigur unii dintre ei fiind morţi. Al. Mironeseu a murit şi fiul lui a ajuns în închisoare, s-a eliberat după aceea, acum e în Elveţia, s-ar putea ca el să mai aibă unele documente legate de această mişcare. Alţii nu s-au mai întors niciodată şi, părerea mea e că trebuie să fie consideraţi printre martirii reali ai neamului nostru, printre care şi Părintele Daniil Tudor, care a murit în închisoarea de la Aiud înainte de 1964, deci înainte de momentul eliberării tuturor deţinuţilor.

El a murit şi a fost îngropat într-o groapă comună. Nu i se ştie locul. M-am gândit să facem nişte demersuri la Ministerul de interne, să vedem dacă am putea să-i găsim cumva trupul, să-l recuperăm, să-l aducem, să-l îngropăm undeva creştineşte, într-un cimitir la Cernica unde este îngropat Nicolae de Rostov.

Pr. Ioan, acest „Paisie redivivus”, el n-a fost arestat de noi, de români, dar într-o noapte s-au prezentat doi ofiţeri sovietici care l-au chemat până la Ambasada sovietică cu politeţea diavolului, l-au chemat până acolo, ba chiar se pare că i-au dat drumul pentru o noapte şi i-au spus să vină mâine din nou. În acest timp el a scris o scrisoare pe care eu o am, dar când s-a dus a doua zi, nu s-a mai întors.

Se pare că a fost dus din nou în Rusia, judecat şi condamnat la moarte. Pentru ce?

Pentru că venise şi predase aici rugăciunea inimii. Pentru altceva nu putea fi. Bineînţeles că la proces va fi fost acuzat de trădare, aşa cum toate procesele erau contrafăcute ps vremea aceea.

Tot în momentele acelea se întâmpla în România şi apariţia altora, persoane pline de har care să contribuie la aceeaşi pregătire de intrare în lunga perioadă de întuneric.

Unul dintre aceştia a fost Pr. Arsenie Boca de la Mânăstirea Sâmbăta. Nu vă puteţi imagina dumneavoastră tinerii de azi, eu eram un tânăr ca dumneavoastră. Auziseră despre dânsul. Se vorbea ca despre un om dăruit lui Dumnezeu. Ştiţi că în legătură cu astfel de oameni se spun uneori şi lucruri exagerate, dar se spun şi lucruri adevărate. Despre el auzisem, ceea ce nu era imposibil. Eu l-am cunoscut foarte bine. El m-a călugărit. Aşa că vă imaginaţi că l-am cunoscut foarte bine, dar înainte de a fi călugărit de el la

Mânăstirea Prislop în 1949, el a stat la Mânăstirea Sâmbăta şi aici veneam noi, grupuri mari de studenţi din Bucureşti, care îl audiam în vacanţe deoarece în vacanţe el pregătea conferinţe de iniţiere creştină, şi de iniţiere în rugăciune, paralel cu cei din Bucureşti fără să se ştie, fără să se fi văzut cu ei.

Deci iată aveam un centru la Bucureşti şi un centru pentru Transilvania. Amintirea lui şi astăzi se păstrează, cel puţin în zona Făgăraşului, cei care sunteţi de pe acolo ştiţi foarte bine, şi în zona Sibiului. Conta ca un om înainte-văzător. Eu mi-aduc aminte că făceam drumul de la Bucureşti, cu trenul până la Voila, şi de acolo pe jos, dar când ne dădeam jos din tren, nu mă dădeam numai eu, sau numai noi studenţii de la Bucureşti. Se dădeau mulţimi şi plecau pe jos în drum către Sâmbăta.

Ei bine, ştiţi ce vorbeau acei oameni între ei? Şi cu câtă convingere, cu câtă credinţă.

De pildă, spunea o femeie alteia: „Tu, nu mânca că te vede Părintele. Azi e post, te vede Părintele şi ai să ajungi acolo şi ai să vezi c-o să-ţi spună.” La asemenea scene, v-am dat un exemplu, dar multe altele de acest fel se întâmplau.

Lumea avea o mare credinţă, o mare evlavie la Părintele Arsenie şi am trăit acolo cu adevărat sentimente ca în primele zile ale creştinismului.

Lumea venea cu multă evlavie, cu multă credinţă, se spovedea. În special accentul contactului cu Pr. Arsenic Baca, era în esenţă, prin spovedanie şi în cea mai profundă deplinătate ortodoxă. Pentru dânsul spovedania, contactul direct, schimbul de idei, cunoaşterea directă era foarte importantă. O spovedanie la el nu dura aşa două minute, am făcut cutare, cutare şi cutare, Domnul să te binecuvinteze, te iert şi te dezleg. Nu.

O spovedanie la el era un lung proces de analiză de conştiinţă. Avea răbdare până când sfârşea tot. Nu neapărat să-l descoase pe om, ci să-l elibereze cu adevărat nu numai de păcatele grosiere, de păcatele acestea imediate, de păcatele trupeşti la care unii duhovnici se concentrază pe nedrept numai asupra lor, ci şi la cele ale minţii, ale inimii, cele ale simţămintelor şi simţurilor bineînţeles, dar şi cele ale simţămintelor, acelea la care se referă Mântuitorul atunci când spune că cine a văzut a şi păcătuit, dacă vederea lui a fost cu păcat.

Ei, bine, contactul cu Pr. Arsenie era de această natură şi de aceea oamenii aveau convingerea că „el vede”, că le citeşte în suflete. Bineînţeles că el acumulase şi o experienţă deosebită din aceste contacte profunde cu sufletele oamenilor, dar avea şi darul lui Dumnezeu, fără îndoială pentru că el spovedea după toată rânduiala, în biserică, în veşminte. Întotdeauna în Biserică, întotdeauna în veşminte, cu cartea în faţă şi la urmă făcea dezlegarea legală. Cine ieşea de la spovedanie de la dânsul, ştia că, cu adevărat este eliberat de toate relele dintr-însul, născut cu adevărat din nou.

Deci aceasta se întâmpla concomitent cu ceea ce se întâmpla la Bucureşti. Şi acum vine lucrul cel mai interesant. Aud unii de alţii şi Pr. Arsenie Papacioc ia contact cu cei de la Bucureşti. Iar de la Bucureşti vin să-i facă o vizită Pr. Agaton (Sandu Tudor) şi cu Pr.

Benedict Ghiuş şi au o lungă convorbire în care îşi armonizează într-un fel punctele de vedere, şi felurile ambelor mişcări duhovniceşti pe aceeaşi pregătire pentru intrarea în „marele întuneric”. Întuneric în care după aceea va intra însuşi Pr. Arsenie Boca, care a fost scos în momentul decretului, cum am fost mulţi dintre noi, din Mânăstire, şi a trăit aşa până cu puţin înainte de revoluţie, când a trecut la Domnul şi el, îngropat la Mânăstirea Prislop, unde a fost stareţ, unde m-a călugărit pe mine în anul 1949, şi despre a cărui activitate spirituală mai este de acum încolo de spus.

În legătură cu mişcarea de la Sâmbăta s-a mai produs atunci un lucru extraordinar. Tot atunci, aşa tot ca printr-o minune dumnezeiască, la care participă un om care va face legătura între ceea ce se întâmpla în Transilvania, şi ceea ce se întâmpla în Ţara Românească la Bucureşti: începerea traducerii „Filocaliei” de către Pr. Stăniloae. Pr. Stăniloae lucra cu banii strânşi de Pr. Arsenie Boca (şi coperta volumelor este făcută tot de Pr. Arsenie). Cei care citiţi acum prefaţa primului volum, veţi găsi acolo această menţiune.

Ei bine, aceasta a venit să întărească teoretic ceea ce începuse pe de o parte la Bucureşti, şi ceea ce făcea Pr. Arsenie la Sâmbăta. Vine Pr. Stăniloae cu suportul teoretic al Sf. Părinţi, pe care îi oferă prin traducerea Filocaliei în româneşte (primele patru volume).

La desfacerea primului volum am luat parte şi eu pentru că primele volume, după ce s-au tipărit, au fost distribuite la pelerinii care au venit la Mânăstirea Sâmbăta. După aceea, când s-a reluat cu volumul 5 – am şi azi bucuria de a o spune eu, pentru că nu ştiu dacă o va mai spune cineva vreodată, dar cei în cauză nu mai trăiesc şi Pr. Stăniloae şi celălat al cărui nume cu toată jena va trebui totuşi să nu-l pronunţ, pentru că a deţinut o funcţie mare într-o anumită vreme la Departamentul Cultelor, dar a făcut un lucru bun. A aprobat personal şi cu risc intervenţia mea, la intervenţia Pr. Stăniloae de a aproba reluarea traducerii Filocaliei şi publicarea lor, ceea ce s-a şi întâmplat până la volumul 10.

Iată deci cum se leagă lucrurile în acelaşi timp, aceeaşi pregătire care se stinge în acelaşi timp. Ei bine, una din ele, una din ramurile, unul din pilonii acestor pregătiri care tot în vremea aceea a început să se contureze n-a dispărut, continuă şi azi, a continuat să existe, să înveţe, să propovăduiască de-a lungul întregii perioade de întuneric şi mai trăieşte şi azi.

Întâmplător, şi cu acesta am avut relaţii personale. Aşa a vrut Dumnezeu, fiindcă cunoscusem din studenţie mişcarea de la Antim în care fusesem chemat de Pr. Agaton, pe urmă de ieroschimonahul Daniil Tudor. După aceea s-a întâmplat că studenţii eram organizaţi într-o organizaţie, aşa cum e Liga D-voastră. Ne organizasem şi noi într-o organizaţie cu numele A. T. O. S., dar era numai o potrivealã, bine, aşa o făcusem noi (Asociaţia Tinerilor Ortodocşi Studenţi). Am avut toţi de pătimit după aceasta şi pe la începutul lui 1949, eu m-am trezit cu o condamnare în lipsă, fiindcă nu m-au găsit; dar ştiindu-mă eu în situaţia aceasta, în momentul când Antimul s-a destrămat, totul s-a destrămat.

Pr. Daniil Tudor s-a stabilit la Mânăstirea Crasna din judeţul Gorj. Ei bine, m-a luat cu dânsul, după ce mă călugărisem la Prislop. Mă călugărise Pr. Arsenie, l-am avut ca naş pe Pr.

Daniil venit special de la Bucureşti. În anul 1949 deci, Antimul la ora aceea începuse să se destrame. Pr. Arsenie fusese mutat de la Sâmbăta la Mânăstirea Prislop, mie mi-au dat de urmă şi la Prislop. Într-o dimineaţă m-am trezit cu un frate de-al meu, mai mic, care mi-a spus:

— Fugi imediat, că dacă nu fugi imediat, te prinde.

— Păi cum s-a întâmplat?

— A venit un securist la noi acasă trimis nu ştiu de cine, sau cine i-o fi dezvăluit adresa noastră, şi a întrebat pe tata: Unde ţi-e băiatul cel mai mare? Adică eu. Frate-meu mai mic (de 3 sau 4 ani):

— E la Prislop, şi atunci securistul care era şeful de jandarmi al cartierului „Militari”, unde locuiau părinţii mei, i-a spus lui tata: „Domnule Plămădeala, uite ce e, eu vreau să-ţi dovedesc că sunt om bun. Dacă până mâine la 12 reuşeşti să-l ajuţi pe băiat să plece de la Prislop, eu nu trimit telegramă la Haţeg.”

Şi tata 1-a pus în tren, imediat, pe fratele meu mai mic, care a ajuns dimineaţa şi m-a luat de acolo. Era şi Pr. Dometie Manolache, de care unii dintre dumneavoastră veţi fi auzit, care mi-a dat toţi banii care-i avea strânşi din toată Mânăstirea, de pe la fraţi şi am plecat în necunoscut, necunoscutul fiind cea mai mare pădure din vremea aceea, care nu era decât Bucureştiul. Bucureştiul era pădurea în care te puteai refugia. Bieţii basarabeni, de pildă, răspândiţi pe la Timişoara, Lugoj, Ardeal…

Pr. Arsenie şi Pr. Daniil m-au primit. Am stat acolo până în primăvara următoare, la Schitul Crasna, până când dintr-o călătorie în Bucureşti, Pr. Daniil a venit val-vârtej spunându-mi: „Pleacă imediat că ţi-au dat de urmă.” Şi am venit iar la Bucureşti. La Bucureşti, Pr. Daniil nu mai era. Dar eu am tras la gazda mea spirituală care era Mânăstirea Antim, iar aici am găsit pe Pr. Arsenie Papacioc, poate că unii aţi auzit de el, este duhovnic la schitul Techirghiol şi este un mare duhovnic.

Cu ajutorul lui mi-am găsit nişte gazde în Bucureşti, unde am stat o iarnă întreagă la profesorul Dădârlat din Sălişte şi pe la alţii, iar în primăvară tot Pr. Arsenie Papacioc mi-a dat un bileţel. Am ieşit aşa dintr-un întuneric de-o iarnă întreagă unde stătusem închis, în casă cu geamurile blocate. (Acestea, nu vi le spun ca să fac autobiografie, ci ca să fac legătura cu cel de-al treilea pilon. Veţi înţelege imediat de ce vi le povestesc acestea. Poate atunci când voi scrie cartea, toate aceste amănunte nu le voi spune). Deci, Pr. Arsenie mi-a dat biletul unde mă mai puteam salva, pentru că altfel trebuia să mă duc la securitate şi să spun: „Eu sunt, poftim, luaţi-mă şi terminaţi odată.” Nu mai aveam unde mă ascunde, şi atunci bileţelul preotului Arsenie m-a salvat.

Mi-a dat adresa mânăstirii Slatina din Moldova, unde era stareţ Pr. Cleopa. Şi aşa am intrat în legătură cu cel de-al treilea pilon al acestei mişcări spirituale din aceeaşi vreme, care era Pr. Cleopa.

Este cel care a traversat perioada de întuneric şi apoi duhovnicul multor generaţii.

M-am prezentat şi la el şi i-am spus care-i situaţia. Pr. Cleopa n-a avut nici o clipă de ezitare: „Rămâi părinte aici. Cât o vrea Dumnezeu să te acopere, rămâi aici.” Şi aşa am rămas cu adevărat acolo, eram cu nume schimbat, şi am stat aproape 4 ani, până când într-o zi m-au găsit la Iaşi, după care a urmat anchetă şi multe, multe altele şi altele după aceea, dar marea mea satisfacţie când am ieşit din închisoare, şi asta o pot mărturisi toţi, şi o mărturisesc şi actele procesului că n-am atras după mine pe nimeni. Am apărut la boxă la Tribunal singur. Fiindcă marele efort al tuturor anchetatorilor a fost să atrag după mine, pe toţi cei care au ştiut că eram condamnat în lipsă şi m-au găzduit şi ştiţi cum era atunci, găzduirea era pedepsită la fel cu vinovăţia celui în cauză. Ei bine, am ştiut să-i apăr pe toţi, astfel încât până la urmă să nu recunosc că vreunul dintre ei a ştiut că a adăpostit un condamnat.

Asta a fost bucurie şi, şi acum Preotul Cleopa se bucură de veneraţia mea pentru curajul pe care 1-a avut, ca şi pentru întreaga mişcare duhovnicească pe care a antrenat-o. O Antrenează încă după dânsul, el fiind deci Moldova care venea pe lângă celelalte două: Ţara Românească şi Transilvania să facă această pregătire de intrare în „marele întuneric”. Cu adevărat prin învăţăturile lor, viaţa lor duhovnicească, prin exemplul personal al fiecăruia dintre ei, pentru că toţi au antrenat după ei mişcări mari duhovniceşti, care au lăsat urme în popor, cărora li s-a dus vestea. Dar această ducere de veste nu este altceva decât întărire în credinţă, decât păstrarea în credinţă, pe măsura modelelor şi acesta este rolul extraordinar al modelelor în viaţa duhovnicească, pentru că fiecare din noi se ia mai mult după un model viu decât după un text scris. Fiindcă modelul viu este realizarea textului scris, este realizarea în concret al îndemnului scris. Modelul îţi spune: „Iată că se poate, iată că ceea ce spune Scriptura, ceea ce spun Sfinţii Părinţi, se poate. Ia-te după mine. Fă ca mine.” Cam aceasta spunea de fapt, cu alte cuvinte Mântuitorul: „Urmează-Mi Mie”.

Eu consider că aceste câteva jaloane de spiritualitate pe care le-am prezentat pentru prima dată, aici, le spun pentru prima oară.

UN TEXT GĂSIT ÎN HÂRTIILE RĂMASE DE LA PĂRINTELE DANIIL RUGĂCIUNEA Iată o rugăciune către nu se ştie dacă este cunoscută în tipicul ortodox, dar, este foarte cunoscută în tipicul rugătorilor cu mintea.

Este probabil ceea ce gândea părintele Daniil să înscăuneze ca un nou temei de viaţă duhovnicească în rugăciunea zilnică a credincioşilor.

Redăm acest text în întregimea lui pentru a se vedea cum era concepută rugăciunea cea mai adâncă şi cum trebuie ea spusă. Cred că această rugăciune ne-a fost citită şi nouă, fiecăruia în parte, celor 12 studenţi care ne pregăteam spre isihasm în mişcarea părintelui Daniil. Iat-o: „Rugăciunea de mărturisire zilnică către Dumnezeu a omului care îşi pune începutul mântuirii: Aflându-ţi un loc însingurat şi rămânând singur, aşază-te cugetând la viaţa ta şi adu-ţi aminte toate păcatele făcute din tinereţe, cele mărturisite şi cele nemărturisite. Deci aducându-ţi aminte de toate, suspină

din adâncul inimii, loveşte-te în piept, şi de va fi cu putinţă, chiar plângi; ridicându-te, cazi în genunchi şi ridică mintea ta de la pământ spre scaunul lui Dumnezeu, cel înconjurat de Heruvimi şi Serafimi, şi acolo privind cu ochii minţii pre Dumnezeu, cel ce şade pe scaun înalt şi prea înălţat şi cel ce vede venirea ta şi prevede toate căile tale şi ia aminte la cele ce vrei să vorbeşti, cazi la picioarele lui cele preamilostive, şi cu frică începe a vorbi către El astfel: ÎNCEPUTUL MĂRTURISIRII Dumnezeule cel prea bun, izvorul bunătăţii, adâncul milostivirii: Ziditorul, Răscumpărătorul şi Mântuitorul meu; Ţie, celui ce ştii tainele cele ascunse şi carele cercetezi inimile şi rărunchii, îţi mărturisesc păcatele mele şi aduc înaintea ochiului tău celui a toate văzător, în auzul tuturor îngerilor şi arhanghelilor fărădelegile mele. Greşit-am, Domnul meu şi Ziditorule cu: Aici spune cu buzele toate păcatele tale cu de-amănuntul, ca şi cum le-ai şopti la ureche Domnului cu sfială şi cu ruşinarea feţii tale, tremurând cu inima, şi zicând cu lacrimi: cu acestea şi cu acestea te-am întristat pe Tine Domnul meu; iar sfârşind a-ţi mărturisi păcatele zi: Iată ranele şi bubele şi stâlciturile mele, o Doftorule cel îndurat! Iată poverile mele cele grele, o prea bunule Doamne! Iată ruşinea şi goliciunea mea, o Judecătorule cel îndelung răbdător! Cu aceste fapte ale mele am întristat, am mâniat şi am întărâtat bunătatea Ta; cu acestea am spurcat chipul Tău, am batjocorit pe Duhul Sfânt şi am îndepărtat de la mine pe îngerul meu Păzitor; cu acestea sângele tău cel prea scump, vărsat pentru mine, l-am călcat şi întru nimic l-am socotit; cu acestea am pierdut frumuseţea sufletului, m-am desgolit de harul Tău, şi m-am făcut peştera tâlharilor, locaş dracilor şi patimilor; cu acestea am pângărit Biserica cea răscumpărată cu sângele Tău, spurcându-mi tot trupul meu, mădularele mele făcându-le mădulare ale curviei, întinându-mi sufletul cu gânduri spurcate, hulitoare, trufaşe, urâte, desfrânate; unindu-mă cu acestea, îndulcindu-mă cu ele, cu acestea m-am făcut bucurie dracilor, plâns îngerilor şi mi-a murit sufletul şi zace ca şi într-un mormânt în obişnuinţele sale cele rele, acoperit cu ţărâna nesimţirii şi având prăvălită deasupra, lespedea de piatră a învârtoşirii. Iată, Doamne, fărădelegile mele, care s-au înălţat mai presus de capul meu, şi s-au înmulţit mai mult decât perii capului meu şi sunt mai multe la număr decât nisipul mării.

Mărturisindu-le pe acestea, singur mă mustru pe mine, mă osândesc şi vinovat mă fac, nu numai de acestea pe care le-am pomenit, ci şi de acelea pe care nu le ţin minte şi de acelea pe care nu le pricep că sunt păcate şi pe care nu le pot mărturisi, toate acestea le arunc în milostivirea Ta cea prea mare, Dumnezeule cel întru tot milostiv şi fără de răutate.

După atâtea de multe fapte de ale mele ruşinoase, după atât de mare întunecare şi nebunie a minţii mele, după căderile atât de cumplite şi nesimţite, abia venindu-mi în fire, am privit din adâncul deznădejdii mele spre marea Ta milostivire nebiruită de toate păcatele omeneşti şi am cunoscut, că nu vrei moartea păcătosului, ci cu îndurare aştepţi întoarcerea lui şi numai pentru cei păcătoşi ţi-ai vărsat sângele Tău fără cruţare, ca să-i chemi pe ei la pocăinţă. Pricepându-le acestea, eu ticălosul, care am întrecut păcatele lumii întregi, al doilea diavol prin faptele mele cele rele, urmaş al lui

Iuda, părtaşi răstignitorilor, eu cel ticălos şi fără de lege, marea cea nemărginită a tuturor urâciunilor, eu spurcatul, prăpastia cea fără fund a tuturor necurăţiilor, lucrător neruşinat al oricărui rău, alerg şi cad către Tine cel prea milostiv şi întru tot îndurat, strigând cu pocăinţă întru durerea inimii mele: Greşit-am, Părinte, la cer şi înaintea Ta, greşit-am şi fărădelege am făcut, am fost călcător al poruncilor Tale, greşit-am, cum n-a greşit altul cândva; nu sunt vrednic a deschide buzele mele înaintea Ta, fiind până acum vrăjmaşul Tău. Ci rog bunătatea Ta şi rugăciune aduc nerăutăţii Tale: Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta, şi după mulţimea îndurărilor Tale şterge fărădelegea mea.

Miluieşte, iartă şi curăţeşte, căci la Tine este curăţirea. Doamne dacă voieşti, poţi să mă curăţeşti. Ştiu, că vrei ca toţi să se mântuiască; mântuieşte-mă deci şi pe mine, căci poţi, toate câte voieşti; pleacă-te, Doamne, spre îndurare, adu-ţi aminte de milele Tale cele de demult şi de îndurările Tale, şi iartă păcatele mele, nu pomeni faptele mele cele rele, nu intra la judecată cu robul Tău, nu-mi răsplăti mie după faptele mele, nu cu iuţimea Ta să mă mustri pe mine, nici cu mânia Ta să mă cerţi. Deschide-mi uşile bunătăţii Tale, deschide-mi uşile pocăinţei, întru pocăinţă mă primeşte şi întru cunoştiinţă mă chiamă, ridică pe cel căzut, caută pe cel rătăcit, află pe cel pierdut, vindecă pe cel rănit, înviază pe cel mort. Doamne, Dumnezeul puterilor! Întoarce-mă, arată faţa Ta şi mântuit voi fi; luminează faţa Ta peste robul Tău. Până când, Doamne mă vei uita până în sfârşit, până când vei întoarce faţa Ta de către mine; Întoarce faţa Ta de către păcatele mele, dar nu întoarce faţa Ta de la mine, că mă necăjesc, degrab mă auzi. Ştiu că nu sunt vrednic de iubirea de oameni şi de îndurarea Ta, ci vrednic sunt de toate muncile pe care le are iadul, vrednic sunt de viermele cel neadormit, de scrâşnirea dinţilor, de focul cel nestins, pregătit diavolului şi îngerilor lui. Vrednic sunt de tartar, de care şi însuşi Satana se cutremură. Însă pe cât de mare este mărirea Ta, pe atâta este şi milostivirea Ta, şi nu este păcat care să biruiască iubirea Ta de oameni. Pentru aceasta nu mă deznădăjduiesc, ci nădăjduiesc spre bunătatea Ta cea nesecată, care neîncetat se revarsă neîmpuţinat peste toţi şi spre negrăita Ta milostivire; nădăjduiesc întru Tine, Doamne, şi nădăjduiesc, ca să nu mă ruşinez în veac. Nădejdea mea eşti Tu Doamne, iar nădejdea nu ruşinează. Nu mă ruşina pe mine, Doamne, la înfricoşătoarea judecata Ta, înaintea a miilor de zeci de mii ale puterilor cereşti şi ale tuturor sfinţilor Tăi. Din inimă îmi pare rău că te-am mâniat pe tine Ziditorul meu şi am întristat prin răutăţile mele veşnica şi nesfârşita bunătate; şi pe Care trebuia să-L iubesc neîncetat şi ale cărui porunci trebuia să le păzesc, pe acesta urându-l, m-am dedat la păcate nenumărate; pe Care trebuia să-l doresc cu osârdie, la aceasta abia m-am gândit cândva şi pe acesta L-am nesocotit; de care trebuia cu dulceaţă să mă satur, pe Acela L-am amărât şi L-am lepădat; de Cine trebuia să mă lipsesc, de Acela m-am despărţit; pentru Care numai trebuia să trăiesc, pentru acela am murit, şi trăiesc pentru păcat, desfătări şi patimi; de Care trebuia să mă tem şi pe care trebuia să-L cinstesc, pe acesta L-am obijduit şi L-am necinstit şi în fraţii cei mai mici şi în mine însumi, cu totul spurcându-mă cu faptele, cu cuvintele şi

cu gândurile; pe Care trebuia să-L mulţumesc şi să-L slavoslovesc neîncetat, petrecând lângă El, de la Acesta m-am întors şi am alergat pe căile răzvrătite şi m-am lenevit să deschid buzele mele spre slava numelui Lui celui prea sfânt. O, dorirea mea!

O, Dumnezeul meu cel milostiv. Să nu te mânii până în sfârşit pe mine păcătosul. Acum iată de toate acestea îmi pare rău cu durere şi nu voi înceta să-mi pară rău. O, dacă niciodată nu Te-aş fi mâniat pe Tine, Dumnezeul meu! O, dacă mai întâi aş fi fost socotit printre cei morţi, decât să te întărât pe Tine, Domnul meu cel bun! Pentru ce m-am născut, pentru ce am Crescut, pentru ce mai trăiesc până acum, dacă Te mânii greu pe Tine Stăpânul meu? Să se desfacă acum inima de durere, să cadă şi să se risipească împietrirea mea prin părere de rău, să mă topesc cu totul ca ceara, prin arderea lăuntrică, căci am pierdut pe Dumnezeul meu, am căzut din harul Lui, am batjocorit bunătatea Lui, înstrăinatu-m-am de dragostea Lui, am părăsit slava Lui şi m-am depărtat de cercetarea Lui cea milostivă. Să scoată ochii mei zi şi noapte izvoare de apă pentru aceasta, întrucât n-am păzit legea Ta, întrucât mult m-am abătut, mult am greşit înaintea Ta; pentru aceasta s-a tulburat inima mea, întrucât nu tremură astfel de muncă, nici nu se tânguieşte de căderea din bunătăţile cele cereşti, după cum se topeşte de aceasta că Te-am mâniat pe Tine Cel cu totul bun, cu totul dulce, cu totul iubit, cu totul dorit, despre acestea nu voi înceta să-mi pară rău de acum şi până în veac. Să piară întru dureri viaţa mea, şi anii mei întru suspinuri, să slăbească întru dureri sufletul meu şi oasele mele să se tulbure despre aceasta, că L-am întristat greu pe Dumnezeul meu, pe Ziditorul meu, pe Stăpânul meu, pe Răscumpărătorul meu. Şi ce voi face? Ştiu că Tu eşti bun, Dumnezeul meu, milosârd eşti Tu, Ziditorul meu, milostiv şi îndurat eşti Tu, Răscumpărătorul meu, atât de milostiv, că şi sufletul Tău nu L-ai cruţat, ci L-ai pus pentru noi păcătoşii, şi nu după fărădelegile noastre ne faci nouă, nici după păcatele noastre ne răsplăteşti nouă.

Iată ce voi face: mă voi apropia de preacuratele Tale picioare, mă voi închina şi voi plânge înaintea Ta, Domnului celui ce m-ai făcut pe mine. Eu, adâncul păcatelor, mă arunc în adâncul milostivirii Tale, Dumnezeul meu! Şi Te rog povăţuieste-mă pe mine spre o adevărată pocăinţă, şi mă adu la simţire pe mine cel nesimţit şi împietrit. Căci ai primit pe mulţi păcătoşi care s-au pocăit: pe David, pe Manasie, pe Iosia, pe vameş, pe desfrânata, pe fiul cel curvar, pe tâlharul, pe Petru, pe Saul, pe Fotinia, pe Taisia, pe Pelaghia, pe Maria Egipteanca; nu mă lepăda pe mine care i-am întrecut pe aceia cu păcatele, căci n-ai venit să chemi pe cei drepţi, ci pe cei păcătoşi la pocăinţă. Cheamă-mă şi pe mine cel mai păcătos dintre toţi, deşi nici un bine n-am făcut înaintea Ta, ci dă-mi după harul tău să pun început bun, şi mă învredniceşte, Doamne, să Te iubesc pe Tine precum am iubit cândva păcatul, şi să slujesc Ţie fără lenevire, precum am slujit mai înainte lui Satana celui înşelător. Dar mai ales să-ţi slujesc Ţie Domnului Dumnezeului meu Iisus Hristos în toate zilele vieţii mele, dacă-mi vei da harul Tău spre ajutor.

Mă minunez cu adevărat de multă îndelung răbdarea Ta, o întru tot milostive! Căci în timpul când se săvârşeau fărădelegile mele, n-ai adus

asupra mea judecata Ta cea dreaptă, nici m-ai mustrat pe mine cu iuţimea Ta, nici cu mânia Ta m-ai pedepsit pe mine, nici m-ai lovit cu fulgerul dintru înălţime, nici ai poruncit pământului să se deschidă şi să mă acopere de viu în iad, şi n-ai îngăduit nici unui fel de moarte năprasnică să mă răpească; şi pe când eu mă miram de toate acestea, am cunoscut, că nemăsurata Ta milostivire aşteaptă cu îndelungă răbdare şi cu îndurare pocăinţa mea şi îndreptarea vieţii mele celei spurcate şi mă lasă fără de pedeapsă, ca să-mi vin în fire şi să cunosc toate fărădelegile mele şi să părăsesc planurile mele cele rele. Acestea le-am cunoscut acum şi cu pocăinţa am alergat la Tine nu de la sine singur, ci Tu m-ai povăţuit şi m-ai adus la Tine. Şi pentru ce ai făcut aceasta, şi ce Te-a îndemnat spre o astfel de milostivire, şi ce nevoie ai avut ca să mă chemi? Nu ştiu; aceasta numai ştiu, că sunt păcătos şi fără de nici un răspuns, şi vrăjmaşul Tău am fost până acum, şi încă nu sunt îndreptat; dar întrucât Tu însuţi m-ai chemat şi m-ai adus înaintea Ta şi curăţeşte fărădelegile mele cele multe, spală fărădelegile şi urâciunile mele, stropeşte-mă ca isopul îndurării Tale, albeşte-mă mai vârtos decât zăpada, ca să nu stau spurcat şi întinat înaintea Ta. Mai bine mi-ar fi fost mie să fiu ascuns undeva în sânurile întunecoase ale pământului, decât înaintea măreţiei slavei Tale celei neapropiate într-atâta ruşine să stau dezgolit, atât de ruşinos şi întinat de atâtea spurcăciuni păcătoase, privind asupra mea Heruvimii şi Serafimii cei ce-ţi stau înainte. Însă nu este nicăieri nici un loc care ar putea să mă ascundă în faţa ochilor Tăi mai luminoşi decât soarele.

Mă mir şi mă nedumiresc despre acestea, cum de nu te îngreţoşezi de spurcăciunile mele atât de urâte, şi-mi îngădui să stau înaintea Ta şi cu îndrăzneală, ba şi mai mult zic, cu neruşinare a vorbi? Cum de nu te scârbeşti a privi necurăţia inimii şi urâciunea sufletului meu? Cum de cei ce stau înaintea feţii Tale, oprindu-mă pe neaşteptate cu armele de foc, nu mă depărtează şi nu mă alungă dela faţa Ta? Cum, scârbindu-se de mine, de nu mă aruncă legat de întunericul cel mai din afară? Însă nu vrea nerăutatea Ta şi bunătatea Ta cea fără de margini ca să fie acestea; căci multă, multă cu adevărat este mila Ta, mai înaltă decât cerurile, mai adâncă decât bezna iadului, mai largă decât pământul tot şi marea este bunătatea Ta, care nu voieşte moartea mea, ci aşteaptă întoarcerea şi se bucură de pocăinţa păcătosului. Mare este mila Ta, Doamne, când îndelung mă rabzi pe mine, care de multe ori ţi-am făgăduit să mă căiesc, şi iarăşi în aceleaşi, ba şi mai cumplite cad, de multe ori. Ţi-am făgăduit pocăinţă şi cu jurăminte, aceasta am întărit-o, însă am minţit eu pătimaşul. Mă căiesc tremurând, nu cumva, Doamne, mă vei lovi, şi peste un ceas iarăşi aceleaşi le fac. Iar Tu încă tot te milostiveşti spre mine şi nu mă pierzi pe mine cu fărădelegile mele.

Slavă îndelung răbdării Tale, slavă milostivirii Tale, slavă bunătăţii Tale, slavă mulţimei îndurărilor Tale, slavă mulţimei multe a bunătăţii Tale, slavă feţii Tale celei milostive, înaintea căreia stând acum, Domnul meu, îţi aduc ţie nevoinţa şi gândul meu sădit întru mine în nădejdea ajutorului Tău. De acum, din această zi, din acest ceas, din această clipă, după puterea mea să-mi îndrept viaţa mea cea rea şi ticăloasă, iar de păcatele trecute să mă îndurerez şi-o să-mi pară rău până la moarte, iar de cele viitoare cu toată

grija mă voi păzi cu ajutorul Tău. Ştii, Domnul meu, că urăsc faptele mele cele netrebnice şi pe mine însumi pentru ele, şi viaţa mea cea întru tot spurcată o urăsc şi nu vreau mai mult să Te întărât cu ele pe Tine, Dumnezeul meu cel bun; decât numai Tu, Doamne, dă-mi ajutor, căci fără de ajutorul Tău cel atotputernic şi har nici într-un chip nu voi putea părăsi faptele mele cele rele şi obiceiul meu cel păcătos, şi nici o faptă bună a face; căci fără de Tine nimic nu pot face. Am voinţă a mă căi; dacă Tu, Dumnezeule, mă vei ajuta, poţi să mă curăţeşti. Doamne, ajută-mi şi mă voi mântui.

Cred, Doamne, bunătăţii Tale, ajută-mi necredinţei mele, cred că eşti aproape de toţi cei ce Te cheamă în adevăr. Cu adevărat, cu adevărat vreau cu toată inima să mă întorc întru pocăinţă către Tine, Dumnezeul meu. Dumnezeule, spre ajutorul meu ia aminte, Doamne, ca să-mi ajuţi mie grăbeşte.

După aceasta ridică-te de la pământ, întărindu-te întru nădejdea în Dumnezeu şi cugetând la bunătatea lui cea mare şi milostivirea Lui, citeşte psalmul 102, ca să se mângâie sufletul tău: Binecuvântează suflete al meu pe Domnul şi toate cele dinlăuntrul meu, numele cel sfânt al Lui… Şi celelalte.

Iar dacă mintea nu va putea cuprinde toate aceste graiuri, prin staţii (părţi) scurte le aşează toate acestea în mintea ta astfel: a) Mărturisesc Dumnezeului meu toate păcatele mele.

B) Mă socot pe mine nevrednic de milostivirea Lui şi vrednic de muncile cele veşnice. C) Iau hotărâre să-mi îndrept viaţa mea. F) Cred fără îndoială să-mi fie iertate toate păcatele mele.”

TREI CONFERINŢE ŢINUTE DE PĂRINTELE DANIIL LA CERNĂUŢI ÎN I

Primul meu gând, după liturghia aşa de frumoasă şi după ospitalitatea cu care Înalt Prea Sfinţia Voastră ne-a primit şi prietenia pe care o am faţă de Înalt Prea Sfinţia Voastră, ţin să mulţumesc din tot sufletul pentru „bucuria şi posibilitatea de a veni aici. Şi, ca să sar dintr-odată peste atmosfera oficială, pentru că, pentru ca să rodească lucrurile pe care ni le-am propus trebuie să ajungem la un spirit de familiaritate şi de înţelegere intimă.

— Pe care de multe ori spiritul oficial nu o permite; Şi ca să fac abstracţie de frumuseţea sălii acesteia, să mă consider într-o mică chilie cu nişte prieteni.

În programul acesta al nostru, datorită împrejurărilor şi datorită faptului că unii din prietenii noştri care trebuiau să vină lipsesc.

— De ce lipsesc? Poate şi din pricină că n-au putut, iar alţii, Părintele Nae Popescu este bolnav.

— Datorită acestui lucru, va trebui eu să fac această deschidere, pe care ar fi trebuit să o facă părintele Nae.

Cum am putea organiza programul acesta, ca să putem, luându-o de la un lucru care este apropiat, să mergem mai departe? Cum am conceput acest program? Cel care face această introducere nu face propriu-zis o conferinţă, ci caută să pună o problemă la stadiul celor care iau parte şi cei care fac parte din astfel de cercuri trebuie să fie şi ei conlucrători şi

împărtăşitori. Problema nu e atât să spunem lucruri interesante, cât să ne mărturisim un anumit stadiu la care suntem, şi folosul cel mai mare ca din întâlnirea aceasta, care ar părea după mentalitatea obişnuită că s-ar putea ca oamenii care fac parte din astfel de cercuri să se desprindă de existenţa cercului, să rămână fiecare în mediul lui. Nu, întâlnirea aceasta concretă a noastră, sub auspiciile sub care am căutat să ne aşezăm, are o importanţă mult mai mare decât se pare. Încercarea ca intelectualii să intre în trăirea sobornicească, într-un contact viu unii cu alţii şi din contactul acesta viu să poată ieşi o împlinire pentru toţi. Pentru că, oricâtă personalitate am avea, în realitate suntem insuficienţi noi înşine. Prin urmare, noi am venit aici dintr-o necesitate personală…

— Cel puţin o parte dintre noi dacă nu toţi. Azi dimineaţă gândindu-mă că va trebui să ţin acest cerc, o meditaţiune şi ca o încercare de ordin, în legătură cu problema aceasta: „Calendar şi priveghere”, am pus câteva gânduri aici pe hârtie.

Prima dată când m-am gândit, în urma întâlnirii cu Înalt Prea Sfinţitul să organizăm aceste zile de priveghere, ne-am gândit cum să facem şi din spontaneitatea unuia din noi, am zis:

— Ce zile avem de reculegere de la 1 la 7 August, fără să propunem nişte probleme luate din fantezia noastră sau de ordin logic, cu efort intelectual? Hai să luăm calendarul şi să ne uităm ce hram are fiecare zi. Aşa că lucrul acesta pornind de la gândul şi siguranţa pe care o avem, că, calendarul creştin are o organicitate; adică întotdeauna – şi lucrul acesta îl vom discuta pe larg când vom trece la partea de discuţiune, că în ciuda aparenţelor, fiecare zi are un sfânt care a venit în calendar datorită unor condiţiuni în afară propriu-zis de unitatea spirituală, cu folos de pietate spirituală şi lucrul acesta l-am constatat când am studiat săptămâna asta între sărbătoarea ieşirii Sfintei Cruci şi Schimbarea la Faţă. Imediat, de la prima dată ne-am dat seama de posibilitatea de a ne ordona o ritmică spirituală pe datele acestei săptămâni.

Dar ceea ce este mai interesant este că adâncind chiar viaţa fiecărui sfânt, de multe ori cu toate particularităţile unei vieţi minunate, vom citi în fiecare zi la hramul fiecărui sfânt, după slujba de dimineaţă şi după citirea acestui hram cu viaţa sfântului ca un argument al întregii zile şi plecând de la lucrul acesta, anume de la gândul că această organicitate corespunde şi necesităţilor noastre intelectuale, problematicile sunt strâns legate între ele şi corespund de la o zi la alta perfect, dar gândindu-mă şi la partea pur duhovnicească, spirituală, a lucrului. Şi acum, ca să pot să intru mai bine în mărturisirea aceasta şi să capete o viaţă, să trecem de la poate stânjenitoarea aceasta pasivitate pe care o avem aşteptând un lucru, când în realitate trebuie să contribuim toţi.

— Voi citi dintr-un exerciţiu scris azi dimineaţă.

„Omul cu mintea limpede îşi dă seama că orice ar face…

Totul e „ordine”: ordine intelectuală, ordinea sentimentelor, ordinea lăuntrică, ordinea din afară, ordinea publică, şi.

— Cu o expansiune pejorativă „ordinea ordinii”! Poate niciodată ca acum n-am fost obsedaţi mai mult de ideea şi sforţarea de a afla „adevărata ordine”, originea nouă; dar, ciudăţenia, ciudăţeniilor.

— Niciodată ca acum, tocmai din pricina acestei reale şi sincere porniri spre ordine, căderea noastră e prin ordinea noastră, prin ceea ce e mai bun, prin ceea ce e mai măreţ.

Nu voi face pe proorocul.

— Mai ales astăzi şi în acest loc; dar putem spune că vom asista nu la prăbuşirea atât a popoarelor şi a oamenilor slabi, nedisciplinaţi…; acest lucru e simplu să fie înţeles.

— Ci la prăbuşirea spre uimirea noastră, la prăbuşirea tocmai a acelor popoare şi inşi mai disciplinaţi, mai supuşi rigoarei, chiar tiranice a unei anumite ordine. Aş putea spune că, cu cât desăvârşirea şi măreţia acestei ordini va fi mai uimitoare, cu atât căderea va fi mai vertiginoasă. Acest lucru nu este un paradox, nu e ceva spus din gustul de a fi original, ci e realitatea.

Vă veţi întreba, de ce şi cum?

Foarte simplu. Fiindcă această ordine a omului deplin chibzuită, dusă oricât de departe, rămâne pururea parţialitate. Omul fiind mărginit, o parte, nu tot; toată prevederea lui nu poate fi decât mărginită. De fapt, ordinea omului.

— Mai ales a celui de azi.

— Este ordinea numai a minţii lui – şi de fapt, o dezordine, o tăgăduire faţă de marea ordine misterioasă. Ordinea omului, oricât de amănunţită, rămâne nebunie, pentru că nu ţine seama de ordinea sfântă, de ordinea lui Dumnezeu. Când Dumnezeu ne pedepseşte, ne lasă la ordinea minţii noastre, care ne duce la dezordine, la dezastru tocmai ca din această sfărâmare a noastră între noi să se facă întregirea. Noi trăim azi – viu şi tragic – această sărăcie din belşug, această paradoxală încălcare a ordinilor.

— Această dezordine a ordinilor, care prin falimentul lor, trebuie să ne ducă din nou la ordinea lui Dumnezeu, şi căreia trebuie cu toţii să ne supunem. Este surprinzător cât de asemănătoare este această mică meditaţiune, neştiut, fără contact cu părintele care a vorbit astăzi, în biserică şi care spunea, sub o altă formă, cam acelaşi lucru. Neapărat că această exprimare oricum abstractă.

— Vă rog să credeţi, nu este o declamaţie.

— Aici ar fi partea de accent a mea personală, pe care aş dori să o spun; este că cei care am venit aici am simţit insuficienţa ordinilor obişnuite şi necesitatea de a ne însuma ordinii bisericii, care este de fapt ordinea lui Dumnezeu. Aici străduinţa pe care o vom face este în realitate tocmai scopul şi titlul acestor privegheri pornite din necesitatea aceasta a unei ritmice necesare. Pentru ca să biruim în sensul spiritual al cuvântului, am văzut că trebuie să ne întoarcem în mod special la Biserică.

Viaţa de toate zilele ne fură cu ordinea aceasta a ei şi atunci, gândindu-mă la această expresiune aşa de minunată a Evangheliei: „Suntem din lume, dar nu suntem ai lumii.” În realitate orice om care vrea să se realizeze pe el

însuşi, după un tip superior al icoanei lui Hristos care vrea să-şi realizeze ordinea lui, simte groaza acestei lumi, care vrea să-l fure.

— Şi de cele mai multe ori îl fură.

Trebuie să vă fac o mărturisire tragică – pentru că este aşa.

— A luptei mele de câteva zile cu prietenii intelectuali, cu pretenii care trebuiau să vină aici; discuţiuni vii cu ei.

— Şi dintre cei mai buni oameni, care poate sunt fiecare în parte mai buni decât noi de aici, dar imposibilitatea în general a unui intelectual de a trece de la atitudinea lui intelectuală sau spirituală în înţelesul numai mintală.

— La o tărie sau acţiune. Aceasta este tragedia intelectualului care a ajuns la „convingeri înalte spirituale”. „Eu cunosc prieteni care au viaţă spirituală în biserică – se duce şi trăieşte ritmica bisericii, dar are viaţă dublă: viaţa de toate zilele şi viaţa lui în biserică. De aici, pentru noi, pentru mediul românesc.

— Pentru că în alte medii, la alte confesiuni, catolici, protestanţi, trebuie să recunosc cu smerenie şi cu oarecare ruşine.

— Suntem înapoi; tare înapoi. Nu vorbesc de toată lumea ortodoxă, pentru că Intelectualitatea rusească a depăşit această stare.

— Poate tocmai pentru că au trăit în diferite părţi ale Occidentului, din necesităţile imediate ale lor şi dintr-o tragedie, au depăşit şi s-au întors la biserică. Am avut contact cu aceşti oameni şi ştiu ce lucruri minunate au organizat, au ajuns de aşa natură încât viaţa spirituală a ortodoxiei noastre este o problemă, ori…, ori problemă redusă la câteva momente.

— La o anumită ritmică, de cele mai multe ori exterioară şi nimic mai mult şi mai ales intelectuală, pentru că omul din popor poate e mai unitar în viaţa de toate zilele. Vorbesc de acea elită a poporului de jos, care trăieşte efectiv evlavios, este mai multă legătură între viaţa de toate zilele şi ceea ce trăieşte.

Intelectualul român este un neputincios. Nu vorbesc de cel ce nu crede, dar cei care cred, sunt nişte neputincioşi; toată credinţa lor se reduce la un fel de reverie. Crucea noastră ortodoxă, în ciuda tuturor darurilor minunate ale bisericii noastre, este izolată, nerodnică; dacă are o pietate, se duce o pietate personală, nu este trăirea aceasta într-o unitate. Îmi aduc aminte de minunatele nuclee ruseşti de la Paris, cu care am ajuns în contact, care făcuseră o frăţie şi, deoarece nu aveau un preot – sau poate nu aveau un preot exact cum doreau ei; – au rugat pe un doctor în medicină să se facă preot, a învăţat teologia special, numai pentru grupul lui şi el era, cum îi spuneau ruşii aceştia, „centrul mistic” al lor: vedeţi ce lucru de trăire? Dar viaţa lor de toate zilele era plină de atmosfera aceasta creştină. În loc să se discute, ca la noi, fel de fel de lucruri intelectuale sau filosofice, oamenii aceştia discută astfel (am avut o înţelegere extraordinară între aceşti oameni). Lucrurile acestea nu erau ca un fel de bisericuţe, în care fiecare intră într-un căldicel conflict, pentru a trăi într-un fel de beatitudine. Oamenii aceştia aveau din unitatea pe care au făcut-o, au avut roade, pentru că, fără să fie o atitudine misionară – cum ne-am obişnuit să credem că trebuie să fim

– prin felul lor de a fi; prin viaţa lor poate în afară nu mărturiseau un caracter pur creştin, cât era o problemă de interioritate a fiecăruia în parte şi a tuturor la un loc şi prin influenţa aceasta aproape tacită, aduceau şi pe alţii în aceste cercuri şi cercurile se înmulţeau şi se poate spune că au avut o înrâurire în toată lumea accidentală. Nu ne putem da seama că se scrie literatură în privinţa lucrurilor acestea şi ce influenţă au prin felul acesta.

În ce sens? Un mirean s-a întors să trăiască biserica, să nu fie numai în biserică. Să trăiască, cum? Să-şi trăiască însăşi viaţa lui pe un anumit stil, care este stilul bisericii. Nu ne putem da încă seama de aceasta, de influenţa acestor ruşi în biserica anglicană – aş putea zice că au revoluţionat-o (Înalt Prea Sfinţitul ştie toate lucrurile acestea, pentru că a luat contact cu ei). Şi atunci vedeţi, cuvântul meu care e niţel ieşit din nostalgia aceasta.

— Eu am trăit şi ştiu că se poate realiza şi din tristeţea aceasta că la noi încă nu există unităţi de acestea. S-ar părea ciudat.

— Am un prieten – care e poate aici – l-am cunoscut de curând şi care o seară întreagă m-a chestionat ce poate fi întâlnirea aceasta?

— Să nu se facă nici o polemică!

— Deci, există nedumeriri. Pentru ce?

Pentru că lucrul e abia înfiripat, dar mă gândeam chiar astăzi câte roade, dincolo de ceea ce gândim noi fiecare, care ar putea să fie rodul acesta? Pentru că atunci când te însumezi realităţii acesteia de duh bisericii, prin noi şi dincolo de valoarea noastră a fiecăruia.

— Fiecare avem pretenţiunile şi nedumeririle, şi necredinţele, şi atâtea şi atâtea lucruri de spus. Pentru noi, ştim fiecare dintre noi, dar atunci când te aduni doi sau trei în numele realităţii acesteia care ne depăşeşte, pe care nu îndrăznim s-o numim, ea lucrează printre noi şi dacă avem agerimea necesară, am ajuns la un stadiu de a vedea lucrurile duhovniceşte, ne minunăm de lucrarea aceasta care e printre noi şi atunci vedeţi că introducerea aş dori să spargă răceala aceasta care există între noi, cu toate că marea majoritate suntem prieteni şi ne cunoaştem, dar trebuie să mărturisim. Dacă ne-am aduna să flecărim cine ştie ce flecăreală, am putea imediat să intrăm într-o comunicare, am putea fi liberi şi completi cu întreaga noastră personalitate.

Îmi dau seama că atunci când te apropii de lucruri pe care le-ai trăit aşa de puţin.

— Pe care le ştii că sunt ceva de limită, oamenii se încălzesc mai greu unul cu altul, ajung în comunicare mai greu, sau nu ajung, în primul stadiu, să simtă că rodeşte interior din ei pe tema problemelor de natura aceasta.

Acum, ceea ce s-ar numi o ordonare a acestui cerc.

— E mai mult un fel de introducere

— Rămâne ca în cercul de după masă să intrăm în problemele sale, orientaţi în sfânta cruce, care ar fi o problemă a orientării, crucea ca o roză a vânturilor, ca un simbol al cardinalităţii spirituale; crucea, ca o posibilitate de a ne da o cheie, o dezlegare a oricărei confuzii; crucea, ca posibilitatea de rezolvare a dinamicii interioare a pietăţii fiecăruia. Trebuie să îndrăzniţi, în sensul cel adevărat al cuvântului. Ordinea aceasta nu va fi o ordine impusă,

exterioară, ci va fi ordinea stadiului nostru, a întâlnirii noastre vii, cu posibilităţile pe care le avem. În realitate, fiecare dintre noi avem multe gânduri personale şi nu le-am comunicat într-o unitate de natura aceasta şi de aceea nu ştim folosul şi împlinirea pentru fiecare din noi. Câţiva dintre noi au luat parte de fapt la asemenea cercuri şi ţin minte din tinereţea mea dezbaterile şi neputinţele cercurilor nereuşite, tocmai pentru că erau făcute cu o atitudine schematică; voiam să fim poate prea perfecţi, prea clari, prea definitivi. În plus veneam prea mult cu personalitatea noastră şi nu ştiam cum să ne depăşim, poate eram prea puţin duhovniceşti, să nu ştim să ne ascultăm unul pe altul şi atunci, din cauza tuturor lucrurilor acestea pentru a realiza un astfel de cerc, se cerea un consens general, o atitudine din respect unul faţă de altul, de a-l provoca chiar pentru că sunt mulţi oameni care într-un astfel de cerc rămân tăcuţi, nu pot ieşi din inerţia lor.

Vream să spun că marea dificultate în asemenea împrejurări, consistă în faptul că oamenii care se adună sunt foarte deosebiţi, foarte străini unul faţă de altul. Oricum, aici nu mai e vorba de a spune simple generalităţi.

— Pentru că dacă e vorba să rămânem la expresiunea generală a lucrurilor este cu desăvârşire inutil, pentru că generalităţile acestea, între oarecari limite, le cunoaştem toţi. Prin urmare, vorbind între noi, piedica cea mai mare după simţul meu, este necesitatea de a comunica just, nu numai un gând al lui, dar şi o tonalitate interioară din care izbucnesc toate gândurile lui încât dacă se naşte prilejul de a vorbi într-o chestiune, atunci cei care au mai avut prilejul să vorbească altădată îşi dă seama că intervenţia lor este fragmentară, adică, dintr-un ansamblu scot lucrurile pe care le-au gândit sau trăit şi spun câteva propoziţiuni care au o rezonanţă cu totul alta decât aceea pe care ei şi-au închipuit-o şi se naşte confuziunea.

Dacă mă exprim bine, cea dintâi dificultate este să ne aşezăm în acele condiţiuni, încât să avem posibilitatea fiecare să dăm din – aş spune universul meditaţiunii sale, a interiorităţii noastre, să comunicăm lucruri cât mai exacte, cât mai juste, cât mai adevărate, aşa cum le pricepem noi. Pentru că, o primă condiţiune a înţelegerii dintre noi este să aflăm unul despre altul, ceea ce gândim în mod exact.

Ca încheiere – ăsta e gândul meu din urmă – pentru mintea aceasta ageră care ar putea adăogi ceva la felul acesta de a mă exprima şi de a pune probleme, gândul că acest lucru ar fi prea individualist şi prea în afara tocmai a lucrului pe care ni l-am propus: crearea unei unităţi sobornicești, neapărat că toate aceste discuţiuni, aş putea zice, cu cât mai subiective cu atât mai bine, sunt de fapt puse cu dorinţa şi cu cererea de ajutor a oblăduirii sub care suntem.

Faptul că fiecare zi are hramul ei şi din însuşi acest hram ne punem o problemă, atunci nu mai este un fel de protestantism discuţiunile acestea personale, ci asta vom căuta să avem: discuţiune integrală care, chiar dacă nu va avea o încheiere formală – cum se făcea în şcoala aceea americană protestantă în care se însemnau pe tablă părerile din care se trăgea apoi în mod aritmetic o concluziune, care nu corespundea nimănui.

— Noi nu vom face lucruri de natura aceasta; vom căuta să ajungem la un fel integral de a înţelege şi cred că va fi un folos din toată lucrarea aceasta, că vom ajunge să ne integrăm în toată realitatea adevărată, care este felul de a gândi a tuturor sfinţilor Bisericii.

— Ca să nu spun a Mântuitorului. Prin urmare vom căuta să facem efortul personal de a ne recunoaşte întâi insuficienţa noastră şi atunci imediat vom avea completarea în întâlnirea cu ceilalţi şi apoi înţelegerea unor probleme fundamentale spirituale, pe care de multe ori le ştim şi totuşi nu le cunoaştem, pentru că asta este tragedia.

Eu ştiu să vorbesc şi chiar pentru prietenii mei care sunt preoţi, tragedia de a cunoaşte lucrurile, în definitiv de a nu şti nimic, adică a nu şti în sensul viu al cuvântului. Şi atunci partea aceasta, aici e folosul acestor cercuri, în realitate. Dincolo de trăirea ritmică a Bisericii,

Dincolo de ţelul Bisericii, dincolo de un ţel trebuie să umplem viaţa de toate zilele, să ajungi la ce spunea un călugăr din Muntele Athos, că viaţa trebuie să fie o liturghie.

Nimic nu este întâmplător în viaţa de toate zilele, faptul că te culci, că te mişti, că mănânci, toate lucrurile armonizate şi realizate în libertate. Dar să nu vorbim prea mult, pentru cercul acesta de deschidere am terminat. Dacă mai are cineva de spus, ar fi bine, ca un fel de legare.

C. NOICA: Pentru că suntem la prima şedinţă, e bine să încercăm să spunem un lucru.

Nu ne „smulgem” chiar din lumea din care venim; nu există „opoziţie” între ceea ce facem aici şi ceea ce facem în lumea din care venim. Felul în care a vorbit prietenul Sandu Tudor poate da sentimentul că vrem, dintr-odată să facem altceva, că avem nostalgia unor lucruri care să ne scoată din ceea ce facem.

Cred că venim aici ca să câştigăm puteri pentru o lume care poate fi „urâtă”.

— Cum a descris-o, în urâţenia ei predicatorul; însă nu e necesar. „Ordinile” nu sunt împotriva ordinii Bisericii, în care ele pot fi cuprinse şi între ceea ce gândim şi simţim în biserică. Şi dacă dau însemnătate acestui gând de a ne aşeza în armonie, de unde venim, în armonie cu ceea ce voim să facem aici tocmai pentru că ne întoarcem în lume şi pentru că experienţa noastră de aici trebuie să fructifice acolo. Ca atare, să creăm punţi, fie vorbind cu mai multă blândeţe, de lumea aceasta de care ne-am despărţit, fie nemaivorbind deloc de ea.

— În nici un caz cu duşmănia aceasta cu care mi s-a părut că vorbeşte prietenul Sandu Tudor.

II.

Eram la Muntele Athos în 1929, în centrul Athosului, la C... Întârziasem şi am întâlnit pe drum nişte călugări români care veneau de la..., şi m-au dus la metocul lor. Am început numaidecât şi am făcut un fel de cerc aşa cum e acuma acesta şi discutam chestiunea calendarului. Poate am vorbit împreună aşa, 2-3 ceasuri şi era o bătaie între noi nemaipomenită. La o uşă stătea un călugăr bătrân, cu o lingură de lemn în mână, de bucătărie.

La un moment dat, pe când eram eu mai bătăios şi mai înflăcărat, văd că se repede la mine de lângă uşă, mă ia de umăr, mă zguduie şi zice: „Dă-te biruit, frate, dă-te biruit!” Însă lucrul ăsta nu pot să-l redau, ce realmente biruinţă a căpătat el asupra mea din clipa aceea. Ce just era cuvântul lui.

Spun lucrul ăsta ca o introducere la cercul de astăzi şi am scris gândul ăsta şi aici: „Să ne dăm biruiţi unul către altul, pentru a ne cuceri împlinirea ca nişte fraţi în Hristos.”*

În tot ce spun aci este de fapt o lămurire în plus pentru a face să se înţeleagă ce trebuie să fie un astfel de cerc şi explicaţiunea aceasta trebuie înţeleasă în duhul şi în spiritul ei.

În programul de astăzi erau puse aceste cuvinte: „Patos şi Padmos”. În legătură cu problematicele întregi ale privegherilor, problema de astăzi era a vitejiei duhovniceşti.

Spre surprinderea mea, eu nu citisem Sinaxarul, citisem numai vieţile sfinţilor şi am văzut că această idee de vitejie care se referă la sfinţii ceilalţi, că noi am ales din Sinaxar pe Sfântul Pontie ca hram al zilei care, în Sinaxar nu e pomenit. Dar am văzut că ceilalţi Sfinţi din Sinaxar sunt caracterizaţi exact pe ideea din programul nostru, cu ideea de vitejie, vitejia duhovnicească.

Patos şi Padmos. Patosul este ideea de pasiune, de patimă în sensul duhovnicesc al cuvântului; este ceea ce de fapt caracterizează viaţa duhovnicească. Aseară, cu prietenul Noica vorbind el era uimit de îndrăzneala noastră extraordinară de a cere ajutorul în rugăciune de la cele mai de sus trepte îngereşti şi până la cel din urmă înger:

— Domnule, dar asta nu e un orgoliu?

— Nu, este „patosul duhovnicesc”. Este un maximum de smerenie, ceva care rupt din smerenie poate deveni orgoliu, dar care atunci când e în smerenia cea adevărată este o îndrăzneală, este tot o parte a crucii, este partea crucială a smereniei, care este o îndrăzneală.

— Îndrăzniţi, că eu am biruit lumea!” Există o îndrăzneală extraordinară şi aceasta

* Sandu Tudor, 5 August 1943.

Este vitejia duhovnicească: îndrăzneala maximă de smerenie.

Cum este? Cum să lămurim această îndrăzneală, este greu într-o lămurire logică sau dizertaţiune filosofică; când însă se creează în tine duhovniceşte, începi puţin să înţelegi. Este încă un curaj şi vitejia aceasta a smereniei – care este de fapt „Patosul” – şi care ne duce la „Padmos”, la locul unde ni se dăruieşte marea claritate, marea lumină, darul vederii clare, a vederii înainte.

Nu mă voi opri în problema aceasta, pentru că voiesc să trec mai departe de vitejia duhovnicească, să mă ridic la rugăciunea inimii, care, ea însăşi, este o vitejie lăuntrică. Dar voiam, prietene Noica, adevărata aventură creştină, care este secretul duhovnicesc şi înainte de a intra în problema aceasta a rugăciunii inimii, mi-am scris aici, „sintaxa crucii”, adică m-am gândit să orientez gând nou – şi de data aceasta sub cruce – problematica rugăciunii inimii şi pentru aceasta eu voi scoate din hârţoagele mele un

capitol care se numeşte, „sintaxa crucii” şi vă voi citi, ca să înţelegeţi ce înţeleg eu prin aceste cuvinte.

Adică ce este de fapt? Voi arăta cum din imaginea simbolică a crucii se ajunge la lucrarea crucii pe care însăşi crucea o reprezintă şi vom înţelege că adevărata lucrare integrală trebuie înţeleasă în cruce. Şi înţeleasă în cruce îţi dai seama imediat când şi cum greşeşti; căci realmente, crucea este o cheie de rezolvare a încurcăturilor noastre de orientare. Prin urmare vă voi înfăţişa aici crucea ca lucrare duhovnicească, pentru ca să ajungem să înţelegem pe urmă rugăciunea inimii şi veţi vedea cum se înţelege de clar, când eşti orientat în cruce.

Veţi înţelege problematica aceasta a rugăciunii care, accentuez.

— Nu este altceva, decât problematica libertăţii şi a stadiului celui ce se roagă.

„Crucea are o anume sintaxă a ei…”

Mai sunt şi cruci, în afară de Hristos: crucea egipteană ş.a.m.d.

De altminterea îmi aduc aminte, în „Mărturisirea ortodoxă”, Petru Movilă vorbind despre cum trebuie să ne rugăm spune: „Întâi avem…” Şi apoi se exprimă mai departe: „Atâta este mărturisirea ortodoxă ceea ce se referă la rugăciunea isihastă.” Va să zică semnul crucii este primul început al unei transformări din simbolul cel static de pe altar într-o lucrare asupra noastră.

V-am vorbit rândul trecut, când am vorbit despre cruce, cum această cruce ortodoxă este orientată pe figurile Apocalipsului şi îmi pare rău că îmi propusesem să iau Acatistul Sfintei Cruci ca să-l fi arătat, că, chiar în Acatist se vorbeşte, în primul condac, despre înconjurarea aceasta a Crucii cu îngerii, pentru că semnele acestea ale Crucii ortodoxe sunt de fapt aceste figuri, acei îngeri din viziunea lui Ezechiel, pe care o citesc ca să nu mai existe nici un fel de îndoială şi care este un lucru foarte interesant. Vă voi citi viziunea lui Ezechiel, pentru ce? Pentru că aici veţi vedea, nu iconografic, ci în originea iconografică, adică în însăşi viziunea, simbolurile care stau la capetele Crucii. Este tocmai o lucrare a duhului. Pe urmă, ar trebui să citim imediat din Apocalipsă când e vorba de imaginea lui Ioan în care vedem tronul dumnezeese înconjurat de cele patru făpturi şi care sunt de fapt lucrarea puterii lui Dumnezeu.

După ce am citit imaginea aceasta de viziune, vom înţelege cum în pietatea ortodoxă se răsfrânge imaginea aceasta, se realizează Crucea ortodoxă ca o imagine la stadiul pământesc a lucrării lui Dumnezeu în noi, precum în viziune vedem că imaginea aceasta a Hristosului care stă pe tron, aici este pe cruce, dar acolo ar fi imaginea polară a Crucii, crucea 1-a înălţimea omului, Hristosul pe tron, dar tronul este crucea.

Este aici o imagine la stadiul altarului şi al omului ceea ce este imagine în viziunea lui Ezechiel în cer şi atunci să vă citesc pentru a vă aduce un material şi o plinătate care să aducă şi biruinţa duhovnicească. Accentuez lucrul acesta, care în definitiv nu este o născocire a mea, este numai o descoperire, dar nu o descoperire născocită; este un lucru pe care îl găsesc, îl caut şi-l înţeleg. Acum, unde eu aş putea să greşesc, se poate, dar în mare,

lucru ăsta nu poate fi un lucru de pierzanie, este înţelegerea tocmai a crucii fundamentale, ortodoxe.

„În a cincea zi a lunii…”

Asta era viziunea lui Ezechiel. Şi acum să citim şi viziunea lui Ioan: „După aceste lucruri m-am uitat…”

Va să zică este o viziune dinainte de cruce, dinainte de răstignire şi de momentul hristic, această viziune, care este o viziune proiectată în viitor şi este după apocalips, la urmă.

Aceasta ca o orientare dacă s-ar discuta pe urmă în privinţa valorii simbolice a Crucii de pe altar, ceea ce eu nu mi-am pus niciodată această problemă, pentru că eu o iau ca pe un dat pe care nici nu-l discut, este un dat al bisericii.

Acum, după ce am arătat raporturile astea ca un fel de viziune concretizată iconografic la înălţimea noastră şi tocmai transfigurarea acestui simbol prin excelenţă, care este crucea, într-o lucrare lăuntrică, să vedem acum cum se luminează crucea la înţelesul duhovnicesc, pentru problema rugăciunii. Pentru aceasta vă voi citi un rezumat schematic.

„Viziunea este o lucrare din afară, care te năpădeşte…” „Ea are o exprimare afirmativă şi o afirmare negativă.”

Astea sunt momentele unei viziuni. Prima imagine este imaginea îngerului şi se pune tocmai problema viziunii prin excelenţă. Aici, ar trebui să vă spun aşa nişte lucruri… Dar mă îndepărtez de acest lucru, rămânând în ceea ce scriu aici.

Va să zică viziunea întâia a îngerului, viziune a smereniei, condiţiunea oricărei receptivităţi. Aici s-ar putea vorbi de „Acatistul Maicii Domnului” pentru înţelegerea primei atitudini, a primirii unui sol, a arătării unui semn. Aici se poate vedea şi lucrul acesta l-au făcut ruşii foarte frumos, orientarea pentru creaţiunea chiar artistică, ei au făcut lucrurile acestea arătând că orişice creaţiune, adică orişice rodnicie personală începând de la intelect şi mergând până la creaţiunea artistică, trebuie în prefigurarea ei să realizeze ceea ce a făcut Maica Domnului în faţa îngerului: smerenia aceea a acceptării, a biruirii, asta e fundamental, pentru anularea proprie a ta, pentru primire, o viziune a smereniei, condiţiune a oricărei receptivităţi (creativităţi?).

Astea sunt nişte intuiţii scurte.

— Aproape aş zice, telegrafice, ale mele; sunt numai indicaţiuni ale unei meditaţiuni. Ele ascund şi legătura logică, o legătură de înţeles, aşa că se adresează şi posibilităţii de a intui a dumneavoastră şi când se vor ivi încurcături, am să dau imediat lămuriri.

Va să zică: 1) condiţie a oricărei receptivităţi; 2) posibilitate de armonizare fundamentală…, transformarea acestei căi în ţintă (a mijlocului în scop).” Va să zică, dacă mă opresc la primul stadiu de spiritualitate, din smerenia asta, şi mă învrednicesc chiar la o lumină (filosoful îi zice „intuiţiune” pe planul lui, cu toate că nu e aşa ceva, e mult mai mult) şi mă opresc acolo, ajung la păcatul vizionarismului, al iluminismului, care transformă drumul acesta în ţintă, mijlocul îl transformă în scop, ispita

vedeniilor, tocmai Crucea cu întregul ei complet dinamic şi prin puterea lucrării duhovniceşti avem secretul de a scăpa de ispita vedeniilor; duhul înălţimii, căderea de-a dreptul cu adevărul în braţe, păcatul contra Duhului Sfânt, Problemă care se leagă de problema viziunii.

Al doilea stadiu al afirmaţiunii – trecem la simbolul celălalt.

— Adică, te-ai deschis şi eşti primitor complet, în smerenia adevărată ai căpătat un semn. Atunci, atitudinea a doua este a unei afirmaţiuni, aflarea noutăţii în caz de trăire proprie; cum răsfrângi tu adevărul.

Dl. MIRONESCU:

— Asta ar corespunde leului?

SANDU TUDOR:

— Nu, boului. Se sparge unitatea de concentrare. Va să zică, acum este de fapt o invitaţiune la Cruce: în numele Tatălui şi al Fiului., acum vine.

MIRONESCU:

— Nu este o afirmaţiune. Boul rumegă…

Î. P. S. S.:

— Boul rage.

SANDU TUDOR:

— Încă odată. Pentru chestiunea, deocamdată eu îţi arăt o analiză a momentelor. Am spus, pentru fiecare simbol am să vă dau toate lămuririle cu putinţă. V-aş citi toate lucrurile acestea, pe urmă mă încurc. Ei dacă m-aş putea odihni şi n-aş fi într-o spargere de asta, aş putea să comunic mult mai multe. Va să zică, vezi? Sunt patru semne şi uite cum este. Este o orientare pentru înţelegere; este îngerul, boul, leul şi vulturul. Este o poziţiune din Ezechiel care nu se poate suprapune cu aceasta. Crucea lui Hristos este în bou, pentru că boul reprezintă jertfă. Boul este la temelie, cu căpăţâna lui Adam şi prin aceasta Crucea este orientată pe jertfă. Vezi? Mântuitorul spune aşa:

— Vegheaţi şi vă rugaţi! Pe urmă, părinţii Bisericii, ce au spus despre rugăciune? Îţi arată că sunt trei feluri de rugăciune.

La Simion Cuvântătorul de Dumnezeu, se poate zice că problema aceasta a vedeniei este problema a ceea ce se numeşte „trezie”, a luciditătii şi toată mistica răsăriteană, este o mistică care nu începe prin vederea inteligenţei (veţi vedea că ceea ce fac apusenii, răsăritenii îl fac la sfârşitul lucrurilor). Asta este şi partea aceasta de încredere, de siguranţă care uneşte de la început spiritualitatea răsăriteană, care este pozitivă. Primul lucru care ţi se cere este trezia: —

Vegheaţi şi vă rugaţi! Şi ar trebui odată să discutăm ce ar fi privegherea în sine. Ce a fost privegherea în trecut.

— Mai ales în prima perioadă a creştinismului? Aceasta ar fi întreaga problemă, înainte de a intra efectiv în problema „Rugăciunii inimii”, ca să pară mai firesc, să vedeţi cum s-a ajuns la „rugăciunea inimii”, voi aduce un material pentru înţelegerea a ce este Cântarea, ce este Rugăciunea orală, Psalmodia, care sunt pe linia aceasta a luciditătii.

Va să zică, orientez întâi simbolic lucrurile. Ai simbolul îngerului care este foarte deosebit de simbolurile celelalte; ai simbolul leului, ai simbolul

boului; şi ai simbolul vulturului. Imediat vă daţi seama că astea trei sunt deosebite. Veţi vedea de exemplu că simbolul acesta al boului se leagă de problema „firii”. Va să zică: boul, dobitocul (deci o stare mai scăzută), firea, tocmai problema întrupării, a smeririi lui Hristos care s-a smerit, pentru a se ridica din nou la ceruri. Toate acestea sunt o economie a actului mântuirii noastre.

Vedeţi câtă unitate este în simbolica noastră a Crucii? Vă spun, simbolica asta a lui Ezechiel, pe care se poate centra tot Vechiul Testament, viziunea apostolică, asta este un dat pentru mine şi toată imnologia, toată viaţa Bisericii, nu se bazează pe exploatarea intelectuală, ci pe fapta de natură spirituală, care sunt nişte viziuni sau nişte fapte care toate au o semnificaţie şi oricare fapt din Scriptură are o valoare de simbol. Atunci datul acesta are pentru mine valoare de fapt, de document pe care eu nu pot să-l dărâm; de la el plec. Ezechiel n-a născocit o chestiune. Vom înţelege că asta e siguranţa noastră, lucrările astea pe care le afirmă profeţii. De exemplu viziunea de pe muntele Taborului este crucea prin excelenţă, care în această a doua viziune este elementul central. Avem atunci: Ezechiel – Schimbarea la faţă, Golgota – Învierea – Apocalipsul. Momentele acestea ne fac să înţelegem simbolica Crucii.

Stadiul al treilea. Am avut afirmaţiunea; acum vine negaţiunea. Descoperi punctul de vedere potrivnic prin ducerea la afirmaţie. Afli adevărul altor afirmaţiuni, contrare, sau altor feţe ale adevărului tău, care e mic şi înjunghiat de moarte.

Al patrulea moment.

„Sensurile contrare sunt aşa de puternice încât se anulează. Dacă eşti vrednic acolo, viziunea ta va face…

Vedeţi? Este tot o exprimare crucială, antitetică. Ce spun eu aici? Astea sunt simboluri văzute în înlănţuirea lor logică. De fapt, dacă luăm simbolurile în cerc, avem o logică a lor.

— Şi atunci aveai dreptate că simbolul este un cerc, cum înţelegeai tu (Dl. Mironescu), însă lucrul se face crucial. Avem deci, din punct de vedere logic, aşa: întâi şi întâi îngerul (Mi-am însemnat aici pentru filosofi…). Ca să poţi ajunge înlăuntrul lucrurilor ăstora… Când eşti orientat simbolic nu mai primeşti nimic, poţi vorbi filosofic, dar dacă nu eşti orientat deplin, scapi într-o problematică – şi atunci în loc să fie Crucea adevărată, iese strâmbă.

Va să zică, „conceptul firii”, al „inteligenţei”, „veghei”, „treziei”.

Dl. MIRONESCU; – Îngerul nu ar putea să fie intelectual însuşi?

SANDU TUDOR:

— Poţi să zici, dar asta e pe linia angelismului, adică un înger văzut de jos; este un concept născut dintr-o exploatare carteziană.

C. NOICA:

— De la Toma.

SANDU TUDOR:

— N-o fi cumva frate cu Toma Necredinciosul?

Î. P. S. Sa:

— Era doctor angelicus.

SANDU TUDOR:

— Dar erau numai două chestiuni.

C. NOICA:

— Merge pe verticală.

SANDU TUDOR:

— Vă citesc cum scriu: Îngerul…

Adică omul, o tensiune spre mai mult, omul asemenea îngerului. Avem aici tot manicheismul, care este un material infinit. Da bag de seamă…

Trupul nu este rău în sine. Aceasta e conform şi cu gândirea lui Pavel, acceptarea asta, luciditatea dacă aş putea zice a treziei.

Semnul îngerului, seninul revelaţiei, al Tatălui – de aia zici: în Numele Tatălui.

Acum, conceptul inimii, la Palamas, e altceva; nu este o ordine a minţii în sensul cartezian.

Deşi nu socotim sufletul înlăuntru ca un vas, nici în afară, fiindcă e unit cu trupul, totuşi ştim sigur că puterea noastră vitală stă în inimă ca într-un organ, ca într-un vas.

Vezi stadiul înţelegerii, rădăcina înţelegerii.

C. NOICA:

— La racine du coeur.

SANDU TUDOR:

— Lucrurile sunt mai profunde, mai frumoase. Va să zică: „trupul cel mai dinlăuntru al trupului, pe care o numim inimă”.

Acum trece la simbol, la libertate. Deci: „inima este cămara puterii noastre mintale şi primul organ trupesc al minţii”.

Vezi?

MIRONESCU:

— Ceea ce e extraordinar, este că viziunea omului de ştiinţă admite un centru vital dar nu admite o localizare a sufletului.

SANDU TUDOR:

— Am aici un material întreg, pe probleme, poate dacă există necesitatea de a intra la problematica tehnicii lucrului ăsta, sunt lucruri extraordinare, lucruri de viaţă creştină. Când m-am dus la Muntele Athos, toate acestea sunt din Athos – m-am dus şi am pus şi eu întrebări de natura asta şi mi s-a răspuns: există „o inimă duhovnicească” şi Solomon înţeleptul ne spune că: „înţeleptul are inima de-a-dreapta”.

Sunt o serie întreagă de lucruri şi o să vedeţi când vom discuta pe urmă problema isihastă şi veţi vedea că lucrurile nu sunt aşa cum îi e frică părintelui Ghiuş. Palamas este oriental. Înalt Prea Sfinţite, ţii minte că ţi-am citit de…, care începe să recunoască că problema rugăciunii isihaste ortodoxe a fost socotită ca o erezie, până acum de curând şi din cauza influenţei teologiei catolice asupra ortodoxiei din punct de vedere al trăirii de rugăciune; le-a fost frică tuturor teologilor ortodocşi de a se apropia de această problemă. Să-mi fie mai frică de tradiţiunea bisericei mele? Însemnează că nu mai cred în ea, e un semn de decădere, lucrurile astea trebuiesc luate cu toată luciditatea, nu cu acceptări din astea; trebuie să te

căsneşti aşa cum a făcut pelerinul rus care a umblat o viaţă întreagă în continuu şi în fiecare clipă întreba…

Î. P. S. Sa: – „Dacă nu m-ai fi găsit, nu m-ai căuta.”

SANDU TUDOR:

— Eu, ca să mă smeresc accept lucrul ăsta, dar nu mă împac cu el.

E una din figurile cele mai frumoase apusene şi există în crucialitate şi o agonie, la un moment dat, adică o luptă, dar e depăşită totdeauna şi merge mai departe.

De aceea Pascalianismul este ceva oprit.

MIRONESCU:

— Să vedem ce e cu rugăciunea inimii. Deşi, „inima este cămara puterii noastre mintale,” locul metafizic al omului.

SANDU TUDOR:

— Asta e o problemă de stadiu, este marea problemă a locului.

Grigore S. a venit până la Muntele Athos ca să caute pe nişte călugări, în special era un călugăr, un buricarist… Adică înţelegeau ei…, cum se spune în popor „mă doare la inimă şi se înţelege stomacul, dar să nu credeţi că buricanismul este numai aşa, o vorbă, există o spiritualitate ombilicală…

MIRONESCU:

— Dacă spui centru metafizic, e posibil ca propoziţia lui Bergson să conţină un adevăr, în sensul că creierul este punctul de inserţie al spiritului, va să zică există un punct de inspiraţie al duhului în om.

SANDU TUDOR:

— Dacă vrei, într-o imagine, însă teologică, pentru că imaginea teologică îmi dă şi garanţia simbolicii, dacă vrei şi înţelegi este cea mai grea problemă, problema inimii, problema minunii inefabile. Spune aşa: „omul a fost izgonit din rai” şi Mântuitorul spune: „împărăţia cerurilor este în voi.” Prin urmare, într-o privinţă, omul este izgonit din el însuşi. Când Socrate spune: „cunoaşte-te pe tine însuţi,” spune tot un deziderat, în realitate nu poţi niciodată prin tine să descoperi şi atunci vine minunea, vine rugăciunea cea înaltă, aflarea de tine însuţi, care este numai un efort infinit şi toţi isihaştii, toată lumea vorbeşte de calităţile acestea paradisiace ale rugăciunii. Aici e problematica diabolismului, a distingerii lucrurilor, e o problematică întreagă foarte grea, dar simplă şi schematică.

Vorbind, asta este în realitate, rugăciunea prin excelenţă şi rugăciunea asta este tradiţiunea ortodoxiei, care crede că este de fapt rugăciunea lui Iisus, şi eu cred că biserica noastră a păstrat şi felul cum a teoretizat chestiunea aceasta, este o chestiune cum s-a văzut.

Cert pentru mine este că există o continuitate perfectă de trăire a tuturor duhovnicilor, a tuturor trăitorilor şi „intră în cămara ta şi cămara te va învăţa”, cum spune Simion, Cuvântătorul de Dumnezeu, şi Mântuitorul când spune cum să te rogi: „intră în cămara ta…” MIRONESCU:

— Trebuie să se sublinieze, în ceea ce priveşte această problemă este o rugăciune din punct de vedere duhovnicesc, dar pentru unii intelectuali este meditaţiune şi atunci se explică propoziţiunea lui Bergson, el simte că duhul este altfel.

Î. P. S. Sa:

— Rugăciunea este o gândire. Meditaţiunea nu este o gândire.

SANDU TUDOR:

— Ca să ne armonizăm şi în rugăciunile care le facem în Biserică se spune: „roagă-te şi citeşte şi cugetă asupra Scripturii.”

Rugăciunea, dacă e vorba, nu este când mă retrag în camera mea ş.a.m.d. Rugăciunea e aşa cum o arată isihaştii care caută cu inima şi cu toată fiinţa lor dincolo de un conţinut, ca o roată heruvică „eu dorm şi inima mea veghează”. Sunt lucruri de rafinament, extraordinare, te fac să înţelegi. Există o continuitate în Psalm şi în toate rugăciunile de pe suprafaţa pământului, care toate sunt adevărate dacă sunt pe linia aceasta, fiindcă există o legătură între psalmi şi rugăciunea isihastă şi aceasta o vom vedea din însăşi Psalmi. Psalmistul spune: „la miezul nopţii, în inima ta, Dumnezeului trebuie să-i cânţi.”

Arhim. GHIUŞ:

— Ca un suspin negrăit.

SANDU TUDOR:

— Când eşti orientat fundamental, te plimbi în această bogăţie infinită, fără să te mai încurci pentru că distingi imediat în aceste daruri ale duhului, găseşti claritatea şi ordinea lor.

Dar mă întorc. Va să zică „aflarea locului inimii este aflarea…” Expresiunea este relativă şi pentru un om care vrea să se apropie de această trăire numai prin înţelegere nu poate să o dezlege, adică pe cont propriu, prin inteligenţă. Pentru ce? Nu este o mentalitate ca să zic aşa teoretică la aceşti trăitori şi despre acelaşi lucru un trăitor a spus ceva; de ex.: la rugăciunea inimii, rugăciunea lăuntrică, rugăciunea lui Hristos, termenul cutare, cutare, pentru că totul este legat nu de expresiune, este ceva inefabil şi nu se poate transmite decât ca o orientare, ca o indicaţiune, dar în clipa când ai intrat în odaia ta – şi nu dintr-un motiv pascalian – hai să încerc! Atunci n-ai făcut nimic, ci cum a spus Înalt Prea Sfinţitul, din această atitudine fundamentală, care este starea de rugăciune. Îmi aduc aminte că un elveţian, un filosof foarte cunoscut, Sec…, împarte pe oameni în două categorii: oameni care se roagă şi oameni care nu se roagă. Eu vă spui, dincolo de orice religiozitate, de orice practică, după asta se simte omul duhovnicesc, dacă are viaţă de rugăciune în inima lui cât de puţin, dacă are atitudinea de rugăciune în faţa vieţii şi în faţa universului, adică el vine către univers cu rugăciunea din el, acela începe să fie duhovnicesc. Va să zică lucrurile astea: semnul boului, semnul îngerului, semnul inimii, semnul lui Iisus, al omului din Iudeea.

Ceea ce este extraordinar în geometria asta: tragi o linie, tragi o linie; este o indicaţiune simbolică pentru o viziune, o indicaţiune de sens spiritual. Zic mai departe: „Respinge orice speculaţiune…”

Duhovnicii spun acelaşi lucru. Un duhovnic nu poate să te înveţe. Nu se poate, asta e o chestiune de stadiu.

Toată rugăciunea este o introducere a minţii în inimă. Eu aş lua aşa: problema minţii, problema răsuflării – problema Duhului, problema

cuvântului; acestea sunt cele patru capete ale Crucii, adusă în om. Această centrare a omului, fundamentală. Sunt nişte lucruri extraordinare.

Î. P. S. Sa:

— Din tot ceea ce ai spus, mă declar satisfăcut pentru partea a doua: foarte frumos, foarte drept şi foarte înţeles de mine. Partea întâia însă, nu pot s-o înţeleg de fel. Ce analogie este între Crucea de pe Golgota şi Crucea intuită de tine?

— SANDU TUDOR:

— Înalt Prea Sfinţite, eu nu pot să văd Crucea de pe Golgota, eu nu ştiu nimic despre Crucea de pe Golgota, dacă nu mă duc la biserică, azi în 1943, dacă nu privesc Crucea de pe Golgota prin Învierea Domnului. Crucea de pe Golgota eu o descopăr prin Crucea de pe altarul meu ortodox.

Î. P. S. Sa:

— Însă nu găsesc nici o analogie între Cruce şi viziunea lui Ezechiel şi între Crucea din Apocalips.

SANDU TUDOR:

— Există şi o voi arăta. Vreau să vă spun nişte lucruri.

Î. P. S. Sa:

— În toate simbolurile pe care le cunoaştem noi azi de la Părinţii Bisericii, nu se găseşte nicăieri că măcar ar prefigura Crucea această viziune a lui Ezechiel.

SANDU TUDOR:

— Mă voi face forte. Eu spun numai atât. Nu am nici un iz, nici o dorinţă de a face originalitate, însă vă voi arăta că ce susţin nu este decât o realitate; anticipat, aprioric, există în tot ceea ce se numeşte credinţă creştină şi tot ceea ce se numeşte revelaţiunea Noului Testament, Vechiului Testament şi Biserica întreagă. Este o unitate perfectă între simbolurile, care se armonizează extraordinar în Cruce.

Î. P. S. Sa:

— Propriu vorbind, Crucea nu este un simbol, este o realitate: realitatea cea mai grozavă.

SANDU TUDOR:

— Păi, realitatea este simbol; această realitate semnifică pe Dumnezeu. Este o chestiune de mentalitate şi Înalt Prea Sfinţia Ta nu vrei o mentalitate mistică.

Î. P. S. Sa:

— Noi când am ajuns la anumite lucruri, un cuvânt exprimă aceeaşi noţiune, pentru toată lumea. Nu îţi definesc eu simbolul.

SANDU TUDOR:

— Spune Pavel că este Iisus icoana lui Dumnezeu?

Î. P. S. Sa:

— Asta nu e simbol.

SANDU TUDOR:

— Vă voi arăta că există, Înalt Prea Sfinţite, nu e nici o discuţiune.

Î. P. S. Sa:

— Tu nu eşti Sandu Tudor?

SANDU TUDOR:

— Eu sunt Sandu Tudor întrucât sunt simbol al lui Dumnezeu şi figura omului este om întrucât este un simbol al lui Dumnezeu.

Î. P. S. Sa:

— Acum înţeleg pentru ce ai aceste rezerve faţă de istorie: pentru că vrei să scapi de anumite lucruri care te ţin strâns.

SANDU TUDOR:

— Crucea este cea în plus...

Î. P. S. Sa:

— Pentru omul nereligios devine şi icoana un lucru şi Cartea lui Dumnezeu, o carte.

SANDU TUDOR:

— În icoană, semnul dintâi este Crucea; prin urmare, întâi un semn.

Î. P. S. Sa:

— Înţelegem că simbolul premerge realităţii. Noi suntem obişnuiţi să interpretăm lucrurile după posibilităţile noastre.

SANDU TUDOR:

— Crucea mă învaţă să privesc lumea nu din punct de vedere uman, ci din punct de vedere al lui Dumnezeu, după înălţimea Muntelui Căpăţânii şi omul care vrea să se mântuiască trebuie să-şi doboare punctul lui de vedere.

Î. P. S. Sa:

— Aceasta e perfect admis, însă felul cum pui problema cu cele patru simboluri, nu o pot înţelege.

SANDU TUDOR:

— Eu am spus lucrul următor, că există o unitate extraordinară în toată Biserica şi unitatea aceasta se rezolvă în cruce. Când omul a păcătuit, el a distrus valoarea simbolică a lumii. Pentru a restabili valoarea simbolică a lumii, a venit Iisus.

Î. P. S. Sa:

— Crucea fără Hristos, nu are nici o valoare.

SANDU TUDOR:

— Nu este un semn naturist şi istoric, ci este valoarea acestei răstigniri, este Crucea Învierii.

Î. P. S. Sa:

— Pentru noi Crucea este suferinţă, renunţare, jertfă, dar şi biruinţa Învierii, e mormântul gol.

SANDU TUDOR:

— Avem toate datele în lirica asta extraordinară...

C. NOICA:

— Are o valoare dogmatică.

Î. P. S. Sa:

— Avem două probleme pe care nu le cunoaştem decât din Imnologie: problema judecăţii din urmă şi problema luminii taborice. Un imn este: rugăciune, exprimare dogmatică şi cult.

SANDU TUDOR:

— Este totuşi o deosebire şi vom vedea imediat dacă vom lua Evanghelia şi vom citi asupra Schimbării la Faţă. Eu plec de la un lucru realist. M-am întâlnit cu Crucea din biserica mea: este un fapt concret?

— Şi am descoperit unitatea aceasta minunată care există între simbol şi între lucrarea simbolului.

Î. P. S. Sa:

— În loc toiagul să înceapă de jos, începe de sus; este o genealogie de sus în jos.

III.

Pentru orientarea celor care n-au fost azi dimineaţă am să spun câteva cuvinte; pe urmă, mi-am scris pe o foaie, rezumativ, această orientare.*

Am vorbit despre problema rugăciunii sub forma ei cea mai pur ortodoxă şi în acelaşi timp forma cea mai simplă şi cea mai înaltă: „Rugăciunea Inimii”.

Pentru a vorbi de celelalte două semne ale Crucii, am luat aici metoda rugăciunii la Sfântul Simion Noul Cuvântător de Dumnezeu, după „Filocalie”, după traducerea făcută de mine.

G..., a tradus această metodă a rugăciunii în franţuzeşte, cu originalul grecesc alături, într-o traducere nouă, precisă. Eu am avut două manuscrise din Athos şi păstrându-i parfumul vechi, am restabilit numai sensurile, astfel că veţi vedea fraza arhaică, dar pe urmă voi restabili sensurile mai plin, reluând fiecare parte interesantă: „Cuvânt înainte.

(Trebuie să vă spun că Simiom Noul Cuvântător este al treilea sfânt care poartă numele de „teologul” în biserică.

— Prin urmare este o autoritate deplină teologică).

Crucea este un semn spiritual duhovnicesc, care nu are nimic din sensul naturist, cu o înfăţişare naturistă-materială, ci este o taină a Duhului.

Ea este un centru, sau mai bine, un simbol de putere spirituală; prin puterea Sfintei Cruci, noi lucrăm în noi şi în afară.

În sensul ei iconografic, Crucea ar trebui înţeleasă de ortodocşii de astăzi, aşa cum o înţelegeau bizantinii.

Crucea altarelor ortodoxe are la cele patru capete patru semne apocaliptice, cele patru animale cu aripi; prin urmare, este un semn dinamic, în mişcare, semnificaţia lui fiind spirituală.

Cele patru semne trebuiesc înţelese întotdeauna după indicaţiunea lor însăşi. Ele reprezintă datul Revelaţiunii, datul haric, care trebuie adăugat spiritului nostru, pentru a înţelege viaţa spirituală a Crucii. M-am întrebat adeseori, cum e posibil ca aceste simboluri care sunt puse în capul fiecărei Evanghelii, ca semne ale evangheliştilor, noi nu trebuieşte să le medităm ce semnificaţie au fiecare? Ne mulţumim să le luăm numai aşa brut? Ne uităm la ele şi nu înţelegem nimic din ele? Dar astea sunt nişte chei simbolice.

Vorbind un limbaj abstract, cele patru semne ar reprezenta concretizarea în imagini succesive, a unei puteri, patru, patru vârtejuri de forţă spirituală, necesare orientării spirituale neapărat trebuincioase pentru mântuirea noastră, pentru aventura salvării noastre şi care sunt patru

concepte: 1) conceptul îngerului; 2) conceptul inimii; 3) conceptul normei; 4) conceptul sufletului.

Deocamdată, ne reducem la planul înţelegerii stadiului nostru şi atunci ar fi simbolul cel dintâi, care este problema treziei, a clarităţii. Paradoxul este aici că fiecare simbol trebuie

* Sandu Tudor, 5 August 1943 (Cercul de după amiază).

Înţeles, nu logic şi mi-am ales câteva gânduri ce ar vrea să afirme acest paradox faţă de înţelegerea noastră obişnuită: „Paradoxul e singura putinţă de exprimare a valorilor necondiţionate ale spiritului.

Duhul umblă unde vrea…" Şi mai departe:„…Este prin urmare o ştiinţă a inefabilului." Va să zică această „ştiinţă a inefabilului" e mai ales de ordin vizionar la început.

Această ştiinţă este o ştiinţă, aş putea zice a Centrului; este o rugăciune a inimii; este un prisos de esenţialitate, sau dacă vreţi (mai filosofic!), o plinătate de intuiţiune.

Această ştiinţă a inefabilului nu se poate imita şi din pricină că este cu un caracter strict şi unic de experienţă, de trăire duhovnicească, pe plan duhovnicesc, nu pe plan logic. Ea este în afară de comparaţiune; de aceea acela care posedă o astfel de cunoaştere nu are termeni de comparaţie, deoarece a-i afla un termen de comparaţie însemnează a-i distruge tocmai ceea ce este caracteristic: gradul de unicitate. Aş putea spune de minune duhovnicească, care este însăşi plinătatea acestui inefabil.

Această cunoaştere este un dar ce are însuşiri, aş putea spune, numenale, prin excelenţă. Vă dau un citat din D…, „A lui este înţelepciunea şi puterea…" Mai departe, tot din D…, „Tu pecetluieşti…"

Vedeţi? Este o atitudine de învrednicire.

D-l MIRONESCU:

— De ce faci toate aceste citate?

SANDU TUDOR:

— Pentru a ajunge la o înţelegere mai amplă a simbolurilor acestea ale Crucii şi a dinamicii acesteia spirituale. Veţi vedea că totuşi, paradoxul acesta nu este o stupiditate… Am ales toate citatele. Şi încă un lucru: omul duhovnicesc este restabilit în toate atributele lui. Creştinul prin Hristos este restabilit, aceasta este integritatea lui sub altă formă (Nu discutăm aici lucrurile în adânc).

Va să zică, orice înţelegere cu adevărat vizionară este de natură inefabilă, pe alt plan este paradoxală, pe alt plan este o intuiţiune profetică. Semnificaţia profetică ţâşneşte în expresiuni într-o formă vulcanică. Aici e paradoxul şi de aceea orice om duhovnicesc nu este înţeles de omul neduhovnicesc.

— El vorbeşte o limbă în care mereu joacă Crucea, o limbă dinamică, în care joacă contradicţia. Toată Evanghelia e scrisă aşa: „Iubeşte pe tatăl tău şi pe mama ta;" apoi: „Dacă nu urăşti pe tatăl tău…" Vedeţi? Toată Evanghelia trebuie înţeleasă în sensul acesta, orientat şi dacă în înţelesul, în limba obişnuită găseşte cineva două versete de natura aceasta, spune imediat: se bat cap în cap! Dacă însă eşti orientat simbolic, părinţii cei vechi nici nu

făceau teoriile pe care le fac eu în faţa dvs., pentru că ei n-aveau nevoie, le trăiau crucial. De aceea Patericul este o carte de scandal pentru un logician. Plinătatea sparge forma, dar nu anarhic, există o lege a acestui paradox, care este impropriu pentru un filosof. Această plinătate are o structură dinamică. Spargerea acestei forme logice: trei şi totuşi unul! Ce spune un logician despre: trei şi totuşi unul?

C. NOICA:

— Asta a făcut-o Blaga în „Eonul dogmatic.” Îşi însuşeşte acest fel de a gândi paradoxal.

SANDU TUDOR:

— Eu pot să renunţ în definitiv şi la această explicare a paradoxului. Voiam să arăt că exprimarea aceasta crucială, care o s-o vedem, este necesară pentru trăirea aceasta integrală…

C. NOICA:

— Pentru rugăciunea inimii…

SANDU TUDOR:

— Renunţ la lucrul acesta şi trec mai departe, trecem din nou la Cruce.

Crucea, ce este? Simbolul care cuprinde de fapt trăirea aceasta paradoxală, spirituală, pe toate planurile cu putinţă. Dar s-ar putea întreba cineva – şi de aceea am luat chestiunea aceasta – ce este acest semn din p. de vedere nu religios, ar face o comparaţiune… Aici trebuie să adaug un lucru. Anume, în ceea ce priveşte atitudinea noastră ortodoxă faţă de Cruce.

Va să zică este o închinare la Dumnezeu, o adoraţiune faţă de Dumnezeu şi există ceea ce se numeşte veneraţie, există latrie şi există dulie, de ex. A Maicii Domnului. În această privinţă şi catolicii sunt cu noi în această atitudine fundamentală faţă de cruce, însă nu au accentul acesta pe care îl punem noi.

Singură Crucea are o latrie, o închinare asemenea lui Dumnezeu. Dacă Crucea nu ar avea acest nume angelic – care nu este întâmplător, vom vedea.

— Atunci eu aş sta în faţa Crucii cum stă un catolic, ar fi un sensualism aş putea zice. Îmi pare rău că n-am ştiut că vă interesează, puteam lua o carte de pietate catolică de închinare în faţa Crucii. Vedeţi? Un catolic se uită în faţa Crucii şi merge la un fel de sensualism care merge până la ceea ce se numeşte „stigmatele Sfântului Francisc d’Assisi”, mergi printr-o noapte a minţii, e un fel de salt în absurd, un fel de durere.

— De aceea spun eu că e de natură sugestivă sensuală. Ar trebui să discutăm la adânc, de aceea accentul pe partea carnală a pietăţii, de ex. Cazul sfintei Caterina de S…, e problema sângelui, apoi cultul inimii Mântuitorului, o serie întreagă de lucruri care marchează că pietatea catolică accentuează pe carnal, pe când aici în dinamica aceasta şi orientarea aceasta iconografică ne angajează spiritual, aceasta e interesant, începe cu spiritul, pentru că e un angajament total, pentru a ne angaja cu răsuflare, cu corp cu tot, cu totul. Exerciţiile lui Ignaţiu de Loyola sunt un fel de magie, o magie albă de bună calitate şi la Pascal noaptea aceea a minţii. Eu nu dispreţuiesc lucrurile occidentale, dar vreau să vă arăt că este aici o mare

primejdie care a dus la sensualism, care este caracteristic catolicismului: cultul sângelui, cultul inimii, pe când aici se începe de la luciditate şi de la o orientare. Dar mai am ceva în legătură cu o afirmaţiune de azi dimineaţă, despre „chipul Sfintei Cruci”, cum este Crucea ortodoxă iconografic şi am adus documente, să discutăm pe fapte.

Se vorbeşte pretutindeni despre „Chipul Sfintei Cruci” şi în stihirile din catalogul nostru e vorba acolo de „Chipul Sfintei Cruci”. Va să zică Crucea are un chip: „In tezaurul capelei Santa…,

Aşadar, cea mai de seamă dintre bucăţile tezaurului este această cruce. Crucea aceasta în ansamblul ei este un total de viziuni ale vieţii Domnului, un total de şapte icoane. În inima crucii este naşterea Domnului, iar în jurul ei, ca o aureolă, celelalte momente care au înconjurat acest eveniment principal, în susul crucii Buna Vestire, la stânga „fuga în Egipt”, la dreapta „închinarea magilor” iar jos, tăierea împrejur şi botezul. Asta ne arată că crucea are un ansamblu de icoane. De aici, ce tragem noi concluziune?

Că viziunea fundamentală creştină este crucială. Aceasta o susţin clar şi o pot arăta din însuşi cuprinsul Evangheliei, că sunt patru Evanghelii nu din întâmplare. Canoniştii care au hotărât aceasta nu au hotărât trei sau cinci, ci au fost orientaţi pe această viziune fundamentală simbolică.

Va să zică în centru este Naşterea Domnului, nu răstignirea; deci din punct de vedere duhovnicesc naşterea Domnului face parte din jertfa lui Dumnezeu, nu este o născocire, este o serie întreagă, sunt apoi odăjdiile lui Leon al III-lea, care au fost trimise de la Bizanţ, o serie întreagă de lucruri. Prin urmare, Crucea a fost văzută şi de răsăriteni şi de apuseni la un moment dat, în sensul acesta iconografic. De aici urmează o serie întreagă de lucruri.

Astăzi în biserică ascultam acatistul Sfântului Nicolae şi-mi dădeam seama cum de fapt toate se trag tot de la acatistul perfect al Maicii Domnului, făcut pe crucialitatea aceasta.

Desigur, sunt în biserică şi reprezentări istorice, reprezentări întâmplătoare, dar eu vreau orientarea spirituală fundamentală. Chiar, iată ce spun în privinţa aceasta: „Problema mântuirii este o problemă de geometrie spirituală. Mântuirea corespunde unei orientări, unei determinări a punctelor cardinale spirituale.” Acesta e un limbaj impropriu duhovnicesc, dar este un limbaj pe planul unei înţelegeri între noi. Mai departe: „Este o necesitate tot aşa de poruncitoare ca aceea de a şti să înoţi dacă cazi în ocean.” Dealtmintrelea apostolii au cerut să fie învăţaţi să se roage. Este o ştiinţă a inefabilului.

Această ştiinţă este descoperită şi în imnologie, poate şi mai perfect, dar ea este o dogmă trăită în tot ceea ce se numeşte spiritualitatea creştină.

În ceea ce priveşte conceptul al treilea, al boului, aş putea spune că el este al normei, al jertfei. Aici, am spus aşa: „Problema supunerii; problema ascultării. (Am mai vorbit în treacăt de acel „abêtiser Vous” al lui Pascal)…”

De aici se începe: „Dacă inima nu e orbită de patimi, norma cerească, norma suverană a perfecţiunii morale duhovniceşti apare de la sine.” Şi mai departe, ca să vă lămuresc ce înţeleg cu vorba asia: „Tot ce trebuie să ştim

noi ca normă este înscris de la începutul veacurilor de către Dumnezeu în noi.” Prin păcat, prin pasiuni, lucrul ăsta s-a degradat şi atunci e necesară ceea ce se numeşte „pecetluirea lui Hristos prin minte”, prin introducerea minţii în inimă. Dar asta este tocmai reactualizarea „chipului” şi „asemănării”, care existau în noi de la început. Este un fel impropriu de a vorbi: „Colaborarea inimii cu mintea;” „Aflarea purităţii inimii…” „Realizarea cunoaşterii spirituale sau morale a judecăţii noastre duhovniceşti, care decurge din inima noastră proprie, pentru a ne face să cunoaştem valoarea morală a actelor noastre…”

Vedeţi? Accentul cade pe inima noastră, va să zică toată duhovnicia este de fapt actualizarea a ceea ce virtual suntem noi: Hristosul este de la începutul veacurilor în mine şi legătura venită pe urmă prin răstignire nu este decât o împlinire a mea prin toate lucrurile astea. De aceea atrag atenţia şi în realitate sunt spiritualităţi de acestea.

— Nu mai vorbesc de catolici, ca să nu-i învinuiesc prea mult, de multe ori îi scuz. Este cazul lui… Care nemaiţinând seama de chip şi asemănare, scrise de la început în tine, de la începutul veacurilor, adică de însuşi persoana ta, îţi creează o falsă personalitate, ca motiv şi ca fel de exprimare, ceea ce arată că se poate face şi din creştinism un fel de sugestie, adică să renunţi la fot ceea ce se numeşte fiinţa ta. Este o spiritualitate de natură falsă magică, care nu ţine seama de personalitatea mea, îmi sileşte personalitatea; poate fi grandios, poate fi minunat exterior dar în fond îmi tăgăduieşte fiinţa. De aici, o serie întreagă de nenorociri, de scandaluri. În spiritualitatea ortodoxă duhovnicia este virtuală şi au fost duhovnici tineri.

— Cazul lui Gherontie, călugăr de la Neamţ, care este luat ca duhovnic de către mitropolitul Grigore, cu care era coleg de şcoală, fiind cam de aceeaşi vârstă, numai puţin mai mare.

Despre rugăciunea inimii nu s-a scris nici o teorie (cum a scris de ex. Sf. Tereza pentru a explica şi cum există doctrina lui Ion…). De altfel, metodele acestea ale rugăciunii sunt nişte indicaţiuni şi niciodată un duhovnic, când te duci la el, el nu te învaţă intelectual: fă aşa, fă aşa! Ş.a.m.d., ci îţi dă indicaţii, aş putea să spun simbolice, să trăieşti lângă el; este, aş putea spune o adevărată iniţiere, nu în sensul istoric, nu în sens cărturăresc, ci în sensul oriental.

Totuşi, este şi o deprindere şi aici este partea paradoxală.

Dacă te apropii să înveţi lucrul ăsta, cum suntem noi în situaţiunea asta tragică, nu mai avem duhovnici în sensul de trăitori profunzi ai vieţii spirituale, din pricina păcatelor noastre, ale unei epoci laicizante, din cauza păcatelor mediului şi cred că nu numai nouă, s-a întâmplat şi în trecut, dar duhul cel viu trăieşte în biserică şi atunci când cineva se zbate cu tot sufletul lui, găseşte răspunsul şi găseşte şi posibilitatea vie de a nu se rătăci. Neapărat, e mult mai uşor când ai un sfânt lângă tine, dar e mai tragică situaţia celor de astăzi şi părintele Benedict Ghiuş o să vorbească de duhovnicie şi nu intru eu în partea care i se cuvine, dar vreau să spun că am văzut tragedia. Când m-am dus la text: textele se bat cap în cap şi atunci îmi ziceam: se poate să se bată sfânt cu sfânt?

Problema orientării este de altă natură decât o expresiune şi trebuie o libertate totală.

Iată ce spune Simeon Noul Cuvântător: „Iar adevărata…”

Vedeţi? Şi atunci când vii cu un om din lume şi intri în această problemă a rugăciunii inimii, intri într-un haos, te încurci. Trebuie o restabilire.

Eu vă spun rezultatul cercetărilor mele. Un trăitor a accentuat, din această trăire paradoxală, o latură şi i-a zis de ex. Atenţiune, luare-aminte, veghe ş.a.m.d. De fapt, în exprimările acestea felurite există o unitate şi ele marchează particularităţi spirituale, dar când cauţi însă în fond există un cadru general şi de experienţă. Eu spun că tocmai de aceea este necesară o orientare simbolică, de aici necesitatea unei chei simbolice fundamentale pentru ca să putem restabili această trăire. Altfel se poate să spună cineva:

— Mă duc la duhovnicul X…

Şi acolo am toată siguranţa! De aceea tot efortul meu de orientare simbolică fundamentală mai înainte de toate.

Ar trebui acum să vină la rând figura patra, a duhului.

Î. P. S. Sa:

— Iisus a spus arătând pruncii:

— De nu vă veţi face ca aceştia, nu veţi intra în împărăţia Tatălui.

SANDU TUDOR:

— Este o simplificare. Ce uşor mi-ar fi mie aşa… Dacă am avea la îndemână cheia asta să fii copil… Nu este o prostie, nici acel „abêtiser vous”. Eu mă pot reduce la „Tatăl nostru”, toată ziua.

C. NOICA:

— În lipsa duhovnicului vin simbolurile…

SANDU TUDOR:

— Suntem datori să ridicăm lucrarea până la stadiul lui Hristos.

Cine a citit Evanghelia simte că această trăire profundă este o realitate. „Fericiţi cei ce sunt săraci cu duhul,” care sunt aşa cum sunt pruncii; însă eu să fac pe pruncul fără să fiu, asta nu se poate şi atunci trebuie să ne zbatem, să ne zbatem ca Simion.

Î. P. S. Sa:

— Pe el îl înţeleg perfect.

SANDU TUDOR:

— Tragedia mea e că sunt intelectual, dar tragedia e a acelora care nu fac nici un efort. Eu împărtăşesc stadiul meu spiritual.

Î. P. S. Sa:

— Eu cred că atunci când te vei organiza în scris, tot ce ai susţinut, vei fi perfect înţeles.

SANDU TUDOR:

— Odată ce nu acceptăm simbolul Crucii…

Î. P. S. Sa:

— Cine îl respinge?

MIRONESCU:

— Tu ai spus prea multe lucruri.

SANDU TUDOR:

— Într-adevăr, când te duci într-o expoziţie de tablouri şi vezi prea multe, nu ştii care e centrul, dar Înalt Prea Sfinţite, lucrurile astea au o simplitate de copil, dintr-o privire te poţi mântui. Stai în faţa Crucii şi meditezi la valoarea dinamică de lucrare pe care o are simbolica Crucii şi din meditaţiunea aceasta intrând în cămara ta.

— Cum spune versetul: „Şi prin puterea Crucii…” Adică, ce e mai simplu? Să staţi în faţa Crucii, meditaţi şi ştiţi că în imaginea ei se ascunde toată dinamica şi orientarea noastră şi din aceasta, cu străduinţă, se desleagă problema simbolurilor, luate apoi în duhovnicie, care începe de la stadiul cel mai dintâi. Acum e greu să intrăm în problematica aceasta. Toată binefacerea acestei orientări, aici e toată povestea. La origine, tot ce v-am spus, este valabil pentru orice orientare.

MIRONESCU:

— Folosul cert din tot ceea ce spune Sandu, îndrăznesc să spun, e următorul: În lipsa posibilităţii de a fi orientaţi cu o mare autenticitate, în problemele care ţi le pui la stadiul acesta – nu trăim în secolul al XV-lea, suntem grevaţi şi de anumite servituţi, dar este şi o bogăţie într-un sens. Ei bine, în haosul acesta, angrenarea în autenticitatea ortodoxiei trebuieşte să aibe un punct de plecare şi anume un punct de vedere fundamental şi care să-ţi dea o cardinalitate sigură. Atunci, care este? Este Crucea. Ai expus o serie de motive din care rezultă, cu un mare grad de siguranţă, că aşa este, în plus o serie de indicaţii pe care trebuieşte să le luăm pe seama noastră, pentru a face un efort de a merge la adâncul lucrului.

Cred că asta e.

SANDU TUDOR:

— Se poate studia antifonic, la liturghie. Ceea ce este Crucea sus pe altar, este liturghia în cuprinsul bisericii: strane de o parte şi de alta, preotul şi tu. Faceţi d-voastră lucrul acesta, este foarte greu să împărtăşesc claritatea pe care o am. Claritatea trebuie să te angajeze. „Intră în cămara ta,” cămara te va învăţa. Am intrat în cămara mea şi am învăţat, am rămas înmărmurit câte probleme mi s-au pus, câte am aflat. Cuvântul „isihast” nici nu trebuie să-l spunem, pentru că este o unitate perfectă. Mântuitorul a realizat că viaţa este o liturghie cu semnificaţie universală, cosmică. Fiecare gest al Mântuitorului aş putea spune că a fost liturgic, nu întâmplător. El ne-a adus tipul perfect de viaţă perfectă şi aceasta în înţelesul liturgic şi simbolic. Această viaţă trăieşte în Biserică prin apostoli şi prin tot ce Este Biserica, prin absolut tot ce este Biserica. Este un lucru inefabil, de trăire, pentru că, ce este interesant, creştinismul nu este nici doctrină, nu este nimic decât este prin Mântuitorul şi ce e interesant că este bazat pe fiinţa umană şi într-o slujbă duhovnicească preotul care slujeşte merge în linie directă cu însăşi persoana Mântuitorului.

— Aţi văzut că Simion Cuvântătorul privea pe duhovnicul lui ca pe însuşi Mântuitorul.

Ca să accentuez, problema duhului este şi o respiraţiune, din respiraţiune.

— Aşa încât atunci când intri în problema rugăciunii ai să vezi că la început şi această trăire şi dormitul, şi cum mănânc, este o liturghie.

Există o unitate totală, toate felurile de trăire mistică au o unitate perfectă, care se rezumă, după mine, în simbolul crucii; atunci când te orientezi, nu mai este o problematică.

— Este o constatare.

C. NOICA:

— Această rugăciune este pe punctul de a fi pierdută?

SANDU TUDOR:

— Nu, pentru ea este o problemă de lucrare a Duhului în biserică, este o chestiune de stadiu. Eu am o linişte deplină; eu mă întorc la problema mea personală, eu nu sunt acela care păstrează garanţiile şi puterile bisericii; aceasta e o forţă care îşi rezolvă ea singură problemele, dar aceasta este o chestiune care ne priveşte imediat, eu n-am făcut teorie, să spun fiecăruia ce să facă. Pentru cel care nu e de stadiul meu, mă rog, îl pot ajuta altfel. Vreau să spun că tot ceea ce spun aici are o justificare în ansamblul întreg al trăirii spirituale.

CONSTANTIN NOICA: CUNOAŞTERE ŞI ASCEZĂ*

I Sărbătorim astăzi hramul Sf. Antonie Romanul. Alături de el, calendarul mai aminteşte de Isachie, Dalmat şi Faust, precum şi de Cosma Sihastrul; toţi sihaştri, toţi închinaţi postului şi vieţii duhovniceşti.

Întâlnirea aceasta, desigur, a făcut pe alcătuitorul programului nostru atât de frumos să pună ca temă pentru astăzi: „Asceză”. Şi „cunoaştere”, adaugă el fiindcă suntem intelectuali, fiindcă ne punem problemele în termeni de cunoaştere. Şi atunci, iată, dintr-o dată aceşti termeni polari: cunoaştere-asceză, propuşi unei dezbateri cât mai apropiate de gândul care ne-a adus aici.

Cunoaştere şi asceză. „Şi” are aici un sens adversativ. E ca şi cum am spune: om şi animal, destin şi libertate. Sunt termeni care nu se însumează; care se împotrivesc unul altuia; care se întregesc poate; care, în orice caz, stau într-o anumită tensiune.

Care este atunci adversitatea dintre aceşti doi termeni, ce a făcut pe autorul programului să împotrivească asceza cunoaşterii?

La prima vedere, cunoaşterea este ordine: ordinea raţională, o schemă; asceza, este viaţă, trăire, experienţă vie. Deci, iată opoziţia dintre sens şi rost viu, dintre ordine şi viaţă. Cu un alt termen: dintre rigoare şi aventură în sensul plin al cuvântului. Aşa e la prima vedere.

— Şi bănuiesc că aşa a fost gândită opoziţia aceasta.

Aş răsturna-o însă şi aş găsi opoziţia, aceloraşi termeni atribuită însă răsturnat ascezei şi cunoaşterii. Adică, aş spune că într-un anumit sens, „cunoaşterea”, ea este viaţa; şi într-un anumit sens, „asceza”, ea este ordine şi rigoare. Fireşte, „viaţă” de alt tip „rigoare” de alt tip; dar atributele vieţii sunt aici, în cunoaştere; şi atributele rigorii, feţele felurite ale ordinei sunt dincoace, în asceză.

Dar iată ce vreau să spun. Mă gândesc, răsturnând această opoziţie „ascezăcunoaştere”, în care am „cunoaştere-viaţă” şi „asceză-ordine”.

— Mă gândesc că de obicei se găseşte în cunoaştere numai schemă, ordine raţională. Dar nu e ea şi viaţă? Un scriitor spunea într-o zi ceva tulburător. Spunea anume: cine a folosit mai mult bolnavului de friguri: medicul care a stat la căpătâiul lui şi 1-a îngrijit, sau aventurierul care în rătăcirile lui, a descoperit arborele chininei?

Aventurierul acesta pornise – voit sau nu – spre cunoaştere, întreprindea un fapt de cunoaştere; în schimb într-un anumit sens, în sensul rău, pentru că lucrurile pot avea şi o faţă rea, medicul acela care a stat la căpătâiul bolnavului trăia etica ascetismului, era omul datoriei, se lipsea pe sine de atâtea lucruri, ca să se supună unui comandament: de a sta la căpătâiul unui bolnav pe care, poate că nu el, ci totuşi, celălalt, aventurierul, avea să-l vindece.

Cunoaşterea este, aş spune, întotdeauna această aventură. Am să aleg cunoaşterea cea mai riguroasă: cunoaşterea ştiinţifică, despre care un om de ştiinţă însuşi spune că se naşte din vis. Un chimist.

— Dacă nu mă înşel Kekule, spunea:

— Visaţi domnilor, visaţi, poate descoperiţi ceva! Cei care cunosc raţionamentul matematic, ştiu câte surprize şi cât de puţină logică este în descoperirea lor; fiind totuşi perfect logice în desfăşurarea şi expunerea ei.

Cunoaşterea, deci, îmi pare de această dată a avea atributul cuceritor, atributul atrăgător al vieţii. Cunoaşterea e cea care are bucuria întâmplării, bucuria ineditului.

Gândiţi-vă la tot ce face viaţa noastră de speculaţiune. Nu geometrismul acela al lui Descartes care se atribuie de obicei cunoaşterii. A merge de la simplu la compus e doar un exerciţiu şi o asemenea viaţă speculativă 1-ar plictisi însuşi pe Descartes. Nu asta susţine elanul unei vieţi de gândire ci: surpriza, neaşteptatul, posibilitatea de a te găsi pe tine în lucruri atunci când nu

* NOTĂ: Publicăm încă două Conferinţe ţinute în acelaşi cerc la Cernăuţi, în acelaşi an 1943, de către Constantin Noica şi Prof. H. H. Stahl, 3 august 1943 (Şedinţa Cercului de dimineaţă).

Te aştepţi şi de a găsi lucrurile din afară în tine, atunci când nu te aştepţi.

În timp ce dincolo.

— În planul deocamdată lipsit de plinătate al ascezei, este o condamnare a distracţiei, condamnare a viselor, cum se spune cu alt termen, condamnare a tot ce e căutare vagă, a tot ceea ce este nesiguranţă, a tot ceea ce face, totuşi, farmecul vieţii. Aşa încât, vedeţi, cunoaşterea se ridică de această dată, în faţa unei anumite asceze, a unei anumite rigori, a unei anumite vieţi disciplinate, cu toate atributele luminoase ale vieţii. Asceza aşa înţeleasă e a neîntâmplării. Într-un sens, aş spune, cuvântul cu toată îndrăzneala lui: e nerodnicie, câteodată.

Ca să-mi ilustrez gândul, folosesc o parabolă care mă stăpâneşte de multă vreme şi din care – putem vorbi la persoana întâia, putem spune aici ce simţim şi cum simţim lucrurile —, din care am făcut, puţin, înţelesul vieţii mele morale: Parabola fiului risipitor şi a fratelui lui.

Accentuez şi a fratelui lui, pentru că parabola nu este numai a fiului. Fiul stă în cumpănă cu fratele. Fiul rătăceşte în lume solicitat de toate ispitele, îndemnat de toate curiozităţile, aş spune: însetat de toate cunoaşterile; cumpănit fiind de fratele care stă acasă, disciplinat de toate ascezele, cuminţit de toate ascultările. Numai aşa are plinătate parabola.

— Numai aşa, punând cei doi poli faţă în faţă, poţi face din această parabolă cea mai înaltă lecţie întâlnită, în ceea ce priveşte viaţa morală creştină. Viaţa creştină aş zice; viaţa în duh creştin; fiindcă dacă spun „moral", spun prea puţin. Dacă n-ar fi decât viaţa morală, viaţa creştină ar trece de partea fratelui; ar trece mai mult de partea fratelui. Dar e viaţă.

Analizaţi puţin pe acest frate, acest frate pe care-l simt concret, îl port cu mine, ştiu cărţile pe care le citeşte.

— Simt de pildă că iubeşte scriitorii clasici de tipul lui Cicero (autorii în sensul prost clasic). Gândiţi-vă la acest frate – pe care îl văd judecând de pildă, războiul de azi – gândiţi-vă câte tristeţi sunt în el, la capătul ascezelor lui, la capătul cuminţeniilor lui şi câtă neînţelegere. În clipa când se întoarce fratele, el e stăpânit de invidie. O umbră de orgoliu trece peste sufletul lui. – „Eu tată, am fost cuminte, am ascultat, am primit numai ce mi-ai dat tu, şi iată..."

Gândiţi-vă puţin cât de bun este, în sensul prost al cuvântului – acest frate al fiului risipitor. El regăseşte cel mult o viaţă morală, o viaţă morală de comandamente. O viaţă morală de imperative, pe care până şi filosofia a ştiut s-o depăşească.

— Căci să nu credeţi că în pragul său de sus filosofia este viaţa morală, ci este viaţă pur şi simplu; viaţă pe care filosofia nu o găseşte cu plinătatea religiei, dar tot viaţa spirituală. Ei bine, fratele acesta rămâne la pragul vieţii morale, nu întâlneşte decât câteva comandamente, nu săvârşeşte decât câteva supuneri. Şi aceleaşi stări le întâlneşti dacă te angajezi adânc în asceză, nu numai ca tehnică, dar şi ca un rost adânc de viaţă. Gândiţi-vă de pildă că în Pateric sau atâtea cărţi despre viaţa pustnicilor găsim o mulţime de exemple de acestea. Gândiţi-vă câţi oameni, dăruiţi aparent vieţii duhovniceşti, nu şi-au pierdut viaţa! Este aproape înspăimântător să vezi că, în chilie sau în lume nu importă.

— S-a putut face zadarnic asceză. Ştiţi poate pilda celor trei fraţi – i-aş numi: „cei trei fraţi ai fiului risipitor," cei trei fraţi cari vin la un pustnic şi-l întreabă dacă au făcut cu adevărat ce trebuia să facă.

Unul spune:

— Părinte, am învăţat pe din afară Biblia. Părintele îi răspunde:

— Ai risipit vorbe în văzduh.

Al doilea spune:

— Părinte, eu am scris din nou toată Biblia. La care părintele îi răspunde:

— Ai pregătit pergament pentru ferestre.

Al treilea spune:

— Părinte, în chilia mea au crescut buruieni (aşa de singur am stat).

Părintele îi răspunde:

— Ai izgonit de la tine virtutea ospitalităţii.

Vedeţi, oamenii aceştia erau buni.

— Sau credeau că sunt, făceau ceva din ceea ce e al virtuţii. Cu toate acestea, greşeau.

Sau, luaţi exemplul celălalt, al lui Heron. Acest Heron, care trăise în pustnicie ani de zile, zeci de ani, e la sfârşit ispitit de diavol să se arunce în fântână pentru că va scăpa, pentru că Dumnezeu îl va scăpa, ca un semn al voinţei sale. Şi Heron se aruncă. Abia îl scapă cu viaţă ceilalţi fraţi, şi încăpăţânarea lui, a lui Heron, de a crede că totuşi avusese dreptate, că nu fusese ispitit de diavol, ci era încercarea lui Dumnezeu şi dovada curăţeniei lui, face pe ceilalţi, în clipa când moare, abia să-i acorde dreptul de a-l înmormânta creştineşte, de a nu socoti că-şi luase singur viaţa. Aşadar, trăise în pustie cincizeci şi mai bine de ani, respectase toate comandamentele, fusese mai desăvârşit ca fratele fiului risipitor şi totuşi, sfârşise aşa: îngăduit să nu fie în rândul celor fără de lege. Vedeţi deci câtă tristeţe şi câtă nerodnicie pot fi într-o anumită asceză.

— Greşit înţeleasă.

Negreşit, aşa cum v-am înfăţişat eu lucrurile, răsturnat, cunoaşterea este viaţă în vederea unei rigori pe care se poate să nu o atingă. În două cuvinte, cunoaşterea este sau ştiinţifică, sau filosofică.

Cunoaştere ştiinţifică e viaţă sau fapt de viaţă, pentru că e vorba de un iraţional acolo, care vrea să se raţionalizeze.

— Nu? De căderea pietrelor, curgerea apelor. Ştiinţa vrea să spună care este legea căderii pietrei şi de ce se îndrumă aşa apele? Deci, un iraţional care se raţionalizează. Filosofia are altceva, aş spune, tot ceva al vieţii, nu iraţional, dar o subiectivitate care vrea să se obiectiveze, să ajungă cum se spune la un Weltanschauung, ceva care vrea să fie expresiune valabilă pentru alţii. Nu reuşeşte, dar tinde. Aşadar, la ştiinţă, raţionalitate, la filosofie, obiectivitate.

— Iată către ce tinde această viaţă, această căutare, această – cu un termen al lui Platon – vânătoare a minţii în cunoaştere. Nu ajunge însă aici.

Cunoaşterea e viaţă care poate să nu ajungă la rigoare.

Dar şi asceza este rigoare care poate să nu ajungă la viaţă. M-am străduit să vă arăt aceasta, şi poate cele câteva exemple, v-au dat de gândit pe această temă.

Ce înseamnă atunci răsturnarea aceasta pe care o fac înţelesului prin: Cunoaştere – fapt de viaţă şi asceză – rigoare; ce înseamnă tot ce v-am spus? Înseamnă că poţi lua viaţa şi poţi lua ordinea, fie ca tehnică, fie ca scop; fie ca mijloc, fie ca ţintă. Adică: cunoaşterea are ca mijloc efervescenţa aceasta a vieţii şi vrea ca scop, să atingă un plan al obiectivităţii, al ordinei. Asceza are ca tehnică ordinea, are ca tehnică rigoarea şi vrea, ca scop, să atingă o viaţă a plinătăţii. Viaţă sau ordine, nu mai pot sta exclusiv de o parte sau de alta, pur şi simplu pentru că, îndeplinind alte funcţiuni sunt şi aici şi dincolo.

Şi ce salvează atunci asceza? Toată problema stă aici. Am văzut că o simplă tehnică, adică tehnica rigoristă, tehnica aceasta a ordinii ascetice nu o

poate salva. Vrednicia nu e de-ajuns; trebuie învrednicire. Nu e destul să te vredniceşti; trebuie şi să te învredniceşti.

Ce poate face din asceză un exerciţiu fructuos, nu un simplu exerciţiu orb? Ce poate face din ea, spre deosebire de cunoşterea noastră laică, întotdeauna nerodnică până la urmă, în sensul absolut – ce poate face din ea un exerciţiu cu adevărat rodnic? Un singur lucru: aşezarea dintr-o dată în ţintă.

Accentuez „dintr-odată”. Ca să vă luminez ce vreau, dau un citat: „Nu m-ai căuta, dacă nu m-ai fi găsit.” Nu-ţi este îngăduit să faci asceză dacă nu ştii de la început tot ce ai să ştii mai târziu, în amănunt; dacă nu ştii dintr-odată ce vei desfăşura mai târziu parte cu parte.

Posibilitatea aceasta de a te situa dinainte în scop, de a şti dinainte în ce ai să găseşti, aceasta salvează asceza. Şi de aici, după cât pot înţelege – tristeţea şi zădărnicia tuturor acelor vieţi care făceau exerciţiul căutării, dar care fără să-l fi găsit dinainte, pe Dumnezeu îl caută degeaba pe calea ascezei. Aceasta e dat ascezei şi asta face cu putinţă biruinţa ascetului.

În cunoaştere o asemenea biruinţă nu e cu putinţă. Nu te poţi aşeza, dintr-odată, în ţintă (care e ordinea, adevărul). Căutând ordinea cu mijloacele tale, ale vieţii, n-ai s-o găseşti, ci ai să rămâi în viaţă într-o dezordine pură, în iraţionalitate, în subiectivitate. Fireşte, atingi un adevăr; dar îl depăşeşti; atingi o ordine, dar o dinamitezi singur, îţi creezi singur soluţia dezordinei.

O singură încercare s-a făcut de a da şi cunoaşterii sensul acesta de biruinţă a spiritului care se aşează dinainte în scop, calea nemaifiind decât regăsirea a ceva ce aveai dinainte; anume tomismul. Tomismul apusean spune:

— Nu cunoşti un lucru decât pentru că îl ştii, pentru că trăieşti ceva, eşti ceva. Eşti obiectul, de aceea îl poţi cunoaşte; adică, tomismul se aşează dinainte în ţintă, în ţinta drumului său, pentru ca după aceea să îngăduie desfăşurarea spiritului către ţintă. Exact cum face asceza: ai dinainte pe Dumnezeu, după aceea îl cauţi. Dar tomismul nu este pentru noi, nu e pentru ceasul nostru; nu e pentru lumea aceasta a noastră.

Şi atunci, cunoaşterii îi rămâne destinul acesta de a avea atributele vieţii, de a avea multe din biruinţele prezente ale vieţii, dar de nu a avea biruinţa finală. În timp ce ascezei îi sunt date multe înfrângeri – mult mai multe decât cunoaşterii – mult mai mult amar decât cunoaşterii: cu nădejdea însă şi uneori cu reuşita unei biruinţi finale.

Dacă aşa stau lucrurile, atunci eu nu mai pot să vă înfăţişez meditaţiunea mea aşa cum voiau organizatorii, sub titlul: „Cunoaştere şi asceză”. Aş spune: „Cunoaştere sau asceză”.

Cunoaştere şi asceză, stând alături, chiar în adversitate, nu mai văd. Căci dacă a întâlnit pe Dumnezeu, cel ce face asceză adevărată, nu poate să nu-l caute. Iar dacă nu 1-a întâlnit, nu poate să-l caute. Sau îl caută atunci peste tot, orbeşte; aproape deznădăjduit, aşa cum îl căutăm noi în cunoaştere.

II DESPRE SPIRITUALITATEA ROMÂNEASCĂ*

Să mă iertaţi dacă nu am să fac o expunere care să aibă vreo legătură, decât foarte îndepărtată, cu problemele de teologie. Dar totuşi am dorit să iau cuvântul, ca să spun şi eu câteva lucruri în cercul nostru de gândire, mai mult ca un fel de participare a mea la aceste lucrări.

Am să plec de la una din afirmaţiile pe care le-a făcut Înalt Prea Sfinţia Sa şi care m-a izbit, deşi n-a fost făcută decât în treacăt.

Înalt Prea Sfinţitul spunea că poporul românesc se deosebeşte de popoarele vecine, în tot felul lui de a fi şi din pricina faptului că a avut parte de câteva veacuri mai mult de creştinism. Este aici un lucru asupra căruia s-ar putea cineva opri ca să mediteze.

Cu alte cuvinte, faptul că un popor trăieşte veacuri de-a rândul o anumită religie, o anumită credinţă, reuşeşte să dea acestei societăţi un fel de a fi care îl deosebeşte de altele!

Fără îndoială că aşa este.

Vedeţi, noi trăim în răsărit şi avem oarecare legături cu apusul. Suntem legaţi de apus, unii poate mai direct, prin tradiţiuni familiale, alţii doar prin învăţătura făcută, prin cărţile şi şcolile de acolo. În apus, au fost şi acolo popoare care au trăit multă vreme sub oblăduirea unei anumite religii şi totuşi, o deosebire există între ei şi noi din acest punct de vedere. V-aş arăta felul cum am văzut eu aceste lucruri, pentru ca, eventual să mă opriţi şi să mă corectaţi, acolo unde aş greşi.

Mi se pare că trăsătura caracteristică pentru felul de trai al apusului, este ideea de stat lumesc; căruia i s-a supus în bună parte şi biserica în aşa măsură, încât parcă ar fi două idei de stat lumeşti, existând în Occident: este statul lumesc pe care îl au Împăraţii, care e cu faţa întoarsă către trecut, către ideea de stat roman, cu dorinţa de a întemeia un imperiu universal ecumenic; şi este celălalt imperiu al bisericii, care e cu faţa întoarsă spre viitor. Dar care şi unul şi altul, reprezintă totuşi o formă de organizaţie de stat; ceea ce are şi un mare înţeles şi din punct de vedere religios, că nu este vorba numai de un fenomen social, ci şi de un punct de vedere religios. Problema salvării de pildă, pentru apusean este o problemă care nu îl priveşte pe individ, ci priveşte exclusiv organizarea aceasta de stat, lumească aş putea spune, a bisericii: biserica are această datorie să privegheze ca toţi participanţii la această biserică să fie aduşi pe calea salvării. Garanţia salvării este această participare a ta la viaţa de stat bisericească. Eşti, cum s-a spus, un toiag în mâna celui care te duce pe drumul cel bun. După cum, în viaţa cealaltă, de stat politic, acelaşi lucru se poate vedea; din punct de vedere al organizării politice, eşti dator să fii un cetăţean bun, care plăteşte fiscul regulat şi face armată, care este adică, în regulă cu împăratul.

Din lupta aceasta a celor două imperii – şi aici s-ar putea arăta în amănunţime care au fost viciile care au dus la neîmplinirea, nici a unuia, nici a altuia, s-a născut o altă faţă a

* Prof. H. H. Stahl, Despre spiritualitatea românească, 6 august 1943. Şedinţa cercului de după-amiază.

Lucrurilor în care un fel de ispăşire a dus la fărâmiţarea acestor popoare, prin ceea ce se numeşte fenomenul protestantismului, care îşi are şi el foarte multe aspecte sociale – asupra cărora nu insist – şi în care individul, omul izolat este lipsit de orice fel de sprijin al bisericii.

Pentru a găsi calea mântuirii individul este el însuşi stăpânul lui; el judecă, el acceptă, în măsura în care i se pare că pe o anume cale este adevărul. Ca atare, în dumul pe care îl apucă, el nu are decât o singură garanţie; aceea a putinţei lui de a judeca. Mintea lui este singurul lucru care îl povăţuieşte să meargă într-o parte, sau în cealaltă parte.

În răsărit lucrurile sunt cu desăvârşire altele. Pentru că, de pildă ca să luăm exemplul ţărilor româneşti, aici nu s-a trăit o viaţă de stat; poporul românesc nu a cunoscut propriu-zis, viaţa de stat, care la noi e foarte recentă. Am putea să spunem că de abia din veacul al XIX-lea, ideea de stat propriu-zis se creează, de o serie întreagă de oameni care s-au întors din apus cu această psihoză: necesitatea unui stat napoleonian.

Vechile noastre descălecate aveau alt caracter, care nu era acesta al statului. Aceste mici formaţiuni n-au avut niciodată putinţa să cuprindă laolaltă, pentru o bucată de vreme mai mare, întreg neamul românesc. Neamul a trăit în afară de formele sale de stat; formula de stat s-a aşezat peste el doar pe o bucată mică de pământ şi doar pe un interval mic de timp.

Adevărata istorie a naţiunii româneşti se duce în afară de stat. Ca atare, însăşi problematica catolică şi prin consecinţă şi cea protestantă, nu are o legătură organică cu viaţa noastră socială. Dar ce a existat atunci la noi, aici?

A existat un lucru, care este cât se poate de interesant, prin faptul că îşi găseşte, din nou, o corespondenţă religioasă; a existat viaţa de obşte. Există o obşte religioasă, despre care îmi propun să vorbesc în încheierea acestui cuvânt, căreia îi corespunde la noi în ţară şi o obşte socială. Sociologul, chiar dacă este cu desăvârşire lipsit de orice preocupare religioasă, atunci când studiază fenomenul social de la noi, constată cu surpriză că există o formă de viaţă socială, căreia nu i se poate da alt nume decât acela al „obştei”. Înţelesul este, pentru urechile noastre, cam greu de prins, pentru că urechea noastră este viciată. Când zicem „obşte” ne gândim imediat la „obştiile de arendare” şi la alte lucruri, cu totul moderne, iar nu la înţelesul cel adevărat al cuvântului. Lumea noastră cărturărească, în genere, nu cunoaşte ce este acest fenomen al obştei, nu ştie să vadă cât de interesant este. Este un trai laolaltă, al unui grup de oameni, care nu are diferenţiat un organ de conducere propriu-zis, care se conduce prin grupul el însuşi, în trăire laolaltă a grupului, care este aşa de puternic închegat ca grup, încât însuşi pământul pe care stă formează un „trup” de moşie, individualist şi nici potrivit unui plan impus de către cineva, ci după un plan care iese din însăşi natura trupului de moşie şi a organizării obştei oamenilor. Este o foarte bună şi foarte cuminte rânduială care există în satele acestea. Din punct de vedere juridic, constatăm că există „obiceiul pământului” care nu are nici caracter de stat şi nici nu este o creaţiune individuală, ci este o creaţiune colectivă, pe bază de devălmăşie. Dacă mergi mai departe, până şi

în fenomenul pur spiritual există lucruri tulburătoare, pe care am încercat să le strâng într-un tot, ca să le putem înţelege, sub forma unei teorii pe care am fost nevoit să o intitulez „obştea pe bază de tradiţie difuză”. Iarăşi, este inutil să intrăm în amănunte. În orice caz, această obşte este o realitate vie şi complexă, cuprinde toate laturile vieţii omeneşti. Atunci e foarte firesc ca această obşte să aibă şi o viaţă religioasă corespunzătoare.

Ei bine, sistemul acesta religios care corespunde acestui fel de viaţă, îl bănuiţi, este cel ortodox. Pentru că ortodoxia, viaţa religioasă ortodoxă, este o viaţă de obşte. Nu se poate concepe ortodoxia de unul singur; nu se poate concepe ortodoxia numai a bisericii, care îşi impune normele de conduită, ci este o trăire laolaltă a unui grup de oameni. Şi atunci problema salvării de data aceasta, nu mai este dată în mâinile bisericii, sau lăsată pe seama puterii tale de a gândi, ci cu totul altei garanţii; aceea de a nu te despărţi de obşte, de a nu te desprinde de obşte. Apostazia, primejdia ereziei începe din momentul în care un om se desprinde din obştea sa, pentru a încerca aventuri singuratice. Se poate arăta de ce: pentru că aceste obşti umane, sub aspectul lor pur uman, au un caracter quasi-nemuritor; ele nu se inventează cu fiecare generaţie de oameni; în ele se scurg oamenii, cum curge apa pe un Fluviu. Totuşi se cunoaşte acest fluviu şi obştea aceasta este ca un vas, în care oamenii mereu se preschimbă, dar vasul rămâne acelaşi, neîntrerupt de sute de ani, de mii de ani, necurmat, de la cei dintâi care au primit tradiţiunea, din partea celor îndreptăţiţi să spună despre ce e vorba. Aşa că dacă această obşte, dacă într-adevăr a fost adânc frământată de creştinism, cum o spunea Înalt Prea Sfinţitul; dacă religia creştină a avut multe-multe veacuri, în care a frământat obştea aceasta românească a satelor noastre, fără îndoială că această potrivire trebuie să fie mai mult decât o potrivire de schemă logică; trebuie să fie o realitate vie. În viaţa obştei noastre trebuie să regăsim prezentă o gândire dogmatică, o trăire potrivit unor anumite principii religioase. Şi mai mult decât atât. Această obşte trebuie să fie contagioasă.

Adică, învăţătura se face în Occident, la romano-catolici, prin catehizarea ta de către cel care îţi este părinte spiritual, la protestanţi, prin citirea ta, de unul singur, acasă, a cărţilor sfinte, dar la noi se face prin contagiune directă de la semenii cu care trăieşti într-o anumită obşte.

Dacă îmi îngăduiţi, am să vă fac câteva mărturisiri personale în această privinţă.

Domnilor, vorbeam despre lucruri pe care le-am scos din cărţi. Sunt apusean de felul meu şi am trecut în tinereţea mea – îmi pare bine că sunt aici între prieteni şi pot face mărturisiri ca între prieteni, am trecut, în tinereţea mea printr-o epocă în care problema religioasă era pentru mine inexistentă, sau mai mult decât atâta, judecată puţin cu dispreţul omului care a ajuns să vadă anumite lumini ale ştiinţei. Să nu credeţi că aş fi putut fi zguduit pe calea unei argumentaţiuni, căci orgoliul din mine m-ar fi împiedicat să primesc sfaturile unui duhovnic; ar fi fost cred, foarte greu să trec la altceva decât ceea ce eram.

Meseria m-a făcut să mă duc prin sate, prin sate multe, de mulţi ani de zile şi am început să văd acolo şi să trăiesc acolo, în obştea satelor, foarte multe lucruri.

Am întâlnit, e drept, şi oameni.

— Niciodată n-am să uit cât datorez eu anumitor oameni. De pildă, e pentru mine o plăcere să-mi amintesc de părintele Ioan, pe lângă care am trăit luni întregi de zile. Nu m-a învăţat teologie, deşi ştia foarte multă. Dimpotrivă! Dânsul îşi făcuse studiile în Rusia, într-o vreme când tot ceea ce învăţau oamenii în facultăţile teologice din Kiev, unde îşi făcuse el studiile, era oarecum pătat de scientism. Mintea lui era destul de încărcată cu probleme: Darwin, Spencer, Hoeckel. Însă nu conta la el ce ştia şi ce credea; la el era interesantă şi plină de învăţăminte viaţa lui. Viaţa lui era o viaţă perfect ortodoxă şi impresionant ortodoxă. Era un om care de mic venise într-un sat şi a cărui viaţă întreagă fusese închinată acestui sat, pe care îl transformase cu desăvârşire, încât nu se mai putea asemui ceea ce fusese, cu ceea ce era. Totul era ieşit din vrednicia acestui om, care îşi permitea deseori să glumească faţă de câteva idei scoase din cărţi, dar care nu-şi îngăduia un moment de slăbiciune în ceea ce priveşte solidaritatea lui cu oamenii lui. Vă spun un singur lucru, care m-a impresionat adânc. Povestea din 1917, când a venit răsmeriţă, revoluţia din 1917, şi poporenii lui din sat au hotărât să facă un soviet. Dar el îi avea aşa de bine în mână, încât oamenii s-au dus la preotul lor să-l întrebe ce este de făcut. Atunci el le-a spus:

— Bine, dacă aşa v-aţi hotărât (era vremea când mânăstirile se goliseră, fugiseră toţi ca să scape de răscoală), dacă aşa e porunca să facem soviet! Foarte bine! Însă e vorba să îngropăm întâi pe cel vechi (murise tocmai ţarul). Zic să facem întâi o slujbă de pomenire pentru ţar, să-i facem îngropăciune, aşa cum se cuvine!

I-au făcut rugăciunea ţarului, cum se cuvenea, cu sovietul. După aceea s-a declarat preşedintele sovietului.

I-am spus: Părinte, nu-ţi era frică s-o iei pe căi greşite. Şi atunci mi-a spus un lucru uluitor: Astea sunt sufletele care mi-au fost date mie în pază şi eu nu-i pot lăsa, măcar de ar lua-o în altă parte decât trebuie. Eu mă duc după ei; tot mai bine cu mine, decât fără mine!

Şi v-aş mai putea spune şi alte lucruri care sunt de neînchipuit. Eu aveam obiceiul să stau să stenografiez ceea ce îmi povestea şi am o carte destul de groasă despre aceste lucruri, pe care am dat-o la tipărit. Îmi amintesc o poveste pe care mi-a spus-o el, într-o seară, ca să-mi lămurească anumite lucruri (şi care nu figurează în această carte, căci mi-a căzut creionul din mână şi n-au putut să stenografieze aceste lucruri). Daţi-mi voie să v-o spun: Spunea că în satul lui era un tânăr care apucase pe alte căi decât cum trebuie: înnebunise şi atunci preotul a simulat că are nevoie să se ducă într-un sat vecin. Era iarnă. Şi au plecat cu căruţa şi mergând înspre Năpădeni 1-a luat la întrebări, ce-i cu el? Şi atunci a aflat de la acest om că vrea să se călugărească.

— De ce vrei să te călugăreşti? Nu eşti în stare să te faci călugăr, o să fii un călugăr prost; mai bine să încercăm să te facem deocamdată un om bun.

Omul a spus care era dificultatea lui. Era despărţit de soţie.

— Despărţit de fapt, că nu avea bani să plătească pentru facerea formelor de divorţ şi era singuratec. Ar fi vrut omul să se căsătorească din nou, dar nu putea; era extrem de încurcat şi complet zăpăcit din această pricină. Nu îndrăznea să-şi ia altă soţie, deoarece nu era dezlegat de căsătoria cea dintâi şi omul înnebunise din această pricină. Şi acum un fapt extraordinar, care nu ştiu dacă poate fi justificat canonic, dar vă spun că pe mine m-a pus pe gânduri. Părintele Ioan i-a spus: Nu-ţi rămâne altceva de făcut decât să te aşezi om în rândul oamenilor. Du-te, ia fată curată, care vrei, şi trăieşte cu ea.

— Părinte, nu se poate, e păcat!

— Te dezleg!

— N-ai puterea asta.

— Ba da!

Şi au oprit în miez de noapte, s-au întors, au intrat în biserică, preotul s-a îmbrăcat în odăjdii şi printr-o slujbă făcută a luat păcatul acestui om pe grumazul lui. Şi omul a fost lămurit, s-a liniştit şi în câteva luni de zile a putut să fie aşezat în deplină rânduială cu toţi ceilalţi.

Vedeţi, este un fel de a te angaja cu obştea ta, care este extraordinar. Un protestant nu ar putea să ia asupra lui grija unei asemenea poveri. Trebuie să vă spun că omul acesta este aşa de extraordinar în făptura lui, încât l-au respectat şi sovieticii. Imediat după recucerirea Basarabiei m-am dus să-l văd, l-am găsit bolnav, totuşi respectat deplin de către sovietici, care n-au avut ce face pentru că satul întreg a sărit în apărarea lui.

Tot cu multă dragoste ar trebui să povestesc şi de preotul Nicolae din Vrancea, de la care ţin şi eu aproape toată cheia învăţăturii mele în anumite domenii şi care iarăşi a fost un om care a luptat o viaţă întreagă, nu pentru el, ci pentru sătenii de care se legase, un om cu care eu am avut mai adeseori, legături, pentru că el e acela care a pus stăpânire pe mine şi m-a forţat aproape să fac anumite lucruri şi pe care le-am făcut ca fiind foarte fireşti, de dragul lui; el m-a luat – mă pricepeam, nu mă pricepeam – să-i slujesc drept „ţârcovnic” la slujbele pe care le făcea; el m-a obligat să umblu pe la toate mânăstirile de acolo, mă lua şi mă punea să vorbesc în biserică. Aşadar, un om care a reuşit să mă răstoarne, nu pe cale de convingere, ci pe cale de necesitate (trebuie să-l ajut pe el…). A murit părintele Nicolae.

— Eram în Transnistria când într-o bună dimineaţă am povestit celor din jurul meu că l-am visat pe părintele Nicolae plecând… Într-adevăr, murise cu o zi înainte, singura dată când am avut acest fel de vestire, de legătură stranie… Un om care ţinuse la mine, sunt foarte sigur.

Învеţi de la oamenii aceştia, care sunt în duhul acesta, dar învеţi mai mult de la obşte, ea însăşi, care, atunci când eşti în mijlocul ei, te obligă la participare, într-o asemenea obşte nu poţi sta ca simplu observator străin, să te uiţi la ei, ca un observator, cu creionul în mână, este imposibil, pentru că

ei te amestecă în viaţa lor, îţi atribuie imediat un rost anumit. E cu neputinţă să nu participi la această viaţă. De pildă să vă spun cum am citit pentru prima oară „Visul Maicii Domnului”, care nu lipseşte niciodată din şerparul oamenilor vechi de la ţară.

Eram în Haţeg, plecasem cu nişte negustori de oale. Acolo sunt sărbători care se ţin prin sate. Plecasem să facem un turneu general de vânzarea oalelor şi seara mă puneau să le citesc eu; aşa că vrând, nevrând am citit „Visul Maicii Domnului” pentru aceşti oameni. La fel trebuie să participi la botez, să participi la nunţi, să participi la înmormântări, să participi la toată seria de fapte de trăire, de la bucurie până la durere, căci constituie viaţa oamenilor acestora. Şi vă spun că lucrul este contagios; simţi că trece ceva de la ei spre tine.

Aş voi acum, ajuns la întemeierea acestei afirmaţiuni; că obştea care trăieşte în duhul creştin e în stare să-ţi transmită anumite lucruri, aş voi să trec la afirmaţiunea răsturnată. Să ne Punem întrebarea rostului pe care îl poate avea un individ izolat faţă de această problemă.

Vedeţi, problema salvării individului, este o problemă care este foarte firesc pentru un apusean; dar nu ştiu dacă instalarea pe această problemă: „cum să fac să mă scap eu pe mine?” este într-adevăr de duh ortodox. Eu cred că, într-adevăr, trebuie să pui accentul pe altceva. Se poate întâmpla ca această obşte creştină, care trăieşte în satele noastre astăzi, să nu mai fie întru totul pe calea cea bună. Obştea aceasta se sparge. Viaţa aşa cum o cunoaştem noi la oraş, este o viaţă pe care o trăiesc şi ei; crizele pe care le cunoaştem noi, le cunosc şi ei; dacă există o anumită adumbrire a unei plinătăţi de viaţă în biserica noastră, există fără îndoială şi în ei. Ca atare, dacă se pune problema unei mântuiri individuale, trebuie pusă întreagă, trebuie făcută în aşa fel încât această mântuire, această îndatorire de credinţă, această pătrundere până în faptele cele mai mărunte ale vieţii duhului creştin, să se întâmple şi pentru ei, nu numai pentru noi.

M-a izbit întotdeauna ceva în calendarul nostru creştin. Am cerut astăzi părintelui să-mi dea sinaxarul ca să-mi aduc aminte ceva. În calendarul nostru apar foarte des sfinţi care nu sunt trecuţi cu numele. Nu vorbesc de pildă de cunoscuţii „cei patruzeci de mucenici” care au pătimit la Sevastia, dar de pildă sunt dintr-odată pomeniţi „sfinţii 20000 mucenici”, dintr-odată 20000 care sunt toţi sfinţi şi care îşi au locul lor. Uneori grupul acestei obşti, acestei turme de sfinţi care au pătimit laolaltă şi care laolaltă se bucură de darul sfinţeniei, este însemnată prin numele unuia dintre ei, care strânge laolaltă harul revărsat asupra tuturor. Iată de pildă, peste câteva zile, la 19 august este sfântul mucenic Andrei Stratilat „împreună cu 2593 mucenici”. Uneori nu se dă numărul lor, se spune numai, de pildă la 22 august, „Sf.

Agaton şi cei împreună cu dânsul” sau în iunie „Sf. Iulian şi cei împreună cu el”, sau „şi cei împreună cu dânsul”. (Am scos o listă destul de lungă de asemenea sfinţi care sunt toţi „împreună cu ai lor”).

Şi atunci, concluziunea la care m-aş opri ar fi aceasta: Cum am face ca, luând pildă de la aceşti sfinţi, să izgonim de la noi această ispită de a ne frământa şi de a ne trudi numai pentru noi, cum am face ca sforţările noastre

da a intra în rândul celor care se trudesc pentru mai multă omenie să fie totdeauna făcută de către noi „împreună cu ai noştri”?

Atât aveam să vă spun numai.

DESPRE PĂRINTELE DANIIL ŞI MIŞCAREA LUI*

I Mânăstirea Antim a trecut prin anii foametei (1945-1948). În Mânăstire erau circade călugări, dintre care unii erau studenţi, iar alţii lucrau la atelierele mânăstireşti, care în vremea aceea erau pe lângă Mânăstirea Antim, respectiv în subsolurile marii clădiri a sinodului. Pe plan duhovnicesc, acolo, în Mânăstirea Antim, a început exercitarea rugăciunii lui Iisus, în cadrul căreia a apărut Rugul Aprins, expresie biblică din Exod, cap. 3, ver. 2-5.

Rugul Aprins care ardea şi nu se mistuia este simbolul rugăciunii neîncetate, deci Rugăciunea lui Iisus. Această interpretare aparţine părintelui Ieroschimonah Daniil Teodorescu, iniţiatorul Rugului Aprins, care a murit în închisoarea de la Aiud.

În anii 1945-1948, în sala bibliotecii mânăstirii Antim s-au ţinut o serie de conferinţe legate de acest subiect. Între conferenţiari, era părintele Daniil, pr. arhim. Benedict Ghiuş, pr.

Arhim. Vasile Vasilache, stareţul de atunci al mânăstirii Antim, pr. prof. Dumitru Stăniloae, prof. Univ. Alexandru Elian, prof. Univ. Alexandru Mironescu, scriitorul Paul Sterian, scriitorul Ion Marin Sadoveanu, poetul Vasile Voiculescu etc.

Conferinţele aveau un caracter teologic cu referire la rugăciune în general, la raporturile omului cu Dumnezeu, la Rugăciunea lui Iisus şi practicarea acestei rugăciuni, de asemenea privită istoric, începând cu Sfinţii pustiei până la isihasmul Sfântului Nicodim cel sfinţit de la Tismana, stareţul Vasile de la Poiana Mărului, Sf. Paisie Velicicovschi şi stareţul Gheorghe de la Cernica.

Toate conferinţele se ţineau în biblioteca mânăstirii Antim şi erau urmate de discuţii.

În fiecare zi, la biserică, se explicau cele legate de cult.

În toamna lui 1945, a apărut un musafir, pr. Ioan Culâghin. El era duhovnicul Mitropolitului Nicolae al Rostovului, fost coleg de studii cu patriarhul Nicodim, care s-a refugiat la Cernica, unde a şi murit peste câţiva ani. Părintele Ioan avea pe atunci circa 60 de ani, slujea cu noi şi lua masa împreună cu noi. Mergea apoi la întrunirile din bibliotecă, unde avea un traducător, un tânăr basarabean cu numele de Leontie. Era un fel de părintele Cleopa.

Învăţase Rugăciunea inimii la Mânăstirea Optina. Rugăciunea pentru ei era ca şi respiraţia. Şi în somn se ruga.

Părintele arhim. Sofian Boghiu povesteşte cum se ruga acesta: În ianuarie 1947, a fost arestat împreună cu fratele Leontie. A fost condamnat la muncă silnică pe viaţă şi întemniţat la Odessa, iar fratele Leontie a fost deportat în Siberia, de unde ne-a trimis o carte poştală, care se încheia cu Rugăciunea lui Iisus.1

II.

În 1938 ia fiinţă la Antim, un cămin studenţesc cu aproape 20 de studenţi ai Seminarului monahal de la Cernica, şi care erau studenţi la diferite facultăţi ale Universităţii bucureştene, de la Teologie şi Medicină, Litere, Ştiinţe şi Farmacie. Tot aici, poposeşte, în 1938, un preot dăruit şi instruit, Nicodim Ioniţă, care restabileşte rânduiala veche a slujirii cu dragoste şi rugare. Slujba se face cu un sobor, iar corul condus de părintele Gavrilovici, dă răspunsuri înălţătoare.

* NOTĂ: Iată mai departe câteva date despre Rugul Aprins şi despre Părintele Daniil, publicate în presa vremii după 1990. Nu sunt toate. Sunt doar o parte din ele care ne-au stat la dispoziţie şi care dovedesc importanţa mişcării Părintelui Daniil.

1 Rugul Aprins şi temniţa, de Pr. Sofian Boghiu, Mânăstirea Antim, Bucureşti.

După doi ani, faţa Antimului era alta. Se statorniceşte aici şi P. S. Laiu, care înfiinţează Institutul Biblic în care se vor tipări cărticele şi se vor lucra iconiţe şi cruciuliţe pentru front. Vechea Academie bisericească de muzică ce fiinţa până atunci mai mult în scripte, devine acum un factor activ de instrucţie şi practică liturgică.

Acest reviriment urma să fie încununat de venirea părintelui Ghiuş, şi a părintelui Sofian.

Stareţul locului era P. C. Vasile Vasilache, gospodar dinamic, neobosit şi conferenţiar dăruit.

Mai erau la Antim: pr. Dumitru Stăniloae, poate cea mai ilustră figură a teologiei, cum îl considera şi Heidegger, primul traducător al Filocaliei într-o limbă modernă, original gânditor, apologetic şi mistic, scriitor prolific, invitat şi respectat în toate universităţile şi academiile de specialitate din lume, pr. Petroniu Tănase, cu figură de ascet, astăzi stareţul Schitului Prodromul de la Muntele Athos, pe care nu 1-a părăsit nici pentru scaunul patriarhal, la care a fost chemat, preotul Adrian Făgeţeanu, slujitor încercat, duhovnic dăruit şi mult cercetat, azi liturghisitor la Mânăstirea Antim, pr. Felix Dubneac, psaltistul, cu studii desăvârşite la Teologie, Filosofie şi Belle-Arte, astăzi la Arhiepiscopia din Detroit, fratele Pavel Lecca, respectat şi cercetat de către credincioşi până în văgăuna de pe piscul de la Arnota.

Era apoi prof. Alex. Elian, bizantinolog recunoscut pe plan european, cazuist incomod, îmbinând erudiţia şi adeziunea la tezaurul patristic cu o frazare de rector atenian; profesorul Alexandru Mironescu, chimist pe urmele atâtor chimişti profund creştini, ziarist şi scriitor, autorul „limitelor cunoaşterii ştiinţifice”; prof. Anton Dumitriu, aristocrat al spiritului, logician modernist şi epistemolog original; prof. Virgil Stancovici, cu o deosebită aderenţă la filosofia creştină, conferenţiar; Ion Marin Sadoveanu, zelos apărător al implicării creştine în cultura şi arta modernă; Paul Constantinescu, prolificul compozitor, alt aristocrat al frumosului creştin, neuitatul autor al primelor oratorii ortodoxe despre Naştere şi Patimile Mântuitorului; prof. Todiraşcu, ingenuu, de o nefirească modestie, erudit, cu o rară disponibilitate de dăruire; Paul Sterian, studiosul enciclopedist cu vechi aderenţe la Asociaţia studenţilor creştini români din 1928, frecventată de Sandu Tudor, de Mircea

Vulcănescu, arhitectul Joja, Alexandru Elian şi chiar de Eugen Ionescu-Sandu Tudor, lăsat înadins la urmă, era animatorul întregului grup, catalizatorul asiduu, expresie vie a puterii purificatoare a credinţei, ziarist, poet, polemist temut, iar acum convertind toată puterea argumentaţiei în explicitarea adevărului biblic; în sfârşit, doamna Olga Greceanu, din neamul cărturarilor boieri ortodocşi, „pelerin pe urmele paşilor lui Iisus" şi creatoare aici, la Antim, a mozaicurilor monumentale ce împodobesc azi pridvorul bisericii.

Unul care contribuise la îmbunătăţirea Mânăstirii, era şi Sandu Tudor, publicistul cunoscut al vremii, viitorul monah Agaton şi mai târziu, Daniil Ieroschimonahul. Pe lângă ei se adaugă Paul Sterian şi Anton Dumitriu.

Aici, în acest climat a poposit un monah, a cărui prezenţă avea să lase o amprentă de neşters asupra activităţii grupului. Acesta era Ivan Culâghin, descins cu un an în urmă din vestitele mânăstiri ale Rusiei. Ucenic, în tinereţe la Schitul Optina-Pustina, ţinând de lavra Optina de la Nord de Moscova, călit în pravila şi nevoinţele marilor trăitori de dinaintea Revoluţiei din 1917, şi după o viaţă de încercări vecină cu martiriul, Ivan Culâghin ajunsese duhovnicul Mitropolitului Nicolae de Rostov. Acela, prieten din timpul studiilor la Kiev, cu Patriarhul Nicodim Munteanu al României, fusese adăpostit la Mânăstirea Cernica în urmă cu un an, pentru a-i feri de urgia armatelor ruseşti care intrau. Din mica suită a Mitropolitului făcea parte şi duhovnicul său. Acesta, aflând de existenţa focarului de cultură şi trăire de la Antim, vine aici în toamna lui 1945, însoţit de un ostaş basarabean, care îi servea de translator.

Osmoza şi fuziunea s-au făcut repede, sub semnul şi cu binecuvântarea Harului care stăpânea atunci acolo.

Amândoi, noii veniţi sunt luaţi în chilie şi rămân acolo timp de aproape doi ani, adică până în ianuarie 1947, când vor fi arestaţi.

În 1946, grupul a mers la Mânăstirea Govora.

La 14 iunie 1958, grupul de la Antim a fost arestat.

III.

„Grupul de la Antim, compus din mireni şi clerici ortodocşi, intelectuali universitari, trăiau în duh autentic creştin. Creştinismul nu era pentru aparţinătorii „Rugului Arpins" un fenomen de cultură ca pentru alţi filosofi români, în fond atei. Aprofundarea creştinismului nu era un rafinat joc intelectual, după cum nici acceptarea lui nu era o savantă concesie de circumstanţă făcută pentru menajarea anumitor susceptibilităţi. Nu! Explorarea frumuseţilor lui se făcea dinăuntru. Acesta este termenul: dinăuntru, de pe poziţia intelectualului care sesizase în sine tulburarea aceea premergătoare marilor revelaţii, acea fecundă nostalgie a paradisului pierdut. Pentru el Mântuitorul nu era unul dintre marii, nici cel mai mare, ci era singurul, adevăratul Dumnezeu. Hristos era viu şi lucra în ei, nu pentru că ei avuseseră norocul ca nişte silogisme savante să li-l legitimeze, ci pentru ca preexistând în sufletul lor unde îl aştepta de mult, acum li se descoperiseră lor, care îl căutaseră."2

Tot de aici aflăm că în ianuarie 1947, părintele Ioan Culâghin şi ostaşul basarabean care îl însoţea, au fost luaţi şi duşi undeva în Rusia, unde li se va pierde urma.

Tot aici părintele Andrei Scrima a reuşit să se ducă în Orient, la Benares. Iar un francez a scris despre mişcarea „Rugului Aprins" în presa de acolo. Şi aşa se face că laiunie 1948, grupul de la Antim este arestat şi astfel se încheie activitatea grupului „Rugul Aprins". După aceea o vreme încă, într-un cerc mai restrâns cei rămaşi îşi continuă activitatea la Plumbuita. Grupul de arestaţi va lua ani de temniţă, de la 5 ani – 25 ani temniţă grea.

Mai aflăm tot din acest articol că au existat întotdeauna la Antim, printre cei care urmăreau discursurile, erau doi care raportau la securitate tot ce se întâmpla acolo. (Idem, pag.

Iată climatul în care se desfăşurau întâlnirile de la Antim. Era prezentată mistica rusă cu lămuririle Sf. Serafim de Sarov, cu cele ale lui Paisie Velicicovschi şi neasemuita povestire a nobilului pelerin rus, plecat să experieze rugăciunea inimii, cu Marejcovschi deja amintit şi cu Berdiaeff.

Subiectele? Voi aminti numai câteva: Isihasmul, Iisus Logosul întrupat, Păcatul originar, Scena şi altarul, într-un ciclu de patru conferinţe, Rugăciunea inimii, Exegeza smochinului blestemat, Medalioanele marilor mistici ai Filocaliei pe care pentru prima oară îi însera în cultura modernă părintele profesor Stăniloae."

IV.

„Rugul Aprins" 1-a consacrat pe Moise, iar în Ortodoxie este considerată Sfânta Fecioară Maria. Aşa a luat fiinţă, încetul cu încetul, mişarea de la Antim. Numele mişcării, acela de „Rugul Aprins" 1-a dat părintele Sandu Tudor sau Alexandru Teodorescu, publicist, care locuia la Antim, în turnul clopotniţei. Ani de zile, duminică de duminică, la oreleâncepeau conferinţele.

Se pare că la început a venit pe acolo şi P. S. Nicolae Popovici de la Oradea, patriarhul nu a fost însă niciodată, iar conducerea Bisericii era stânjenită de această mişcare.

Motorul a fost Sandu Tudor, pe vremea aceea încă laic. Dar se ştia că el a fost la Athos, şi s-a întors de acolo ca de pe drumul Damascului, după ce iniţial plecase să iscodească, să surprindă derogări de la canoanele monastice. El conducea un ziar şi un avion, 2 Rugul Aprins al Maicii Domnului de Dr. Nicolae Nicolau, pag. 35-36 în vol. Din Documentele rezistenţei, nr. 4, editat de arhiva Asociaţiei foştilor deţinuţi politici din România, 1992.

Cu care avusese un accident, din care însă scăpase teafăr.

Părintele Daniil a avut puterea să aducă acolo 12 studenţi.3

La 14 mai 1948 a început arestarea studenţilor, şi aşa s-au risipit toţi în toate părţile.

Dr. Nicolau a fost arestat după 2 ani, 4 fiind trădat de un coleg. Acuzaţia sa a fost „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale", şi apoi, acolo a aflat că la Aiud fusese adus şi Sandu Tudor, pr. Ghiuş, pr. Stăniloae şi pr. Felix. Antimul i-a dat, tânărului Nicolae, puterea să reziste 11 ani şi jumătate.

În legătură cu „Rugul Aprins” se poate spune, încă, că e în aşteptare, dar e încă devreme, întrebat care, a mai rămas acum din cei 12 studenţi, şi cei mai mari, dr. Nicolau a răspuns că au mai rămas şase: prof. Elian (mai trăia încă, deşi avea 80 de ani), Î. P. S. Antonie Plămădeală, pr. Adrian Făgeţeanu, pr. Nicolae Bordaşiu şi el însuşi dr. Nicolau. În străinătate sunt: la Athos, arhim. Petroniu, iar în America, arhim. Felix Dubneac şi arhim. Roman Bragă.5 3 (A mai scris despre „Rugul Aprins” un tânăr pe nume Emanoil Mihăilescu, şi Mihai Rădulescu: Consemnări despre „Rugul Aprins”, dintr-o convorbire cu părintele Dumitru Stăniloae, pag. 55-58).

4 Rugul Aprins, de dr. N. Nicolau, în „România Liberă”, sâmbătă, 27 ianuarie 1996.

5 „Rugul Aprins”, de dr. N. Nicolau, în „România Liberă”, sâmbătă, 27 ianuarie, 1996.

AMINTIRI DIN ÎNCHISOARE DESPRE PĂRINTELE DANIIL ÎNALT PREA SFINŢITE,

În urma celor ce mi-aţi cerut prin Arhiepicopia din Suceava, vă răspund cele ce urmează, fie cunoscute de mine, fie povestite de alţii.

Pe poetul Sandu Tudor l-am cunoscut numai din publicaţii.

Ştiu că redacta revista literară (Credinţa).

Ştiu că se gândea la o Mânăstire în care monahii să fie poeţi, pictori, sau compozitori.

Adică la o Mânăstire de creatori în domeniul artelor.

Ştiu că l-am întâlnit pe Sandu Tudor, dar nu mai ştiu când.

Mai târziu am auzit că Sandu Tudor s-a călugărit şi se află la Mânăstirea de pe Rarău.

Prin 1957, cu ocazia unui parastas al lui Ştefan cel Mare la Putna, stareţul mânăstirii era părintele doctor în teologie Dosoftei Moraru, (cu teza despre viaţa Sfântului Serafim din Sarov).

Cu acea ocazie m-am întâlnit cu părintele Daniil de la Rarău, şi am stat mai mult de vorbă într-un pridvor de la Mânăstire. Avea o înfăţişare de schivnic în vârstă, liniştit şi gânditor. Am vorbit despre poezia zilelor noastre de atunci pe care nu o aprecia. Apoi despre monahismul tot din acea vreme mai mult în tăcere. Când l-am întrebat cum se simte în haina monahală mi-a răspuns: În profunda viaţă monahală mă simt bine. Dar între oamenii zilelor noastre nu prea bine.

Mai ştiu că la praznicul lui Ştefan cel Mare unde erau şi mulţi de la regiunea de partid Suceava, părintele stareţ Dosoftei, a vorbit despre viitoarea România Mare, aşa cum a fost. Şi n-a trecut mult şi părintele Dosoftei a fost arestat. Şi a făcut şi închisoare grea unde a folosit şi greva foamei, care 1-a îmbolnăvit.

Iar părintele Daniil de la Rarău îşi luase misiunea de a merge regulat la Bucureşti unde avea un cerc de credincioşi şi studenţi iubitori de teologie ortodoxă. Şi odată coborând din tren la Bucureşti pe peronul gării, 2 bărbaţi l-au întâmpinat şi l-au invitat să meargă la miliţie pentru câteva minute ca să dea o semnătură. Şi unul din ei i-a luat geanta ca să o ducă până la maşină.

La miliţie i s-a făcut percheziţie. Iar în geantă i s-au găsit manifeste politice.

Părintele Daniil a protestat spunând că nici geanta nici manifestele nu sunt ale lui.

Cum de s-a făcut aşa ceva şi cine?

Cu răspunsul că se va vedea, a fost arestat, apoi condamnat.

Eu am fost arestat mult mai târziu. Şi dus la închisoarea Zarca din Aiud, acolo am auzit de la alţii povestindu-se despre părintele Daniil de la Rarău. Deţinuţii îi spuneau sfântul.

Îşi împărţea puţina hrană cu cei bolnavi. În ascuns îi împărtăşea cu Sfintele Taine pe cei bolnavi şi pe cei care doreau să fie împărtăşiţi.

Ducea o viaţă demnă şi de mare sfinţenie.

Acolo la Zarca s-a îmbolnăvit şi a adormit în Domnul.

Ducerea la cimitir se făcea în acelaşi sicriu, în care-i duceau pe toţi care mureau.

La ieşirea pe poartă i s-a înfipt o suliţă de fier în inimă ca să vadă dacă e mort sau nu.

Apoi l-au dus la cimitirul deţinuţilor Trei-Plopi.

În prezent peste acel cimitir se află coteţele de porci ale celor din oraşul Aiud, pentru care foştii deţinuţi din părţile acelea, care mai trăiesc, luptă ca cimitirul să fie eliberat de coteţe.

Mai târziu când am trecut şi eu pe la Zarca, se păstra printre tineri denumirea deţinutului Daniil numit Sfântul.

Şi când s-a săpat în curtea închisorii pentru a fi instalat nu ştiu ce motor electric, tinerii Care săpau au găsit un schelet cu lanţuri la picioare. Şi credeau că acela este deţinutul Daniil Sfântul.

Ei nu credeau că el a fost dus la cimitir.

După ce am fost şi eu eliberat, am primit de la părintele stareţ Iachint de la Putna, Imnul Acatist al Sfântului Rug, alcătuit de monahul Daniil de la Rarău.

Acestea le ştiu şi le-am scris.

Dumnezeu să vă binecuvinteze scrisul pe care-l găsim în cărţile Înalt Prea Sfinţiei Voastre, şi să vă întâmpine cu sănătate şi bunevestiri în toate.

TEOFIL DUMBRĂVEANU, str. Veronica Micle Bl. L 6/5

Suceava AMINTIRI DESPRE PĂRINTELE DANIIL IUBITE CRĂCIUN NICULCEA,

Mi-ai scris o scrisoare extrem de interesantă şi care mi-a mers la inimă.

Mi-ai amintit de părintele Daniil (Sandu Tudor) care a fost stareţ la Rarău iar mie mi-a fost naş de călugărie.

Mă bucur foarte mult că scrii atât de frumos despre el.

Tot aşa l-am cunoscut şi eu şi voi încerca într-o zi să scriu despre el.

A murit într-adevăr în închisoare dar după arestarea lui cineva a avut grijă de ceea ce nu a fost confiscat şi se pare că se află la un loc sigur şi vor fi valorificate de istoricii spiritualităţii şi culturii româneşti.

Voi încerca eu însumi să pătrund spre acele texte. Unii din cei care au stat în închisoare cu dânsul vor putea scrie desigur şi despre suferinţele lui de acolo şi despre felul cum 1-a mărturisit pe Dumnezeu.

Din cele scrise de frăţia ta care i-ai fost ucenic, aş putea înţelege că ai fost în sală când i s-a judecat procesul sau cred că ţi-a povestit cineva cum s-a desfăşurat.

Oricum mărturiile pe care le dai sunt extrem de importante şi când voi scrie despre el le voi folosi şi eu.

Dacă ai şi alte date despre dânsul, dacă cumva ţi-au rămas unele manuscrise sau însemnări şi dacă mi le-ai putea pune la dispoziţie aceasta m-ar ajuta şi mai mult să-i întregesc un portret.

Până atunci să-l păstrăm în inimă, să-l pomenim la rugăciuni şi, de acolo de unde e să vegheze şi el asupra noastră.

Cu binecuvântare,

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALA Mitropolitul Ardealului ÎNALT PREA SFINŢITE PĂRINTE,

Vi se adresează prin prezenta Niculcea Crăciun-Cornel, domiciliat în Sinaia, Calea Bucureşti, nr. 10-A, bl. 13, sc. B, et. III, ap. 36 care între anii 1954-l958 am fost trăitor la Schitul Rarău şi Sf. Mânăstire Slatina ca „frate” – paraclisier întru credinţă, dorind în acea vreme să mă călugăresc, şi astfel să-L slujesc pe Dumnezeu după puterile mele.

În vremea cât am trăit la acest sfânt lăcaş, adevărata oază de credinţă în acele timpuri tulburi – viaţa mi-a fost vegheată întru smerenie şi evlavie de Sf. Sa Părintele Stareţ Daniil (SANDU TUDOR), om luminat de o mare bunătate şi cucernicie, temător de Dumnezeu şi trăind: clipă de clipă, cu sfinţenie, după poruncile Domnului.

Pentru mine părintele Daniil a fost ca un adevărat părinte spiritual, duhovnic şi îndrumător de fiecare ceas, în paşii pe care îi făceam pe drumul greu şi aspru al înţelegerii înalte a chemării şi menirii vieţii de monah şi de aceea îi sunt şi îi voi fi recunoscător toată viaţa mea.

În numeroase prilejuri, Sf. Sa Părintele Daniil m-a binecuvântat pentru osârdia arătată în împlinirea, cu vrednicie a îndatoririlor ce le avem ca şi în învăţătura şi pregătirea mea creştinească şi morală încredinţându-mi dorinţa sa de a-i da ascultare, ca să-i devin un vrednic urmaş întru lauda şi slujirea Domnului.

Dar vremurile vitrege pentru Biserica noastră creştină, au făcut ca lucrurile să decurgă cu totul altfel.

Aşa s-a făcut că în anul 1958, în urma unei înscenări diavoleşti, călugării schitului Rarău au fost învinuiţi de legături cu cercuri străine, că aveau staţii de emisie clandestine şi altele, iar Părintele Daniil şi unii monahi au fost arestaţi şi li s-a intentat proces, fiind condamnaţi la ani grei de temniţă.

Parte din monahi – cei mai tineri printre care şi eu – am fost alungaţi din Mânăstire şi siliţi să reintre în viaţa laică.

La procesul înscenat, Părintele Daniil a avut o atitudine de demn apărător al credinţei mărturisind convingerile şi credinţa sa neclintită şi

încrederea că nici o încercare, oricât de grea, nu va putea smulge din sufletul poporului român sentimentele sale religioase creştine, subliniind că sfânta credinţă în Dumnezeu a fost aceea care 1-a ajutat să biruie prin vremi şi să-şi păstreze fiinţa sa neabătută.

Părintele Daniil a fost condamnat la 25 de ani de închisoare şi întemniţat la Aiud unde şi-a sfârşit viaţa în anul 1963.

Am încercat, de atunci să aflu amănunte despre anii grei de temniţă ai Părintelui Daniil şi ai celorlalţi monahi – despre sfârşitul său, precum şi despre locul îngropării sale – dorind să-i aduc ofranda recunoştinţei mele, pentru odihna sufletului său bun şi drept.

Odată cu arestarea sa, autorităţile de atunci au ridicat şi lăzile cu manuscrise conţinând lucrări ale Părintelui Daniil – căci, precum se ştie Sfinţia Sa a fost un mare călugăr, un gânditor profund, un savant filosof şi om de cultură, iar lucrările sale de mare valoare spirituală îmbrăţişau domenii din cele mai variate ale gândirii, filosofiei, artei, istoriei, abordate cu temeiurile doctrinei creştine.

Faţă de cele mai sus arătate, vin în faţa Prea Sfinţiei Voastre cu rugămintea de a le avea în atenţie şi a hotărî cele ce se cuvin săvârşite, astfel încât să se găsească manuscrisele Părintelui Daniil, să fie puse la loc sigur, şi dacă se va putea să fie tipărite pentru a fi cunoscute şi apreciate după marea lor valoare.

Vă mai rog stăruitor – dacă aveţi posibilitatea să mă ajutaţi a cunoaşte cât mai multe fapte din anii de temniţă ai Părintelui Daniil (SANDU TUDOR), despre sfârşitul său şi unde se află locul îngropării sale, să-i cinstesc după datina creştină şi cuviinţa românească amintirea sufletului său curat, plin de sfinţenie şi bunătate.

Cu smerenie,

CRĂCIUN NICULCEA CONVORBIRE CU PĂRINTELE ANDREI SCRIMA

Andrei Scrima, care avea 19 ani – de-o seamă cu mine – după ce a rupt-o cu Anton Dumitriu, Avramescu 1-a trimis la Antim, să-l cunoască pe părintele Daniil. I-a spus că se ţin acolo conferinţe duminica după-masă. I-a spus, de asemenea, că acolo este un părinte Benedict. Părintele Andrei Scrima a venit acolo fără Avramescu. Întrunirile aveau loc într-o sală, care va fi după aceea, mai târziu, biroul meu.

M-am aşezat pe un scaun şi înainte ca părintele Daniil să-şi înceapă conferinţa, am observat un om care nu avea talent propriu-zis de orator, dar care nu era banal, aproape niciodată nu era banal. Am însemnat că, prin uşa de la intrare, a intrat un părinte însoţit de o Doamnă rusoaică. Era un părinte interiorizat, care după ce vorbeşte Sandu Tudor, vine la mine, mă salută în ruseşte şi mă îmbrăţişează. Doamna se apropie şi ea. Doamna mă întreabă cine sunt? Că părintele vrea să mă cunoască. Avea de dat nu de luat. Părintele îmi spune că dacă mă găsesc aici, înseamnă că am ales un drum, şi această venire a fost începutul venirii mele la Mânăstirea Antim.

Era a doua sau a treia conferinţă acolo. Nici părinţii de la Antim nu veneau încă. Nici Sandu Tudor nu locuia încă la Antim. Şi părintele Ioan, care locuia la Cernica, şi venea la Antim şi uneori chiar dormea acolo.

Iată acesta a fost începutul, într-un anumit fel, de luare de contact. Sandu Tudor venea mereu acolo şi astfel am început să merg şi eu.

Din 1946, toamna târziu, a început acolo ciclul de conferinţe. Deci mă duceam acolo foarte des şi mi-aduc aminte că a doua sau a treia oară, am început să vorbim despre „pelerinul rus”, pe care începusem să-l citesc. Sandu Tudor era de multă vreme pe urmele pelerinului rus, pe care începusem să-l iubesc, iar el îl iubea încă din primul lui drum la Muntele Athos.

Astfel eu, prin pelerinul rus, am aflat pentru prima dată de Maxim Mărturisitorul, Grigorie Palamas, nu mai vorbesc de teologii occidentali. Şi eram năucit de extraordinara putere a minţii în căutarea de absolut, un absolut experimental şi nu unul abstract, conceptual.

Eu ignoram totul despre Ortodoxie, şi mă plecam în faţa acestei gândiri ultime, gândiri ţintind spre un absolut experimental, nu un absolut filosofic, conceptual ca în filosofia occidentală.

Anton Dumitriu scrisese: Orient şi Occident, care era un fel de simbol al cunoaşterii.

Eu ignoram că un Maxim Mărturisitorul, că un Grigorie Palamas, că un Grigorie de Nyssa era sub aceeaşi tradiţie spirituală şi acelaşi cifru metafizic, de un absolut trăit, nu un absolut numai proiectat sau conceptualizat teologic, şi care era să cadă în istorie după aceea, în cultura occidentală.

A fost pentru mine, aceasta, o revelaţie incontestabilă, care m-a însoţit totdeauna, despre chenoză lui Dumnezeu care se continuă, nu numai chenoză în trup, dar chenoză în literă, chenoză în trupul lui doctrinar pentru că, doctrina, învăţătura este şi trupul în desfăşurare, după cum ai trupul Euharistic în învăţătură, chenoză în trupul de cunoaştere, de doctrină. Aceasta are corespondenţă cu Sehina, care este Dumnezeu în literă. Şi aceasta a fost, pentru mine şi pentru ceilalţi, descoperirea tradiţiei. Atunci am înţeles ce înseamnă predanie.

Tradiţia care trebuia primită cu adevărat. Eu am scris despre aceasta în unele din studiile pe care mi le-a dat mie. Paradas, în sanscrită, e ceva ce se dă pe deasupra. Scrisoarea părintelui Ioan pe care o citez de altfel, în parte, în studiile pe care ţi le-am dat. De aici vine toată discuţia dacă tradiţia e sau nu autentică, canonic vorbind.

Hristos este prezent prin binecuvântare. Binecuvântarea nu are numaidecât un sens moral sau un sens de condescendenţă de la superior la inferior, este un act de recunoaştere. Nu ştiu dacă sunt limpede în ceea ce spun. Eu interpretez un tropar. De unde sensul binecuvântării pentru Rugăciunea inimii. Eu cred că primul şi cel mai intens loc era acesta, care în jurul părintelui Ioan, aduna pe pr. Benedict, Sandu Tudor, Al. Mironescu şi aş îndrăzni să vorbesc şi de mine, zice Scrima.

Am credinţa că nu mai există în Bucureşti o asemenea estetică.

ALTE ŞTIRI El povesteşte modul în care i-a apărut Mişcarea lui Sandu Tudor. Numele său adevărat era Alexandru Teodorescu şi era născut în 1896. Era un bărbat remarcabil la frumuseţe, de-o eleganţă vestimentară care ajungea să frizeze dandysmul, fiind căsătorit de trei ori, dar întotdeauna fără

copii. El avea nostalgia cununiei unice, ca formă de realizare plenară a unui destin omenesc. „Avea o personalitate puternică.

— Zice domnul Şerbau Mironescu6 —, pe care am întâlnit-o vreodată în viaţă, şi care m-a marcat puternic încă din prima copilărie. Era prieten al tatălui meu, Alexandru Mironescu, şi venea aproape zilnic în casa noastră, mai ales după ce tatăl meu a fost convertit la creştinism prin influenţa sa.” Şi domnul Mironescu, tânărul, a văzut în el pe maestrul său spiritual. În el coabita o personalitate excepţională, care coabita cu o indicibilă duioşie, ceea ce îi dădea o anumită distincţie, care era fără îndoială observată de toţi cei care erau în jurul său. El era pentru refuzul oricărei jumătăţi de măsură şi-l vedea pe fiecare înscriindu-se alături de marii pustnici despre care avea, în mod evident, cunoştinţă. Pentru el credinţa era un „scandal al adevărului”, pentru că el nu era deloc un revoluţionar ci, mai curând, un restaurator al semnificaţiilor originare.

Nu era un convertit. Credinţa lui era înnăscută, moştenită mai curând de la mama sa, pe care el o moştenea. După vagi studii universitare, niciodată isprăvite, s-a întors la publicistică în calitate de ziarist, înfiinţând o Revistă. Dar, înainte de aceasta, a publicat la Revista „Gândirea”, a şi participat la dezvoltarea acesteia. În 1925, a publicat un volum de poezii cu titlul de „Comornic”, care a şi fost, dealtfel, premiat de Fundaţia „Carol I”. Acest premiu i-a permis să călătorească, mai întâi, la Sf. Munte Athos. El spera să întâlnească, prin aceasta, izvoarele rugăciunii isihaste, care începea să prindă tot mai mult în spiritul său.

Încă din 1927 a adoptat un stil exclusiv religios, publicând „Acatistul Prea Cuviosului Sfântul Dimitrie cel Nou, din Basarabov”. L-a publicat în 1942 la Bucureşti şi în 1950.

Se publică „Acatistul Rugului Aprins”, la Madrid, iar apoi, prin anii 1950, tipărite tot la Madrid la Fundaţia Culturală Română, „Acatistul Sf. Ioan Bogoslavul” şi „Acatistul Sf.

Calinic Cernicanu”.

Către mijlocul anului 1930 a editat pe seama sa revistele: „Credinţa” şi „Floarea de foc”. Tot atunci a dezvoltat şi o intensă acţiune de pilotaj de amatori.

În anul 1930 a făcut o călătorie la Sfântul Munte Athos. A întâlnit acolo duhovnici cu viaţă îmbunătăţită, dar ţinta vieţii lui era să se rezolve mai târziu. A urmat apoi, în anul 1936, retragerea de la Cernăuţi, unde a fost invitat de Î. P. S. Mitropolit Tit Simedrea. Probabil atunci a fost şi momentul când şi-a structurat viitorul, organizându-şi viaţa după idealul cel nou, pe care 1-a trăit la Cernăuţi. De altfel, de atunci încolo, viaţa lui s-a organizat la Mânăstirea Antim.

La Antim, în vremea aceea, era un grup de monahi cu totul remarcabili, refugiaţi din Basarabia. Astfel, era părintele Sofian Boghiu, Felix Dubneac, Veniamin Gavrilovici şi Zaharia Gladun, care aduceau cu dânşii un stil deosebit de monahism basarabean, de o covârşitoare frumuseţe. Tot atunci fusese adus în Cernica, Mitropolitul Nicolae de la Rostov şi, împreună cu el, părintele Ioan Culâghin. Acesta avea vreo 60 de ani, şi trăia experienţa

rugăciunii în chip desăvârşit. El deveni duhovnicul îndelung aşteptat. Aducea cu el un suflu nou. Era cu uşile larg deschise în duhul „Pelerinului Rus”.

El puse în circulaţie, printr-un traducător de valoare, care era părintele Gheorghe Roşca din Basarabia, tot ceea ce se ştia despre practicarea rugăciunii minţii. El începu a-şi da binecuvântarea, printre alţi, părintelui Benedict Ghiuş şi Sofian Boghiu. Şi astfel, începu o colaborare strânsă cu ei, care a durat câţiva ani, până când părintele Ioan Culâghin a fost luat şi dus în Rusia.

6 Şerban Mironescu „Rugul Aprins” un mod de a retrăi Ortodoxia, în Vestitorul Ortodoxiei Româneşti, iulie, 1991, pag. 3.

În anul 1946, Sandu Tudor, întors din război, a devenit monah, schimbându-şi numele în Agathon. Mai apoi, se stabili la Schitul Crasna din Gorj, după care plecă în Nordul Moldovei, fiind o vreme călugăr la Schitul Sihla, unde îşi schimbă numele în Daniil, iar de aici se mută la Schitul Rarău.

După anul 1948, cei care rămăseseră în Bucureşti, se mai adunau încă la părintele Andrei Scrima sau la părintele Sofian, dar mai ales în locuinţele particulare ale lui Alexandru Mironeacu şi Constantin Joja.

Apoi în anul 1958, noaptea de 13-l4 iunie, grupul care mai rămăsese în Bucureşti profitând şi de o vizită a părintelui Daniil, a fost arestat şi acuzat de o „activitate subversivă împotriva ordinii sociale camuflată sub mască mistico-religioasă”.

Părintele Daniil nu s-a mai întors. El a murit în anul 1960, după un atac cerebral şi a fost îngropat într-o groapă penitenciară comună.

Poetul V. Voiculescu a murit după eliberarea din detenţie, la vârsta de 80 de ani.

ROMAN BRAGA DESPRE „RUGUL APRINS”

Un bărbat de o remarcabilă frumuseţe, de o eleganţă vestimentară (în viaţa lumească) care ajungea să frizeze dandysmul, căsătorit de trei ori, fără copii. Căsătoriile le socotea nişte nereuşite, ba chiar eşecuri. În privinţa aceasta se considera un defavorizat, căci avea într-un fel nostalgia cununiei unice ca formă de realizare plenară a existenţei, la nivel omenesc. Era o personalitate extraordinară, cea mai puternică pe care am întâlnit-o vreodată în viaţă, şi care m-a marcat considerabil, având în vedere că l-am cunoscut încă din prima copilărie.

Într-adevăr spune că 1-a cunoscut la începutul anilor ’30, ca cel mai important prieten al tatălui său, Alexandru Mironescu. Spune de asemenea, că tatăl său s-a convertit în acea vreme sub influenţa sa.

„Am văzut întotdeauna în el pe maiestru nou spiritual. Personalitatea lui era de tip socratic, provocatoare; nu puteai trece pe lângă el fără a-l remarca sau fără a fi interpelat de dânsul, o brutalitate extremă coabita în el cu o indicibilă duioşie, căci refuzul jumătăţii de măsură constituia pentru el norma comportamentului de zi cu zi, o trăsătură constitutivă a temperamentului său. Agresiunea sacră pe care o desfăşura împotriva cuiva, isprăvea întotdeauna, graţie modului dinamic – cu care era dăruit – de a percepe pe celălalt, prin a propune de fiecare dată o posibilă devenire în credinţă, concepută – pe urmele marilor părinţi ai spiritualităţii – ca un proces

de creştere continuă, căci o credinţă stagnată este moartă, sau aproape. Pentru el această credinţă avea să rămână aşa cum a debutat un scandal, „scandalul adevărului”, fără ca prin aceasta să răstoarne rutinele şi obişnuinţele pioase care au tendinţa să o sufoce, dacă ele n-ar fi fără încetare reînsufleţite. Nu era un reformator, un revoluţionar, ci mai curând un restaurator al semnificaţiilor originare.

Nu era un convertit; credinţa lui era înnăscută – moştenită mai cu seamă de la mama lui, pe care o venera – însă cu el s-a petrecut o deşteptare, o intensă conştientizare a identităţii ortodoxe, cum s-a întâmplat de altfel şi cu alţi membri ai grupului, cu ocazia trecerii prin cercurile tinerimii creştine, mai ales prin ASCR (Asociaţia Studenţilor Creştini, filiala română a YMCA).

După vagi studii universitare, niciodată isprăvite, Sandu Tudor s-a întors la publicistică în calitate de ziarist şi poet colaborator la revista Gândirea şi participând la curentul de idei declanşat de aceasta. Între altele revista îşi propunea să dezvolte o nouă meditaţie asupra Ortodoxiei. În 1925 publică un volum de poezii intitulat Comornic, care i-a adus premiul Fundaţiei Regale „Carol I”. Acest premiu i-a îngăduit să călătorească mai întâi la Sfântul Munte Athos, călătorie pe care a conceput-o ca pe o căutare a izvoarelor rugăciunii inimii care începea să dobândească un loc central în credinţa şi preocupările sale spirituale.

Încă din 1927 a abordat poezia de factură exclusiv religioasă, scriind Acatistul Părintelui nostru Sfântul Dimitrie cel Nou, boarul din Basarabov —, publicat la Bucureşti în 1942 şi 1950, Acatistul Rugului Aprins, publicat la Madrid în 1983, apoi prin 1950, Acatistul Sf. Ioan Bogoslavul şi Acatistul Sf. Calinic Cernicanul, ambele tipărite la Madrid în 1987, de Fundaţia Culturală Română.

Către mijlocul deceniului ’30 a editat pe socoteala sa revistele „Floarea de Foc” şi „Credinţa”, reviste literare dar şi de amplă dezbatere de idei sociale, politice, filosofice şi religioase…

Ori în tradiţia grecească, athonită, căreia ţara noastră îi era tributară, predomina concepţia că rugăciunea inimii ar fi o chestiune rezervată mai ales monahilor, asceţilor; se instalase în această tradiţie un soi de esoterism. Aşa îmi explic faptul că nu a putut găsi o dezlegare la această problemă nici în ţară şi nici cu prilejul călătoriei din 1930 la Muntele Athos, călătorie concepută ca o cercetare în acest sens. Acolo a întâlnit duhovnici cu viaţă îmbunătăţită de la care s-a putut îmbunătăţi spiritual – îi pomenea adesea – dar ţinta esenţială a căutării lui rămânea nerezolvată în fapt. Soluţia avea să se întrevadă mai târziu.

Un moment important pe calea închegării grupului 1-a constituit şi retragerea de la Cernăuţi, unde Sandu Tudor şi câţiva dintre viitorii membri ai Rugului Aprins fuseseră invitaţi şi primiţi de Tit Simedrea, mitropolitul de atunci al Bucovinei, un om de o remarcabilă cultură.

În acest timp era venit la Cernica Mitropolitul Nicolae fost al Rostovului, şi el avea un ucenic, părintele Ioan Culâghin, care îşi găsiseră traducător pe părintele Gheorghe Roşca, preot basarabean care ştia foarte bine ruseşte.

Rugăciunea lui Iisus, rugăciunea inimii, rugăciunea minţii, rugăciunea neîncetată sunt termeni aproape echivalenţi. A se vedea în legătură cu aceasta cartea semnată de „un călugăr al bisericii răsăritene”, Rugăciunea lui Iisus, Chevetogne, 1963. Islamul desemnează, pe de o parte, practica acestei rugăciuni, pe de alta, o literatură care descrie diferitele aspecte (tehnice, psihofiziologice, mentale, etc.) ale acestei experienţe. Principalele scrieri sunt reunite în culegerea grecească numită Filocalia, publicată la Veneţia, în 1782 pe cheltuiala lui Ioan Mavrocordat, aparţinător din familia fanariotă care a dat mai mulţi principi ai Ţărilor Române.

Culegerea a fost tradusă la scurt timp în limba rusă de către Paisie Velicikovski, stareţul mânăstirii Neamţ. Traducerea integrală în română a fost începută în 1946 de părintele profesor Dumitru Stăniloae. Unele din scrierile filocalice fuseseră mai demult traduse şi au circulat independent.

Concepea zborul ca pe un fel de experienţă spirituală, cam în felul lui Saint-Exupery.

Această pasiune era cât pe-aci să-l coste viaţa, aparatul intrând într-o bună zi în avarie la mai puţin de 80 de metri altitudine. Într-o astfel de situaţie, cum se ştie, prăbuşirea este iminentă; ca prin minune, pilotul scăpă însă teafăr. Sandu Tudor a avut sentimentul că în acea împrejurare a beneficiat de protecţia cerească. Un sentiment similar a încercat ceva mai târziu, în timpul războiului, când, concentrat fiind pe front ca ofiţer, a fost nevoit să ia unele măsuri severe împotriva malversaţiilor unui aghiotant aflat în subordine; acesta, urmărind să se debaraseze de adversarul său, încearcă să-l ucidă. Într-o noapte el îşi descarcă arma pe fereastră în direcţia în care ştia că se află patul superiorului. În ajun însă, acesta avusese ideea, inexplicabilă, de a-l deplasa. După instalarea regimului comunist individul cu pricina îl reclamă pe Sandu Tudor ca persecutor al comuniştilor pe front. A urmat condamnarea la aproape un an de detenţie administrativă (1948-1949) la Canalul de curând inaugurat, în cele din urmă a fost achitat şi eliberat.

„Sandu Tudor” nu era un sistematic. Dar autorul spune mai departe cuvinte care îl scot din rândul simplilor cititori de biblioteci deranjate. El spune „însă fiecare cuvânt al lui era o temă de meditaţie”. „Despre prelegerile lui acelaşi autor spune că erau un dezastru, un amalgam de note încurcate.” Pentru că Sandu Tudor „avea o înclinaţie înnăscută către substratul tainic al lucrurilor, fapt care 1-a apropiat de literatura Sfinţilor Părinţi şi de mistica vieţii călugăreşti”.

Astfel Părintele Daniil a vizitat Sfântul Munte devenind acolo, atunci, omul cu o simţire deosebită a Duhului Sfânt.

În anul 1944 el era deja călugăr la Antim şi s-a apucat să repare Mânăstirea. Ne spune mai departe părintele Roman Bragă că „era greu să stai în preajma lui”. Părintele Roman Bragă7 spune că mişcarea Rugului Aprins a fost un vulcan mistic în România între anii 1945-1949, o reacţiune a elitei intelectuale într-un moment ele criză.

Părintele Roman Bragă arată mai departe că două evenimente au concurat la influenţa Rugului Aprins printre studenţii din România: 1.

Traducerea Filocaliei şi 2. Exodul Preoţilor ruşi după bătălia de la Stalingrad. E vorba de începutul traducerii Filocaliei de către Părintele profesor Dumitru Stăniloae şi de venirea în România a mitropolitului Nicolae al III-lea al Rostovului, coleg la Kiev cu Patriarhul Nicodim şi cu el, veni printre alţii şi preotul Ioan Culâghin, care fusese înainte de revoluţia rusească, la Mânăstirea Valaam de pe lacul Ladoga.

Despre rolul acestui preot, Ioan Culâghin, se ştie. Apoi părintele Daniil după ce a petrecut un timp la Mânăstirea Antim din Bucureşti, după ce a apărut un decret de desfiinţare a tuturor Asociaţiilor Religioase – Culturale şi de orice fel, s-a dus mai întâi la Schitul Crasna din jud. Gorj. Acolo am fost şi eu, ca şi călugăr, după ce am fost obligat de situaţie să părăsesc Prislopul. Mai apoi părintele Daniil a plecat în Moldova la Sihla, şi de acolo la Schitul Rarău.

TOT ROMAN BRAGĂ DESPRE „RUGUL APRINS”8

Sandu Tudor nu era un sistematic. În expresia profesorului Alexandru Mironescu era „o bibliotecă deranjată”, însă fiecare cuvânt al lui era o temă de meditaţie. Prelegerile lui erau un dezastru, un amalgam de note deranjate, prin care se uita un minut fără să spună un cuvânt.

Când credeai că a teminat, abia atunci începea. El avea o înclinaţie deosebită către substratul tainic al lucrurilor, fapt care 1-a apropiat de literatura patristică şi de mistica literaturii călugăreşti. A trăit printre oamenii bisericii, pe care-i critica în ziarul lui, „Credinţa”, mergând uneori până la şantaj. Ura superficialitatea. Cine nu avea rezonanţe duhovniceşti, nu putea rămâne în cercul prietenilor lui.

Convertirea lui totală pentru cele duhovniceşti s-a întâmplat în urma unei călătorii la Sfântul Munte. Acolo a întâlnit pe un călugăr vagabond, pe care 1-a angajat să-l ducă în munte. Acesta i-a spus: „Dacă vrei să cunoşti taina Muntelui Athos, pune-ţi pantaloni lungi, lasă barba să-ţi crească şi vino cu mine, dar să faci ceea ce fac eu. Mulţi vin ca dumneavoastră, să vadă bibliotecile, tezaurul sau Sfintele Moaşte şi se întorc acasă necunoscând nimic. Călugării nu descoperă tainele vieţii călugăreşti turiştilor. Aceia vin şi se duc aşa cum vin. Aşa că am mers cu părintele Averchie.” Se duse vestea că Averchie merge cu un călugăr foarte evlavios, practicant al Rugăciunii inimii.

A venit de acolo cu scăunelul, cu metoda respiraţiei şi cu toată taina rugăciunii interioare a isihaştilor, luată nu din citit, din filocalii, ci direct de la meşterii anonimi ai zilelor noastre, călugării isihaşti. Acolo a înţeles Sandu Tudor că eu-l nostru este infinit şi că în acest centru existenţial al fiinţei noastre pe care călugării îl numesc „inimă”, în sens de „adânc”, există Dumnezeu şi că Dumnezeu este pecetea personalităţii noastre. A înţeles astfel că rugăciunea este o stare şi nu o activitate formală.

Pentru Sandu Tudor acum începe reconsiderarea culturii umane şi a procesului intelectual, care având alte puncte de referinţă decât Dumnezeul din om, devin nu numai superficiale, ci chiar demonice.

Nu este o convertire teoretică. El spunea că pentru a putea intra în ordinea duhului, trebuie mai întâi să te „îndobitoceşti”, dându-le exemplul altui vagabond din „Povestirile unui pelerin rus”.

A ajuns la Schitul Sfânta Ana, acolo a început să plângă. Stareţul Schitului i s-a adresat părintelui Sandu Tudor: „Frate Sandule, spune-mi ce făceai dumneata în lume, la ora 7 Roman Bragă, Rugul Aprins, în Revista Teologică „Lumină Lină”, vol. II, nr. l-2, Mai 1991, Episcopia Ortodoxă din America şi Canada, tipărită în Chelsea, Michigan, U. S. A. de la pag. 117-128.

8 „Rugul Aprins”, de Roman Bragă, în „Cotidianul” – supliment cultural, 22 martie, 1993.

Asta din noapte?” Prin mintea lui au început să treacă: Capşa, cluburi de noapte, cabarete pariziene, şedinţe literare, petreceri, iar stareţul i-a spus: „Noi, cei din Athos, avem o credinţă.

Dacă mai ţine Dumnezeu lumea, este pentru că la miezul nopţii călugării se roagă.” A restaurat cu banii lui chiliile şi Paraclisul mânăstirii Antim, pictat de Nicolae Stoica.

Şi-a ales ca patron pe Sf. Simeon Noul Teolog, la fel de violent în raporturile lui cu formalismul Bisericii oficiale. S-a mutat în clopotniţa mânăstirii, iar de acolo şi-a organizat întâlnirile în biblioteca mânăstirii. Aşa, Sandu Tudor devenise punct de atracţie pentru intelectualitatea bucureşteană. A fost sfinţit călugăr, după care s-a dus la Schitul Rarău, după ce a trecut prin Schitul Crasna, judeţul Gorj, şi prin Schitul Sihla din Sihăstria.

Atunci, a scris despre el un articol, Olivier Clément, profesor la Teologia Sf. Sergiu din Paris. Iar în urma acestui articol a început să se intereseze securitatea. Apoi a urmat arestarea sa. Pedepsele au fost mari. Ieroschimonahul Daniil a luat 25 de ani, muncă silnică, şi a murit în închisoarea de la Aiud ca martir.

Mie mi-au revenit, dintre lucrurile sale, icoana Maicii Domnului, pictată de N. Stoica, precum şi un manuscris al unui Acatist original, cu corecturi personale. Poate că acestea m-au determinat să scriu rândurile de faţă.

TOT DESPRE „RUGUL APRINS” „Rugul Aprins” a constituit ocupaţia de bază a Mişcării de la Antim.

Numai instalarea prea rapidă a comunismului nu 1-a lăsat să se dezvolte cum trebuie.

Deşi, el s-a dezvoltat, totuşi, atât de mult, încât a putut constitui o mişcare de mare importanţă pentru vremea aceea.

Ea a însemnat pentru Biserica română mult mai mult decât a voit. Pentru că mişcarea aceasta, înscrisă în literele preocupărilor duhovniceşti ale vremii, a însemnat ceva foarte mult pentru spiritualitatea românească a epocii. Este un capitol important din mistica ortodoxă, pusă în valoare atunci în vremuri grele, cum se arătau a fi vremurile pe atunci la noi în ţară.

Nu era vorba de nici o noutate foarte mare, dar era vorba de o noutate tipic ortodoxă care se cerea, atunci, în gândirea ortodoxă.

Pentru că mistica aceasta, era vorba să fie o chemare din cele mai profunde cugete creştine care se vedeau în acea vreme, gata de a fi lipsite de orice libertate, chiar de libertatea esenţială de a mai exista în cadrul

bisericii ortodoxe. Şi atunci, a trebuit să se facă apel la acea gândire creştină care, să poată rezista tuturor curentelor care nu urmăreau altceva decât moartea oricărui curent religios.

Ne aflam în acei ani, în care se lovea cu tot dinadinsul în gândirea ortodoxă a românismului. „Rugul aprins” a voit să pună în valoare ceea ce avea creştinismul mai profund, mai cu putere legat de originea sa şi de rostul de a face misiune chiar într-o lume în care îi era interzisă existenţa.

Astfel, la noi, în România, tocmai în momentul în care se credea că nu mai există nici o putere, tocmai atunci a apărut „Rugul aprins”.

Persoana era controversată pentru că fusese, multă vreme, directorul unor ziare, dintre care unul se numea „Credinţa”, iar celălalt „Floarea de Foc”, şi care i-au dat celui ce le onora cu direcţia, puterea de a se rupe de ele şi de a încerca, prin „Rugul aprins”, o mai profundă mişcare spirituală de care era tocmai nevoie în gândirea românească.

Acest om a fost Sandu Tudor, care era deja cunoscut în presa românească, deşi cunoscut într-un fel care nu i-ar fi indicat măsura nouă, aceea de a pune bazele unei mişcări ortodoxe de asemenea valoare, precum a fost „Rugul aprins”. A fost nevoie, în decursul anilor, de o transformare extraordinară care să-l facă să-şi uite de ziarele lui anterioare şi să se apuce de predica care era, în acelaşi timp, o mişcare spirituală, aceea a „Rugului aprins”.

Sandu Tudor nu era, de fapt, un foarte bun sistematician. Era, cum îi zicea unul din cei care s-au alăturat mişcării lui, profesorul Alexandru Mironescu, o „bibliotecă deranjată”. Era Un fel de a zice despre el că ştia foarte multe lucruri, dar care nu le putea stăpâni, în aşa fel, încât să scoată ceva bine definit. Era, însă, aceasta numai o părere despre felul lui de a fi.

Pentru că, în realitate, fiecare cuvânt al lui era cu sens, profund şi rupt din ceea ce am putea numi existenţa personală a vremurilor acelora. Dar nu era tocmai aşa. Pentru că el reuşise, printr-o îndelungă cercetare, să ajungă la miezul lucrurilor. Tocmai de aceea el ştia să spună lucruri interesante şi să-i facă pe ceilalţi să-l urmeze în gândirea lui.

Desigur că, la început, îi plăceau scandalurile bisericeşti şi literare. Dar, în timp, şi datorită schimbărilor epocii, el a ştiut să se rupă de sine, cel din trecut, şi să apeleze la un nou om, care era preocupat de noua problemă a epocii. De aceea, el se încurca, încă, în modalităţile lui de apropiere a oamenilor în ceea ce le spunea. Era, desigur, greu pentru oameni să-l înţeleagă. Era, însă, mai greu pentru acei care veneau în minte cu filosofia lui de la cele două ziare. Şi ei vedeau, mai degrabă, noutatea extraordinară pe care o conţinea învăţătura lui faţă de ceea ce fusese înainte, când unii oameni îl cunoscuseră altfel.

De altfel, se întâmplase, în sufletul lui, o adevărată convertire spirituală, de care, prietenii lui mai vechi erau cumva obligaţi să ţină socoteală. Şi, tocmai de aceea, amesteca în vorbirea lui cea nouă, lucruri vechi care se petrecuseră pe când conducea cele două ziare.

De altfel, tocmai aceasta e marea minune care s-a făcut cu dânsul. Că nu mai pomenea, acum, de omul cel vechi. Prin tot ceea ce făcea, era întru

totul un om nou, un om dăruit noii descoperiri care i se făcuse. El fusese, dealtfel, în muntele Athos, unde începuse transformarea lui.

Eu cred că totul se datorează, în structura lui, acelei călătorii pe care a făcut-o la muntele Athos.

Odată ajuns acolo, nu prea ştia cum să se comporte. De altfel, putem crede, cum îl ştim îndoielnic, că s-a dus spre muntele Athos cu gând foarte diferit. Acolo însă, a întâlnit, de la bun început, un călugăr care trăia muncind pe la diferiţi alţi călugări, care era un fel de „trăistar”, adică tot ce avea el, avea în traistă şi tot ce câştiga el, punea tot în traistă, cu care umbla din mânăstire în mânăstire. Trebuie să înţelegem, însă, că aceasta era un fel de nevoinţă a lui, care îşi va fi dat roadele ei. Călugării nu descoperă tainele vieţii călugăreşti turiştilor.

Aceia cum vin, aşa se şi duc. Pe monahul acesta îl chema Averchie. Lui Sandu Tudor i-au plăcut propunerile lui şi, luându-l împreună cu el, a plecat să viziteze muntele.

Aşa că, şi-a început vizita mânăstirilor cu un „director” de conştiinţă care 1-a ghidat în cele mai mici amănunte. Intrau într-o mânăstire, nu înainte de a face trei metanii şi apoi, alte trei metanii la intrarea în biserică, iar în momentul în care intrau, se duceau pe rând la toate icoanele, le sărutau, de la uşă până la altar, în felul acesta, stareţul era avertizat de călugării lui, care-l urmăreau, şi ştia că are de-a face cu un vizitator evlavios. Se zvonise deja, în tot muntele Athos, că monahul Averchie umblă din mânăstire în mânăstire, cu un vizitator important şi foarte evlavios. De altfel, se făcuse cunoscut de-acuma peste tot, şi călugării din Athos şi-au deschis inimile în legătură cu practica rugăciunii. Aşa se face că i-au făcut rost de scăunel, l-au învăţat metoda respiraţiei şi întreaga tehnică a rugăciunii minţii. Aşa i-au deschis inima spre cunoaşterea călugărilor isihaşti din muntele Athos, pe care el a început a-i imita.

Acolo a înţeles Sandu Tudor, care de fapt, nu era încă părinte, ce înseamnă inima, care avea un sens profund pentru viaţa noastră duhovnicească.

Aşa a învăţat ca, plecându-şi capul în piept, să rostească în ritmul respiraţiei: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine, păcătosul.” Sandu Tudor a avut parte de o reală convertire în materia rugăciunii. El o spunea după învăţăturile din „Povestirile Pelerinului Rus”.

Aici, în munte, a început el să facă încetul cu încetul rugăciunea minţii, până când a reuşit să se desprindă din el tot ceea ce însemna până atunci altceva şi care, acum, încetul cu încetul devenea o obişnuinţă a sufletului său.

Se întoarse în ţară şi avu surprinderea să găsească aici tot ceea ce găsise şi la Sfântul Munte Athos. În 1944, el se înscrise în rândul fraţilor de la Mânăstirea Antim. Avea încă destui bani. Aşa că, cu dânşii, a renovat chiliile şi Paraclisul mânăstirii, care era pictat de Nicolae Stoica.

S-a instalat el însuşi într-o cameră pe care şi-a pregătit-o acolo, sub clopote, a întemeiat Asociaţia „Rugul Aprins”, şi s-a aşezat sub îndrumarea Sfântului Simeon Noul Teolog. Stareţ al mânăstirii era, pe timpul acela,

părintele Vasile Vasilache. Aşa îşi apropie pe cei mai tineri, în care nu prea găseai de la început ceea ce ai fi voit. Şi începu, astfel, pregătirea duhovnicească a tuturor celor care i s-au apropiat. Aşa, încetul cu încetul, el deveni o personalitate puternică, care se făcu cunoscută în Bucureşti şi, mai mult decât atâta, chiar urmată.

În special, o anumită parte din intelectualitatea bucureşteană i se alătură, şi aşa, deveni părintele duhovnicesc al unui grup important de intelectuali, printre care se numărau: Ion Marin Sadoveanu, Alexandru Mironescu, Paul Sterian, Anton Dumitriu, poetul şi dr. Vasile Voiculescu, dr. G. Dabija, arhit. Constantin Joja şi alţii, toţi aducându-şi soţiile şi prietenii, cu care Sandu Tudor începu o adevărată mişcare.

Deci, li se explică tuturor de ce se numea gruparea „Rugul Aprins”, 9 arătându-le că este un simbol clasic al Maicii Domnului. Şi atunci, când gruparea începu a-şi căpăta sens, tocmai atunci, se făcu prezentă în România şi vocea războiului. Căci ţara era ocupată de comunişti şi aceştia voiau să pună mâna pe tot sufletul românesc, şi să-l dezbare de orice legătură cu ceea ce însemna spiritul. Aşa şi-a făcut în ţară, prezenţa, spiritul sovietic, care voia să facă să dispară orice era important pentru sufletul românesc. Tocmai atunci se înmulţeau toate curentele, care de care mai împotriva bunului simţ. Părintele Arhim. Roman Bragă explică cum, pe vremea aceea, avea coleg de facultate pe P. C. pr. Nicolae Bordaşiu, şi au încercat să organizeze o Asociaţie a Studenţilor Ortodocşi (Athos): „Ne-am dus cu actele acestei Asociaţii, la părintele Sandu Tudor. El ne-a luat actele şi ne-a zis: „Aduceţi-i pe băieţi, aici la Antim.”

Sfinţii părinţi erau oameni practici: post, metanii, spovedanie, împărtăşire, nu vorbe goale. Ne-am dat seama astfel, că numai aşa ne vom găsi într-o ordine sufletească, dacă vom porni după Sf. Apostol Pavel, care zise: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine.” Tocmai atunci îşi începuse, la Facultatea de Teologie din Bucureşti, un curs de Mistică Ortodoxă, părintele prof. Dr. Dumitru Stăniloae. Acest curs a fost, pentru studenţii teologi din vremea aceea, un adevărat eveniment. El se axa pe rugăciunea lui Iisus, sau rugăciunea inimii, sau pe isihasm. Am observat că acesta era bine păstrat, în taină, de cei care-l practicau. Totuşi, pentru grupul de la Antim, el devenise acum o metodă de vindecare a omului modern, a cărui dramă era fuga de sine şi de o confruntare cu Dumnezeu.

Tocmai atunci se aşezase la Mânăstirea Antim, Mitropolitul Nicolae al III-lea al Rostovului. Printre ucenicii acestuia era şi un părinte, Ioan Culâghin, care trăise, mai înainte de Revoluţie, la Mânăstirea Valaam de pe lacul Ladoga.

Acest părinte avea cu dânsul un manuscris intitulat Sbornic, alcătuit de egumenul Hariton de la Valaam, despre însemnătatea rugăciunii lui Iisus şi despre practica ei. Al doilea volum era intitulat „O convorbire între un călugăr şi un preot de mir, despre practica rugăciunii”.

Manuscrisele i-au fost traduse de vieţuitorii de la Antim şi au devenit cărţile cele mai importante ale lor. Preoţii care au venit cu el şi s-au refugiat la Mânăstirea Cernica, au avut o soartă tragică. Au fost luaţi, judecaţi şi

condamnaţi la moarte. Tot atunci şi părintele Ioan Culâghin, împreună cu ucenicul său, caporalul basarabean, au fost arestaţi şi deportaţi în Rusia.

9 „Rugul Aprins” sau despre întâlnirea culturii române cu mistica ortodoxă”, apărut sâmbăta-duminica, 9-10 august 1997, nr. 43 în ziarul Monitorul, Anul VII, nr. 184 (1856, director gen, Daniel Condurache, red. Şef Toni Hriţac, Subredacţia Paşcani).

ALTE ŞTIRI DE LA ROMAN BRAGĂ10

Mişcarea Rugului Aprins, iniţiată de Sandu Tudor era ca şi el, o persoană foarte controversată în Istoria culturii şi a Teologiei româneşti. Sandu Tudor îşi făcuse o educaţie mai mult singur. Tatăl lui era preşedintele Curţii de Casaţie şi în felul acesta avea bani pe care să-şi sprijine singur educaţia. După cum spunea Prof. Alexandru Mironescu, „fiecare cuvânt al lui era o temă de meditaţie. Prelegerile lui erau un dezastru, un amalgam de note încurcate, prin care se uita un minut fără să spună un cuvânt. Când credeai că a terminat, abia atunci începea”. Era un ziarist căruia îi plăceau şantajele, pe care de altfel le făcea în ziarul lui Credinţa.

Se duce în Athos să vadă cum stau lucrurile acolo, cu gândul secret de a-i pătrunde şmecheriile. A întâlnit un monah Averchie, care i-a schimbat îmbrăcămintea: din pantaloni scurţi, în pantaloni lungi, 1-a luat cu el să viziteze schiturile, dar 1-a sfătuit cum să facă exact ca el, să nu trezească bănuieli.

Aşa a vizitat toate mânăstirile, făcând trei metanii la poartă. Apoi mergând la fiecare mânăstire au făcut la fel, bineînţeles urmând acelaşi canon şi în biserică, făcând adică metanii la fiecare icoană. Şi aşa făcând peste tot, călugării de peste tot îl observară, în felul acesta el făcu pe toţi călugării să-şi deschidă inimile şi să-i vorbească de rugăciunea inimii. Aşa se iniţie în rugăciune, cu scăunelul după el, şi aşa învăţă cum să zică: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul.” Şi aşa cu fiecare rugăciune şi metanie, se înscăuna în el rugăciunea lui Iisus.

Astfel, se întoarse în ţară şi, în 1944 se închinovie la Mânăstirea Antim din Bucureşti, unde deveni frate cu scopul de a deveni monah. Aşa se mută în clopotniţa mânăstirii Antim.

Această mişcare a fost un vulcan mistic în România, între anii 1945-1948. „Mişcarea a început dintr-o angoasă, din teama că ne pierdem ca oameni, ca entităţi spirituale în lumea aceasta pe care Dumnezeu şi-a pus pecetea Fiinţei Lui.”

Tot atunci se înmulţiseră centrele de mişcări spiritiste de tot felul.

Tot pe vremea aceea începuse la Bucureşti, la Facultatea de Teologie un curs de mistică a părintelui Stăniloae, care numea această disciplină isihasm.

Tot pe atunci a fost adus din Rusia mitropolitul Nicolae al III-lea al Rostovului şi, împreună cu dânsul veni şi un călugăr care se numea Ioan şi care fusese în tinereţea lui la Mânăstirea Valaam. Acest călugăr era Ioan Culâghin, şi avea cu el două manuscrise din sfinţii rugători ai inimii. Unul era un Sbornic, alcătuit de egumenul Hariton din Valaam, iar al doilea era

intitulat „O convorbire între un călugăr şi un preot de mir despre practica rugăciunii”.

Pe la sfârşitul anului 1947, călugării au fost arestaţi şi deportaţi în Rusia. Sandu Tudor s-a dus în cele din urmă la Schitul Rarău. Mulţi călugări s-au realizat în acest timp, deşi au trebuit să se despartă de centrul de la Antim.

Unul din ei a ajuns mitropolit al Transilvaniei, Antonie. Tot pe atunci prof. de la Paris, Olivier Clément, a scris un articol intitulat „L’ Église Roumaine et le Buisson Ardent”, care a făcut ca statul român să se intereseze de membrii grupului şi să-l aresteze. Drept urmare guvernul a luat măsura să elimine din mânăstiri pe călugării mai tineri de 55 de ani, şi pe maicile mai tinere de 50 de ani.

Părintele Daniil a fost condamnat la 25 de ani muncă silnică, pentru practica rugăciunii isihaste.

10 Arhim. Roman Bragă, Mânăstirea „Adormirea Maicii Domnului”, Rives Junction, S. U. A., 1991, apărut în româneşte în pag, Monitorului din 9-10 august 1997, nr. 43.

DESPRE „RUGUL APRINS” DE GEORGE S. UNGUREANU11

Autorul povesteşte cum a făcut prima vizită la Schitul Rarău, unde părintele Daniil se găsea, pentru acea vreme, acolo. Un călugăr tânăr, pe care l-am întâlnit, ne arată unde se află părintele Daniil. Am bătut la uşă. Impunător ca fizic, cu prestanţă de intelectual, deosebit de frumos, cu ochi pătrunzători de vultur, cu barbă albă, lungă, bine îngrijită.

— Sărut mâna, părinte stareţ”, îi zicem noi.

— Dumnezeu să vă binecuvinteze”, şi ne pofti înăuntru, într-o chilie strâmtă, ocupată mai mult de jumătate de o masă şi câteva scaune. Pe masă se găseau tot felul de cărţi, precum şi Sfânta Scriptură.

— Dacă nu vă supăraţi dumneavoastră, de unde aţi apărut aici, la ora asta, în plină iarnă? De bună seamă că aveţi necazuri mari. Cine sunteţi? Aveţi vreo legitimaţie asupra dumneavoastră?” ne întreba bănuitor, apoi continuă:

— Cred că aţi auzit şi d-voastră că, în aceste timpuri, pe munţi, se află oameni urmăriţi de securitate. Eu n-aş vrea să fiu cercetat din cauza d-voastră.” Îi dăm buletinele, el le luă şi apoi le trecu într-un registru.

— Ei, făcu el, acum spuneţi-mi ce necazuri v-au adus până aici, ce aveţi pe suflet.”

— Părinte stareţ”, încep eu vorba, torcându-i pe-ndelete caierul durerilor mele. Mă ascultă şi mă urmăreşte şi, în acelaşi timp, mă studiază. La urmă îmi pune întrebare:

— Dumneata ai auzit de pilda lui Iov? Ai auzit câte a păţit el? La câte încercări a fost pus de Dumnezeu, să-i vadă tăria credinţei? Iov nu s-a răzvrătit, nu s-a desprins în deznădejdea lui de Dumnezeu şi Dumnezeu, văzându-i tăria credinţei, i-a refăcut viaţa mult mai frumoasă ca înainte.

Cel iubit de Dumnezeu este pus la încercări. După cele ce mi-ai mărturisit, îmi vine să cred că dumneata eşti încercat de Dumnezeu pentru a

duce o altă viaţă.” Obosit peste măsură, fără judecată, dau drumul la un răspuns necugetat, ieşit din călcâie, nu din cap.

— Poate, zic eu, nu s-o fi întâmplat cu Iov chiar aşa totul, cum stă scris în Biblie!” La acest răspuns de copil naiv, stareţul sări de pe scaun ca muşcat de şarpe, cu barba despicată-n două, vărsând scântei pe ochi, se îndreptă spre uşă, o deschise larg, strigându-ne:

— Ieşiţi afară! Plecaţi imediat de aici! Sunteţi aduşi de diavol să-mi tulburaţi liniştea!

Plecaţi unde ştiţi, aici nu vă primesc!”

În faţa acestei situaţii, pentru o clipă, ne-am pierdut. Ce ne facem? Unde ne ducem la ora aceea? Întuneric, zăpadă mare, frig, lupi.

— Ce ne facem? Apoi, stareţul se linişti pe loc, închise uşa şi se îndreptă spre sertarul mesei, de unde scoase un dosar cu acte.

— Dumneavoastră veţi fi crezând că aveţi de-a face cu stareţul Ilisei! Eu nu sunt stareţul Ilisei, eu sunt acesta.” Şi începu a ne pune înainte actele lui de studii şi ocupaţii, până la intrarea lui în monahism.

Stareţul Ilisei, fără nici un fel de şcoală, murise acolo.

Din actele ce ni le puse în faţă, am aflat că stareţul se numeşte Daniil ca monah, numele lui este Alexandru Teodorescu, născut la Ploieşti, unde tatăl său îndeplinea funcţia de preşedinte al Curţii de Apel. A fost căpitan de vas şi, în al doilea război, căpitan de aviaţie. A fost publicist şi profesor, scriind sub pseudonimul Sandu Tudor.

Când am dat cu ochii de acest pseudonim, mi-am şi adus aminte de revista „Credinţa”, pe care el o scotea pe la începutul deceniului trei din acest secol. Sandu Tudor era director şi ataca uneori oamenii de cultură. După ce s-a prezentat, stareţul s-a liniştit şi a început să mă mustre:

— Dumneata te îndoieşti de cuvântul Sfintei Scripturi? Te îndoieşti de cuvântul lui Dumnezeu? Auzi, domnule! Când sute de milioane îşi pun tot felul de întrebări asupra acestei sfinte cărţi, dumneata o iei drept poveste? Greşeşti, domnule! Sfânta Scriptură conţine 11 „Părintele Daniil, Rugul Aprins”, de George S. Ungureanu, în „Candela Moldovei”, nov.

— Dec. 1998.

Cuvântul lui Dumnezeu, dat nouă prin Duhul Sfânt. Pentru ea, în decursul timpului, s-au purtat războaie, au fost frământări omeneşti. Au murit oameni arşi de vii, pe rug, răstigniţi, mâncaţi de fiare sălbatice! Au murit oameni şi s-au mântuit oameni. În lumea aceasta totul poate să dispară, în afară de cuvântul lui Dumnezeu care este veşnic. Meditează şi vei avea numai de câştigat.”

— Părinte stareţ, eu nu m-am îndoit niciodată de cuvântul lui Dumnezeu din Sfânta Scriptură. Cred în existenţa lui Dumnezeu şi în cuvântul Lui. V-am dat un răspuns necugetat cu privire la pilda lui Iov. Oboseala mi-a lenevit cugetul, eu m-am gândit la cu totul altceva.”

— Bine, bine, vom mai sta noi de vorbă, acum duceţi-vă la culcare.” Sună un clopoţel şi îndată veni un călugăr.

— Du-i pe dumnealor în chilia „x” şi fă foc ca să le fie cald.” Apoi se adresă nouă:

— Vom mai sta mâine de vorbă. Noapte bună!”

A doua zi, numai noi fiind în biserică, ne-a ţinut o predică de câteva ceasuri, am fost purtaţi prin toate religiile pământului, cu doctrinele şi filosofii lor, cu exemple şi comparaţii.

Pe la ora 16 am fost trimişi să luăm masa cu călugării.

Părintele Daniil ne întrebă când plecăm şi dacă nu vrem să luăm parte la slujba de noapte. După masă ne-am retras în chilie, până când se auzi o bătaie în uşă şi rugăciunea: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, pentru rugăciunile Maicii Tale şi ale tuturor Sfinţilor, miluieşte-ne pe noi!”

A doua zi am plecat de la Schitul Rarău. Mi-a zis:

— Dumneata nu te cunoşti. Cere-i lui Dumnezeu să-ţi lumineze calea spre eu-l dumitale, să-ţi întărească credinţa. Roagă-l, ca un copil, să-ţi întărească credinţa, că fondul sufletesc îl ai bun. Să ştii că-n mine ai un prieten. Mergeţi cu Dumnezeu.” După aceea, i-am dat adresa şi venea adesea pe la mine. Odată l-am întrebat:

— Părinte stareţ, curiozitatea mă înghesuie să vă pun o întrebare. Ce motive serioase aţi avut ca să renunţaţi la bogăţie şi onoruri, pentru a vă duce viaţa în monahism. Ce motive v-au determinat să vă călugăriţi?

— Da, îţi răspund cu plăcere. Eu în viaţă am avut totul, puteam să trăiesc singur. Am călătorit, ca marinar, pe toate apele globului şi am poposit săptămâni şi luni prin marile porturi ale lumii. Apoi, ca director de ziar – îl vindeam într-un tiraj de unasutămii de exemplare —, mi-am cumpărat avion şi într-o zi s-a stricat şi m-am rugat lui Dumnezeu să scap cu viaţă. Am scăpat. Iar odată, în război, un plutonier şi-a pus în gând să mă ucidă. Dar tocmai în acea noapte mi-am mutat patul. Aşa am scăpat.” MIHAI RĂDULESCU DESPRE CUVÂNTUL LUI DUMNEZEU ÎN PUŞCĂRIE12

Ion Marin Sadoveanu care ne-a citit manuscrisul său mărunt şi îndesat, scris cu peniţa care prezenta într-o înfăţişare excelentă scena martirajului Sfântului Ioan Botezătorul. (…) Arhimandritul Haralambie Vasilache cu prezentarea sa filosofică a Adevărului absolut, Paul Sterian a înfăţişat viaţa a doi sfinţi, în două şedinţe.

Nu pot uita adâncimea analizei psihologice în care a înfăţişat viaţa sfintei mare muceniţe Anastasia Fecioara, izbăvitoare de otravă, pe care Biserica noastră o sărbătoreşte la 22 decembrie.

Apoi, altădată a prezentat „Războiul nevăzut” al Sfântului Cuvios Paisie cel Mare din Egipt, cu tot tezaurul lui de învăţături (…). Spre această bogăţie de dăruire a sfinţilor năzuia însuşi Paul Sterian, pe care noi pe drept îl socoteam ca pe un Mecena, pentru multele şi frumosele realizări de la Mânăstirea Antim. La fel se înfăţişa în comuniunea celor din cercul literar de la Antim, scriitorul Sandu Tudor, care scânteia cu un spirit critic în bogăţia sa de 12 „Cuvântul lui Dumnezeu în puşcărie”. IV. Preludiu la Rugul Aprins, de Mihai Rădulescu, în „Vestitorul Ortodoxiei”, iulie 1993.

Cunoştinţe în spiritualitatea creştină şi necreştină a lumii contemporane (…) Cât priveşte pe Alexandru Mironescu – Codin, cum îi spuneam noi, venea cu prestigiul său universitar, cu probitatea sa ştiinţifică şi filosofică, dovedită cu prisosinţă în cartea ce-i apăruse în acest timp

„Limitele cunoştinţelor exacte” pe care o ilustra în chip cu totul obiectiv – cum forţele înseşi se distrug unele pe altele şi sfârşesc aşa precum ele au avut şi un început” (p. 22-24). De fapt cartea lui se intitula „Limitele cunoaşterii ştiinţifice”.

CUVÂNT ÎNAINTE LA ACATISTUL RUGULUI APRINS AL MAICII DOMNULUI Fost-a binecuvântarea lui Dumnezeu peste capitala României prin fiinţarea duhovnicească a mânăstirii Sfântul Antim în toată perioda de dinainte de decembrie ’89 şi, bineînţeles, după aceea.

Aici, tot bucureşteanul ce voia să se adape la izvorul credinţei, găsea apa duhovnicească atât de necesară echilibrului vieţii sale. S-a slujit şi se slujeşte Sfânta Liturghie în fiecare zi, iar chipul blând şi sfatul bun al Părintelui Sofian aduce în sufletul zbuciumat al multora pacea cea mult căutată.

În Mânăstirea Sfântului Antim, într-o vreme când neamul românesc păşea pe drumul răstignirii sale, de peste patruzeci de ani, a fost creat IMNUL ACATIST LA RUGUL APRINS AL MAICII DOMNULUI.

Scris de poetul Sandu Tudor, ce a fost călugărit la Mânăstirea Sfântul Antim sub numele de Agaton şi a murit în închisorile comuniste, Acatistul la Rugul Aprins concentrează în stihurile sale dorul sfâşietor al omului după Dumnezeu, întâlnirea în iubire a celor două inimi, a lui Dumnezeu şi a omului, încă din această lume ca o pregătire tainică a Împărăţiei Cerurilor.

Învăţătura creştină în cea mai autentică formă a ei, descrierea universului tainic al lumii lăuntrice, acordurile poetice ce izvorăsc dintr-o limbă românească a vechilor cazanii, toată această bogăţie a misterului creştinesc şi românesc se găseşte înmănunchiată într-o rugă de laudă dedicată Maicii Domnului în Imnul Acatist al Rugului Arzând.

Avem încredinţarea că cine va citi, rugându-se, acest acatist va simţi fiorul celui rănit de dragostea lui Hristos, va cunoaşte, prin experienţă, că adevărul iese la iveală în baia suferinţei şi se va strădui, nu să schimbe lumea, ci să se transforme pe sine, transformând astfel lumea.

Episcop TEOFAN SINAITUL Vicar Patriarhal IMNUL ACATIST LA RUGUL APRINS AL MAICII DOMNULUI CONDAC I Cine este Aceasta, ca zorile de albă şi curată?

E împărăteasa rugăciunii, e Rugăciunea întrupată.

Stăpâna Porfirogenetă şi Doamnă a Dimineţii Logodnica Mângâietorului, Preschimbător al vieţii!

Spre Tine noi alergăm, arşi, mistuiţi de dor!

Ia-ne şi pre noi părtaşi ai Sfântului munte Tabor.

Şi fă-te şi nouă umbră şi rouă,

Tu, adumbrirea de dar, să-şi afle şi firea noastră înnoirea din zămislirea de har.

Ca să-ţi strigăm cu toată făptura într-o deplină închinăciune,

Bucură-te tu Mireasă urzitoare de nesfârşită rugăciune!

ICOS I Fecioară a neînseratului Veac, Sfântă, Maică a Luminii!

Ascultă-ne şi pre noi ce din păcat, nevrednicii fii ai tinii!

Prea blândă, bună, prea Sfântă Fecioară!

Cheia Domnului Iisus!

Dezleagă-ne blestemul ce ne-nzăvoară, deschide-ne „Calea de Sus”,

Ca din aprinsa descoperire, arcane doritului Mire şi noi să putem cânta, aşa cum Moisi dezlegat de sanda, cu faţa-n văpaie de Rug fierbinte de har Ţie îţi striga unele ca acestea în amurg: Bucură-te Tulpină de lumină a Rugului nemistuit!

Bucură-te Rouă Creştină prin care Dumnezeu s-a ivit!

Bucură-te Inel al unui foc ce-i mai presus de cer!

Bucură-te Lacrimă care topeşte tot lăuntricul ger!

Bucură-te Toiag cu floare întru a inimii călătorie!

Bucură-te Fir de răcoare izvorât în lăuntrica pustie!

Bucură-te Pecete de jar până în suflet pătrunsă!

Bucură-te Zăpadă a minţii de nici o patimă ajunsă!

Bucură-te Măsura a opta a Împărăţiei din noi!

Bucură-te Învăţătură scoasă din Bucuria de apoi!

Bucură-te Uimirea sărutată cu duhovnicească minune!

Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârşită rugăciune!

CONDAC II Cum să ne aflăm odihna de la gânduri?

Maică Fecioară! Prea sfântă Fecioară!

Cum să ne rupem de-ale patimilor rânduri,

Ispitele prea înmulţite ce ne-nfăşoară?

Dă-ne Tu „Ştiinţa de Taină” râvnită, „Măiestria cea bună a-nduhovnicirii,

Cu ea să biruim firea robită Până la scrumul despătimirii.

Şi furaţi de „Ruga cu strigare luminoasă” să putem şi noi ridica dintr-o laudă întreagă şi nemincinoasă, un psaltic şi adevărat: ALILUIA.

ICOS II Aprinsă floare a necovârşitei Văpăi, de Dumnezeu Născătoare.

Tu chip al păcii văzut în foc într-un ocol nemăsurat de răcoare!

Vino spre noi, ajută-ne să aflăm, sub blânda Ta îndrumare, răsuflul cel larg al odihnitului sbor din pieptul Porumbiţei de argint, pe care şi împăratul Prooroc o vedea peste culmile Vasanului plutind.

Şi laolaltă vom cânta cu îngerescul sobor şi cerul în cor vom alătura o podobie ca aceasta, cu stihuri aşa: Bucură-te Salt isihast cu zbor de binecuvântare!

Bucură-te Suflet odihnit sub cuvioasă răsuflare!

Bucură-te Roată avântată a Porumbelului de duh!

Bucură-te Pace aşezată în cugetatul văzduh!

Bucură-te Zare arcuită cu heruvice aripi!

Bucură-te Vecie oprită în încăperea unei clipe!

Bucură-te Vâslă uriaşă întru Suişul cel ales!

Bucură-te a cerului Sorbire cu subţiatec înţeles!

Bucură-te Susur de tăcere cu lunecări de apă vie!

Bucură-te Roadă iscusită crescută de Filocalie!

Bucură-te Măiestrită aflare a tâlcului de închinăciune!

Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârşită rugăciune!

CONDAC III Peste veacuri, Fecioară, eu te aud,

Prin gura lui Isaia, proorocul de jar.

Şi-n cerul Scripturii vorba Ta sună cu toate înălţimile de dar: „Că iată, Prunc ni se naşte şi un Fiu nouă s-a dat.

Pe umăr, cu semnul stăpânitor, iar numele lui: Minunat,

Îngerul Marelui Sfat, Dumnezeul cel iubitor,

Domnul păcii depline şi Părinte al veacului viitor.”

Acesta e Numele Lui numele celor cinci cuvinte,

Sfânt numele Domnului,

Pe care Iisus îl va purta.

Pământule tot! Ia aminte, cu toţi, să putem striga: ALILUIA ICOS III Dintr-o Maică de-apururi Fecioară aşa s-a zămislit, s-a întrupat Cel ce-a păzit nevătămat Trupul rugului de pară.

Cuvântul de rostit s-a făcut Numele Domnului de Slavă.

Dumnezeul cel nevăzut ce-n inima focului s-a ghicit,

Faţa frumuseţii cereşti, Chipul cel nemărginit,

Pre sine s-a încăput cu măsura s-a măsurat şi aevea, Cel nenumit, aci printre noi s-a arătat în biruitor smerit călare pe o asină.

Cercaţi dară şi voi, puterile Numelui de lumină.

Şi de la moarte la viaţă veţi trece cu firea îndumnezeită; ca să cântăm cu toţi laolaltă limpede şi fără ispită: Bucură-te Temeiul prin care: şi în noi Dumnezeu se încape!

Bucură-te Putere, prin care: umblăm cu Iisus peste ape!

Bucură-te Milostivire, prin care: Hristosul ni s-a dăruit!

Bucură-te Linişte-n care: cu Numele Aminului ne-am plinit!

Bucură-te Răgazul în care: Logosul în noi se ascultă!

Bucură-te Pătrundere şi Împăcare cu firea noastră ocultă: Bucură-te Blândeţe prin care: am ajuns Emanuilului frate!

Bucură-te Tăcere în care: Duhul în sânge ne bate!

Bucură-te Însingurare-n care: Cerul din inimă izbucneşte!

Bucură-te Limpezime în care: Îngerul în trup ni se urzeşte!

Bucură-te Curăţie prin care: Numele de Slavă e în lume!

Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârşită rugăciune!

CONDAC IV Dragoste e Domnul în veac; Dragoste Numele său!

Cu toate străduinţele dragostei Să ne pătrundem, adânc, de Dumnezeu Ca Tine Fecioară ce-L porţi, să ne amintim că-L purtăm,

Că-n Dumnezeul cel viu noi trăim, suntem şi umblăm.

Şi orişiunde vei merge, cu Domnul tu să te ştii!

Şi dintru virtutea de la Domnul şi virtutea ta va spori.

Cu fiecare fir de răsuflare Numele Domnului vom chema Ca să strigăm laolaltă-n sărbătoare ca o singură făptură: ALILUIA.

ICOS IV De la Tine înţelegem Fecioară stăruinţa cea neînţeleasă şi pururea pomenirilor line din ruga smerită şi ştearsă.

Da, firea apei e moale; a pietrei, nespus de vârtoasă.

Dar ulciorul de deasupra de piatră, cu prelingerea lui din atârnare,

Din picurul boabei de apă, găureşte piatra cea tare.

Fecioară şi Tu, aşa dar, stăruieşte cu a Ta milostivire peste aspra noastră împietrire.

Şi biruindu-ne cu picul de har să-ţi cântăm în imn de slăvire: Bucură-te Îndrăzneala gingăşii din zicerea Sfântului Nume!

Bucură-te Ulcior al picurării cu stăruinţă anume!

Bucură-te Înfiorare de sciptru din piatra albă a Domnului!

Bucură-te Fagure dulce a lui Iisus, Fiul Omului!

Bucură-te Danie de gând cea a Hristosului meu!

Bucură-te Împărtăşanie de cuvânt din întruparea lui Dumnezeu!

Bucură-te Revărsare de mir pe care Fiul ne-o dă!

Bucură-te Metanie în fir a lui „Doamne miluieşte-mă!”

Bucură-te Iureş ce mă răpeşte şi pe mine păcătosul!

Bucură-te Noian de pomenire care-şi sporeşte prisosul!

Bucură-te Harică depanare a unei Chemări de minune!

Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfăşitâ rugăciune!

CONDAC V Fecioară Sfântă, în faţa Ta pururi de în veac ruşine se vor da cugetarea şi ritorii înţelepciunii.

Că Tu eşti Pecetea nestricăciunii,

Poarta, pentru cei isteţi, încuiată,

Şi Pilda vie de trăirea minunii.

Tu ştii că viaţa nu ne-a fost dată să fie numai răstălmăcită,

Căci se cere mult mai bogată decât să fie numai trăită.

Ea-i dincolo de gând, dincolo de loc, dincolo de şirul de clipe al dăinuirii.

E oglinda unui cerc lăuntric de foc peste adâncurile inimii şi înfăptuirii,

E a Cuvântului Lumii, ce pentru ea se vrea, cale şi întrupare, spre veşnic: ALILUIA.

ICOS V Fecioară, Preacurată Maică, Tu eşti într-adevăr Trezie; voinţa frunţii, în mir adunate ochiul cel dinlăuntru, deschis în rotundul zărilor toate, inimă cu centrul învins de străvezimea stărilor curate.

Tu eşti cea mai dreaptă luare aminte care-n puterea agerimii uneşte, dincolo de cuvinte.

Într-un fulger al minţii, ascuţimea gândului de ghiaţă cu înflăcărarea iureşului de viaţă, caldul şi recele făcut cruce care pe înţelesul cel înalt îl aduce.

Dar trezia aceasta e trezie de prunc, clară cheie de adânc cu repeziş iute şi străin ce cu nimic nu clinteşte sufletul Tău cel lin, ci dimpotrivă, îţi dă Sfânta Simplicitate de care pururi noi ne uimim şi faţă de care, pe cât se poate, ne plecăm să cântăm întreaga suflare: Bucură-te Cruce a înflăcărării şi agerimii Alesului!

Bucură-te Osia Cerului cu Luceafărul Înţelesului!

Bucură-te Spargerea gândurilor şi a zadarnicului stup!

Bucură-te Oglinda cea nevăzută, de dincolo de trup!

Bucură-te Cămara cea mai dinlăuntru a sufletului meu!

Bucură-te Palat minunat al pomenirii lui Dumnezeu!

Bucură-te Alăută a inimii sub arcuşul de gând!

Bucură-te Cântec de cinci strune într-una chemând!

Bucură-te Muzică negrăită a celei de-a doua naşteri!
Bucură-te Sărbătoare tăcută a desăvârşitei cunoaşteri!
Bucură-te Logodnă la Numele cel de înţelepciune!
Bucură-te Mireasă, urzitoare de nesfârşită rugăciune!
CONDAC VI Tu Fecioară Sfântă!
Maică neispitită de nuntă!
Tu eşti singura inimă de om întru care, nescăzut,
Numele de mărire cântă,
Din tot rostul lui cel viu şi neprefăcut.
De Tine, pentru aceasta, cât ne uimim, Preacurată,
Fiindcă numai în Tine, ca niciodată, inima omului au bătut şi bat laolaltă.

Rugăciunea, ca un ornic al gândului şi al cerului, curge la lăuntrul Tău şi se îngemănează, acolo, cu psaltirea subţire a misterului, lângă dragostea lui Dumnezeu.

O! Tu Căruţă de lumină neîntinată, nescăzută, ne-nserată!
Învaţă-ne şi pe noi înţelepciunea inimei, Binecuvântată!

Şi aşa, îmbunaţi şi vrednici, ca unei biserici, din toată făptura ţie ne vom da, ca drept şi Sfânt să putem zice: ALILUIA.

ICOS VI Maică a Domnului! Inimă de Lumină!
Maică a Domnului! Inimă a Pământului!
Maică a Domnului! Inimă Fără-vină!
Maică a Domnului! Inima Cuvântului!

La Tine venim ruşinaţi şi scăzuţi cu trupul apus şi genunchii înfrânţi; că din nepricepere, inima noastră s-a întunecat nespus.

Lăsatu-ne-a pe căile minţii noastre, Domnul să umblăm.
Dar iată, acum la Tine venim, Maica Iui Iisus!
Primeştenne ca pe nişte pietre ale vieţii dornice de bucuriile dimineţii,

Dimineţii celei ne-înserate; şi zideşte-ne cu inimi noi şi curate ca să-ţi cântăm: Bucură-te Tu Arca de alianţă a sufletului meu!

Bucură-te Cufăr fermecat cu Numele lui Dumnezeu!
Bucură-te Corabie vie ce pluteşte peste tainele Lumii!
Bucură-te Sicriaş ferit de toate zădărniciile humii!
Bucură-te Tronule pe care viaţa se întemeiază!
Bucură-te Cutie de cântec prin care sună o rază!
Bucură-te Tu Ladă lăuntrică a tuturor comorilor de har!
Bucură-te Chivot de gând al prea duhovnicescului altar!
Bucură-te Naos al cerurilor în care mintea-i liturghisitor!
Bucură-te Sipet de foc din pieptul nostru al tuturor!
Bucură-te Biserică prea doritoare cu Hristos să se cunune!
Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârşită rugăciune!

CONDAC VII Prea Sfântă, Prea Mărită, Prea Frumoasă, Prea Binecuvântată Mireasă!

A cerurilor toate, Împărătească, care ai Apostoli drept alai, îngeri drept buni soli şi poftitori, Evangheliştii, cronicari şi scriitori,

Curte largă bine aleasă, ca Tine dumnezeeşte de luminoasă, de lină, de blândă, de cuvioasă, de primitoare cereşte; Dar aşa precum cântă şi vorbeşte Din Slovă şi Sfânta Cântarea Cântărilor,

Tu mai eşti şi nespus de cumplită, ca nişte oştiri sub steagurile lor.

Eşti clară, eşti senină şi ascuţită în chip neîmblânzitor.

Veghetoare şi apărătoare a tuturor lucrurilor sfinte, a prea bunelor haruri: celor din taine, cele din Daruri, din odoare, din semne, din cuvinte.

Fiindcă la nunta Marelui Mire e cerută o grijă de întreaga neprihănire.

Nu este îngăduită necurăţia ochilor şi a hainelor.

Nimeni dar, dintre acei ce sunt „neînvăţaţii tainelor”, de unele ca acestea să nu se atingă.

Cine va lăsa porcii din mărgăritare să se hrănească, şi-n vasele sfinte câinii să lingă?

Îndemnarea ca şi primirea este numai duhovnicească.

Vino dar şi tu smerit împăcat şi curat!

Şi aşa cu toţii laolaltă vom striga din bucurie întreagă şi înaltă: ALILUIA.

ICOS VII Maica Domnului! Duhovnica bună a pământului!

Păstrătoarea Predanii Cuvântului,

Tu ai la Ierusalimul cerului, în latura lui cea nouă tăcută, o sfântă şi mare Mânăstire nevăzută, unde îţi stau grabnic ajutător, toţi cei ce sunt ai „lepădării de sine” adavăraţi sârguitori, toţi cei ai cetelor de Aschitei, ai cetelor de monahi, de pustnici şi anahoreţi, de sihaştri şi de duhovnici înţelepţi şi care au în grija lor, ca pe nişte comori de binecuvântare: straja, asprimea şi mustrarea, toate cele lămuritoare, curăţitoare şi îndreptătoare, ale neprihănirii şi milostivirii Tale, celei necovârşite, toate cele care la un loc sunt numite: „Învăţătura de taină” sau „Moştenirea Sfinţilor”, şi pe care la îndemână, le avem şi noi vădite, în hrisoavele, scripturile şi vorbele Părinţilor,

Pentru care de-apururi nu vom şti a Te lăuda, a Te cinsti, a Te preamări, decât numai cântându-ţi aşa: Bucură-te Porfira bucuriei Împărăteşti a Aminului!

Bucură-te Plinătate de har din lacrima Spinului!

Bucură-te Rădăcină pascală a bucuriilor noi!

Bucură-te Pace sobornicească statornicită în noi!

Bucură-te Raiule rodit de toate ploile bucurii!

Bucură-te Strălucire prea clară din privirile copilării!

Bucură-te Trandafir cu rouă dintru cămările noastre de taină!

Bucură-te Suflet înlăcrimat şi îmbrăcat cu lumina ca şi cu o haina!

Bucură-te Safir al cerului pe inima noastră picurat!

Bucură-te Bucurie după care vine Liniştea cea de Sabbat!

Bucură-te Epitalam înveşnicit peste Tăcerea de minune!

Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârşită rugăciune!

CONDAC VIII Doamne, Iisuse Hristoase,

Domnul meu blând!

Către Tine mă aplec cu fruntea.

Ca Toma îmi pun mâna la locul cel sfânt.

Strâns şi oprit în mine, fără de cuvânt, aştept ca orbu, puntea Luminii din adânc, cea fără înserare şi care în tot omul, ca un lăuntric soare ne luminează întreg în începerea fiinţii.

Cum nu Te văd de noapte, grosimea de păcate, Te pipai cu sfială cu degetul nădejdii, cu degetul credinţii, cu deget bănuială, cu deget de dorire şi chiar de îndoială, şi neajuns aş pune şi cealaltă mână,

Din inima străpunsă de fulger, de arsură, îndurerat şi dulce, cu răsuflarea îngână Chemarea Ta întreagă şi fără voia mea,

Bătaia rugăciunii aleargă spre lumină într-un: ALILUIA.

ICOS VIII Maică a Domnului, Doamnă de Taină,

Doamna nădejdii, a nopţii albastre,

Stăpână cu trei luceferi pe haină, şi Sfântă Anghiră a nemerniciilor noastre!

Către Tine din nou, iată am venit risipit de lume, de gânduri robit.

Că după sfatul cel bun şi Binecuvântare, părtaş m-am făcut la mântuirea mea.

Mi-am pus hotărâre îndreptată şi tare să silesc toată Vremea în a mă ruga.

Dar idol de ţărână, cugetul meu, nu-mi dă răgaz să mă statornicesc în lucrarea de rugă, la locul lui Dumnezeu, cel din temeiul inimii, către care râvnesc.

Ajută-mă dară, Ajutătoarea mea, în „Zicerea necurmată” să mă pot întemeia.

Ajută-mă şi de-apururi Ţie voi cânta: Bucură-te Maica Domnului întruparea înţelepciunii!

Bucură-te Puterea Fecioarei, adevăratul suflet al Lumii!

Bucură-te Prea-Sfinţitule Trup, Loc de Dumnezeu încăpător!

Bucură-te Sfânta Sfintelor, tainiţă din inima tuturor!

Bucură-te Comoara cea de gând dintru minţile cele smerite!

Bucură-te Hărăzire cumplită a tuturor virtuţilor negrăite!

Bucură-te Cădelniţă neodihnită a rugăciunilor necurmate?

Bucură-te Unirea într-un cuget a tuturor Bisericilor împăcate!

Bucură-te Fulger care pre sufletele credincioşilor le străluceşti!

Bucură-te Ajutorinţă până şi-n păcate celor neduhovniceşti!

Bucură-te Acoperământ care Te aşterni deplin peste orice slăbiciune!

Bucură-te Mireasă, urzitoare de nesfârşită rugăciune!

CONDAC IX O! Maică a Domnului de-apururi curată Ca nouă alăute şi nouă potire, fiecare rugăciune a noastră să fie în revărsarea ei necurmată.

Şi către Sfânta Treime, suită bucurie, aducerea ei prea binemirezmată, de pe palmele Tale către Hristosul Mire să-şi treacă prinosul de dreaptă slăvire!

Ca să putem cu Cerurile toate striga într-o îmbrăţişată necovârşire, cel mai presus: ALILUIA.

(Aceasta se zice de trei ori).

Iar după aceasta se citeşte din nou ICOS I şi CONDAC I.

Imnul Acatist la Rugul Aprins concentrează în stihurile sale dorul sfâşietor al omului după Dumnezeu, întâlnirea în iubire a celor două inimi, a lui Dumnezeu şi a omului, încă din această lume ca o pregătire tainică a Împărăţiei Cerurilor.

SFÂRŞIT